

LJUBAN ĐURIĆ

OSMA BANIJSKA NOU BRIGADA

VOJNOIZDAVAČKI
I NOVINSKI
CENTAR

Izdavač

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR

Za izdavača

dr Nikola Popović, pukovnik,
načelnik Centra

Biblioteka

RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE
Knjiga TRISTA DEVEDESET DEVETA

Monografije

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE
Knjiga STO SEDAMDESET OSMA

UREĐIVAČKI ODBOR

Antonić dr Zdavko; Branković dr Slobodan, potpukovnik, Crnobrnja Bogdan; Dizdar mr Zdravko Đondović Radomir, pukovnik, sekretar; Fidanova dr Slavka Janić Aleksandar, general-pukovnik; Kotevski Metodije, general-potpukovnik; Kozličić dr Mithad, kapetan korvete; Matović Ivan, pukovnik; Oro Svetozar, general-potpukovnik, predsednik; Pavlović Predrag, pukovnik; Popov dr Čedo Popović dr Nikola, pukovnik; Stanišić Milija, general-potpukovnik; Šukrija Ali; Trgo Fabijan, general-potpukovnik; Višnjić Petar, pukovnik; Vrtar mr Avgust, general-pukovnik; Vukčević dr Slavko, potpukovnik; Zečević dr Momčilo.

Glavni i odgovorni urednik
Radomir ĐONDOVIĆ pukovnik

Urednik i redaktor
Snežana TMUŠIĆ

Recezenti
Viktor KUČAN

Adam DUPALO

Stručni redaktor
Dušan AVRAMOVIĆ

LJUBAN ĐURIĆ

OSMA BANIJSKA
NOU BRIGADA

Beograd 1991

UDK 355.486(497.1) 8. banijska NOU brigada

ĐURIĆ, Ljuban

Osma banijska NOU brigada / Ljuban Đurić. - Beograd : Vojnoizdavački i novinski centar, 1991 (Beograd : Vojna štamparija). - 317 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Biblioteka Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije ; knj. 399. Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije ; knj. 178)
Tiraž 1000 primeraka.

a) Brigade u NOR-u - Osma banijska NOU brigada

Osma banijska, odnosno 2. brigada 7. NOU divizije formirana je 7. septembra 1942. godine u Obijaju kod Gline na Baniji. Jedna je od najstarijih brigada i na svom dugom, bojevima posutom putu, sve zadatke izvršavala je samopregorno i uz velike žrtve. Učestvovala je u Bihaćkoj operaciji, a u sastavu 7. NOU divizije i u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi. Njeni podvizi u spasavanju 3.000 ranjenika Centralne bolnice VŠ NOV i POJ ostaće zabeleženi u savremenoj istoriografiji. U 1944. godini vodi brojne okršaje sa neprijateljem u odbrani Banije, Korduna i Cazinske krajine. Svoj 18-20.000 km dug ratni put završiće 6. decembra 1944. kada je rasformirana. Knjiga o ovoj junačkoj brigadi pored osnovnog monografskog teksta sadrži i niz skica, fotografija. Obogaćena je i spiskom boraca brigade palim u NOB.

Predgovor

Monografiju o 8. banijskoj narodnooslobodilačkoj udarnoj brigadi, kasnije preimenovanoj u 2. banijsku udarnu brigadu 7. banijske udarne divizije 4. korpusa NOV Jugoslavije, posvećujem prvenstveno narodu Banije, iz čijih je redova brigada i proizašla. Takođe, posvećujem je svim poginulim i preživjelim borcima i starješinama Banije kao i onima iz drugih krajeva naše zemlje i drugih država koji su bili svrstani u njenom stroju. Žao mi je što nisam mogao doći do podatka o svim poginulim, a pogotovo stranim državljanima, kao što su: Rusi, Ukrajinci, Talijani, Nijemci, Norvežani, Danci.

Posebnu zahvalnost ukazujem general-pukovniku i narodnom heroju Jugoslavije Stanku Bjelajcu Čani, prvom komandantu 8. banijske udarne brigade. On me je i podstakao da počнем sa prikupljanjem povijesne grade i da pišem ovu monografiju. U tu svrhu ustupio mi je i kopiju svog Ratnog dnevnika kao dopunu postajećih dokumenata i grade iz ratnih dana. Zahvaljujem se i drugovima iz 8. banijske udarne brigade: general-majoru Milutinu Omaziću, pukovniku Živku Juzbašiću i kapetanu bojnog broda Adamu Dupalu, koji su pročitali prvu verziju rukopisa i svojim sugestijama pružili mi dragocjenu pomoć.

Sve primjedbe, sugestije i dopune uvažio sam i uvrstio u tekst monografije. Trudio sam se da u ocjeni i prikazu opisanih borbi i zbivanja na svim poljima djelatnosti brigade i u brigadi, budem što objektivniji. Ne tvrdim da nema i da neće biti primjedbi i drugaćijih mišljenja od strane čitalaca, posebno učesnika u pojedinim borbama i događajima. Možda je nešto i izostalo i nedovoljno obrađeno, ali nikako namjerno. Koliko sam uspio u obradi ove, među najstarijim partizanskim brigadama u Hrvatskoj i Jugoslaviji, brigade koja nosi Orden narodnog heroja Jugoslavije, neka ocjene sami čitaoci.

Zahvaljujem se Sekciji boraca NOR-a 7. banijske udarne divizije pri Gradskom odboru SUBNOR-a Zagreb, te Društву Banjica i Sisčana u Zagrebu na pruženoj pomoći.

Zahvaljujem se recenzentima pukovniku Viktoru Kučanu i kapetanu bojnog broda Adamu Dupalu, stručnom redaktoru pukovniku Dušanu Avramoviću na svesrdnoj pomoći da se izbjegnu moguće greske i nedorečenosti.

Zahvaljujem se Vojnoizdavačkom i novinskom centru, Biblioteka ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije, urednicima i drugim saradnicima, te svima onima koji su na bilo koji način pomogli da se ova monografija uredi i štampa.

Spreman sam da sve opravdane primjedbe i kritike prihvatom kao dragocjenu pomoć u dalnjem radu, kao i primjedbe drugih autora.

Autor

Banija - kolijevka 8. banijske udarne brigade

Banija, od čijih je sinova i kćeri 7. septembra 1942. godine po odluci GŠ NOV i PO Hrvatske u selu Obijaj kod Gline formirana 8. hrvatska narodnooslobodilačka udarna brigada, prostire se u međurječju Une, od Bosanske Otoke do ušća kod Jasenovca, Save, od Jasenovca do Siska, Kupe, od Siska do sela Bučica i Gline, od ušća u Kupu do Starog Sela (Kamenskog mosta). Na jugu se prostire do grebena šume Ljubina, odnosno do granice Hrvatske sa Bosnom i Hercegovinom blizu Vrnograča, Bužima i Bosanske Otoke. Prije rata nju su činila područja kotareva: Dvor na Uni, Gлина, Vrginmost, Petrinja, Kostajnica i dio Siska na desnoj obali rijeka Kupe i Save.

Središnjim dijelom Banije,¹ od Kostajnice u dolini Une do Starog Sela u dolini Gline, proteže se greben Zrinske gore, te Samarica sa najvišim vrhom Prisjeka (Piramida) 615 metara nadmorske visine kod Čavić brda. Greben čini vododelnicu između rijeka Une, Kupe i Gline.

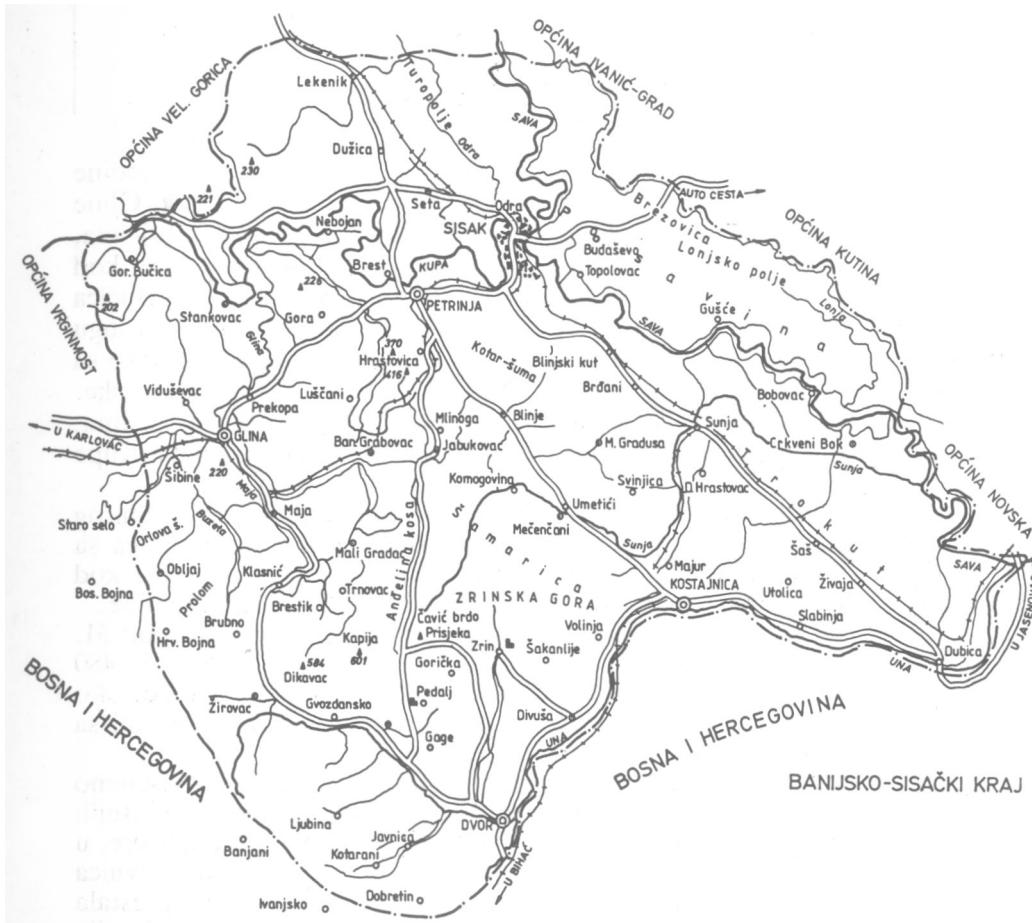
Na površini od oko 2.330 km², prema popisu stanovništva od 31. marta 1931. godine, na ustaničkom dijelu Banije, živjelo je oko 179.480 stanovnika, a sa prirastom tokom deset godina, do 1941. godine, oko 190.000 stanovnika. Stanovništvo je miješano, većina Srbi i Hrvati sa malim brojem drugih narodnosti u gradovima.

U privrednom pogledu to je vrlo nerazvijeno područje, naseljeno pretežno siromašnim seoskim stanovništvom na krčevinama nekadašnjih šuma i šikara. U vrijeme vladavine Austrije, a zatim Austrougarske, u Banskoj vojnoj krajini industrije skoro da nije ni bilo. Najstarija livnica sirovog željeza u Hrvatskoj na području današnjeg sela Trgovi prestala je sa radom 1903. godine. Od 1905. godine razvila se nešto modernija livnica u Bešlincu kod Dvora na Uni, a znatno kasnije u Vranovini, kod Topuskog. U Petrinji obitelj Gavrilović osniva 1821. godine prvu hrvatsku tvornicu za proizvodnju suhomesnatih proizvoda. Takođe, tu su postojale i funkcionisale i manje pilane, ciglane ili veće i manje zanatske radnje.

Između dva rata ovo područje je i dalje ostalo privredno nerazvijeno, osim zanatstva u Glini, Petrinji i Kostajnici, dok je Dvor na Uni sa sjedištem kotarske uprave i dalje ostao selo, naspram, zanatski razvijenijeg Bosanskog Novog, udaljenog svega 2,5 km. Jedino se Sisak,

¹ Ime Banija potiče iz vremena Banske vojne krajine, granice između turskog i austrijskog carstva 1704. do 1881. godine. U vrijeme kraljevine Jugoslavije, kotari Gлина, Kostajnica, Petrinja, Vrginmost i Sisak pripadali su Savskoj banovini sa sjedištem u Zagrebu, a Dvor na Uni, Vrbaskoj banovni sa sjedištem u Banjoj Luci. Od 1941. godine kotar Vrginmost uključen je u područje Korduna, od kada je zapadna granica Banije u zahvatu rijeke Gline.

sa oko 15.000 stanovnika i oko 3.000 radnika, među kojima i mnogi sa područja Banije, nešto brže razvijao.

Banijsko-sisački kraj

U političkom pogledu tu su djelovale razne buržoaske i nacionalne stranke i partije. Na prvim izborima za narodnu skupštinu Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca, provedenim 28. decembra 1920. godine, pored Komunističke partije Jugoslavije u agitaciji i izborima učestvovalo je i 12 raznih stranaka i partija. Prvi aktivisti KPJ i prve ćelije na ovom području osnivaju se odmah poslije Kongresa ujedinjenja, 19. aprila 1919. godine u Beogradu. Za kandidate Komunističke partije Jugoslavije od 1920. godine na prvim izborima glasalo je ukupno 709 glasača i to: kotar Dvor na Uni 66, Glina 32, Kostajnica 237, Petrinja 188 i Sisak 186.

Pred aprilske rat i slom stare Jugoslavije stanje partijskih i skojevskih organizacija na Baniji bilo je približno slijedeće:

Okružni komitet KPH za Sisak rukovodio je organizacijama KP i SKOJ-a u kotarima Sisak, Petrinja i Kostajnica. On je u gradu i na kotaru Sisak rukovodio mjesnim ili gradskim komitetom sa dva rejonska komiteta u gradu i dva općinska komiteta na kotaru (općina Sela i Topolovac), sa ukupno 42 čelije i više od 202 člana i kandidata za članove Partije.

Na kotaru Petrinja rukovodio je kotarskim komitetom i tri rejonska komiteta sa više od 89 članova i kandidata za članove Partije. Rejonski komitet KPH Sunja sa područja kotara Petrinja i dijela kotara Kostajnica bio je, sa 3 čelije i oko 28 članova i kandidata za članove Partije, izravno vezan za OK KPH Sisak.

Na kotaru Kostajnica bio je u vezi sa mjesnim komitetom KPH Kostajnica sa 11 čelija i oko 41 članom i kandidatom, s tim što je čelija u selu Donji Hrastovac djelovala u sastavu općinskog komiteta Sunja.

Okružni komitet KPH Karlovac na području kotara Glina rukovodio je kotarskim komitetom sa 5 općinskih komiteta i 32 čelije, ukupno 283 člana i kandidata.

Kotar Dvor na Uni pod rukovodstvom mjesnog komiteta KPJ Bosanski Novi, odnosno OK KPJ Banja Luka, imao je jednu čeliju sa 4 člana i 2 kandidata, ali i više od 200 aktivnih simpatizera KPJ u 17 od 63 sela.

Tada su ukupno djelovali: okružni komitet, 2 kotarska i 2 mjesna komiteta, 11 općinskih komiteta, te 104 čelije sa 621 članom i kandidatom.

Organizacija SKOJ-a bila je masovnija od partijske. Samo u školama i među radnicima Siska djelovalo je više od 500 članova. Na kotaru Petrinja oko 86, kotaru Kostajnica oko 26 i na kotaru Glina oko 150 članova. Jedino Dvor na Uni nije imao organizaciju SKOJ-a, već su akvitni omladinci tretirani kao simpatizeri KPJ.

U vrijeme aprilskog rata 1941. godine na području Siska i Banje, iz ilegale je izšao vrlo jak ustaški pokret kojim je od ranije iz Italije rukovodio dr Ante Pavelić, a koga su tajno organizirali aktivisti Hrvatske stranke prava, nazivani Frankovci, po imenu jednog od ranijih rukovodilaca ove stranke Josipu Franku, te ostali hrvatski nacionalisti: Slavko Kvaternik, pukovnik u penziji, Mile Budak, književnik, advokati dr Mirko Puk, dr Mirko Jerec u Glini, dr Vlado Mašek i bankar Petar Kožić u Kostajnici, Milan Babić, seljak iz Kozibroda, te župnik Ante Đurić iz Divuše. Njima, na poziv preko Radio-Zagreba 10. aprila 1941. godine, punu podršku pružaju voda Hrvatske seljačke stranke dr Vlatko Maček, te njegova Građanska i seljačka zaštita, koje u većem broju ulaze u sastav novoformiranih ustaških vojnih formacija. Preuzimanjem vlasti, novopojavljene ustaše započinju teror prvo nad službenicima Srbinima, a zatim na poznatijim komunistima te istaknutijim rodoljubima.² Preuzevši vlast, slijedio je teror do istrebljenja nad Jevrejima i Romima.

² Kako su ustaše u Sisku razoružali garnizon, zarobili na mostu preko Save više od 2.000 vojnika sa 50 oficira i 2 generala, opisano je u listu „Hrvatske novine“ od 26. aprila 1941. godine. U Petrinji su tada razoružali Komandu Vojnog okruga, 17. artiljerijski puk i štab 7. armije.

Prvo masovno hapšenje i pokolj Srba izvršili su ustaše u Glini. Oni su uz pomoć ustaša iz Zagreba u noći 11/12. maja 1941. godine uhapsili više od 520 Srba starijih od 12 godina. Ustaše Nikole Lipaka Čuklje iz Prekope kod sela Hadjer, likvidirali su i zakopali u zajedničku jamu na livadi oko 433 Srba, a ostale su narednih dana odveli, vjerovatno, u logor u Gospicu, a odatle poveli i bacili u jame Jadovno. Rodbinu uhapšenih lagali su da su upućeni na rad u Njemačku sve dok se u Majskim Poljanama nije pojavio Nikica Samardžija, koji je pobjegao ranjen sa stratišta kod sela Hadjer.

Pored fizičkog uništavanja, ustaše su primjenjivali mjere pokrštavanja pravoslavnih u katoličku vjeru, te interniranje za Beograd i Srbiju. U razdoblju od 1. do 25. avgusta 1941. godine iz sabirnih logora u Petrinji i Sisku (Caprag) otpremljeno je za Zemun 9 transportnih vlakova sa ukupno 4.575 osoba. Deseti transportni vlak sa 1.200 osoba uputio je u septembru 1941. iz Bosanskog Novog, samoinicijativno, predstojnik kotara Dvor na Uni Marin Bućan, poslije čega je po naređenju njemačkih okupacionih vlasti obustavljenje daljnje interniranje za Srbiju i Srba i Slovenaca.

Hapšenja i strijeljanja bila su, tako reći, svakodnevna. Petrinjske ustaše su 12. maja pozvali na pokrštavanje 29 ljudi u selo Klinac i likvidirali ih neznano gdje ni kada. Slijedećeg dana javilo se još 8 seljaka na pokrst, ali su, takođe, likvidirani i zakopani u dolini rječice Petrinjčice u rejonu Zelene doline.

Komuniste i viđenije ljudi hapsili su svakodnevno pod optužbom da su protiv NDH ili da su četnici. Neke su odmah ubijali, ostale odvodili u Zagreb i odatle u prvi ustaški koncentracioni logor Danica na Soderici kraj Koprivnice, gdje su likvidirani ili kasnije upućivani u logore Stara Gradiška i Jasenovac. Jedino su sisačke ustaše, polovinom maja 1941., uhapsili poznate komuniste Siska te ih, nakon kraćeg zadržavanja u zatvoru, uz uvjet da budu mirni pustili.

U novonastalim teškim uvjetima življena pod ustaškim režimom, partijska i skojevska organizacija razvijaju djelatnost na pripremi ustanka, formiranju partizanskih odreda, kasnije bataljona i brigada, do 7. banjikske udarne divizije. Kako je vrijeme odmicalo ta aktivnost je sve otvorenila. Upozoravaju se ljudi da se sklanjaju ispred žandarma i ustaša, kao i domobrana kada su se kao organizirane jedinice NDH pojavili u garnizonima Banije i u Sisku. Sugerira se ljudima da ne predaju ustaškim vlastima preostalo oružje i municiju, organizira se dnevno i noćno osmatranje, straže po selima, aktivnosti izviđanja.

Pripreme za ustanak na Baniji, u julu 1941. godine, ulazile su u završnu fazu. Međutim, i ustaše već 21. jula kreću u opštu hajku na Srbe. Jevreje su već od ranije kupili i odveli neznano kuda, a Rome, kojih je bilo vrlo malo na ovom području, ostavili su za kasnije. Masovna hapšenja i pokolje Srba ustaše su započeli iz Bihaćke i Cazinske krajine prema Baniji i Kordunu, te susjednoj Bosanskoj krajini. Niz Unu, Glinu, Kupu i Savu odlazile su na stotine ljudskih leševa, a mnoga

stratišta, kao Bajića jame kod željezničke stanice Kostajnica, Mrčinište kraj Sunje, Krnjacića potok u Dvoru na Uni i druge, postale su grobnice Srba.

Poziv Politbiroa CK KPJ od 4. jula 1941. godine na općenarodni ustanak, razrađuje CK KPH i šalje dio svojih članova na teren. U šumi Abez kod Vrginmosta 19. jula održano je partijsko savjetovanje sa delegatima KK KPH Glina, Vrginmost i Vojnić, na kojem su sekretar i član CK KPH Rade Končar i Josip Kraš, prenijeli odluku CK KPH da ustanak na Baniji i Kordunu počne 23. jula. Kotarski komitet KPH Glina razrađuje tu odluku na sastanku 21. jula i planira nekoliko akcija istovremeno. Potpuni uspjeh postigla je grupa od 42 ustanika iz sela Vlahović, Gornji Drenovac, Veliki Šušnjar, Luščani i Banski Grabovac pod komandom Vasilja Gaćeše i Adama Mrakovića Dmitrovića koja je napala na općinu, željezničku stanicu i ciglanu u Banskom Grabovcu. U noći 23/24. jula odred Vasilja Gaćeše likvidirao je trojicu ustaša, a ostale zarobio. Zaplijenjeno je pravih 11 vojničkih pušaka, oko 1.000 metaka i pištolja. Pošto je neprijatelj intervenisao iz Petrinje, Gline, Kostajnice, Zrina i drugih mjesta, odred se iz Bosanskog Grabovca povukao u Šamaricu, gdje je osnovao partizanski logor. Ustanici iz sela južno od Gline, poslije manjih i djelomično uspjelih prvih akcija, prikupljaju se u šumi Pogledić i kasnije preseljavaju u šumu Prolom, te pod rukovodstvom sekretara i člana općinskog komiteta KPH Maja, Ćire Madžarca i Ilije Opačića, člana KK KPH Glina Milutina Baltića organiziraju gerilske odrede „Pogledić“ i „Prolom“. Za komandanta odreda „Pogledić“ određen je Nedeljko Relić Ljuban, a za političkog komesara, nakon bijega iz ustaškog logora Danica kraj Koprivnice, Joso Marjanović.

Komunisti kotara Petrinja i Kostajnica rade na prihvatu izbjeglica iz više od 20 sela sa područja ovih kotareva i smještaju u Šamarici. Iz zbjega su prikupili sve sa bilo kakvim oružjem i 5. augusta formirali gerilski odred „Kaline“. Komandant odreda postao je sekretar KK KPH Petrinja Artur Turkulin, a članovi štaba Đuro Kladarin i Antun Štajcar - Crni Tone. Vremenom su se formirali i drugi gerilski odredi, kao što je „Čerkezovac“ kod Dvora na Uni, „Trokut“ na području kotara Kostajnica, „Bastino Brdo“ kod Starog Sela i Kamenskog mosta, te grupe boraca kao što su: Svinica, na području općine Mala Gradusa, Veliki Gradac, Mali Gradac, Trnovac, Bojna - Obijaj, Bosanska Bojna, na kotaru Glina. Formirane su i seoske straže u selima Kobiljak, Ostojić, Gornji Žirovac, Kotarani, Javoranj, Ljeskovac i drugim.

Objedinjavanje partizanskih odreda i grupa boraca na području Banije izvršeno je prema naredbi broj 1 Glavnog štaba Hrvatske od 17. novembra 1941. godine.³ Već 18. novembra formirana je Komanda >

³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (u daljem tekstu Zbornik NOR-a), Vojnoistorijski institut, tom V, knj. 2, str. 91; Ljuban Đurić, *Banjaci partizanski odredi 1941–1945*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988, str. 79–80.

Banije - komandant Vasilj Gaćeša, politički komesar Đuro Kladarin, zamjenik komandanta Stanko Bjelajac Cane, operativni oficir Milan Pavlović Mićun i partijski radnik Ranko Mitić, sekretar KK KPH kotara Glina. Istovremeno, pristupilo se i osnivanju Okružnog komiteta KPH za Baniju (sekretar Artur Turkulin), koga 8. januara 1942. po odluci CK KPH od 27. decembra 1941. godine, smjenjuje Vlado Janić Capo, dotadašnji sekretar OK KPH za okrug Sisak.⁴

Odvajanjem Banije i Siska od Korduna postizani su sve veći uspjesi. Do 7. decembra 1941. od malih partizanskih odreda i grupa boraca formiran je Banijski partizanski bataljon (po uzoru na Kordun: rejon-bataljon), prvo od četiri, a zatim od pet četa i to: 1. četa Mali Gradac, 2. četa Klasnić - Brubno - Brezovo Polje, 3. četa „Koline“, 4. četa partizanski odred „Čerkezovac“ i od 18. decembra 1941. godine za blokadu neprijatelja u Obijaju 5. četa Bojna - Obijaj.

Do kraja decembra 1941. oslobođeno je područje od Gornjeg Žirovca i Kobiljaka do Dvora na Uni, skoro čitav kotar Dvor na Uni, osim sela u Pounju i Zrinja ispod grebena Zrinske gore, zatim sve do sela Mečenčani, Jabukovac, Maja na kotarima Kostajnica, Petrinja i Glina. Nakon toga u Partizanskom odredu Banije formirana su 30. decembra dva bataljona: 1. bataljon (glinski) u jačini tri čete, i 2. bataljon (dvorski) u jačini dvije čete. Treći bataljon (petrinjsko-kostajnički) u jačini dvije čete, formiran je 6. januara 1942. Pri štabu Partizanskog odreda Banije i dalje dejstvuju udarna desetina i konjički vod.

Pod zaštitom odreda tada se nalazio i OK KPH za Baniju, koji je i dalje radio na formiranju i razvoju postojećih organizacija i organa NOP-a, kao što su organizacije KP Hrvatske, SKOJ-a, Saveza mlade generacije, NOO-a i druge.

I pored stalnih intervencija i većih protivakcija neprijatelja, Partizanski odred Banije i dalje jača i razvija se u organizacionom pogledu. Tako je 30. marta 1942. u školi u selu Brestik, po naredenju GŠH, formirana Banijska proleterska četa, prva jedinica takve vrste u Hrvatskoj. Ona 5. maja odlazi preko Kozare za Slavoniju, Moslavинu i Kalnik. Već 3. aprila u selu Donji Žirovac formiran je 4. bataljon, a 5. juna u selu Mali Gradac i 5. bataljon Partizanskog odreda Banije.

Od grupe boraca pri KK KPH Sisak u Posavinu su tokom maja upućene sa Banije dvije desetine sa 2 puškomitrailjeza, a početkom juna još oko 50 boraca. Od njih je u Posavini 22. juna formiran 6. bataljon jačine dvije čete. On prema odluci GŠH od 18. augusta upućuje 1. četu i štab bataljona u Moslavinu, gdje sa tamošnjom četom „Čehajić“ formira 1. moslavački partizanski bataljon, a 2. četu upućuje u Pokuplje, gdje je početkom septembra 1942. godine sa četom „Kljuka“ formiran 2. bataljon Žumberačko-pokupskog partizanskog odreda „Slavko Klubačar.“⁴

⁴ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (u daljem tekstu Arhiv IHRPH), kutija KP-186/68, Obavjest CK KPH upućena OK KPH Karlovac o formiranju OK KPH za Baniju.

U selu Mali Gradac, po naređenju GŠH, 4. jula formiran je Udarni bataljon jačine 250 boraca za popunu 1. udarne brigade Hrvatske, sa dva lička i jednim kordunaškim bataljonom. Krajem mjeseca, 27. jula, formiran je i udarni bataljon Partizanskog odreda Banije, jačine tri streljačke i četa pratećih oruđa. Od 25. do 30. augusta za dejstvo u hrvatskim selima sjeverno od Gline (općine Gora, Stankovac, Bučice, Jukinac ili u „Banijskom pokuplju“) formirana je Banijska partizanska četa „Matija Gubec“.

U augustu 1942. godine Partizanski odred Banije sa 1, 2, 3, 4, 5. i udarnim bataljonom imao je 1.384 borca i starještine, 92 puške tipa „mauzer“, 53 tipa „manliher“, 75 lovačkih pušaka, te 33 puškomitraljeza, 2 laka i 2 teška mitraljeza.

Za vrijeme velike neprijateljske ofanzive na Baniju i Šamaricu, sprovedene poslije ofanzive na Kozaru pod komandom njemačkog generala Fridriha Štala, Partizanski odred Banije se početkom augusta 1942. povukao na Kordun, u Petrovu goru. Poslije neuspjelih napada na Vrginmost, Bučicu i nekoliko zasjeda, GŠH donosi odluku da se odred podijeli u dvije operativne grupe bataljona i da se udarni, 3. i 5. bataljon upute u Moslavинu, Podravinu i Slavoniju, gdje je od njih 2. septembra formirana 7. banijska NO udarna brigada „Vasilj Gaćeša“⁵, a štab odreda sa 1, 2. i 4. bataljonom da sa Korduna vrši prođor nazad na Baniju i Šamaricu, gdje je, po odluci GŠH od ovih bataljona 7. septembra formirana 8. banijska NO udarna brigada u selu Obijaj kod Gline.⁶

Istovremeno, od ranijeg Partizanskog odreda Banije 9. septembra 1942. godine formirana su tri manja područna partizanska bataljona za sektore: Dvor, Glina, Petrinja - Kostajnica, zatim komanda vojnog područja Banije sa komandama mjesta za kotare Dvor na Uni i zajednička za kotare Petrinja - Kostajnica. Uz svaku komandu formirane su i partizanske straže, te razne druge vojne ustanove-bolnice, radionice itd.

⁵ Ova brigada se 15. oktobra 1942. godine vratila na Baniju. Ljuban Đurić, *Sedma banijska udarna brigada „Vasilj Gaćeša“*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.

⁶ Banijske brigade su u početku nosile brojne oznake (5. i 6. hrvatska narodnooslobodilačka brigada). Zatim su preimenovane naredbom GŠH od 14. septembra, u 7. i 8. hrvatsku NOU brigadu. Zbornik NOR-a, tom V, knj. 6, str. 241, 255, 279.

Formiranje i sastav 8. banjiske brigade

Cijeneći odluku štaba I operativne zone Hrvatske sa savjetovanja od 3. septembra 1942. godine u Petrovoj gori sa štabovima partizanskih odreda Korduna i Partizanskog odreda Banije, o podjeli Partizanskog odreda Banije i njegovom usmjeravanju za daljnja dejstva i formiranju dviju banijskih brigada, Glavni štab NOPO Hrvatske odobrava tu odluku.⁷ Sva pitanja oko formiranja 8. banijske brigade razmotrio je komandant štaba I operativne zone Hrvatske, Srećko Manola, na sastanku sa štabom Partizanskog odreda Banije održanom 6. septembra na Baštinom brdu, nedaleko od Starog Sela i Kamenskog mosta.⁸

Vremena za svečanost sa postrojavanjem novoformirane brigade nije bilo. Dan prije njeni bataljoni protjerali su neprijatelja sa položaja iz rejona Tavani u Obijaju, a na dan formiranja brigade neprijatelj je krenuo iz pravca Vrnograča i Bužima u protivakciju. Drugi i 4. bataljon razbijaju neprijatelja i vraćaju ga nazad, nanijevši mu gubitke. Istovremeno, 1. bataljon je usmjeren prema neprijateljskom uporištu u selu Šibine kod Gline.

U vrijeme formiranja 8. banijske brigade, u njena tri bataljona, mitraljeskoj četi i četi za vezu bilo je 838 boraca i starješina. Od naoružanja brigada je imala: 483 puške, 17 puškomitraljeza i 5 teških mitraljeza. Starješinski kadar u štabu brigade i u bataljonima činili su starješine iz dotadašnjeg Partizanskog odreda Banije: komandant Stanko Bjelajac Čane, politički komesar Ranko Mitić, zamjenik komandanta Milan Pavlović Mićun i zamjenik političkog komesara Šukrija Bijedić, kojega je do povratka sa liječenja zamjenjivao Stjepan Debeljak Bil, dotadašnji sekretar KK KPH Dvor na Uni. Operativni oficir bio je Vojko Hohšteter, obavještajni oficir Joža Kovačić, intendant Stevo Čelar i referent saniteta Janko Bobetko.

Štab 1. bataljona sačinjavali su: komandant Miloš Suzić Brko, politički komesar Žarko Mihajlović, zamjenik komandanta Nedeljko Relić Ljuban, zamjenik političkog komesara Ferid Lukačević, operativni oficir Pero Svrabić, intendant bataljona Stanko Tintor Brko i referent saniteta Safija Zjakić - Bijedić.

Štab 2. bataljona sačinjavali su: komandant Rade Grmuša Rara, politički komesar Uroš Slijepečević, zamjenik komandanta Dragan

⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 7, dok. 35, knj. 30, str. 407, te svjedočenje Stanka Bjelajca, Ranka Mitića i Đure Bakrača autoru.

⁸ O tome u *Hronologiji* stoji: „7. septembra – U rejolu sela Obljaj (kod Gline) po naredenju GŠ NOP odreda za Hrvatsku, od 1, 2. i 4. bataljona Banijskog NOP odreda formirana 8. hrvatska NO brigada“. *Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941–1945.* (u dalnjem: *Hronologija NOR-a*), Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964, str. 340.

Šoljić, zamjenik političkog komesara Tomo Ugarkovič, operativni oficir Milan Cvetojević, referent saniteta Đuro Meničanin.

Štab 3. bataljona: komandant Dušan Ostojić, politički komesar Milan Mraković, zamjenik komandanta Dmitar Suzić - Brajić, zamjenik političkog komesara Božo Haluza, a zatim Živko Juzbašić, operativni oficir Stanko Nevajda Duca i referent saniteta Đuro Zuber.

U međuvremenu, za sekretara komiteta SKOJ-a u brigadu je upućen član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku Ilija Blanuša Ico. Međutim, on je već 19. decembra povučen u Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku.

Već 6. novembra formiran je i Politodjel brigade, u slijedećem sastavu: rukovodilac Dragoslav Đorđević Goša (do odlaska u 7. banjSKU brigadu), a zatim Stefan Mitrović. Za partijski rad imenovan je Bogdan Perović, za politički rad Stjepan Debeljak Bil, a za omladinsku rukovodioca Ilija Blanuša Ico.

Poslije borbi za Dvor na Uni i Matijeviće, od 26. do 29. novembra 1942. godine, počelo se sa formiranjem 4. bataljona⁹, što je završeno do 5. decembra. Starješinski sastav 4. bataljona, kasnije 3. bataljona 8. brigade, činili su: komandant Petar Maljković, politički komesar Ignatija Joka, a zatim Mirko Sužnjević, zamjenik komandanta Branko Krnetić, zamjenik političkog komesara Božo Haluza i operativni oficir Adam Macakanja.

Prve borbe nakon formiranja

Već početkom septembra 1942, u vrijeme nastupanja sa Korduna u Baniju i prelaska rijeke Gline, 1. i 2. bataljon brigade izvršili su u noći 5/6. septembra napad na satniju domobrana u selu Obijaj, zaselak Tavani. Pojava partizana iznenadila je neprijatelja, pa je više od 120 domobrana pobjeglo sa položaja.¹¹

Dana 26. decembra u selu Klasnić kod Gline formirana je 16. hrvatska banjSKU brigada, kao 3. brigada banjSKU divizije, umjesto dotadašnje 13. brigade iz Žumberka. U njen sastav tada ulazi 2. bataljon 8. banjSKU brigade. Zbog toga je dotadašnji 3. bataljon preimenovan u 2. bataljon, a 4. bataljon u 3. bataljon 8. brigade. Iz 8. brigade u 16. tada su prekomandovani: Stjepan Debeljak Bil za rukovodioca Politodjela, Vojko Hohšteter za komandanta (On je 5. novembra premješten iz 8. brigade za zamjenika komandanta 1. udarne brigade Hrvatske), Uroš Slijepčević, za političkog komesara i drugi.¹⁰

Kadrovi su se u ratu često mijenjali zbog gubitaka u borbi, uzdizanja ili odlaska u druge jedinice, odlaska na školovanje i slično. Tako poslije napada na Bihać od 2. do 4. novembra 1942. godine operativni oficir 8. banjSKU brigade Vojko Hohšteter je otisao za zamjenika komandanta 1. udarne brigade Hrvatske u Liku, da bi opet bio vraćen za komandanta 16. banjSKU brigade. Zamjenik komandanta 8. brigade Milan Pavlović Mićun 22. novembra 1942. godine odlazi za načelnika štaba 7. banjSKU divizije, a na njegovo mjesto postavljen je komandant 2. bataljona Rade Grmuša Rara. Njega na dužnosti komandanta 2. bataljona zamjenjuje Nikola Joka. Poslije pogibije komandanta 3. bataljona Dušan Ostojića zamjenjuje ga zamjenik Dmitar Suzić Brajić. Poslije ranjavanja Petra Maljkovića, komandanta 3. bataljona, zamjenjuje ga dotadašnji zamjenik Branko Krnetić, kojem za zamjenika dolazi dotadašnji operativni oficir Adam Macakanja.

ⁿ Advan Hozić, *BanjSKU vatrometi*, „Narodna armija“, Beograd, 1968. godine, navodi da se satnija predala te da je zarobljeno sve oružje i oprema. Međutim, satnija je pobjegla u Topusko.

Na« Baniji se tada, poslije ofanzive neprijatelja, nalazilo više uporišta: jedna bojna u selu Kosna (brdo Kolarište) i u Trgovima, jedna bojna u selu Ljeskovac (brdo Kapija), jedna bojna u Donjem Žirovcu (brdo Čukur), jedna satnija u selu Šašova i Šibine južno od Gline, jedna satnija u selu Majske Trtnike, a jedna u selu Brnjeuška, po jedan vod u selima Jabukovac i Mlinoga na kotaru Petrinja gdje je sa uhapšenim seljacima i dvije vršalice vršio opljačkano žito za njemačku i ustašku vojsku na cesti Kostajnica - Petrinja, jedna bojna u selu Blinja, i još nekoliko manjih ili većih posada oko garnizona Dvor, Glina, Petrinja, Kostajnica i Sisak.

Pošto je neprijatelj u to vrijeme otkrio grupiranje partizanskih snaga u rejonu Obijaj - Kobiljak - Donji Žirovac - Brubno - Klasnić, krenuo je sa dijelom snaga u nastupanje pravcem Vrnograč - Bužim - Gornji i Donji Žirovac, te dosegao do svoje posade u Donjem Žirovcu (brdo Čukur) i do Čavlovice. Iz Kostajnice je skoro svakodnevno dolazio Domobrani radni puk, tzv. Dorapuk, u šumu Plavićevac, između sela Mečenčani i Lovča, te za potrebe NDH i Njemačkog Rajha sjekao drva i izvozio u Njemačku.¹²

Pokret neprijatelja iz sela Šašava, preko Buzeta, u pravcu sela Gornji Klasnić uslijedio je 7. septembra. Prvi bataljon, koji se našao u rejonu sela Gornji Klasnić, postavlja zasjedu kod zaseoka Prusci. Iznenadnom paljbom ubijen je jedan satnik i nekoliko domobrana. Neprijatelj prihvata borbu. Ubrzo mu je preko sela Maja stiglo pojačanje jedne satnije domobrana iz Gline. Krajem dana neprijatelj se povukao nazad u sela Šašava i Maja. Prvi bataljon je imao nekoliko lakše ranjenih boraca.¹³

Odbijanjem nastupanja neprijatelja iz pravca Vrnograča, Bužima i iz sela Šašava i Šibine, brigadi je omogućeno da izvrši iznenadni prođor u pravcu neprijateljskog garnizona u Glini, koji je bio ojačan povlačnjem neprijateljevih snaga iz garnizona Vrginmost.

Stoga se prikupljanje bataljona i njihovo postrojavanja radi svečanog proglašavanja brigade nije moglo sprovesti, te je odluka GŠ Hrvatske o formiranju 8. banjške brigade potčinjenim štabovima, komandama i borcima saopćena na položajima i u pokretu.

Štab I operativne zone Hrvatske naredio je da brigada, radi stvaranja povoljnijih uslova za dejstvo na komunikacijama Sisak - Sunja - Dubica i Sunja - Kostajnica - Dvor na Uni, pristupi izvođenju akcija prema datim uslovima. Istovremeno, neprijatelj je izvršio pregrupisavanje svojih manjih posada u veće.

Napad na ustašku satniju u selu Majske Trtnike

Druga domobraska lovačka bojna, stacionirana u Glini, postavila je dvije satnije na položaje u selima Majske Trtnike i Brnjeuška. Time je osiguravala garnizon u Glini, kontrolirala sela općina Glinski Trtnik

¹² Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu Arhiv VII, reg. br. 6/5 i 20/2, kut. 1614.

¹³ Arhiv VII, reg. br. 20/2, kut. 1614.

i Jukinac, te osiguravala cestu Glina - Gora - Petrinja. Takođe, spriječavala je komuniciranje obavještajnih oficira i političkih radnika u selima općina Gora, Stankovac i Bućica sa Banijskom partizanskom četom „Matija Gubec”, koja je tu djelovala.¹⁴

Obavještajni oficiri brigade i Prvog područnog (glinskog) bataljona, Joža Kovačić i Đuro Đukić, uz posredstvo Mile Opajića iz Majske Poljane, uspjeli su uspostaviti vezu sa nekoliko domobranksih oficira iz satnije u selu Majske Trtnik i Brnjeuška. Dogovoren je da se satnija u Majske Trtniku predala bez borbe, a da se satnija u Brnjeuškoj napadne.

Na osnovu dobijenih podataka i uspostavljenih veza sa domobranskim oficirima, štab 8. banijske brigade (još uvijek pod imenom Banijskog partizanskog odreda) donosi odluku da u noći 13/14. septembra prodore do sela Majske Trtnik. Akcija u Majske Trtniku je u potpunosti uspjela, dok je glavnina satnije u Brnjeuškoj pobegla u garnizon u Glini. U selu Majske Trtnik brigadi se predalo 146 domobrana, zaplijenjeno je 150 pušaka, 5 puškomitrailjeza, više od 20.000 metaka i veća količina razne opreme.¹⁵

Osma brigada se poslije izvršene akcije u Majske Trtniku, prije jutra, povukla u rejon sela Drenovac, Bijele Vode i Šušnjari. Istoga jutra dvije satnije domobrana iz Gline interveniraju u tom pravcu i dostižu kosu Kučište između Malog Graca i Momčilovića kose. Brigada se u početku povlačila, a zatim je izvršila napad i uspjela u jurišu 3. bataljona da protjera neprijatelja. Zaplijenjen je teški mitraljez i puškomitrailjez. „Da je 1. bataljon izvršio juriš kao i 3. bataljon uspjeh brigade bi bio znatno veći“ - piše u izvještaju političkog komesara brigade Ranka Mitića.¹⁶

Dok je brigada boravila u rejonima sela Veliki Šušnjar, Drenovac, Bijele Vode i Veliki Gradac, štab brigade dobiva obavijest o rasporedu domobranksih posada jačine jednog voda u selima Jabukovac, Mlinoga i Čuntić. Te posade su sa dvije vršalice i oko 100 do 120 mobiliziranih seljaka, vršile žito rekvirirano tokom ljeta iz okolnih sela za ustašku i njemačku vojsku. Zato je u rejone sela Jabukovac, Mlinoga i Čuntić upućena 1. četa 1. bataljona. Ona je napala posadu u Jabukovcu i zaplijenila 7 pušaka sa municijom, dok se posada iz Mlinoge i Čuntića razbježala. Četa je zatim, uz pomoć mobiliziranih seljaka, zapalila dvije vršalice u Jabukovcu i Čuntiću. Angažiranjem NOO-a Jabukovca, Mlinoga i okolnih sela, seljacima je podjeljeno više od 100 metričkih centi žita.¹⁷ Takođe, brigada je u selima Dodoši, Tremušnjak i Begovići organizirala 28. septembra polaganje partizanske zakletve za borce koji je još nisu polagali.

Vijesti o akciji u zaseoku Tavani (Obljaja), u selu Majske Trtniku i Brnjeuškoj, te Jabukovcu, Mlinogi i Čuntiću, brzo su se širile Banjom.

¹⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 30, str. 407. *Hronologija*, str. 340.

¹⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 7, str. 161.

¹⁶ Arhiv VII, reg. br. 6/5 i 7/6, kut. 1614.

¹⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 7, str. 161, Arhiv VII, reg. br. 6/5 i 7/6, kut. 1614.

Međutim, neprijatelj se nije predavao. U ljetnjoj ofanzivi uspostavlja uporišta, stalno intervenira, grupira dvije do tri manje posade u jednu veću ili uspostavlja nove posade. Dvije satnije koje su 14. septembra intervenirale od Gline prema selima Mali i Veliki Gradac, zaustavile su se u selima Ravno Rašće i tu se utvrstile kao posada za spoljnju odbranu garnizona u Glini. Za to su iskoristile tvrdo zidanu kuću porodice Babić, pored ceste Glina - Maja.¹⁸

Zasjeda u šumi Plavićevac

Na sektoru Kostajnica - Petrinja neprijatelj je krajem septembra još uvijek držao posade u selima Mečančani, Knezovljani, Blinja i time obezbjeđivao cestu Kostajnica - Petrinja, odnosno posredno štitio željezničku prugu Kostajnica - Sunja - Sisak. Osim toga, pod posrednim osiguranjem posada u Mečenčanima i Knezovljanima domobranci radni puk svakodnevno je ranjom industrijskom prugom iz Kostajničkog Majura i Kostajnice odlazio u šumu Plavićevac kraj sela Lovče na sjeću drva. Štab ovog puka nalazio se u Petrinji, a štab bojne za sjeću drva u rejonu šume Plavićevac u Kostajničkom Majuru i Kostajnici. U bojni je najviše bilo mobiliziranih Srba iz Srijema, Semberije i Slavonije, te manji broj Hrvata i Muslimana.¹⁹

Osma banjška brigada se tada iz šireg rejona Veliki Šušnjar bila orijentirala u pravcu komunikacije Kostajnica - Sunja - Sisak.

Procijenivši situaciju, njen štab je odlučio da prvo postavi zasjedu domobranskoj radnoj bojni, da je razoruža i time spriječi daljnju sjeću šume. Ujutro 25. septembra 2. i 3. bataljon brigade našli su se u zasjedi pored industrijske pruge, nedaleko od Mečenčana, prema selu Lovča. Udarna četa „Pero Malivuk“ upućena je u zasjedu prema ustaškom uporištu u selu Zrinj. Prvi bataljon sa jednom četom osiguravao je zasjedu kod Borojevića, a glavninom prema Petrinji kod sela Knezovljana. Tada su u zasjedu naišli dijelovi Dorapuka. Mobilizirani Srbi nijesu imali oružje, već radne alatke. Osiguranje su vršili naoružani domobrani. Kada su naišli na zasjedu, otvorena je vatrica i radna bojna ubrzo je razbijena. Zarobljeno je 28 naoružanih domobrana i više od 180 domobrana drvosječa. Zaplijenjene su 34 puške tipa „manliher“ s municijom.

Istovremeno, u zasjedu udarne čete „Pero Malivuk“ (četa iz sastava 7. banjške brigade), naišlo je 14 seljačkih kola iz Zrinja uz obezbeđenje mjesnih ustaša. Krenuli su po drva. Kada su čuli paljbu u šumi Plavićevac požurili su u pomoć napadnutim djelovima Dorapuka. Udarna četa zarobila je 8 zrinjskih ustaša i svih 14 kola. U pomoć

¹⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 30, str. 407.

¹⁹ Dorapuk je kasnije prebačen u šume kraj sela Đurmanec na granicu Hrvatske i Slovenije, odnosno Njemačke, kod Krapine. Među zarobljenim domobranima bio je i Huska Miljković, koji je zahtijevao da se odmah uputi u Petrovu goru kod Večeslava Holjevca što je i učinjeno.

napadnutim djelovima Dorapuka u šumi Plavićevac krenula je posada iz sela Knezovljani, preko Borojevića. Nju je napala i rastjerala četa 1. bataljona, koja je osiguravala zasjedu kod Borojevića. Ukupni gubici neprijatelja u ovoj akciji bili su 36 zarobljenih domobrana i 8 zrinjskih ustaša, 180 zarobljenih domobrana radnika, 4 domobrana su poginula i 8 ranjenih. Zaplijenjene su 42 puške sa municijom, te sav alat za sječu drva i 14 seoskih kola sa 28 konja. Osma brigada nije imala gubitaka.

Zarobljeni neprijateljski vojnici sprovedeni su do Cavića brda. Ozloglašene ustaše, koljaći iz Zrinja, primjerno su kažnjeni, a domobrani su pozvani da dobrovoljno stupe u partizanske jedinice. Javilo se svega desetak, dok su ostali predani komandi vojnog područja Banije na daljnji postupak odnosno upućeni su na raspolaganje štabu I operativne zone Hrvatske u Korenicu.

O tome u dopisu od 25. septembra 1942. godine, između ostalog piše:

„Šaljemo vam 100 partizana dobrovoljaca koji ne mogu ostati kod kuće od neprijatelja koji ih poziva u vojsku. Među njima ima 17 stranaca koji su kao radnici zarobljeni u Plavićevcu kod Lovče... Upućujemo vam 25 zarobljenih domobrana Hrvata koji su zarobljeni u gore navedenoj akciji.

Upućujemo vam 48 zarobljenih radnika Hrvata na istoj akciji. I ovi su izjavili da bi išli kući kao i 25 domobrana.

Isto tako upućujemo i 63 zarobljena Srbina radnika koji su radili kod neprijatelja, a koji nisu izjavili da budu partizani.”²¹

Akcijom u šumi Plavićevac spriječena je daljna eksploracija šuma Šamarice. Neprijatelj organizira pretres okoline, hvataju odrasliju mušku djecu i starce, odvode ih u svoja uporišta kao taoce. Po selima objašnjavaju da se pohvatanima neće dogoditi ništa ako partizani ne napadnu njihova uporišta. U suprotnom biće strijeljani.

Neuspjela akcija na Blinju

Selo Blinja, na sredokraći puta između Kostajnice, Petrinje i Siska, udaljeno je od Kostajnice 20, od Siska 15 i od Petrinje oko 13 kilometara.

Tu se neprijatelj stacionirao i, zbog značaja uporišta za garnizone Petrinju i Sisak te obezbjeđenje željezničkih pruga Sisak - Sunja i Sisak - Petrinja, dobro utvrđio jednu bojnu domobrana. Iskopani su rovovi punog profila, postavljene žičane prepreke, a mjestimično i protivpješadijska minska polja.

Poslije uspješno izvedene akcije u šumi Plavićevac, 8. brigada planira da iznenadi neprijatelja tamo gdje je najmanje očekivao. Zato je u noći 26/27. septembra organiziran napad na Blinju.

Brigada je uz obezbjeđenje iz pravca sela Madžari, odnosno od Siska i Petrinje, krenula u tri juriša, koje neprijatelj uspijeva odbiti.

²⁰ Arhiv VII, reg. br. 5-4, kut. 1467, reg. br. 2/1-1, kut. 1782.

²¹ Arhiv VII, reg. br. 2/1-1, kut. 1782.

Pred zoru, štab brigade donosi odluku da se prekine napad i brigada povuče, jer bi u protivnom pri povlačenju uz okolne kose koje vode ka selima Jošavica, Dejanovići, Mlinoga i brdu Metla, trpjeli nepotrebne gubitke.

Da bi izbjegao ponovni napad, neprijatelj poslije nekoliko dana napušta utvrđene položaje u selu Blinji i posjeda nove kod Starog Sela i Graduse, gdje se utvrdio za obezbjeđenje željezničke pruge Sisak - Blinjski Kut - Sunja - Kostajnica.

Povlačenje neprijatelja je iskoristeno, pa je već 5. oktobra 1. četa 3. bataljona upućena u izviđanje ceste Kostajnica - Blinja - Petrinja. Ona tog dana kida više od 12 kilometara PTT linija duž ceste od sela Knezovljana do Budičine. Istovremeno, 2. četa 2. bataljona upućena je u izviđanje u pravcu sela Borojevići i Mečenčani. Četa je otvorila vatru na neprijateljsku posadu u selu Mečenčani, samo u cilju uznemiravanja i izazivanja neprijatelja da troši municiju."

Napad na Ravno Rašće

Dok je brigada dejstvovala prema Kostajnici i napadala na Blinju, njeni obavještajni oficiri usmjerili su aktivnost na izviđanje pravca Petrinja - Gora - Glina, i od mještana okolnih sela prikupljali podatke o neprijatelju.

Od dvije satnije 2. lovačke bojne, koje su 14. septembra dejstvovali protiv jedinice 8. brigade i dostigle Veliki i Mali Gradac, jedna satnija, u povratku za Glinu, posjela je Ravno Rašće i utvrdila se u zidanoj kući porodice Babića.

Već 1. oktobra obavještajni oficiri Komande vojnog područja Banije, a sa njima i obavještajni oficir 8. banijske brigade, uspostavili su vezu sa nekoliko domobrana te satnije. Na osnovu toga, brigada organizira napad svojih jedinica u noći 5/6. oktobra sa slijedećim rasporedom:

Prvi bataljon, ojačan udarnom četom „Pero Malivuk“ 7. banijske brigade „Vasilj Gaćeša“, pod komandom Miloša Suzića, vrši osiguranje napada iz pravca Gline, posjedajući položaje neposredno do uporišta Glina;

Drugi bataljon, pod komandom Rade Grmuše Rare, napada na posadu u Ravnom Rašću sa zadatkom da obuhvatno četama napadne neprijatelja u uporištu i likvidira ga;

Treći bataljon, pod komandom Dušana Ostojića, osigurava napad 2. bataljona iz pravca Petrinje na liniju sela Bačuga - Luščani.

Pošto topove za probijanje tvrdih zidova zgrade brigada nije imala, računalo se na pomoć domobrana iz sastava posade neprijatelja. Zbog toga je početak napada određen za 20,00 časova 6. oktobra. Prema

²² Arhiv VII, reg. br. 59-4/5, kut. 1467.

dogovoru, prije napada bataljona na straži je trebalo da bude jedan od domobrana, sa kojim je dogovorena pomoć u akciji. I pored očekivane pomoći domobrana ipak je, za svaki slučaj, pripremljena i jedna teška mina radi eventualne potrebe da se zgrada minira i sruši.

Kuća Babića u Ravnom Rašču bila je tvrdo zidana, sa izgrađenim puškarnicama iz podruma, na prozorima prizemlja, kao i sa tavana. Oko kuće su iskopani rovovi punog profila, sa više drveno-zemljanih bunkera. Ispred rovova i bunkera u pravcu potoka Maja prostirao se brisani prostor, vrlo pogodan za dejstvo neprijateljskog oružja, podešenog i za noćno gađanje.

Mada su pripreme za napad bile solidno obavljene, ipak nije sve teklo prema planu. Domobrani sa kojima je ugovorena pomoć izdali su. Neprijatelj je pripremio iznenađenje. Posada u Ravnom Rašču tajno je pojačana, pa su se u uporištu našle 20. i 27. satnija 2. lovačke bojne. One su na položajima čekale početak napada.

Napad jedinica brigade počeo je prema planu. Čete 2. bataljona naišle su na udvojene straže i uragansku vatru neprijatelja, koja je borce prikovala za zemlju na brisanom prostoru. Bombaši, koji su išli naprijed, morali su žaleći ispred rovova i bunkera. Tada je komandir 1. čete 2. bataljona, Đuro Mrkšić, uzeo puškomitrailjez i pozvao četu na juriš. U silovitom napadu bilo je dosta poginulih i ranjenih. Ranjen je i Đuro. Slično se dogodilo i na pravcu 2. čete 2. bataljona. Kada je Petar Kalanja, vodnik u 2. četi, ostao bez ručnih bombi, uskočio je u neprijateljske rovove i bunkere i osvajao ih jedan za drugim. Time je probijen prednji kraj odbrane neprijatelja. Donesena je mina od neeksplodirane avionske bombe, i postavljena do zgrade. Aktivirana je, ali bez većeg učinka. Neprijatelj je i dalje osipao vatru iz svih raspoloživih oružja. Kasnije su obavještajni oficiri brigade utvrdili da je za vrijeme napada, za preko 2 sata borbe, neprijatelj ispalio više od 70.000 metaka. Kako 2. bataljon ne bi trpio gubitke povlačeći se u svanuće preko brisanog prostora, štab brigade naređuje u 4,30 sati prekid napada i povlačenje.

O neuspjelom napadu na neprijateljsku posadu u Ravnom Rašču Štab 8. banijske brigade izvjestio je štab I operativne zone Hrvatske, a ovaj, 21. oktobra, Glavni štab NOV i PO Hrvatske:

„5/6. X noću bataljoni VIII partizanske brigade izvršili su napad na Ravno Rašče u kojem se je nalazila jedna satnija neprijateljskih vojnika (*dvije satnije* - opaska autora). Napad nije uspio jer je neprijatelj doznao za napad u naprijed, bio dobro utvrđen u jednoj zidanoj kući, a oko kuće su bili iskopani rovovi. Naši borci uspjeli su da zauzmu rovove, da zapale minu blizu zgrade, ali ipak nisu mogli dalje, jer je neprijatelj davao ogorčen otpor. Uslijed blizine većih neprijateljskih snaga, štab Brigade naredio je povlačenje prije dana, kako bi se uspio povući pod zaštitom mraka bez većih gubitaka.

Plijena nije bilo. Gubici na strani neprijatelja nisu poznati.

Gubici na našoj strani: 3 mrtva (Adam Durman desetar, Mile Arbutina desetar i Stojan Ljubičić) i 16 ranjenih drugova (Dušan Bobera, Ljuban Đurić, Đuro Mrkšić, komandir čete, Đuro Kepčija, Jovo Meničanin, Alekса Miletić, Jovan Tepšić, Božo Lazić, Nikola Pribićević, Ljubomir Tišma, Mirko Maričić, Stojan Radojičić, Milan Milinković, Gojko Tepšić, Rade Tepšić). Od ranjenih drugova 6 je teže ranjeno, a 10 lakše. Od mrtvih drugova dva su izvučena i sahranjena u groblju u Majskom Trtniku.

Utrošeno je 2.500 metaka, a od oružja nije izgubljeno ništa.

Moral kod boraca poslije ove operacije je dobar i mržnja prema neprijatelju velika. Žele da se osvete neprijatelju za nanešene gubitke...²³

Do jutra 6. oktobra brigada se povukla u dubinu slobodnog teritorija, u sela bliže Šamarici (Klasnić, Kozaperovica i Brestik). Narednog dana i neprijatelj je povukao satnije iz Ravnog Rašća u garnizon u Glini, kako bi izbjegao ponovni napad brigade.

Operativna grupa brigada na Baniji

Neuspjeh 8. banjske brigade u napadu na Ravno Rašće nije obeshrabrio borce i starješine. Oni nastavljaju dejstva sa nesmanjenom žestinom. Bilo je to poslije neprijateljske ljetnje ofanzive na Baniju i Šamaricu. O tome se u izvještaju Glavnog štaba NOP-a Hrvatske Vrhovnom štabu NOP i DV Jugoslavije, od 12. oktobra 1942. godine, između ostalog, kaže:

„1. Neprijatelj je prilikom svoje posljednje ofanzive na Baniju ostavio niz garnizona, koji nisu naročito utvrđeni.

2. U tim su garnizonima u većini domobranci, koji su za vrijeme ofanzive javno manifestovali svoje simpatije za partizane. Uopće su domobrani pokazali da nisu naročito spremni za borbu protiv partizana.

3. Na Baniji ima nekoliko mjesta s jačim neprijateljskim garnizonima, koja do sada partizani nisu napadali, tako da bi momenat iznenađenja mogao biti odlučan za uspjeh operacije.

4. Našim bi operacijama otežali promet, a eventualno i presjekli puteve Petrinja - Bos. Novi i Petrinja - Kostajnica, koji su neprijatelju sada naročito važni radi koncentracije snaga za borbu protiv naših brigada.

5. Krupnija bi operacija na Baniji vrlo vjerovatno omela ofanzivu koju neprijatelj priprema na Kordun.

6. Operacija na Baniji i veći uspjesi povratili bi povjerenje naroda u naše snage, koje je bilo pokolebano odlaskom naših snaga prilikom posljednje neprijateljske ofanzive.

²³ Arhiv VII, reg. br. 59-4/5, kut. 1464 (Jedan ranjenik nije upisan u izvještajima), i Advan Hozić, n. dj. str. 17. i 18.

7. Čišćenje Banije također je važno i stoga što je to vrlo bogat kraj.

8. Operacija bi na Baniji veoma povoljno odjeknula u našoj II i II Op. zoni, gdje je Narodno-oslobodilačka borba u posljednje vrijeme u poletu."⁴

Navedena ocjena u izvještaju Glavnog štaba NOPO Hrvatske, kako se pokazala tokom akcija na Baniji, nije i potvrđena u praksi, naročito što se tiče domobrana i njihove borbenosti. Baniju je tada posjedala najbolja domobrinska Prva gorska divizija, koja je u svom sastavu imala mlada godišta, domobrane na kadrovskom roku. Oni su bili završili vojnu obuku i stekli zločinačku praksu u ljetnoj ofanzivi na susjednoj Kozari. Bili su izvanredno dobro hranjeni, po njemačkim tablicama sljedovanja, dobro odjeveni i obuveni i još bolje naoružani. Svaka satnija imala je 10 i više puškomitrailjeza, 2 do 4 minobacača kalibra 50 milimetara, a bojne su imale topove i minobacače kalibra 81 milimetar. U borbi su ih najčešće podržavali tenkovi njemačkih tenkovskih četa, stacioniranih po jedna u Kostajnici i u Bosanskom Novom. Dobro su bili organizirani, a podoficiri dobro su držali disciplinu. Njihov moral bio je znatno bolji nego što je ocijenjeno u izvještaju Glavnog štaba NOPO Hrvatske.

Da bi se pomoglo čišćenje slobodnog područja Banije i Šamarice od zaostalih neprijateljskih garnizona, Glavni štab NOPO Hrvatske i Štab I operativne zone Hrvatske (Banija, Kordun i Lika) poduzimaju mjere ojačavanja partizanskih snaga na Baniji. Glavni štab NOPO Hrvatske odmah je na Baniju uputio 5. kordunašku brigadu i osnovao Operativni štab grupe brigada za rukovođenje operacija na Baniji,²⁵ sa zadatkom da objedini dejstva 5. kordunaške i 8. banjiske brigade, a zatim i 7. banjiske brigade, koja se iz Slovenije preko Moslavine i Posavine vratila na Baniju 15. oktobra.

Operativni štab organizira nekoliko napada na neprijateljska uporišta širom Banije, a zatim organizira i izvodi napad i na garnizon u Glini.

Protivakcija neprijatelja

Poslije neuspjelog napada na Blinju i Ravno Rašće, 8. banjiska brigada dobija naređenje da se prebaci na sektor kotara Dvor na Uni. U selo Žirovac stigla je 7. oktobra, gdje je pristigla i 5. kordunaška brigada sa Operativnim štabom.

Glavni štab NOPO Hrvatske planirao je da grupa brigada pod Operativnim štabom napada na neprijateljske posade u selima Kosna,

²⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 8, str. 170.

²⁵ U operativni štab ušli su: Ivan Gošnjak, komandant, Đuro Kladarin, politički komesar, Petar Kleut, zamjenik komandanta, Đoko Jovanić, operativni oficir, Simo Todorović, obavještajni oficir, Dušan Starčević, oficir za veze, Adam Vladić, intendant, Janko Bobetko, referent saniteta (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 8, str. 225).

Trgovi, Grmušani na Grubešića brdu (kod Dvora na Uni), do samog garnizona Dvor na Uni i do Pounja (Dvor - Kostajnica).

Međutim, akcije 8. banijske brigade na sektorima Kostajnica, Petrinja i Glina prisilile su neprijatelja da preduzme odgovarajuće protivakcije na slobodnu teritoriju Banije i Samaricu u vremenu od 8. do 12. oktobra. Glavni cilj neprijatelja bio je da opkoli i uništi 8. banijsku brigadu ili bar da je odbaci sa sektora Glina, Petrinja, Kostajnica. U tom cilju prikupljeno je i angažovano više od 8.000 vojnika, podržanih artiljerijom i tenkovima.

Iz više pravaca, od kojih pet glavnih, neprijatelj nastupa preko slobodnog područja Banije u pravcu Šamarice i to:

- jedna ojačana bojna podržavana tenkovima iz Kostajnice pravcem Mečenčani - Jabukovac - Trnovac;
- jedna ojačana bojna iz Petrinje pravcem Bačuga - Veliki Gradac
- Dragotina;
 - jedna bojna iz Gline pravcem Maja - Klasnić;
 - jedna ojačana bojna iz Divuše pravcem Zrinj - Šamarića - Ljeskovac - Trnovac;
 - jedna ojačana bojna iz uporišta u selima Kosna i Trgovi pravcem Stupnica - Ljeskovac - Brestik - Klasnić.

Kolone neprijatelja dostigle su nastupni cilj 9. oktobra i udarile u prazan prostor u rejonima sela Trnovac, Kozaperovica, Brestik i Klasnić. Osma banijska brigada tada se nalazila u rejonu sela Gvozdansko - Rujevac, izvan operativnog prostora neprijatelja, a tek pristigla 5. kordunaška brigada u rejonu sela Donji Žirovac - Čavlovica.

Naredna dva dana te kolone neprijatelja vratile su se istim pravcima u polazne garnizone.²⁶

Koloni neprijatelja koja se iz rejona sela Kozaperovica, Brestik, Trnovac vraćala kroz Šamaricu i preko Ljeskovca za Trgove i Kosnu, Operativni štab postavio je zasjedu snagama 5. kordunaške i 8. banijske brigade na položajima Gornja Stupica - Donja Stupica - Rujevac. Plan je bio da se neprijatelj napadne bočno kada se bude kretao kroz Ljeskovac i cestom Ljeskovac - Stupica - Trgovi. Međutim, neprijatelj se sa brda Kapija, sjeverno od Ljeskovca, okrenuo i produžio pokret kosama Šamarice u pravcu sela Gorička, a zatim preko starog grada Pedlja i kosom sela Gage za Trgove i Kosnu. Narednog dana on se iz Kosne i Trgova povukao u garnizon Dvor na Uni i u sela Pounja, pojačavajući posadu na Grubešića brdu još jednom satnjom.

Nakon povlačenja neprijatelja iz Trgova i Kosne, na području kotara Dvor na Uni ostala su još uporišta: Grubešića brdo na cesti Žirovac - Rujevac - Dvor jačine dvije satnije; posada na Kordića i Šakića brdu jačine ojačane satnije; te posada na Cerik brdu, između Hrtića i garnizona Dvor na Uni. Bila je to spoljna odbrana mjesta i garnizona Dvor na Uni, te komunikacija u Pounju od Bosanskog Novog do Dvora na Uni i Kostainice.

²⁶ Arhiv VII, reg. br. 13-1, kut. 1782.

Usljed novonastale situacije, Operativni štab i štabovi 5. kordunjske i 8. banijske brigade organizirali su izviđanje neprijatelja radi što realnijeg planiranja dalnjih akcija u pravcu Dvora na Uni i komunikacija u Pounju.

Napad na Šakića i Cerik brdo

Izviđanjem stanja i rasporeda neprijatelja oko Dvora na Uni, ustanovljeno je da se na Grubešića brdu, na kosi koja se od glavne ceste Dvor - Rujevac - Žirovac blago uzdiže prema sjeveru, nalaze dvije satnije na položajima utvrđenim za kružnu odbranu. Čvor odbrane bio je ostatak zidova zapaljene seoske škole na kosi sa koје se povijala glavna cesta, praveći veliku okuku oko uporišta. Na Šakića brdu, prirodnom vijencu koji se proteže paralelno sa tokom potoka Žirovac, od Djevojačkog kamena preko Kordića brda na istok do kote 200 i Lebrenice kod sela Matijevića, neprijatelj je rasporedio satniju domobrana jačine 170 do 200 vojnika, koja se utvrdila u poljskom tipu za kružnu odbranu u sistemu rovova punog profila i drvenozemljanih bunkera.

Na Lebrenici, Laudanov šanac, udesno od Kordića i Šakića brda na koti 200 i u selu Matijevići, neprijatelj je imao vrlo jaku posadu za odbranu ceste Dvor - Bosanski Novi, kao i garnizona Dvor i Bosanski Novi. Sjeverozapadno od Dvora na Uni uzdiže se kosa Dudarnica, kojom je vodila staza kao prijek pješački put za selo Hrtić. Na sredokraći između Dvora i Hrtića je uzvišenje zvano Cerik brdo, pogodno za osmatranje, kao i vatreno dejstvo u pravcu Hrtića, kosom koja se odvaja prema brdu Mrkoždin, odnosno ka cesti Grubešića brdo - Dvor na Uni. Zato je neprijatelj na Cerik brdu neprekidno imao izgrađne položaje, sistem rovova i bunkera, žičanih prepreka i minskih polja. Napad na Cerik brdo bio je krajnje nepogodan zbog strmih prilaza koji su bili minirani. Od sela Hrtića na Cerik brdo proteže se usko sedlo, koje može da primi desetinu ili najviše vod vojnika jačine 25 - 30 ljudi. To je omogućavalo neprijatelju da Cerik brdo utvrdi i uspješno brani sa vodom vojnika jačine 33 do 40 ljudi i 2 topa.

Pored ovih spoljnih utvrđenja oko garnizona Dvor i Bosanski Novi, jača neprijateljska uporišta bili su garnizoni u Matijevićima, sa brdom Lebrenica i kotom 200 vezani sa garnizonom Bosanski Novi. U Pounju od Dvora na Uni do Kostajnice neprijatelj je u svim selima imao manje ili veće posade, ustaše i domobrane, a ispod grebena Zrinske gore i Šamarice (na 13 km od Viniča i Divuše) bilo je ustaško uporište Zrinj, kao stalna opasnost za dejstvo naših snaga prema Dvoru na Uni, Pounju i Bosanskom Novom.

Imajući takvu vojnu situaciju u vidu, Operativni štab je odlučio da se jednovremeno napadnu neprijateljska spoljna utvrđenja oko Dvora (Grubešića brdo, Kordića i Šakića brdo i Cerik brdo), sa slijedećim

rasporedom brigada: 5. kordunaška brigada napada neprijateljsko uporište na Grubešića brdu kod sela Grmušana, 8. banijska brigada napada na Kordića i Šakića brdo i Cerik brdo osiguravajući napad iz pravca Pounja i od Zrinja. Drugi područni bataljon „Miloš Cavić“ posjedanjem položaja prema Matijevićima, Lebrenici i k. 200 osigurava napad 8. banijske brigade na Šakića i Kordića brdo.

Početak napada određen je za noć 14/15. oktobra u 24,00 časova.²⁷

Na osnovu zadatka dobijenog od Operativnog štaba, štab 8. banijske brigade organizuje napad po slijedećem:

- 1. bataljon da napadne neprijatelja u uporištu Cerik brdo pravcem Hrtić - Cerik brdo, savlada ga, i time ugrozi garnizon Dvor na Uni;

- 2. bataljon da napadne i likvidira neprijateljsku posadu jačine satnije na Kordića i Šakića brdu kraj sela Zakope, a zatim da nastupi u dolinu potoka Žirovac i da preko brda Mrkoždin pomogne 1. bataljon u napadu na Cerik brdo;

- 3. bataljon da osigurava napad 1. bataljona iz pravca sela Zamlača iz Pounja, a dijelom snaga da osigurava napad 5. kordunaške i 8. banijske brigade iz pravca Zrinja;

- 2. područni bataljon „Miloš Čavić“ da posjedne položaje prema selu Matijevići i brdu Lebrenica i osigurava napad 2. bataljona 8. banijske brigade na Šakića brdo.

Napad na Grubešića i Šakića brdo počeo je po planu, u 23,00 časova. Napad na Cerik brdo započeo je sat kasnije jer je 1. bataljon 8. banijske brigade sa vodičem zalutao i morao se vraćati nazad na Hrtić i ponovo krenuti u napad. Drugi bataljon je brzo završio akciju. Neprijatelj u uporištu Kordića i Šakića brdo, čim je otkrio nastupanje snaga bataljona, dao se u bijeg pošumljenom stranom u pravcu garnizona Dvor. Zaplijenjene su 4 puške, 2 sanduka municije i nekoliko ručnih bombi. Prvi bataljon, uslijed teškog terena, u napad na Cerik brdo upućuje svoju 1. četu pod komandom Ilike Španovića. Nakon upada u uporište nju je trebalo da pobačaju 2. i 3. četa. Na čelu grupe bombaša, sa komandirom čete Ilijom Spanovićem, bio je i komandanat bataljona Miloš Suzić. Međutim, grupa boraca za sječenje bodljikavih žica imala je od alata svega 4-5 seoskih sjekira za drvo. Kad su borci počeli da sjeku žičane prepreke neprijatelj je otvorio jaku vatru iz bunkera i rovova. Prvi je poginuo borac Stevo Đaković, a smrtno je ranjen njegov brat Đuro Đaković i borac Stanko Januz. U dalnjem pokušaju otvaranja prolaza kroz žičane prepreke ranjeno je još sedam boraca: Vlado Dabić, Janko Bjelić, Bogdan Kralj, Jovan Đurić, Jovan Lelić, Stevo Turopoljac i Uroš Madžarac. Bataljon je morao odustati od daljnog napada na Cerik brdo i povući se u sastav brigade.

Treći bataljon na osiguranju prema Pounju i Zrinju, kao ni 2. područni bataljon „Miloš Cavić“ prema Matijevićima, Lebrenici i k. 200, nisu imali borbi.

²⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 8, str. 207-211.

Takođe, 5. kordunaška brigada nije uspjela iznenaditi neprijatelja na Grubešića brdu. Ona je vodila borbu do svanuća, kada se morala povući, uz gubitke 4 poginula, 14 ranjenih i 4 nestala. Osma banijska brigada imala je 3 poginula i 7 ranjenih.

Borba u selu Gage

Prema naređenju Operativnog štaba, poslije povlačenja iz noćnog napada, brigade su se prikupile u selima Donji i Gornji Pedalj, Donja i Gornja Stupica (5. kordunaška brigada) i u selima Trgovi, Donja Stupica, Rujevac (8. banijska brigada). Na osmatranju neprijatelja ostao je 2. područni bataljon „Miloš Čavić“, koji je 15. oktobra prvi vodio borbu sa neprijateljem na pravcu Grubešića brdo - Gage - Pedalj.²⁸

Ujutro 15. oktobra, jedna neprijateljska bojna krenula je iz garnizona Dvor, stigla do uporišta Grubešića brda i produžila nastupanje kosom od Grubešića brda za Gage. Ispred neprijatelja, od položaja do položaja, povlačio se neprimjetno 2. područni bataljon „Miloš Čavić“, obavještavajući blagovremeno po kuririma štab 5. kordunaške brigade u Donjem Pedlju o nastupanju neprijatelja. Međutim, štab 5. kordunaške brigade nije odmah reagirao, uvjeravajući kurire bataljona da neprijatelj ne smije napasti brigadu. Pošto je neprijatelj prošao kroz Gage, 2. područni bataljon „Miloš Čavić“ bio je prisiljen da sačeka neprijatelja na poslednjim kosama ispred sela Donji Pedalj. Napadnut obuhvatno, neprijatelj se povukao kroz Gage u pravcu Grubešića brda uz gubitke. Poginuo je natporučnik Jurić i dva domobrana. Jednog poginulog neprijatelj je povukao sa sobom, dok su natporučnik Jurić i drugi poginuli ostali na bojištu. U međuvremenu, neprijatelju je na Grubešića brdo stiglo pojačanje iz garnizona Dvor, 3 tenka uz podršku 3 aviona. Sa pojačanjima i uz podršku avijacije neprijatelj iz Grubešića brda ponovo nastupa kosom i kroz selo Gage. Pošto nije našao tijela poginulih,²⁹ neprijatelj vrši odmazdu u selu.³⁰

Ponovno napadnut od 2. područnog bataljona „Miloš Čavić“ i djelova 5. kordunaške brigade koji su pristizali, neprijatelj se ponovo povlači nazad ka Grubešića brdu, gdje ostaje do mraka, a zatim se povlači u garnizon Dvor na Uni i Bosanski Novi.

²⁸ Advan Hozić u knjizi *Banijski vatrometi* ovu borbu pripisao je 2. bataljonu 8. banijske brigade, što ne odgovara istini. Borbu je vodio 2. područni bataljon „Miloš Čavić“, a u drugom dijelu dana i djelovi 5. kordunaške brigade, i to djelovi iz Donjeg Pedlja.

²⁹ Dok je 2. područni bataljon „Miloš Čavić“ gonio neprijatelja u pravcu Grubešića brda, poginule su sahranili seljani Stojan, Ljuban, Đuro i Dmitar Đurić. Istovremeno uništili su tragove na mjestu njihove pogibije.

³⁰ Na hrpi neoperušanih kukuruza nađene su zaklane u kući Stoja i njezina kći, djevojka Milka Đurić. Takođe, ubijene su Ana i Janja Tesla čije su kuće zapaljene. U kanalu kraj puta, tela probijenog bajonetom, nađen je trogodišnji Pero Kovačević kojeg je majka Anika ostavila u kolijevci da spava. Zapaljene su kuće Ljubana, Dragana i Alekse Kovačevića. U selu Grmušani, pored glavne ceste, domobrani su toga dana ubili ili zaklali 14 ljudi, žena i djece. (Arhiv IHRPH, Zagreb, fond OK KPH za Baniju, kut. 176.)

Neprijatelj je 17. oktobra krenuo jakim snagama iz garnizona Dvor u pravcu slobodne teritorije, ali se iz sela Vanići (2 km od Dvora) vratio nazad u polazni garnizon. Toga dana su 5. kordunaška i 8. banijska brigada napustile područje kotara Dvor na Uni i prikupile se na sektoru kotara Glina, gdje su započele pripreme za napad na garnizon u Glini. U taj rejon pristigla je i 1. hrvatska udarna brigada iz Like, kao i 7. banijska brigada „Vasilj Gaćeša“³¹ nakon pristizanja iz Slavonije i Moslavine i kratkog odmora u selu Lovča kod Kostajnice.

U to vrijeme, 9. i 10. oktobra, održano je partijsko savjetovanje Okružnog komiteta KP Hrvatske za Baniju, na kojem je govorio i politički komesar 8. banijske brigade Ranko Mitić. On je iznio da u 8. banijskoj brigadi djeluje 61 član i 48 kandidata za članove Partije, 54 člana SKOJ-a i 93 člana Saveza mlade generacije. Da bi se pojačao rad SKOJ-a u 8. banijskoj brigadi, Okružni komitet SKOJ-a za Baniju izveštava Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku da je u 8. brigadi uputio 7 članova SKOJ-a: Miloša Čokića, Boška Markovića, Nikolu i Milana Stojakovića, Ljubana, Milenka i Petra Sekulić.³¹

Nakon tih mjeru i poboljšanog rada sa mladima u 8. brigadi, broj članova SKOJ-a brzo raste, tako da ih je 15. decembra bilo 131, ili za 97 više.³²

Osiguranje napada na garnizon Glina

U oktobru 1942. neprijateljski garnizon u Glini sačinjavali su:

- 2. bojna 1. lovačke pukovnije 1. gorske divizije jačine oko 650-700 vojnika sa baterijom topova (4 topa), vodom minobacača 81 mm (4 minobacača) i 8 minobacača 50 mm (u svakoj satniji po dva). Ostalo naoružanje bojne bile su puške, puškomitrailjezi i mitraljezi. Svaka satnija imala je 10 do 12 puškomitrailjeza i po 2 minobacača 50 mm (4 čete u bojni);
- jedna satnija ustaša iz sastava „Crne legije“ pukovnika Joce Rukavine i Rudolfa Bobana;
- mjesne ustaše jačine do satnije. Pred napad, posada je ojačana satnjom mjesnih ustaša iz sela Maja, te vodom od 20 do 25 žandarma.

Ukupno u garnizonu Glina bilo je više od 1.000 vojnika.

Oko grada neprijatelj je za odbranu izgradio pokrivenе rovove, na svakih 50 do 100 metara rastojanja bunkere, i utvrdio za odbranu pojedine isturene zgrade. Po danu vojnici su bili u gradu na odmoru, a po noći u rovovima, upućujući patrole ulicama grada i oko grada.

Za spoljnu odbranu, u okolini grada prema slobodnoj teritoriji, neprijatelj je raspolagao slijedećim snagama:

- u selu Maja posada mjesne satnije ustaša sa 10 do 15 žandarma, do njihovog povlačenja u Glinu ispred partizanskih snaga,

³¹ Arhiv IHRPH, Zagreb, fond OK SKOJ-a za Baniju, kut. 22 i 23.

³² Isto.

- u selu Ravno Rašće, u zaseoku Nogići, jedna satnija iz čijeg je sastava vod vojnika stacioniran u selu Crni Lug na cesti Glina - Petrinja.

Duž ceste, od Gline do sela Gora, neprijatelj je držao posade mjesnih ustaša i pojačanja u selima Prekopa, Kihalac, Marinbrod, Graberje.

U selu Gora nalazila se posada jačine jedne bojne, sa satnjom isturenom u zaselak Perkovića brdo, kao spoljnje osiguranje sela Gora. Ukupno oko Gline, do sela Gora, bilo je više od 1.000 vojnika.

U Topuskom (12 kilometara od Gline) neprijatelj je držao garnizon jačine 700 do 800 vojnika, od kojih su polovina bile ustaše za osiguranje lječilišta u Topuskom.

U gradu Petrinji (22 kilometra od Gline) neprijatelj je imao vrlo jak garnizon, ojačan topovima i tenkovima.

Na položajima oko Petrinje (sjedište Velike župe Gora) neprijatelj je imao vrlo jaka uporišta kao spoljnju odbranu i to:

- u selu Župić na cesti Petrinja-Gora do jedne satnije domobrana;
- od Novog Selišta, polukružno do sela Cepeliša, stacionirana je po vodovima i satnjama đačka domobradska bojna;
- u Hrastovici bojna domobrana ojačana sa tri tenka;
- u Čuntiću jedna bojna, i
- duž ceste Petrinja - Sisak jedna bojna.

Ukupna jačina neprijatelja u Petrinji i okolini bila je preko 5.000 vojnika. Te snage osiguravale su garnizon Petrinja sa sjedištem Velike župe Gora, ustaškog stožera Velike župe Gora, popundbeno područje Petrinja (vojni okrug) i druge vojno-civilne ustanove. Uz to, veći dio navedenih snaga u Petrinji i okolini mogao je u svakom momentu da samostalno ili skupno intervenira u bližoj ili daljoj okolini, što je imalo vidnog uticaja na organiziranje napada na garnizon Glina i osiguranje napada.

Ukupno, od Siska do Topuskog, neprijatelj je raspolagao sa više od 8.000 vojnika.

Partizanske snage za napad na garnizon Glina bile su jačine 14 partizanskih bataljona, sa ukupno do 4.000 boraca.

U međuvremenu, dok su 5. kordunaška i 8. banijska brigada dejstvovale na sektoru kotara Dvor na Uni, iz Slavonije i Podравine preko Moslavine i Posavine vratila se 15. oktobra 7. banijska brigada „Vasilj Gaćeša“. Prema naređenju Glavnog štaba NOPO Hrvatske, na Baniju je stigla i 1. udarna brigada Hrvatske iz Like. Osim toga, na sektoru Gline dejstvovao je i 1. područni bataljon Komande vojnog područja Banije.

³³ U međuvremenu, naredbom štaba I operativne zone Hrvatske broj 10 od 20. oktobra 1942. godine od dodatašnjih područnih bataljona i Banijske partizanske čete „Matija Gubec“ Komande vojnog područja Banije, formiran je ponovno Banijski partizanski odred jačine tri bataljona i Banijska partizanska četa „Matija Gubec“ u Banijskom pokuplju. Komandant odreda bio je Milan Trninić Mico, a politički komesar Dušan Jandrić.

Operativni štab Grupe partizanskih brigada za Baniju, prema zadacima dobijenim pri formiranju od Glavnog štaba NOPO Hrvatske, pripremio je i planirao napad na garnizon Glina za noć 23/24. oktobra.

Od prikupljenih 14 partizanskih bataljona, tj. 1. udarne, 5. kordunaške, 7. i- 8. banijske i 1. bataljona Partizanskog odreda Banije, direktno za napad na garnizon Glina određeno je svega 5 bataljona 1. udarne i 7. banijske brigade „Vasilj Gaćeša“, sa ukupno do 1.300 boraca. Sve ostale snage upotrebljene su za osiguranje napada. Međutim snagama za osiguranje bili su i bataljoni 8. banijske brigade.

Prema zapovijesti Operativnog štaba grupe brigada od 21. oktobra, 8. banijska brigada dobija zadatak da likvidira neprijateljska uporišta kod sela Graberja i na Perkovića brdu i da bez obzira na ishod borbe kod Graberja i na Perkovića brdu bezuvjetno spriječi nadiranje neprijatelja cestom Petrinja - Glina i šumom Gora preko Luščana. Takođe, da na najpodesnjem mjestu razruši cestu Petrinja - Glina, te presječe telefonske veze.

Brigada je na zadatak krenula 22. oktobra. U toku kretanja, blizu objekata napada ona je noću 22/23. oktobra primila podatak da je neprijateljska bojna iz sela Čuntić izvršila pokret i posjela brdo Glavica između sela Kraljevčani i Banski Grabovac. Da ne bi dozvolio neprijatelju da se na novim položajima organizaciono sredi i utvrdi, štab 8. banijske brigade odlučuje se za napad. Samoinicijativa je urodila plodom. Neprijatelj je iznenaden na brdu Glavica i ubrzo se dao u bijeg u pravcu Hrastovice i Petrinje. Sa sobom je odnio 2 poginula i 6 ranjenih, među kojima je bio i satnik Miroslav Šimić. Brigada je imala jednog poginulog borca. Bio je to Dragan Musulin iz Draškovca.

Poslije izvršenog zadatka, osiguranje neuspjelog napada na neprijateljski garnizon Glina, 8. banijska brigada povukla se u rejon sela Rujevac, na sektor kotara Dvor na Uni. U planu su bila dejstva na komunikacijama u dolini Une od Dvora na Uni do Kostajnice, odnosno od Bosanskog Novog do Bosanske Otoke. Za organizaciju sadejstva sa partizanskim jedinicama Bosanske krajine u Grmeč je, u Operativni štab za Bosansku krajinu (komandant Košta Nad i politički komesar Osman Karabegović), upućen operativni oficir brigade Vojko Hohšteter.

U štab 8. banijske brigade u Rujevac stigao je, 27. oktobra, zamjenik komandanta Glavnog štaba NOPO Hrvatske i dotadašnji komandant poslije napada na Glinu rasformiranog Operativnog štaba Grupe partizanskih brigada za Baniju, Ivan Gošnjak. Za vrijeme boravka u Rujevcu, dotadašnji politički komesar brigade Ranko Mitić premješten je za političkog komesara 6. primorsko-goranske brigade, a za novog političkog komesara postavljen je Damjan Vučnović Deni, rodom iz Like.

Iz Rujevca brigada je premještena u rejon rijeke Une, u sela Javnica, Kotarani, Zut i Gornji Dobretin. Planirano je da se napadne

³⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 8, str. 278 i Arhiv VII, reg. br. 58-1/5 kut. 1467.

posada na Rajšića brdu, između Donjeg Dobretina i Javornika, kod zaseoka Stanić Polje.

Neprijatelj je, međutim, pravovremeno otkrio prikupljanje brigade u tom rejonu i jačim snagama iz Bosanskog Novog i Dvora na Uni nastojao da ojača posadu jačine jedne bojne na Rajšića brdu. Po naređenju Ivana Gošnjaka, štab 8. banjikske brigade povlači brigadu nazad u selo Ljubina, tako da je neprijatelj 28. oktobra udario u prazan prostor u selima Javornik, Donji i Gornji Dobretin, Javnica i Kotarani, prokrstario njima, odvodeći sa sobom i posadu sa Rajšića brda. U selo Ljubina, gdje se nalazio štab brigade iz Grmeča, stigao je 28. oktobra operativni oficir brigade Vojko Hohšteter i donio iz Operativnog štaba za Bosansku krajinu novi zadatak za brigadu, odnosno naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ i Vrhovnog komandanta napisano 27. oktobra u vezi sa pripremama Bihaćke operacije bosanskih i hrvatskih brigada. Time su ujedno i završene prve borbe 8. banjikske brigade.

Učešće brigade u bihaćkoj operaciji

Uvijeme kada je neprijatelj privodio kraju ofanzivu na prostoru Kalinovik, Foča, Žabljak, Pljevlja i prenosio dejstva na Kozaru, a zatim i na Samaricu (Banija), Vrhovni štab NOPO i DVJ donosi odluku o prodoru grupe proleterskih i udarnih brigada u Bosansku krajinu radi povezivanja sa partizanskim jedinicama Bosanske krajine i Hrvatske. Odluku je vrhovni komandant donio 20. juna, na savjetovanju Vrhovnog štaba sa štabovima 1., 2., 3. i 4. proleterske NOU brigade u šumi iznad Vrbniče na Zelengori.³⁵

Već 31. avgusta oslobođen je Mrkonjić-Grad i dejstva grupe brigade usmjerena su prema Jajcu. Vrhovni štab se smjestio u rejonu Mliništa, na planini Oštrelj, gdje je stvoren novi centar rukovodenja NOB-om. Vrhovni komandant, sa Operativnim štabom za Bosansku krajinu, na sastanku 25. oktobra izrađuje plan bihaćke operacije sa početkom 2. novembra 1942. godine. Tada je vrhovni komandant naredio da u bihaćkoj operaciji uzmu učešće i hrvatske partizanske brigade.

Shodno toj odluci, on je 27. oktobra izdao naređenje u kojem za 8. banjSKU brigadu, između ostalog, piše:

„Kako uskoro namjeravamo da izvedemo jednu akciju širih razmjera, u kojoj trebate i vi učestvovati, to odmah prikupite svoje bataljone i na najpogodnijem mjestu predite rijeku Unu i najkačim putem krenite za selo Mali Radić, 12 km jugozapadno od Bosanske Krupe... Rasporedite svoje bataljone na odmor, gdje ćete čekati naše naređenje za nove akcije. Po kuririma koji vam budu donijeli ovo naređenje uputite nam podatke kojima raspolažete o neprijatelju...“³⁶

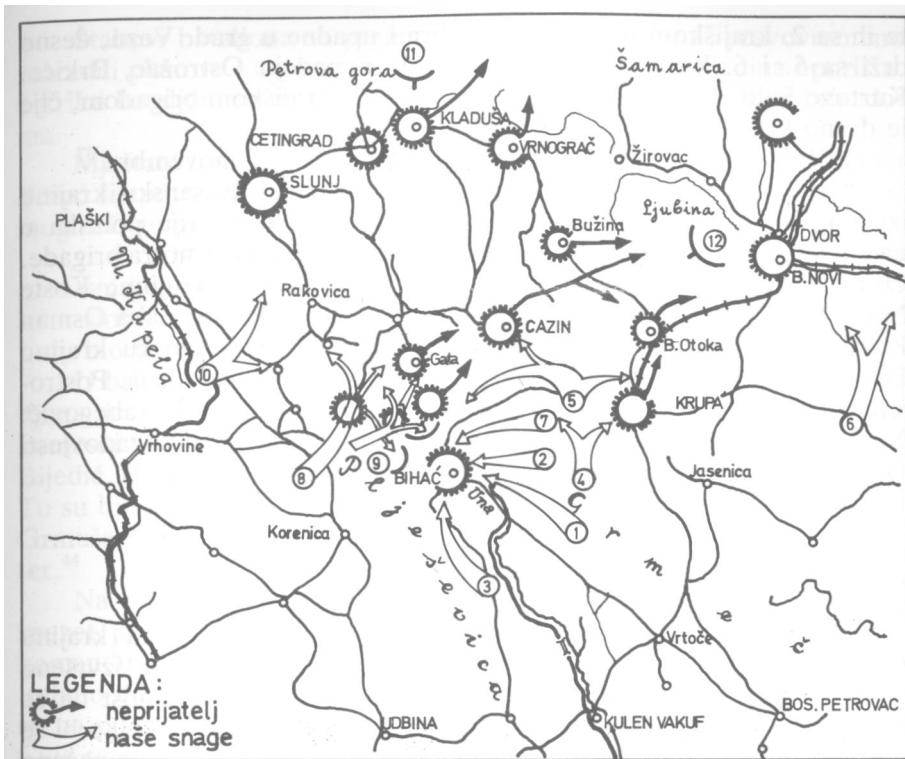
Prema naređenju, 8. banjSKU brigada krenula je iz Ljubine 29. oktobra oko 14 sati, koristeći čamce Relejne kurirske stanice iz sela Donji Dobretin. Iste noći prešla je rijeku Unu kod Donjeg Dobretina i sela Rakana i do pola noći stigla u određeni rejon. Mali i Veliki Radić, na zapadnim padinama Grmeča.

U međuvremenu, Operativni štab za Bosansku krajinu vršio je intenzivne pripreme kako bi se što uspješnije realizirala odluka vrhovnog komandanta o napadu i oslobođanju Bihaća i njegove bliže i šire okoline.

Osnovu odbrane Bihaća, kao i bastion napada na okolnu slobodnu partizansku teritoriju, činio je tada 4. ustaški djelatni zdrug, sastavljen

³⁵ *Hronologija*, str. 280, 299, 300, 301, 317, 352, 370, 371.

³⁶ *Zbornik NOR-a*, tom II, knj. 6, str. 441; tom IV, knj. 7, str. 287.

Raspored jedinica za napad na Bihać 2-4. novembra 1942.

Pravci nastupanja jedinica:

- 1 - Prva krajiska brigada
- 2 - Druga krajiska brigada
- 3 - Treća krajiska brigada
- 4 - Peta krajiska brigada
- 5 - Šesta krajiska brigada
- 6 - Treći krajiski partizanski odred

- 7 - Osma banijska brigada
- 8 - Druga lička brigada
- 9 - Četvrta kordunaška brigada
- 10 - Prva lička brigada
- 11 - Drugi kordunaški partizanski odred
- 12 - Drugi bataljon Partizanskog odreda Banije

od četiri bojne od kojih su dvije bile u Bihaću, jedna u Bosanskoj Krupi i jedna u Ličkom Petrovom Selu. Svaka od ovih bojni brojala je više od 700 vojnika i oficira. U gradu Bihaću se, takođe, nalazila i 5. bojna 2. domobranske pukovnije, kao i jedna bojna 12. domobranske pukovnije. Odbrana je bila ojačana i baterijom topova.

Na prilazima gradu, u tvrdo izgrađenim uporištima, nalazile su se snage ustaške milicije jačine 20 do 50 ustaša, naoružanih puškama i automatima.

U zapovjeti Operativnog štaba za Bosansku krajinu bili su precizirani pravci nastupanja i zadaci svake brigade u bihaćkoj operaciji. Osma banijska brigada dobila je zadatak da izvrši napad na uporišta od sela Pokoj do Čavkića i Založja, likvidira uporišta Bakšaiš i Hatinac, te napadne uporišta na staroj i novoj željezničkoj stanicu i kod Batinjola,

te ih sa 2. krajiskom brigadom likvidira i upadne u grad. Vezu, desno drži sa 5. i 6. krajiskom brigadom koje napadaju Ostrožac, Brkiće, Kurtovo Selo, Jezero i Spahiće, a lijevo sa 2. krajiskom brigadom, čije je desno krilo kod škole u Založju.

Početak napada predviđen je za 21,30 časova 2. novembra.³⁷

Osim navedenih zadataka, Operativni štab za Bosansku krajinu izvršio je i pripreme brigade za napad. Neposredno prije polaska u napad na Bihać, 2. novembra oko 16 časova, izvršena je smotra brigade. Osim komandanta Operativnog štaba za Bosansku krajinu, Koste Nada, na smotru su došli i politički komesar Operativnog štaba Osman Karabegović, sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu Đuro Pucar Stari, Veselin Masleša i još nekoliko rukovodilaca. Postrojenim borcima i starješinama brigade govorio je Osman Karabegović. Na kraju smotre borcima i starješinama pročitan je uvod iz zapovjeti Operativnog štaba za Bosansku krajinu za napad na Bihać.³⁸

Raspored snaga i tok borbe

Na osnovu zapovjeti Operativnog štaba za Bosansku krajinu izvršene su detaljne pripreme štaba 8. banjiske brigade, te izvršeno komandantsko izviđanje na terenu. Razmatrana je mogućnost da se bataljoni prikriveno dovedu na polazne položaje za napad, kako bi se postiglo iznenađenje. Sa štabovima 2. 5. i 6. krajiske brigade utanačeno je sadejstvo. Istovremeno, iz 6. krajiske brigade pristigla je desetina boraca određenih za vodiče.

Zapovijest za napad na Bihać štab brigade izdao je 1. novembra.

Prema zapovijesti, 1. bataljon napašće neprijateljsko uporište u selu Založje u školi. O rezultatu treba da izvjesti štab brigade, gdje će dobiti dopunski zadatak, da sadejstvuje 3. bataljonu i produžava sa likvidacijom neprijateljskih uporišta prema gradu, kao i ostali bataljoni. Drugi bataljon treba da napadne neprijateljsko uporište u selu Pokoj, likvidira ga, te da produži napad desnom obalom Une na uporišta u Bakšaišu i Hatincu. Po izvršenju zadatka da uspostavi vezu sa 3. bataljonom, koji će nastupati niz cestu Krupa - Bihać u pravcu uporišta u staroj stanići.

Treći bataljon što hitnije treba da likvidira uporište u selu Čavkići, da produži sa jednom četom desno od druma Krupa - Bihać, a drugom lijevo. Četa koja nastupa lijevo od pruge da uspostavi vezu sa jedinicama 2. krajiske brigade, te likvidira uporište na skladištu Batinjola. Četa koja nastupa desno od druma da napadne na staru željezničku stanicu i uspostavi vezu sa 2. bataljom.³⁹

³⁷ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 7, str. 342–345.

³⁸ Komandant 8. banjiske brigade Stanko Bjelajac Ćane zabilježio je sjećanja na te događaje u knjizi *Sedma banjiska divizija*, str. 120.

³⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 12.

Štabovi bataljona su prema zapovijesti, na terenu, pravovremeno razradili planove i ugovorili sadejstvo pri napadu na pojedina uporišta, a krilni bataljoni su ugovorili sadejstvo sa susjednim krajiškim brigadama.

Mještani u selima gdje je brigada bila raspoređena prije napada na Bihać lijepo su se odnosili prema borcima. Pružali su im sve što su mogli. O tome je i komandant brigade, Stanko Bjelajac, zapisao:

„Osjećali smo se, upravo kao kod svoje kuće, pogotovo kad smo i ovdje našli onu istu riješenost da se istraje u borbi za slobodu, koju je u sebi nosio i narod Banije. To je borcima brigade bio još jedan podsticaj više...”⁴⁰

U brigadi su se tada nalazili već prekaljeni borci i starješine. Među njima je bio i odlučni komandant Stanko Bjelajac Cane, politički komesar Damjan Vučnović Deni, zamjenik političkog komesara Šukrija Bijedić, član politodjela Stjepan Debeljak Bil - svi predratni komunisti. Tu su bili i odlučni, hrabri, komandanti bataljona Miloš Suzić,⁴¹ Rade Grmuša Rara,⁴² Dušan Ostojić,⁴³ kao i operativni oficir Vojko Hohster.⁴⁴

Na polazne položaje za napad krenulo se u sumrak. Raspored je zauzet prema zapovjestima štaba brigade, komandanata bataljona i komandira četa. Sa nestavljenjem se isčekivalo 21,30 časova, kada je trebalo da se začuje top kao znak za početak napada. Noć je. Jedinice su na položajima. Tada je sve oko Bihaća uzavrelo. Juriš je započeo. Čuje se detonacija granata, ručnih bombi i mina, izmješana sa kratkim i dugim rafalima automata. Bataljoni brigade uspjeli su da posjedu svoje polazne položaje i na dati znak krenuli su u juriš. To im je omogućilo da još iste noći izvrše zadatke u prvoj fazi napada na grad, tj. da upadnu u dijelove grada na desnoj obali Une. Prvi bataljon likvidirao je uporište u selu Založje za samo dva sata. Zaplijenjeno je 10 pušaka i jedan puškomitraljez. U sadejstvu sa 3. bataljonom napad je produžen. Treća četa 1. bataljona je u rezervi i cio dan, 3. novembra, drži pod mitraljeskom vatrom jednu neprijateljsku bateriju na suprotnoj obali Une, tako da ona za sve to vrijeme nije mogla djelovati.⁵

Drugi bataljon je u prvom naletu razbio posadu u selu Pokoj", zarobio 4 domobrana i zaplijenio 6 pušaka. Odmah je produžio nastupanje desnom obalom Une, za neprijateljem koji je bježao u pravcu Hatnica, Bakšaiša i dalje, u centar grada. Iste noći uspio je zarobiti 90 neprijateljskih vojnika, 65 pušaka, puškomitraljez i 2 teška mitraljeza, te veće količine municije. Međutim, prije podne 3. novembra 2. bataljon se neočekivano našao u teškoj situaciji. Iza leđa pojavila se ustaška jedinica, koja se prethodne noći probila između naših snaga iz

⁴⁰ Zbornik Sedma banjška divizija, str. 120.

⁴¹ Videti prilog u knjizi *Narodni heroji Jugoslavije*
⁴² Isto.

⁴³ Poginuo u napadu na Bihać 3. novembra.

⁴⁴ Vidi fusnotu 9.

⁴⁵ Advan Hozić, n. dj., str. 27–31.

Izačić Grada, prešla Unu i našla se bataljonu iza leđa. Zahvaljujući slučaju da je jedna patrola na vrijeme otkrila pojavu ustaša, kao i hrabrosti članova štaba bataljona, on se brzo organizirao za borbu sa dvije strane. Protiv novopojavljenog neprijatelja u Bakšaiškom polju, iz napadnog rasporeda upućena je 1. četa bataljona pod komandom Đure Mrkšića. Prema njegovom naređenju, ustaše su puštene na dohvavat vatre, na rastojanje uspješnog dometa ručnih bombi, na liniju koju je borcima bacanjem kamena pokazao Đuro, a zatim je kolona energičnim prepadom potpuno razbijena. Povukla se paleći nekoliko kuća. Time je 2. bataljon izbjegao opasnost i spriječeno je da posada u Bihaću dobije pojačanje satnije ustaša.

Treći bataljon imao je nešto složeniji i teži zadatak. On je odmah poslije početka napada likvidirao posadu u selu Čavkići i u prvom naletu ovladao bunkerima na staroj željezničkoj stanici Bihać, pri čemu je imao 7 ranjenih boraca. Zatim je produžio sa napadom na utvrđenu zgradu Batinjol i ubrzo je zauzeo. Istovremeno, napao je na zgradu gimnazije, oko koje su se razvile ulične borbe, jer se tu nalazila dobro utvrđena posada neprijatelja. Treći bataljon uspio je da zauzme i jedan veliki vojni magazin sa nekoliko vagona vojne opreme, pretežno odjeće i obuće, kojom su se borci dobro opremili. Iste noći bataljon je energičnim dejstvom ovladao pomenutim objektima i u jutro nastavio ulične borbe, držeći čvrsto borbenu vezu lijevo, sa 1. bataljonom 8. banijske brigade. U jurišu na ustaše u Bakšaišu, prvog dana borbi, poginuo je komandant Dušan Ostojić, a ranjen je politički komesar Milan Mraković. Komandu nad bataljonom preuzeli su njihovi zamjenici Dmitar Suzić Brajić i Živko Juzbašić. Bataljon je nastavio da napada istom silinom sve dok Bihać nije oslobođen. Uspio je da zarobi 49 neprijateljskih vojnika, dok je više poginulo. Zaplijenjeno je 50 pušaka, teški mitraljez, protivtenkovski top i veće količine municije. Bataljon je imao 9 poginulih i 17 ranjenih.

U noći 3/4. novembra i 4. novembra borbe za Bihać nastavljene su nesmanjenom žestinom. U teškim uličnim borbama neprijatelj je, kako bi olakšao odbranu centra grada, uz očajnički otpor, povlačeći se od kuće do kuće, izveo i više protivnapada, naročito u pravcu mosta na Uni. Negdje oko 4 sata popodne vatra neprijatelja se počela naglo stišavati. Prve grupe napuštale su grad i bježale preko polja u pravcu Izačić Grada, Brekovice i Cazina. U prvi mrak, otpočelo je masovno, neorganizovano i panično bjekstvo neprijateljskih vojnika. Naletjevši na organizirane zasjede partizanskih jedinica, bili su dotučeni, sa izuzetkom manjih grupa i pojedinaca koji su se izvukli, dijelom pored Une u pravcu Bosanske Krupe, a dijelom u pravcu Ostrošca, Cazina, Bosanske Otoke i Velike Kladuše, unoseći paniku i u svoja uporišta u bližoj i daljoj okolini Bihaća.

U borbama za oslobođenje Bihaća 8. banijska brigada časno je izvršila svoj zadatak - zarobila je više od 130 neprijateljskih vojnika,

zaplijenila 187 pušaka, 3 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, protutenkovski top, veće količine municije i druge ratne opreme. Pretrpjela je gubitke od 18 poginulih i 31 ranjenog borca i starješine.

Za uspjeh u napadu na Bihać, zajedno sa krajiškim brigadama koje su učestvovali u borbama za oslobođenje grada, dobila je 6. novembra pismenu pohvalu Vrhovnog komandanta, kao i priznanje Operativnog štaba za Bosansku krajinu. Pohvala druga Tita izazvala je oduševljenje kod starješina i boraca brigade. Znali su da tada veće priznanje nisu mogli dobiti, a tom pohvalom svrstani su među najistaknutije partizanske brigade NOV i POJ.

„POHVALA I PRIZNANJE“

borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima I, II, III, V i VI krajiške i VIII hrvatske brigade.

U ime Vrhovnog štaba NOV i POJ izražavam priznanje i pohvalu za vaše junačko držanje pri oslobođenju grada Bihaća i okolnih sela. Vi ste u tim bojevima pokazali da ste zaista dostojni potomci vaših slavnih predaka, da nosite visoko zastavu narodnog oslobođenja, da ste pošli putem herojske Crvene Armije i Sovjetskih partizana u borbi protiv okupatora i njegovih slugu.

Vi ste časno izvršili zapovjest Vrhovnog štaba da u čast 25. godišnjice oktobarske socijalističke revolucije osvojite od neprijatelja grad Bihać i osvetite nebrojene žrtve koje su pale u tom gradu i okolini od krvničke ruke ustaških razbojnika.

Drugovi borci, komandiri, komandanti i politički komesari. Vi ste u svim dosadašnjim bojevima protiv okupatora, ustaša i četnika dokazali da stojite nepokolebljivo, u prvim redovima naše narodnooslobodilačke vojske i da ste ostali nemilosrdni u borbi protiv svih izdajnika, imajući pred sobom samo jedan cilj - konačno oslobođenje svog naroda. Neka vaša srca budu ispunjena mržnjom protiv izajnika naših naroda, a ponosom što se borite rame uz rame sa herojskom Crvenom Armijom protiv fašističkih osvajača, za bolju i svetiju budućnost naših naroda.

Čestitam vam ovu najveću dosadašnju Vašu pobjedu i želim nove uspjehe u Vašim budućim bojevima.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

6. XI 1942. godine

Vrhovni komandant NOV i POJ
Tito" v. r.

⁴⁶ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 1, str. 221; Bilten VŠ NOV i POJ, 20, 21, 22 za septembar, oktobar i novembar 1942. godine; Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 69.

Kroz Cazinsku krajinu do Slunja

Oslobodenjem Bihaća završena je prva i glavna etapa bihaćke operacije. Nastupala je slijedeća etapa - gonjenje rastrojenog i demoralisanog neprijatelja i korišćenje postignutog uspjeha.

Borci i starješine brigada bili su dobro raspoloženi. Znali su da poslije dvije noći i dva dana neprekidnih borbi slijedi kratak predah, potreban za odmor i sređivanje jedinica. Nije se smjelo dozvoliti da razbijen i demoralisan neprijatelj predahne, da se sredi i organizuje novi otpor. Operativni štab za Bosansku krajinu, koji je neposredno rukovodio čitavom operacijom, na vrijeme se pobrinuo da preduzme mjere za gonjenje i uništavanje neprijatelja, za što su bili stvoreni veoma povoljni uslovi. Istina, to je od svih brigada, učesnica u bihaćkoj operaciji, zahtjevalo nove napore na koje borci još nisu bili navikli.

U ofanzivu kroz Cazinsku krajinu kreće i 8. banijska brigada. Ona je već u 17 sati 4. novembra dobila naređenje od Operativnog štaba za Bosansku krajinu da produži nastupanje pravcem Bihać - Cazin, likvidira neprijatelja u Cazinu i produži dalje prema Pećigradu, Maloj i Velikoj Kladuši, Cetingradu, te Slunju na Kordunu.

Gonjenje neprijatelja nastavljeno je i na ostalim pravcima. Na pravcu Bihać - Bosanska Krupa - Bosanska Otoka - Bosanski Novi (dolina rijeke Une) nastupale su krajiške jedinice, sa zadatkom da iz pokreta napadnu i likvidiraju posade i garnizone u Bosanskoj Krupi, Bosanskoj Otoći, Blatnoj, Bosanskom Novom i u dolini rijeke Sane od Bosanskog Novog do Prijedora.

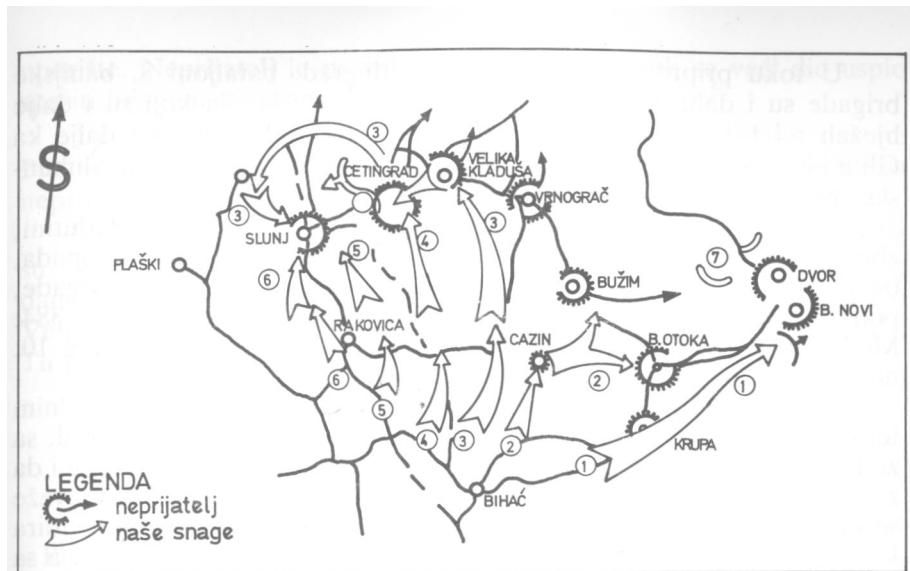
Pravcem Bihać - Cazin - Pećograd - Mala i Velika Kladuša i dalje sa 8. banijskom brigadom nastupala je 4. kordunaška brigada, pod komandom Nikole Vidovića.

Pravcem Bihać - Rakovica - Slunj nastupala je 2. lička brigada, a u tom pravcu Glavni štab NOPO Hrvatske uputio je i 1. udarnu brigadu Hrvatske iz Like.

Prema naređenju, pokret je izvršen 5. novembra. Počela je padati kiša i zahladilo je. Na prvom konačištu založene su vatre, da se borci ogriju i osuše odijela. Žitelji osiromašenih sela Cazinske krajine, očigledno iznenadeni korektnim i prijateljskim držanjem boraca, nudili su hranu koja se našla pri ruci, najviše orahe i suve šljive. Drugog dana marša, pred sumrak, 8. banijska i 4. kordunaška brigada stižu u Cazin. Neprijatelj se ispred djelova 6. krajiške brigade povukao iz Cazina u pravcu Pećigrada i Velike Kladuše, a istovremeno iz Bosanske Krupe za Bosansku Otkoku. U Cazinu su 4. kordunaška i 8. banijska zanoćile a njihovi štabovi izvjestili su Operativni štab za Bosansku krajinu o trenutnoj situaciji.⁴⁷

Rano ujutro 7. novembra nastavljen je marš 4. i 8. brigade preko Pećigrada u pravcu Male i Velike Kladuše. Neprijatelj se zaustavio tek u Cetingradu i Slunju.

⁴⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 76.

Ofanziva hrvatskih i krajiskih brigada kroz Cazinsku krajinu 4-14. novembra 1942.

Pravci nastupanja jedinica:

I - Peta krajiska brigada
2 - Šesta krajiska brigada
3 - Osma banijska brigada

4 - Četvrta kordunaška brigada

5 - Druga lička brigada

6 - Prva lička brigada

7 - Drugi bataljon Partizanskog odreda Banije

Napad na Cetingrad, Podcetin i okolna sela

U Velikoj Kladuši brigade je zateklo dopunsko naređenje štaba I operativne zone Hrvatske, upućeno novoosnovanom Operativnom štabu za 4. kordunašku i 8 banjisku brigadu (komandant Srećko Manola, koga je u odsustnosti zamjenjivao Stanko Bjelajac i politički komesar Artur Turkulin Tujko),⁴⁸ kojim su brigade dobile zadatak da likvidiraju neprijatelja u Cetingradu, Podcetinu i okolnim selima.

U Cetingradu, prema raspoloživim podacima, nalazilo se 220 - 250 ustaša, žandarmerijska stanica i nešto mjesnih ustaša - naoružanih civila. To su bili poznati zlikovci koji su izvršili mnoga razbojstva i masovne pokolje naroda u ovom dijelu Korduna. U okolnim selima bile su manje ustaške posade: Podcetin, Batnoga do 180 ustaša, Zelečeva kosa 80 i u Ponoru 50 - 60 ustaša.

Osma banijska brigada napadala je na Cetingrad, a 4. kordunaška na Podcetin i selo Batnoga.

Topografski položaj Cetingrada omogućavao je neprijatelju dobru organizaciju odbrane, jer se mjesto proteže duž kose sa koje se moglo vrlo dobro osmatrati i dejstvovati po brisanom prostoru oko mjesta.

⁴⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 85-86.

U toku priprema za napad na Cetingrad, bataljoni 8. banijske brigade su i dalje rastjerivali manje grupe neprijatelja koji su i dalje bježali od Bihaća u pravcu Topuskog, Cetingrada, Slunja i dalje ka Glini i Karlovcu. Razoružavali su i grupe mjesnih ustaša tzv. Muslimanske milicije.

Napad na Cetingrad planiran je za 9. novembar u 21 čas. Međutim, zbog iznenadnog proloma oblaka, sat vremena prije početka napada, od napada se odustalo. Ali, 1. četa 2. bataljona 8. banijske brigade, pod komandom Đure Mrkšića na juriš je zauzela važnu kotu 384. Međutim, morala je biti povučena, pa je napad planiran za veče 10. novembra.

Prema planu, 1. bataljon 8. banijske brigade, ojačan jednim tenkom, trebalo je da nastupa cestom Velika Kladuša - Cetingrad, sa zadatkom da likvidira žandarmerijsku stanicu, rovove ispred crkve i da zauzme crkvu, a zatim da nastavi čišćenje u gradu dok se ne poveže sa snagama 2. i 3. bataljona. Drugi bataljon dobio je zadatak da likvidira k. 384. te da se sa manjim dijelom snaga zadrži i učvrsti na koti, a sa ostalim snagama da se spusti u grad i čisti mjesto u pravcu crkve sve dok se ne poveže sa 1. bataljom. Treći bataljon trebalo je da napadne južnu stranu sela i produži sa čišćenjem mjesta prema crkvi, sve dok se ne poveže sa snagama bataljona.

Sva tri bataljona izvršila su navedene zadatke.⁴⁹

U napad je prvo krenuo tenk pridodat 1. bataljonu. Neposredno s njim krenuo je 1. vod 1. čete, pod komandom Vasilja Bakrača. Kada ih je sa utvrđenog brežuljka zasula jaka vatrica, vratili su se nazad. Tada je na taj pravac stigao komandant 1. bataljona Miloš Suzić. Prva četa uspjela je da obuhvatnim napadom likvidira neprijatelja na brežuljku. Međutim, tenk se pokvario i tu ostao. Prva četa je produžila napad i ispred žandarmerijske stanice bila zaustavljena vatrom iz bunkera. Tada se za likvidaciju bunkera javio vodnik 2. voda 1. čete Mile Čorić. Privlačio se bunkeru, ali ga je neprijateljski rafal smrtno pogodio. Tada su borci 2. voda ručnim bombama likvidirali neprijatelja u bunkerima. Istovremeno, borci 1. voda 1. čete flašama zapaljenog benzina slomili su otpor žandarma u stanicu. Ubrzo je zauzet položaj oko crkve. U tom napadu 1. bataljon je imao osjetne gubitke - od 45 izbačenih iz stroja bilo je 5 poginulih i 40 ranjenih.

Drugi bataljon je bez borbe posjeo k. 384, koju je bio zauzeo i prethodne noći. Neprijatelj je jurnuo da posjedne k. 384, ali je spriječen od Đure Mrkšića i natjeran u bijeg. To koristi 2. bataljon, upada u selo i počinje sa čišćenjem kuća u pravcu seoske crkve.

Treći bataljon, koji nastupa s južne strane, nailazi na jaku neprijateljsku vatru iz zaseoka Begovac, te kasni s napadom na Cetingrad. Time je neprijatelj, u početnoj fazi borbe, dobio mogućnost da većinu snaga usmjeri protiv 1. bataljona. Ipak, 3. bataljon uspjeva da napadne Cetingrad i zajedno sa 1. i 2. bataljom osvaja ovo jako ustaško

⁴⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 173.

uporište. Neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke, ali se veći dio uspio spasiti bijegom u pravcu Slunja, Karlovca i Topuskog.⁵⁰

I 4. kordunaška brigada je uspjela da izvrši svoj zadatak i zauzme Podcetin i Batnogu, dok je neprijatelj iz Ponora pobjegao zajedno sa neprijateljem iz Cetingrada.

Tokom 11. novembra 4. kordunaška i 8. banijska brigada čistile su okolna sela i šume od razbijenog neprijatelja. Ujutro, sljedećeg dana, 8. banijska brigada nastavlja nastupanje. Ona istog dana stiže u Veljun, prelazi Koranu i uveče se razmješta u selima Kukići i Mutići. Tu počinje sa pripremama za napad na garnizon u Slunju.

Oslobodenje Slunja

Gradić i sresko mjesto Slunj nalazi se na sredokraći puta Karlovac - Plitvička jezera. Smješten je na važnoj komunikaciji Karlovac - Bihać, te Karlovac - Gospić - Split. Zbog taktičko-strategijske važnosti neprijatelj ga je dobro utvrdio. U novembru 1942. godine tu je bilo između 1.500 i 2.000 vojnika, uglavnom ustaša iz 3. i 30. bojne, te glavnina 35. ličke ustaške bojne. Osim ustaša, u Slunjku je bilo domobrana, žandarmerijska stanica i satnija mjesnih ustaša. Bili su to dobro poznati zlikovci, koji su od 1941. godine izvršili veliki broj pokolja po srpskim selima Korduna, Like, Cazinske krajine i Banije pod vodstvom poznatog ustaškog reemigranta Viktora Baljka Venture, mjesnog ustaškog čelnika Nikšića i drugih.⁵¹

Pod komandom Operativnog štaba grupe brigada I operativne zone Hrvatske, za napad na Slunj, uz 2. ličku, 4. kordunašku i 8. banijsku brigadu koje su nastupale od Bihaća, Glavni štab NOPO Hrvatske uključio je i 1. udarnu brigadu Hrvatske.

Procjenivši situaciju, Operativni štab je odlučio da napad na Slunj izvede 1. udarna brigada Hrvatske i 8. banijska brigada i to: 1. udarna brigada pravcem od Rakovice, a 8. banijska brigada iz pravca Primislja i Mrzlog Polja. Druga lička brigada dobila je zadatak da zatvara pravac sa istoka na liniji rijeke Slunjčice, a 4. kordunaška brigada da osigurava napad iz pravca Karlovca i Veljuna te spriječava eventualni bijeg neprijatelja pravcem Slunj - Veljun - Karlovac.

Štab 8. brigade na osnovu primljenog zadatka odlučuje da napad na Slunj izvede sa 2. i 3. bataljonom u pravom ešelonu, a 1. bataljon da ostavi u drugom ešelonu.⁵² Prema toj odluci izdata je 14. novembra zapovijest za napad, prema kojoj bataljoni dobivaju sljedeće zadatke:

⁵⁰ Advan Hozić, n. dj. str. 36, 37.

⁵¹ Zuhdija Žalić, *Masovni pokolji u Kladuši (jul-avgust) 1941. godine*, Edicija 1941/42 u svjedočenjima učesnika NOB, VIZ, Beograd, 1975. knj. 4, str. 253–266, Božo Vukobrat, knj. 6, str. 503–507.

⁵² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 184. Prvi bataljon je imao u stroju svega 138 boraca poslije napada na Bihać i Cetingrad.

Drugi bataljon napadače k. 292, dio snaga da ubaci lijevom stranom korita Korane i da tuče neprijatelja sa te strane bočno. Poslije zauzeća kote da 2. bataljon, zajedno sa 3. bataljonom, organizuje napad artiljerijskom i pješadijskom vatrom, sačeka dok artiljerijska vatra slomi neprijateljsko uporište u gradu, te omogući daljnje prodiranje. Drugi bataljon, zajedno s 3. bataljonom, poslije zauzeća kote, da se osigura protiv eventualnog protivnapada neprijatelja. Oba bataljona da postave teške mitraljeze na dominirajuće kote i time onemoguće svaki pokušaj neprijatelja da izvrši protivnapad.

Treći bataljon nastupaće desno od 2. bataljona, pored ceste Primišlje - Slunj, do ceste Mrzlo Polje - Slunj. On ima zadatak da uspostavi vezu na cesti Mrzlo Polje - Slunj sa lijevim krilom 1. udarne brigade. Takođe, da potpomogne 2. bataljon kod zauzeća k. 292. U dejstvima biće tijesno povezan sa 2. bataljonom, a po zauzeću k. 292 ima zadatak da sa 2. bataljonom organizuje pješadijsku i artiljerijsku vatru u gradu. Poslije zauzimanja kuća i škole da u vezi sa lijevim krilom 1. udarne brigade nastavi daljnje čišćenje varoši.

Prvi bataljon ima zadatak da jednu četu da u brigadnu rezervu na brdo Plieš, sa jednom da nastupa pozadi 2. bataljona do Debele Glavice, gdje će se utvrditi i sačekati dok 2. i 3. bataljon zauzmu k. 292, a zatim sa tom četom da prijeđe na k. 292, utvrdi se i postavi teške mitraljeze, te spriječi pokušaj neprijatelja da izvrši protivnapad i izbjije na Plieš i na k. 292, jer će se 2. i 3. bataljon poslije zauzeća te kote spustiti prema varoši. Ova četa ima zadatak stalno da održava vezu sa štabom 2. bataljona i štabom brigade.

Napad je predviđen za 14 časova u slučaju magle, a ako vrijeme bude vedro za 16 časova.⁵³

Napad na Slunj otpočeo je silovito, uz podršku artiljerije i minobacača, što je iznenadilo neprijatelja koji nije mogao ostati u bunkerima, koje je vrlo precizno tukao protivtenkovski top 8. banijske brigade. To, kao i vijest o padu Bihaća, unijeli su u redove neprijatelja paniku i on se već poslije tročasovne borbe počeo probijati i bježati iz varoši desnom i lijevom obalom Korane u pravcu Karlovca.⁵⁴

Iste noći Slunj je oslobođen. Još jedno značajno uporište ustaških zlikovaca razbijeno je i uništeno. Granica slobodnog područja Korduna primakla se Karlovcu i Dugoj Resi. U tim borbama neprijatelj je imao veći broj poginulih i ranjenih koje je ostavio na bojištu. Osma banijska brigada imala je 2 poginula i 2 nestala.⁵⁵ Ranjenih nije bilo. Zaplijenila je 2 minobacača 81 mm, čime je znatno pojačana njezina vatrena moć.

⁵³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 144–146.

⁵⁴ Iz Slunja su se spasili 1 oficir, 11 podoficira i 254 vojnika, koji su ponijeli 36 ranjenih ustaša, 9 žandarma i 5 domobrana. Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9., str. 449.

⁵⁵ Pod nestalima u borbi računaju se oni kojima se zameo dalji trag, bilo da su poginuli ili ostali neizvučeni ili su pak ranjeni i evakuirani od sadejstvujućih jedinica. Takav slučaj je bio i u napadu na Bihać sa Dušanom Popovićem, koji je kasnije umro u bolnici Bijeli Potoci, a u spisku poginulih 8. brigade bio je upisan kao nestao.

U borbama za Bihać i do oslobođenja Slunja, 8. banijska brigada ukupno je zaplijenila 240 pušaka, 4 teška mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 teška minobacača kalibra 81 milimetar, protivtenkovski top sa 30 granata i veće količine razne druge opreme.

Vojnopolitičko i prvo partijsko savjetovanje u brigadi

Poslije uspješnog napada na neprijateljski garnizon Slunj, u štabu 8. banijske brigade organizirano je, 16. novembra, vojnopolitičko savjetovanje sa svim strješinama, a zatim su kraća savjetovanja održana i po bataljonima i četama. Na njima je manje govoreno o uspjesima, a znatno više o uočenim nedostacima u dejstvima jedinica brigade. Ukazano je na komandovanje u toku i van borbe, na neke slabosti u komandovanju bataljonima, obučenost boraca u rukovanju oružjem, korišćenju zemljišta i slično.⁵⁶ Dan kasnije održano je i prvo partijsko savjetovanje u brigadi, kojem je prisustvovala iz CK KPH Anka Berus.

U 8. banijskoj brigadi tada je djelovalo 78 članova KPJ, 54 kandidata za članove KPJ i 74 člana SKOJ-a. Osim kritičke ocjene držanja članova Partije i SKOJ-a u dotadašnjim borbama, ukazano je i na njihovu ulogu u jedinicama u borbi i van nje.⁵⁷

Slijedećeg dana, 18. novembra, 8. banijska brigada krenula je iz rejona Slunja, kroz oslobođenu Cazinsku krajину, prema Baniji, gdje će stići mjesec dana kasnije. Na Baniji su tada dejstvovali 7. brigada „Vasilj Gaćeša“, Partizanski odred Banije, Banijska partizanska četa „Matija Gubec“, Komanda vojnog područja Banije sa komandama mjesta kotara Dvor na Uni, te zajednička komanda mjesta za kotare Petrinja i Kostajnica, sa partizanskim stražama jačine četa.

⁵⁶ Arhiv IHRPH, fond NOVJ. Izvještaj političkog komesara brigade.
⁵⁷ Isto. Izvještaj zamjenika političkog komesara brigade.

U sastavu sedme Banijske divizije

U novembru 1942. godine Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije pristupio je formiranju divizija i korpusa. Tako su 1. novembra formirane 1. i 2. proleterska divizija, a zatim 4. i 5. krajška divizija, te 1. bosanski korpus NOVJ. Naredbom broj 95 do 22. novembra 1942. godine Vrhovni štab NOV i POJ formirao je 6. ličku, 7. banijsku i 8. kordunašku diviziju u sastavu 1. korpusa NOV i PO Hrvatske (kasnije 4. korpusa NOVJ).⁵⁸

Pomenutom naredbom, u sastav 7. banijske divizije ušle su 7. i 8. banijska brigada, te 13. hrvatska brigada „Josip Kraš“⁵⁹, tada na području Žumberka, kasnije preimenovana u 13. proletersku brigadu „Rade Končar“.

Za komandanta 7. divizije postavljen je Pavle Jakšić, dotadašnji komandant Kraljevačkog bataljona 1. proleterske brigade, a za političkog komesara Đuro Kladarin, dotadašnji politički komesar štaba Operativne zone Hrvatske.

Novopostavljeni štab 7. banijske divizije izdao je 22. novembra zapovjest za napad na neprijateljski garnizon u Dvoru na Uni i uporišta u okolini. Prema toj zapovjeti 8. banijska brigada iz rejona Klasnića odlazi u rejon sela Javnica, Kotarani, Zut i Dobretin, a 7. banijska brigada „Vasilj Gaćeša“ u rejon sela Udetin, Gage, Vrpolje.⁶⁰

Istovremeno na Baniju stiže i štab 1. korpusa NOV Hrvatske (komandant Ivan Gošnjak, politički komesar Većeslav Holjevac) i vrši pripreme za napad na Dvor na Uni, Matijeviće, brdo Lebrenica sa 6. ličkom i 7. banijskom divizijom, dok 8. kordunašku diviziju prikuplja u dolini rijeke Gline na liniju Velika Kladuša - Topusko. Napad na Dvor na Uni, Matijeviće i Lebrenicu izveden je od 26. do 29. novembra. Jedinice 1. bosanskog korpusa u to vrijeme već su vodile žestoke borbe s neprijateljem na liniji Sanski Most - Prijedor - Bosanski Novi - Novska planina. Neprijatelj je pretrpio znatne gubitke i povlači se ka Novom. U toj situaciji štab 7. divizije odlučuje da u noći 23/24. novembra 7. i 8. brigada posjednu polazne rejone za napad pa, ako 1.

⁵⁸ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 1, str. 200.

⁵⁹ Ona je zbog nepostojanja direktnе veze samo formalno bila pod komandom II operativne zone Hrvatske. Ipak, vodilo se računa i o toj formalnoj vezi. Tako su sva naredenja štaba korpusa, štaba brigade, te zapovjeti u vezi sa dejstvom 13. brigade dostavljani i štabu 7. divizije. Formiranja 16. banijske brigade, 26. decembra 1942. godine, i njezinim stavljanjem u sastav 7. divizije prestale su formalne veze 13. brigade sa štabom 7. divizije.

⁶⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 283.

bosanski korpus ranije počne napad na Novi, 7. divizija istovremeno pređe u napad na Dvor. Međutim, napad nije otpočeo tada, već 26. novembra.⁶

Napad na Matijeviće i Dvor na Uni

Radi boljeg obezbjeđenja Bihaća i okoline, obavljanja priprema i održavanja Prvog zasedanja AVNOJ-a, odlučeno je da Bosanski Novi napadnu i zauzmu jedinice 1. bosanskog korpusa, a Dvor na Uni 1. korpusa NOV Hrvatske.

Bosanski Novi, gradić na ušću Sane u Unu, raskrsnica je puteva i željezničkih pruga za Bihać i Banju Luku, te dolinom Une za Kostajnicu, Sunju, Sisak i Zagreb. Kotarsko mjesto, Dvor 2, 5 kilometra nizvodno od Bosanskog Novog na lijevoj obali Une, činilo je sa Bosanskim Novim jedinstveno taktičko-operativno uporište na ušću Sane i Žirovnice u Unu.

Zbog povoljnog geostrategijskog položaja neprijatelj je tu od ranije organizirao jedinstvenu kružnu odbranu: Novska planina (brdo Vješala, k. 338) - Kulsko brdo (na desnoj obali Une) - okolina Bosanskog Novog, Matijevići, Lebrenica (Laudanov šanac), k. 2000, Šakića brdo kod sela Zakopa, Cerik brdo kod sela Hrtić, mjesno groblje Dvora na Uni sa kosom Šušakala i osloncem na Unu.

Na lijevoj obali Une, od Matijevića do Dvora, Divuše i Kostajnice, nalazile su se i miješane njemačke i ustaško-domobranske snage.

Kod Matijevića, Lebrenice, k. 2000 i Dvora na Uni bile su jedna četa njemačkog bataljona stacioniranog u Bosanskom Novom, 4. bojna 3. ustaško-domobranskog gorskog zdruga, satnija ustaša, mjesne ustaše jačine do satnije i žandarmi do jedne čete. Ukupno, više od 800 domobrana, 250 Nijemaca, 200 ustaša i 66 žandarma. Od naoružanja neprijatelj je imao: 4 haubice 105 mm (dvije u dvorskem polju pored Une i dvije na Lebrenici), 3 minobacača 81 mm, više minobacača 50 mm, 9 teških mitraljeza, 33 puškomitraljeza i puške i automate sa dovoljno municije svih kalibara. Osnovu odbrane sela Matijevići i brda Lebrenica činile su njemačke snage zajedno sa domobranima koji su posjeli k. 200, Šakića brdo, Cerik brdo, mjesno groblje i kosu Šuškala. Dvor na Uni branili su domobrani, ustaše i žandarmi. Ukupno bilo je između 1.500 i 2.000 neprijateljskih vojnika.

U selima Pounja nalazila se raspoređena 3. bojna 3. ustaško-domobranskog zdruga, te naoružane mjesne ustaše u selima Zamlača - satnija domobrana, Struga - satnija domobrana sa više od 45 naoružanih mještana, Unčani - satnija domobrana i oko 50 naoružanih mještana, Golubovac - satnija domobrana sa do 20 naoružanih mjesnih ustaša, Divuša - oko 50 domobrana, 35 žandarma i oko 20 naoružanih mjesnih ustaša pod komandom općinskog ustaškog tabora, Kozibrod - satnija

⁶¹ Milan Pavlović Mićun. *Zbornik Sedma banijska divizija*, str. 153.

domobrana i oko 25 naoružanih mještana, Kuljani - satnija domobrana i oko 35 naoružanih mjesnih ustaša u civilu, Volinja - satnija domobrana - avijatičara na osiguranju skladišta avio-benzina i avio-delova te tri vijadukta na pruzi Volinja - Kostajnica, i Zrinj - satnija domobrana i 140 naoružanih ustaša.⁶²

Od Dvora na Uni do Kostajnice i u Zrinju nalazilo se više od 1.000 neprijateljskih vojnika, a u garnizonu Kostajnica i okolini više od 2.000 vojnika.

Za tako jake snage neprijatelja u Bosanskom Novom, Dvoru na Uni i njihovoj okolini (od 5-6.000 vojnika) i uz iskustva oko Bihaća, bile su potrebne odgovarajuće snage NOV i borbena sredstva.

Iz 1. korpusa NOV Hrvatske na položaje neprijatelja Matijevići, Lebrenica sa k. 200, Dvor na Uni i sela u Pounju na lijevoj obali rijeke Une do Divuše, i za osiguranje napada od Zrinja angažovane su tri brigade od odsjeka Matijevići - Dvor na Uni (2. lička, 7. i 8. banjiska brigada). Prva lička brigada, sa četiri svoja bataljona i sa 2. bataljonom „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije, izvodila je napad na Divušu i vršila osiguranje iz pravca Zrinja i Kostajnice. Drugi bataljon „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije, osim osiguranja iz pravca Zrinja, dao je vodič po četama' i bataljonima i osigurao pratinju ranjenika, u gotovosti da preuzme obezbjeđenje mjesta i sela poslije oslobođenja Dvora i Matijevića.

Odlukom štaba 1. korpusa NOV Hrvatske, napad na Matijeviće, Lebrenicu, k. 200, Šakića brdo i Dvor na Uni izveli su 7. banjiska divizija sa 7. i 8. brigadom, te dva bataljona 2. brigade 6. ličke divizije. Dva bataljona 2. ličke brigade ostavljena su u rezervi štaba korpusa i nisu upotrebljeni u napadu.

Prema zapovijesti štaba 7. banjiske divizije od 26. novembra 1942. godine, zadatok 8. banjiske brigade bio je da ojačana jednim protukolskim topom i dva teška bacača izvrši napad na neprijateljske položaje na Lebrenici i u Matijevićima. Po izvršenju zadatka, na novoosvojenim položajima da ostavi jedan bataljon sa zadatkom spriječavanja bjekstva neprijatelja iz Bosanskog Novog u pravcu Dvora, a sa dva da ostane u zaklonu iza tih položaja, spremna za izvršenje novih zadataka. Sa jednim bataljonom 7. brigade održavaće vezu prema Šakića brdu, a desno (telefonsku i relejnu vezu) sa snagama 1. bosanskog korpusa.

Početak napada predviđen je za 26. novembar u 23 časa.⁶³

Istog dana štab brigade izdao je zapovijest, po kojoj 1. bataljon napada k. 200, 2. bataljon selo Matijeviće, a 3. bataljon Lebrenicu.⁶⁴ Predviđeno je da bataljoni napadaju sa po dvije čete, dok po jednu četu zadržavaju u bataljonskim rezervama radi obrazovanja brigadne rezerve.

Sve jedinice brigade stigle su na polazne položaje za napad na vrijeme i napad je otpočeo prema planu. Prvi i najsilovitiji udar, i pored

⁶² Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 8, str. 82, 55; tom V, knj. 10, str. 125. Arhiv VII, reg. br. 7/5 i 8/5, kut. 1614.

⁶³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 335.

⁶⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 338.

dobre vatrene pripreme, nije uspio da slomi glavne odbrambene čvorove neprijatelja. On je napad dočekao potpuno spremam za noćna dejstva.

Prvi bataljon 7. banijske brigade „Vasilj Gaćeša“, na lijevom krilu 8. banijske brigade, nije uspio da likvidira neprijateljevu posadu na Šakića brdu. Zadržan je ispred bunkera kod sela Zakopa, zaselak Carići, i tu je ostao sve vrijeme napada na Matijeviće i Dvor na Uni.

Uspješnom odbranom Šakića brda neprijatelj je spriječio ubacivanje 2. bataljona 7. banijske brigade niz potok Žirovnicu u Dvor i pomoć 3. bataljonu brigade koji je iz pravca sela Zamlača (iz Pounja) uspio u zahvalu glavne ceste upasti do centra Dvor na Uni. Takođe, neprijatelj je uspio zadržati i dva bataljona 2. ličke brigade ispred Cerik brda i na kosi Šuškala.

Prvi bataljon 8. banijske brigade na juriš je ovладao k. 200 i kosom zapadno od brda Lebrenica, tako da je neprijatelj iz uporišta pobjegao u Dvor. Na osvojenoj koti 1. bataljon je ostao do naređenja za povlačenje iz napada. U međuvremenu, odbio je nekoliko protivnapada sa brda Lebrenica.

Drugi i 3. bataljon 8. brigade, u napadu na brdo Lebrenica (Laudanov šanac) i Matijeviće, neprijatelj je dočekao uraganskom vatrom iz oružja pripremljenog za noćno gađanje. Čete prve linije oba bataljona morale su biti povučene zbog velikih gubitaka. Ponovljeni napadi, 27. novembra uveče i 28. novembra, doživjeli su isti epilog. U međuvremenu, neprijatelj je sa tri bojne i uz podršku njemačkih tenkova iz Kostajnice prodrio cestom u Dvor i Bosanski Novi. Zbog toga je 29. novembra ujutro naređeno opšte povlačenje. Prvi bosanski korpus nije uspio zauzeti Bosanski Novi.

Osma banijska brigada imala je 74 borca i starješine izbačene iz stroja među kojima 9 poginulih i 65 ranjenih. Među poginulima bio je i zamjenik političkog komesara 1. bataljona, Ferid Lukačević.

Sedma banijska divizija imala je 25 poginulih i 108 ranjenih boraca i starješina. Cjelokupni gubici 1. korpusa NOV Hrvatske iznosili su 85 poginulih i 225 ranjenih boraca i starješina. Iz 7. banijske brigade „Vasilj Gaćeša“ poginuo je i komandant 3. bataljona Jovo Vranešević.

Ocjenu i zaključak o napadu na Bosanski Novi i Dvor na Uni dao je kasnije tadašnji načelnik štaba 7. banijske divizije, Milan Pavlović Mićun. On je, pored ostalog, napisao:

„... Napad na Dvor ocjenjen je kao potpun neuspjeh. Jedinice su pretrpjele znatne gubitke, a odgovarajući rezultati nisu postignuti. Poslije napada, štab 7. divizije održao je savjetovanje sa štabovima brigada i bataljona, na kojem su akcija i stanje u diviziji detaljno analizirani. Pri tome se došlo do važnih zaključaka.

Uspjeh u napadu očekivan je na osnovu podataka da je neprijatelj slabog borbenog morala i na pretpostavci da će se postići iznenadenje ubacivanjem manjih snaga u uporište. Međutim, podaci o moralu neprijatelja nisu bili tačni, a niti se prepo-

stavka o iznenađenju ostvarila, a na osnovu ovih momenata određene su slabe snage za napad, nesrazmjerne onima na osiguranju i u rezervi. Bilo je i drugih slabosti. Na primjer: samovoljno povlačenje dijelova 7. brigade koji su prodrli u Dvor (*3. bataljon* op. autora), slabo sadejstvo pojedinih napadnih kolona, rascjepkanost jedinica, itd. To je otežavalo komandovanje. Dalje, pripreme za napad nisu solidno izvedene. Pretpostavljalo se da će Dvor biti zauzet na juriš, pa jedinice nisu bile pripremljene za sistematsku i dugotrajniju borbu u naseljenom mjestu. Zbog toga je moral jedinica bio znatno pokoleban već poslije prvog neuspjelog napada. Veza sa bosanskim jedinicama, i pored preduzetih mjera, nije bila dobra. Zato se dogodilo da je njihova artiljerija tukla po položajima 8. brigade. Jedinice na osiguranju vodile su frontalnu borbu s nadmoćnjim neprijateljem koji je nastupao iz Kostajnice, a nisu pokušale da manevrom i udarom na bokove razbiju napadača i onemoguće mu probijanje u Dvor. A nakon ovog proboga neprijatelja neke jedinice su ostale u njegovojo pozadini potpuno pasivne...

Procjena da se neprijateljske posade u Novom i Dvoru poslije pada Bihaća, Cazina, Slunja i Kladuše neće moći održati pred naletom partizanskih divizija, bila je prilično nerealna, jer su Dvor i Novi bili dobro utvrđeni i solidno branjeni. Svakako da je i neuvježbanost naših jedinica za borbu u naseljenim mjestima imala uticaja na krajnji ishod borbi. Zbog ovih okolnosti, kao i zbog premorenosti boraca i pretrpljenih gubitaka, trebalo je diviziji dati kraći odmor.

U to vrijeme, u diviziji se oštro postavilo pitanje obuke najnižih starješina, pa je odlučeno da se pri štabu divizije formira kurs desetara i komandira vodova. Za komandire kurseva postavljeni su Nikola Bjelac i Josip Kuštrin, kao oficiri bivše vojske imali su kvalifikacije za takav rad.

Na ovom kursu izučavani su slijedeći predmeti: ratna služba, nastava gađanja sa teorijom gađanja, poznavanje naoružanja, borbena obuka sa utvrđivanjem, služba veze, čitanje karata i pravila službe.

U isto su vrijeme počele pripreme i za formiranje političkog kursa. No, za podizanje morala jedinica trebalo je da se što prije izvede neka uspješna akcija koja bi vratila vjeru boraca u snagu divizije.

U toku zajedničkih operacija (*1. bosanskog i 1. korpusa NOV Hrvatske* - op. autora) u dolini Une na ovaj sektor su privučene znatne snage neprijatelja. Zato je štab divizije odlučio da prenese težište svojih dejstava na komunikaciju Sisak - Sunja - Kostajnica. Divizija je u toku 5. i 6. decembra 1942. godine izvršila pokret u rejon sela Borojevića i Mečenčana, gdje je štab divizije namjeravao da izvrši pripreme i organizuje napad na komunikaciju Sisak -

Sunja - Kostajnica. Međutim, čim je neprijatelj osjetio pokret divizije ka sjeveru, počeo je i on prebacivanje svoje snage na taj sektor.

Dejstvo divizije i njeni manevri oduzeli su neprijatelju inicijativu i prisilili ga na defanzivu. Karakteristično je da je on u to vrijeme počeo da u sve većem broju upotrebljava tenkove. Njihova pojava malo je zbulila i uplašila borce 7. divizije, naročito u prvim sukobima. Ali su već poslije prvih borbi na njih navikli. Kao najhitniji zadatak trebalo je naučiti borce kako da se bore protiv tenkova, kao i da se pribave sredstva i naoružanje za borbu s njima..,"⁶⁵

U 8. banijskoj brigadi za vrijeme odmora, od 29. novembra do 5. decembra vršene su mjere popune brigade dobrovoljcima sa područja kotara Dvora na Uni, a do 5. decembra u selu Stupnica formiran je i 4. bataljon brigade.⁶⁶ Intenzivirana je obuka. U svakom vodu formirane su grupe boraca bombaša, sa završenom obukom u bacanju ručnih bombi na rovove, bunkere i tenkove. Borci koji nisu služili bivšu jugoslovensku vojsku prošli su kratki kurs rukovanja naoružanjem.

U vrijeme odmora izvršen je i prijem u Partiju i SKOJ starješina i boraca. Održan je kratki partijski kurs kojim su rukovodili Šukrija Bijedić, novi politički komesar brigade, te članovi politodjela Dragoslav Dorđević Goša,⁶⁷ Bogdan Perović, Stjepan Debeljak Bil i drugi. Organiziran je i proveden kratki kurs sa članovima SKOJ-a i rukovodiocima aktiva SKOJ-a.

Sa borcima su po vodovima, pod rukovodstvom vodnih delegata, organizirani kružoci za proradu raznih materijala i organiziran je rad sa nepismenim borcima. Intenziviran je rad na kulturno-prosvjetnom uzdizanju boraca. Izdavane su četne džepne novine i bataljonski listovi, a započele su i pripreme za izdavanje brigadnog lista „Glasilo osme banijske brigade“. Rezultat takvog intenzivnog rada u brigadi bile su usmene novine boraca 1. bataljona i jedinica pri štabu brigade održane u selu Dodoši. To isto činile su druge jedinice brigade u selima Drenovac, Veliki Šušnjar, Pastuša, čim su sa područja kotara Dvor na Uni prešle na područje kotara Petrinja i Kostajnica.

⁶⁵ Milan Pavlović Mićun, n. dj., str. 154–156.

⁶⁶ Arhiv VII, reg. br. 272, kut. 811.

⁶⁷ Dragoslav Đorđević Goša (1919–1949), narodni heroj Jugoslavije.

Nova organizacija brigade

Kad je 7. septembra 1942. godine formirana 8. banijska brigada, vremena i uslova da se ona organizaciono sredi skoro da nije ni bilo.⁶⁸ Ona je u vremenu od formiranja do prvih dana decembra 1942. godine stasala u neprekidnim borbama i pokretima. Pored četiri postojeća bataljona formirane su i nove jedinice i ustanove: četa za vezu i prateća četa pri štabu brigade u čiji sastav su ušli teški mitraljezi za ojačavanja i podršku bataljona. U pratećoj četi bili su i prvi zarobljeni minobacači 81 mm.

Zarobljavanjem prvih topova u brigadi se formira baterija topova, a počelo se i sa razvijanjem brigadne intendanture koja je imala dva odjela: za snabdijevanje i za opravku, obuće, odjeće i naoružanja. Takođe, razvija se i sanitet u brigadi i po bataljonima. U bataljonima su po dvije do tri čete i radni vodovi sa kuhinjom. Kada je zarobljeno više teških mitraljeza i u bataljonima se formiraju mitraljeski vodovi, kasnije i prateće čete.⁶⁹

KPJ i politički rad

Formirana od bataljona Partizanskog odreda Banije, brigada se po organizacionom ustrojstvu, kao i po taktici ratovanja, znatno razlikovala od Partizanskog odreda Banije. Trebalо je da se organizacije KPJ i SKOJ-a u brigadi usklade sa opštim zadacima brigade. To je značilo da se partijska i skojevska organizacija izdvoje iz teritorijalne organizacije Banije (okružni komiteti), kojima je do tada organizaciono pripadao Partizanski odred Banije i direktno vežu za CK KPH.⁷⁰

Organizacije KPJ i SKOJ-a u brigadi zahtijevale su slijedeću organizaciju: komitet brigade, bataljonske biroe, partijske celije i aktive SKOJ-a u četama i samostalnim vodovima.⁷¹

Na partijskom savjetovanju, održanom 9. i 10. oktobra 1942. godine, stanje u brigadi, kako je istakao politički komesar Ranko Mitić, bilo je slijedeće:

- štab brigade imao je 4 člana;

⁶⁸ Zato su sačuvani ratni dokumenti u početku nosili naziv Štab Partizanskog odreda NOP Banije, a radilo se o brigadi. Politički komesar brigade Ranko Mitić 17. septembra 1942. godine dostavlja izvještaj političkom komesaru štaba I operativne zone naslovљен kao Štab partizanskog odreda NOP Banije. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 30, str. 407).

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Zbornik NOR-a, tom IX, knj. 2, str. 346.

⁷¹ Na dan 15. decembra 1942. godine u 8. banijskoj brigadi bio je 131 član SKOJ-a.

- 1. bataljon: u štabu 2; 1. četa 7 članova i 14 kandidata za članove KPJ; 2. četa 8 članova i 7 kandidata. Ukupno u bataljonu 17 članova i 21 kandidat;

- 2. bataljon: u štabu 4 člana; 1 četa 10 članova i 4 kandidata; 2 četa 8 članova i 6 kandidata. Ukupno u bataljonu 22 člana i 10 kandidata za članove KPJ.

- 3. bataljon: u štabu 2 člana; 1. četa 9 članova i 5 kandidata; 2. četa 7 članova i 12 kandidata. Ukupno u 3. bataljonu 18 članova i 17 kandidata za članove KPJ.

Ukupno u 8. brigadi: 61 član i 48 kandidata za članove KPJ,⁷² što je za 17 članova i 6 kandidata za članove KPJ više nego što je na dan formiranja komiteta KPJ u 7. diviziji, 28. decembra 1942. godine, u 8. brigadi bilo.⁷³

Partijske ćelije u brigadi brojale su najmanje 3 i više članova Partije i kandidata. Sekretari ćelija u samostalnim vodovima bili su najčešće politički delegati ili članovi koje su komunisti birali među sobom. Sekretar ćelije u četi bio je ujedno i zamjenik političkog komesara čete. Sekretar ćelije štaba bataljona ili štaba brigade najčešće je bio zamjenik političkog komesara ili komesar.

Svaka ćelija radila je kolektivno. Kolektivno su donošeni zaključci i odluke o svakom događaju, o svakom zadatku i radu Partije općenito. Osim radnih sastanaka, redovno su održavani i teorijski sastanci za lično uzdizanje članova Partije, kao i kandidata za članove Partije.

Bataljonski biroi KPJ pojavljuju se već u organizacionom sredivanju partijskih organizacija u prvim partizanskim bataljonima, koncem 1941. i početkom 1942. godine. Formirani su prema odluci CK KPJ o ustrojstvu partizanskih jedinica Jugoslavije od decembra 1941. godine. Osim toga, Glavni štab NOPO Hrvatske uputio je 26. decembra 1941. godine zahtjev CK KP Hrvatske i zatražio direktivu za pravilan razvoj i odnose partijskih organizacija u partizanskim jedinicama.⁷⁴ Traženi podaci za rad Partije u partizanskim jedinicama dati su u instrukciji CK KP od 10. januara 1942. godine, u kojoj, pored ostalog, piše da je osnovni zadatak bataljonskih biroa KPJ da uspostave pravilan odnos između partijske organizacije i komandi i štabova i da obezbeđuju ulogu Partije u bataljonu.

Sekretar bataljonskog biroa KPJ bio je profesionalni partijski radnik, a ujedno i zamjenik-pomoćnik političkog komesara bataljona. Sastav bataljonskog biroa KPJ činili su najčešće: politički komesar bataljona, zamjenik političkog komesara bataljona, ujedno i sekretar biroa KPJ, sekretari ćelija četa i samostalnih vodova, te često i sekretar SKOJ-a u bataljonu ako je bio član KPJ.

Uloga bataljonskog biroa KPJ na općoj političkoj i kulturno-prosvjetnoj izgradnji boraca i starješina, a posebno na partijsko-političkom

uzdizanju članova KPJ i kandidata bila je velika. Biroi su imali stvarni i potpuni uvid u stanje u četama, samostalnim vodovima, kao i čitavom bataljonu. Biro KPJ je u svome radu zahtjevao punu odgovornost svakog člana KPJ, svake čelije, jer je u cjelini odgovarao pred Partijom za cjelokupno stanje, život i rad u bataljonu.

Brigadni komitet KPJ u 8. brigadi osnovan je otkriven 1942. godine i sačinjavali su ga zamjenik političkog komesara brigade, ujedno sekretar komiteta, politički komesar i komandant brigade, te sekretari bataljonskih biroa KPJ.

Po svojoj ulozi i načinu rada djelovao je kao koordinator i usmjerivač svih aktivnosti u brigadi. Za svoj rad odgovarao je prvo CK KPH, a zatim CK KPJ.

Preko članova komiteta osiguravano je jedinstvo u radu Partije u brigadi po svim pitanjima.

Uloga i djelovanje politodjela brigade

Politički odjeli (politodjeli) u brigadama, kasnije i u divizijama, bili su partijski organi (delegati) koji su određivani i koji su izravno odgovarali CK KPJ. Prema instrukciji CK KPH o radu politodjela u brigadi, njihov rad odvijao se na slijedećim sektorima: organizaciono-partijskom, općepolitičkom i političko-propagandnom u brigadi i van brigade, saradnja sa partijskim organizacijama na terenu, organizacija pozadine na terenu (gdje brigada djeluje), uz pomoć partijske organizacije u brigadi i na terenu, tj. saradnja cijelokupnog partijskog aktiva, rad sa omladinom u brigadi, a time i na terenu itd.⁷⁵

U početku, glavnu ulogu u radu Politbiroa imali su Stjepan Debeljak Bil i omladinski rukovodilac brigade Ilija Blanuša Ico, ujedno član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku. Međutim, potpuno organizaciono sređivanje politodjela brigade provedeno je u novembru 1942. godine, kada je CK KPJ odredio članove politodjela: rukovodilac Dragoslav Đorđević Goša, a zatim Stefan Mitrović, član za partijski rad Bogdan Perović, član za politički i kulturno-prosvjetni rad Stjepan Debeljak Bil, član za omladinski rad i ujedno rukovodilac SKOJ-a i omladine u brigadi do 19. decembra 1942. godine Ilija Blanuša Ico, a zatim Zdravko Kolar.

Politodjel je svoje izvještaje u kojima je davao ocjene rada i stanja u brigadi, podnosio izravno CK KPH.

Organiziranje SKOJ-a u brigadi

Organizacija mlađih boraca, članova SKOJ-a u brigadi, bila je slična kao i organizacija Partije. U četama i samostalnim vodovima djelovali su aktivci SKOJ-a. U bataljonima bataljonski birovi, a u brigadi brigadni komitet. Sekretara aktiva birali su svi članovi.

⁷⁵ Zbornik NOR-a, tom IX, knj. 1, str. 454.

Bataljonski biro sačinjavali su, uglavnom, sekretari aktiva. U početku, sekretar bataljonskog biroa bio je jedan od sekretara aktiva četa, a kasnije sekretar je posebno biran kao omladinski rukovodilac u bataljonu.

U brigadi je odmah postavljen profesionalni omladinski rukovodilac, ujedno sekretar brigadnog komiteta SKOJ-a. Prvi omladinski rukovodilac brigade bio je Ilija Blanuša Ico, koji je 19. decembra 1942. godine izabran za člana PK SKOJ-a za Hrvatsku. Na toj dužnosti zamjenio ga je Zdravko Kolar.⁷⁶

Naimenovanje	B a t a l j o n i				Ukupno
	1.	2.	3	4	
Broj četa u bataljonima	3	2	2	4	10
Broj članova u bataljonskim biroima	3	2	2	3	10
Broj svih članova	39	42	21	29	131
Muški članovi SKOJ-a	35	40	20	29	124
Ženski članovi SKOJ-a	4	2	1	-	7
Srbi članovi SKOJ-a	39	40	21	29	129
Hrvati članovi SKOJ-a	-	2	-	-	2
Seljaci članovi SKOJ-a	24	30	20	29	113
Radnici članovi SKOJ-a	5	10	1	-	16
Intelektualci članovi SKOJ-a	-	2	-	-	2
Svi omladinci-borci	98	132	101	8	419

Omladinska organizacija u brigadi imala je širok djelokrug rada. Posebno se isticala u političkom i kulturno-prosvjetnom radu, kao i u pripremama mladih boraca za akcije. Svaki član aktiva SKOJ-a, kao i bataljonskog biroa, imao je i konkretno zaduženje. Sektori rada su najčešće bili vojnički rad, politički rad, vaspitno djelovanje, kulturno-prosvjetni rad, rad sa nepismenima, veza sa omladinom na terenu kuda prolazi brigada itd.

⁷⁶ Zbornik NOR-a, tom IX, knj. 1, str. 393.

Brigada u dejstvima na komunikacijama

Poslije neuspjelog napada na Dvor na Uni i Bosanski Novi, daljnje akcije brigade usmjerene su na komunikacije Sisak - Sunja - Kostajnica - Volinja i Petrinja - Glina - Topusko. Bilo je to u skladu sa opštim zadacima dobivenim od NOPO Hrvatske. O tome se u izvještaju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 8. decembra 1942. godine, upućenog Vrhovnom štabu NOV i POJ, između ostalog, kaže:

„.... VII Divizija nalazi se na sektoru Banije sa svoje dvije brigade, sa zadatkom da izvodi akcije na tome sektoru za koji ima dovoljno snaga, da brani oslobođeni teritorij od prodora neprijatelja sa pravaca Glina - Topusko - Vranograč i Dvor - Cazin, da sprečava komunikacije neprijatelja u Glini, Topuskom Petrinji, Kostajnici i Dvoru i da djeluje na glavnoj pruzi Zagreb - Beograd.“⁷⁷

Popunjena novim ljudstvom sa sektora Dvora na Uni, organizaciono sređena i djelimično odmorna, 8. brigada umjesto sa tri, 5. decembra napustila je sektor kotara Dvor na Uni sa četiri bataljona i prešla na sektor Petrinje, prikupivši se po bataljonima u selima Dodoši, Mačkovo Selo, Tremušnjak, Begovići i Pastuša.

U to vrijeme, neprijatelj je pregrupisao svoje snage iz doline Sane 1. Une i time znatno otežao udar 7. divizije, odnosno njezinih 7. i 8. brigade i Partizanskog odreda Banije na navedene komunikacije. Istovremeno, Komanda vojnog područja Banije, u izvještaju GŠH od 7. decembra 1942. godine javlja o pripremama neprijatelja za ofanzivu na Baniju.

U neprijateljski garnizon u Glini tih dana stiglo je više od 500 ustaša 5. ustaške bojne, a u garnizon u Petrinji stigle su njemačke snage, tako da je garnizon pojačan na 5. do 6.000 vojnika.⁷⁸

Radi osiguranja prometa na komunikacijama Sunja - Kostajnica - Dvor na Uni - Bosanski Novi, neprijatelj je jednom ojačanom bojnom 2. pesačke pukovnije zaposjeo i selo Kukuruzari kod Kostajnice.

Štab 7. divizije planirao je da sa 7. i 8. brigadom 8. decembra u 21 čas, napadne neprijatelja u Kukuruzarima i razbije ga. Ali, neprijatelj je otkrio koncentraciju divizije i već 7. decembra oko 14 sati, sa jednom satnijom, kreće u izvidanje pravcem Mečenčani - Borojevići i u pravcu sela I'metić i Knezovljani.

⁷⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 84.

⁷⁸ Arhiv VII, reg. br. 50/1, kut. 1782. Bile su to prve vijesti o 369. legionarskoj „Teuveld“ (Vražja) diviziji, koja je sa obuke u Austriji, umjesto na Istočni front, stizala u rejon Zagreba, Siska, Petrinje, Glina i Kostajnice radi učešća u neprijateljskoj ofanzivi.

Neprijatelj je dočekan u zasjedi i vraćen nazad u Kukuruzare. Štab 7. divizije donosi odluku da neprijatelja ponovo sačeka u zasjedi i tuče na otvorenom prostoru već 8. decembra ujutro.

Sedma brigada, sa 3. bataljonom 8. brigade, posjela je položaje na lijevoj obali Sunje kod sela Krčeve, Kostreši i Knezovljani, a 3. bataljon 8. brigade kod sela Donji i Gornji Bjelovac. Osma brigada, bez 3. bataljona, posjela je položaje: sa 1. bataljonom i jednom četom 2. bataljona na k. 213 - stari grad Prekovrški (Prevršac). Jedna četa 2. bataljona upućena je u rejon sela Babina Rijeka kao osiguranje desnog boka brigade. Četvrti bataljon, ojačan protivtenkovskim topom i minerima 7. divizije sa nagaznim minama, posjeo je položaje u dubini zasjede kod sela Borojevići i Mečenčani.

Jedna neprijateljska bojna iz Kukuruzara, ojačana sa 4 tenka iz Kostajnice, krenula je u nastupanje u dvije kolone - glavna kolona sa tenkovima u zahvatu ceste Kukuruzari - Prevršac - Mečenčani - Borojevići, a druga, slabija, pravcem Kukuruzari - Donji Bjelovac (u pravcu položaja 3. bataljona 8. brigade).

Tokom nastupanja, glavna neprijateljska kolona otkrila je položaje 1. bataljona kod k. 213 i starog grada. Zato istura čelični tenk na k. 213, sa koje gađa mitraljeskom i topovskom vatrom po okolini. Preostala tri tenka, pod zaštitom tenka na k. 213, produžavaju nastupanje cestom kroz selo Prevršac u pravcu Mečenčana, štiteći pješadiju ispred sebe. Međutim, štab divizije i 8. brigade prvi put primenjuju tzv. pokretno zapriječavanje. Ispred položaja 4. bataljona brigade, između Mečenčana i Borojevića, postavljene su protivtenkovske nagazne mine branjene protivtenkovskim topom, sa uspostavljanjem veze sa stanicom za paljenje mina. Kada je neprijatelj otkrio minska polja zaustavio je tenkove na izlazu iz Mečenčana.

U nastaloj situaciji, štab 8. brigade izvodi manevar da bi što jače tukao neprijatelja koji se duboko uvukao u zasjedu 8. i dijelova 7. brigade. U tom cilju 1. bataljon, pod komandom Miloša Suzića, izvodi manevar sa položaja kod starog grada i k. 213. Sa 1. četom povlači se u dubinu, u pravcu položaja 4. bataljona, kako bi neprijatelja povukao što dublje u zasjedu brigade. Glavninu 1. bataljona, sa četom 2. bataljona, upućuje u pravcu Babine Rijeke, gdje je već bio 2. bataljon bez jedne čete. Tim manevrom štab 8. brigade pripremao je udar u bok neprijatelja kada se bude povlačio nazad, u pravcu Kukuruzara i Kostajnice.

Kada su neprijateljski tenkovi stali u selu Mečenčani, 4. bataljon i 1. četa 1. bataljona prelaze u protivnapad pravcem Borojevići - Mečenčani - Prevršac - Kukuruzari. Istovremeno, 2. i 1. bataljon bez 1. čete iz rejona sela Babina Rijeka izvode napad na k. 213, koju je pod zaštitom neprijateljskog tenka posjela jedna neprijateljska satnija. Grupa bombaša, među kojima je bio i komandant 1. bataljona Miloš Suzić, uspjela se privući i iznenaditi neprijatelja, koji se odmah povlači sa k. 213. Povukao se i tenk, ali se zaustavio na glavnoj cesti, odakle

je štitio vatrom povlačenje tenkova i pješadije iz pravca Mečenčana u pravcu Kukuruzara. Paljbom iz tenka na glavnoj cesti neprijatelj je uspio da sredi poredak pješadije, koja ponovo napada u pravcu k. 213 i prema starom gradu. Prvi i 2. bataljon tada su bili prisiljeni da se povuku sa k. 213 u pravcu Zrinske gore, uz gubitke od 3 ranjena, među kojima je bio i Miloš Suzić.

Pomoćnu kolonu neprijatelja kod sela Donji Bjelovac napao je 3. bataljon 8. brigade i jedan bataljon 7. brigade u pravcu Kukuruzara. Zatim se i neprijatelj sa k. 213 i od starog grada povukao u svoje uporište u selu Kukuruzari i nazad u Kostajnicu.

Iste noći 8. brigada, držeći položaje prema neprijateljskom uporištu u Kukuruzarima, omogućila je 7. brigadi da se iz rejona sela Kostreši i Krčeve ubaci u raspored neprijatelja i napadne njegovu posadu u Kostajničkom Majuru. Napad brigade potpuno je uspio. Posada 10. satnije 2. pješadijske pukovnije razbijena je i zarobljeno je više od 40 neprijateljskih vojnika sa svim naoružanjem i opremom.⁷¹

Diverzija na pruzi Sisak - Sunja

Poslije uspjele akcije na Kostajnički Majur, u noći 8/9. decembra, 7. brigada preuzima kontrolu nad neprijateljem i uporištem u selu Kukuruzari, a 8. brigada noću 9/10. decembra izvodi diverziju na željezničku prugu Sisak - Sunja, kod stanice Blinjski Kut i Krajiški Brđani.

Na minu postavljenu ispod tračnica željezničke pruge naišao je neprijateljski transportni vlak sa 20 vagona. Mina je eksplodirala ispod lokomotive. Vlak je bio natovaren mješovitom robom: hrana, rudača za izradu stakla, kao i 4 aviona u djelovima. Pošto pripreme za evakuaciju plijena u ovoj akciji nisu bile pravovremeno izvršene, vagoni su zapaljeni. Izgorjelo je 18 vagona, među kojima i oni natovareni avionima u djelovima.⁸⁰

Na ove akcije neprijatelj je oštro reagovao. U rejonu Divuše u Pounju koncentrirao je tri bojne, ojačane tenkovima, u cilju da preko Zrinja i Šamarice izvrši udar u leđa 7. divizije. Istovremeno, 10. decembra, neprijatelj je krenuo jačim snagama iz Kostajnice pravcem Kukuruzari - Mečenčani - Borojevići - Komogovina, s ciljem da odbaci 7. diviziju od glavnih komunikacija Sisak - Sunja - Kostajnica. U takvoj situaciji štab 7. divizije odlučuje da brigade povuče dublje u slobodnu teritoriju, odnosno da težište dejstava prenese na komunikaciju Petrinja - Gora - Glina - Topusko. Prema toj odluci 8. brigada se povukla u rejon sela Veliki Šušnjar - Drenovac - Bijele Vode.

⁷⁹ Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 156–157 i Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 439.
⁸⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 10 i Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 157.

Trodnevni odmor u dubini slobodne teritorije iskorišten je za sređivanje jedinica, odmor i oporavak, a štabovi za analizu i procjenu namjera neprijatelja.⁸¹

U to vrijeme neprijatelj se koncentrirao u Petrinji, Sisku, Sunji, Kostajnici i Pounju, od Kostajnice do Dvora na Uni. Radi toga povukao je i bojnu iz Čuntića.

U međuvremenu, štab 7. divizije i štabovi brigade intenzivno su radili na pripremama za nova dejstva na neprijatelja. U uži izbor za napad došle su posade duž ceste Petrinja - Glina, na odsjeku selo Gora - Marinbrod, kao što su: ojačana bojna domobrana i ustaša u selu Gora, do dvije satnije domobrana u selu Graberje, satnija domobrana u selu Marinbrod, te djelovi 7. bojne 2. ustaško-domobranske pukovnije u selima Kihalcu i Prekopi do Gline.⁸²

Štab 7. divizije donio je odluku da sa 7. brigadom napadne neprijatelja u Graberju i Marinbrodu, dijelom snaga 8. brigade u Prekopi i Kihalcu, a glavninom 8. brigade u selu Gora. Početak napada određen je za 13. decembar u 22 časa.

Međutim, sve nije teklo prema planu. Neprijatelj u objektima određenim za napad nije stalno osmatran, pa nije zapažen ni njegov pokret. Oko 16 sati 13. decembra, 7. ustaško-domobranska bojna izvršila je pokret iz uporišta sela Graberje, Marinbrod i Prekopa, u pravcu Gline i Topuskog. Zato su jedinice određene za napad na ta mjesta udarile u prazan prostor. Osma brigada uz obezbjeđenje iz pravca Petrinje izvršila je glavnim snagama iznenadni napad na neprijatelja u selu Gora. Napad je uspio. Neprijatelj je razbijen, osim u tvrdo zidanoj žandarmerijskoj stanici. Zarobljeno je 28 vojnika. Zaplijenjene su 94 puške, puškomitrailjez, 2 automata, sanduk ručnih bombi, oko 6.000 metaka i ostala vojnička oprema. Brigada je imala 2 poginula i 16 ranjenih.⁸³

Pojava 7. banjiske divizije na komunikaciji Petrinja - Glina iznenadila je neprijatelja. Odmah je reagirao snagama iz Petrinje i Gline i ponovo zaposjeo navedena sela i pravac Petrinja - Glina da bi osigurao komunikaciju za predstojeću koncentraciju jedinica 369. legionarske divizije oko slobodnog područja Banije, što je brzo otkriveno od obavještajne službe.⁸⁴

Iznenadni napad na pravac Volinja - Kostajnica

Početkom septembra 1942. ponovno je stavljen u promet vijadukt na pruzi Volinja - Kostajnica, koji su porušile snage 2. krajiškog NOPO „Dr Mladen Stojanović“ pod osiguranjem 3. bataljona Partizanskog odreda Banije, maja 1942. Popravljena su i još dva velika vijadukta na

⁸¹ Odmor je iskorišćen i za ojačani partijsko-politički rad u jedinicama i u selima. Održane su i četne konferencije na kojima se raspravljalo o svim pitanjima iz borbe i života.

⁸² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 125.

⁸³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 236–237.

⁸⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 236–237.

tom odsjeku željezničke pruge, koje je osiguravala 2. satnija 1. lučke bojne avijatičara stacionirana u skladištu Rovine na željezničkoj stanici Volinja. Takođe, željezničku stanicu Volinja posjedale su i dvije satnije domobrana koje su osiguravale i željeznički most preko Une, pravcem Volinja - Dobrljin - Bosanski Novi.

Prikupivši podatke da neprijatelj oko slobodnog područja Banije koncentriira sve jače snage, štab 7. divizije odlučuje da neprijatelju zada što jači udarac na komunikacijama. Ponovnim rušenjem bar jednog od tri vijadukta na željezničkoj pruzi Volinja - Kostajnica, bila bi ponovo za duže vrijeme prekinuta željeznička veza sa Bosanskim Novim, Banjom Lukom i u pravcu Bihaća.

Obavještajna služba Komande vojnog područja Banije i 7. banijske divizije imala je dobru mrežu saradnika u Kostajnici i okolini. Značajan saradnik bio je dr Joža Milunić, sa kojim je vezu održavao komandant 7. brigade Nikola Maraković Nina. Takođe, Nikola Kajić Kole, obavještajni oficir u štabu 7. divizije, predratni učitelj u Kostajnici, posredstvom drugarice Milke, odnosno sestre komandanta 7. brigade Marice Maraković, održavao je vezu sa radnicima u Kostajnici i sa komandirom 2. satnije 1. lučke bojne avijatičara satnikom Ivanom Cvenčekom.⁸⁵¹ Preko satnika Cvenčeka veza je uspostavljena i održavana i sa domobranima iz satnije avijatičara Tomom Magićem⁸⁶, Stjepanom Šerclom, Stjepanom Benkom, Zvonkom Krušeljom, Ivanom Kapačom Jankom, Miroslavom Rožinom i drugima. Ivan Cvenček i Tomo Magić učestvovali su u neposrednim pripremama za napad na Volinju i vijadukte na pruzi Volinja-Kostajnica, a ostali domobrani u napadu na mostove i posadu na Rovinama sa željezničkom stanicom Volinja.

Sastanku kraj sela Čukur kod Kostajnice sa starješinama 7. divizije i 7. i 8. brigade prisustvovali su Cvenček i Magić. Cvenček je donio i skicu sa rasporedom posade u Volinji, kasarnama i skladištu na Rovinama i na mostovima. Skicu i raspored neprijatelja razmotrili su Pavle Jakšić komandant 7. divizije, Nikola Maraković Nina komandant 7. brigade i Stanko Bjelajac Cane komandant 8. brigade. Oni su izradili plan i donijeli odluku za napad u noći 16/17. decembra.⁸⁷ Prema planu, 7. brigada napada neprijatelja na Rovinama kraj željezničke stanice Volinja i na osiguranju mostova i istovremeno osigurava napad iz pravca Kostajnice miniranjem ceste Kostajnica - Volinja.

Osmu brigadi je dobila zadatak da sa 2. bataljonom napadne željezničku stanicu Volinja⁸⁸ iz pravca željezničkog mosta na Uni i sadejstvuje snagama 7. brigade u zauzimanju kasarni na Rovinama. Njeni 3. i 4. bataljon da osiguravaju napad na Volinju iz pravca Dvora na Uni, a 1. bataljon od željezničkog mosta preko Une.

⁸⁵ Rodom je iz Pala. Umro je u Zagrebu 1. januara 1976. godine kao penzionisani pukovnik JRV.

⁸⁶ Penzionisan u činu pukovnika, živio je u Zagrebu.

⁸⁷ Ivan Cvenček istog dana odlazi u Zagreb, da bi se poslije napada mogao vratiti u Kostajnicu (Volinju), radi nastavljanja obavljanja obavještajne djelatnosti za NOB.

⁸⁸ Željezničku stanicu tada su posjedale 11. i 12. satnija 3. bojne 11. pješačke pukovnije.

Početak napada određen je za 16. decembar u 23,30 časova, odmah iza eksplozije mine na jednom od mostova.

Osmi brigada i 3. bataljon 7. brigade, koji je išao u napad na kasarnu Rovine, imali su da po snijegu savladaju brdski masiv Zrinske gore od Babine Rijeke do Volinje. Taj teški noćni marš, uz neke druge momente, odredio je sudbinu uspjeha ove akcije. Tek što su prilazili polaznim položajima za napad, oko 23 časa, na mostu je odjeknula eksplozija.^{*9} Bilo je to kada su njemački tenkovi iz Kostajnice krenuli da interveniraju zbog napada 7. brigade na mostove i naišli na mine, od kojih je jedan tenk oštećen. Tih 30 minuta prijevremene eksplozije bilo je neprijatelju dovoljno za uzbunu da napad na Volinju dočeka organizirano. Ipak, juriš 2. bataljona 8. brigade bio je silovit, tako da je željeznička stanica Volinja zauzeta i zgrade zapaljene. Glavnine 11. i 12. satnije uspjele su se povući i spojiti sa posadom u kasarnama Rovine.

Gubici neprijatelja u ovoj akciji bili su: 6 poginulih, 3 ranjena, 3 zarobljena. Gubici 2. satnije 1. lučke bojne avijatičara bili su: 7 poginulih i ranjenih u kasarni Rovine i 2 podoficira i 37 domobrana iz bunkera kraj mostova zarobljeno. Jedan njemački tenk je oštećen.⁹⁰

Gubici u 7. i 8. brigadi, odnosno 7. diviziji, bili su: 6 poginulih i 25 ranjenih. Među teško ranjenima bio je i politički komesar 1. bataljona Žarko Mihajlović.

Na položajima osiguranja nije bilo borbi jer neprijatelj, iznenaden, nije stigao da intervenira. Sa linije Petrinja - Glina 7. divizija se izenanda pojavila u dolini Une, prešavši slobodnu teritoriju Banije i Zrinsku goru. I 8. brigada se od Volinje vratila u širi rejon sela Veliki Šušnjar - Drenovac - Bijele Vode. Tu izvodi nekoliko diverzija i napada na objekte duž željezničke pruge Sisak - Sunja - Kostajnica.

Vlak u plamenu

Neprijatelj se i dalje po dijelovima koncentrisao u dolinama Kupe, Save i Une. Izviđanjem i djelovanjem obaveštajnih organa i saradnika NOP-a u neprijateljskim garnizonima otkrivana je svaka promjena na liniji neprijateljskih koncentracija, ali znatno teže u dubini teritorije koju je kontrolisao. Sigurnih podataka, međutim, o stvarnim namjerama i planovima neprijatelja nije bilo. Odnosno, procjenjeno je da priprema veću ofanzivu, ali stvarne razmjere nisu se znale. Vjerovalo se da

⁸⁹ Minerima 7. divizije za miniranje mosta rukovodio je lično poznati diverzant Ivan Hariš (Ilija Gromovnik). Planirao je da se eksplozivno punjenje zapali električnim paljenjem. Međutim, elektro-mašina za paljenje mina bila je u kvaru, pa se krenulo na pripreme za paljenje mina detonatorima i štapinom. U međuvremenu, pošto se začulo kretanje neprijateljskih tenkova iz Kostajnice, eksploziv je upaljen. Upitan zašto je to uradio, Ivan Hariš je jednostavno odgovorio: „Grom zagrmi kad mu vrijeme nijel!“ Sta je stvarno bilo nikada nije razjašnjeno.

⁹⁰ Zbornik NOR-a, tom V. kni. 10. str. 251 i 461.

priprema ofanzivu na Baniju, Kordun i Cazinsku krajinu radi ponovnog zauzimanja Bihaća i komunikacija za Dalmaciju. Sa tom procjenom, a prema ranije navedenom zadatku dobijenom od Glavnog štaba NOPO Hrvatske, 7. banijska divizija je i dalje bila usmjerena prema komunikacijama. Zato 8. brigada dobija zadatku da u noći 20/21. decembra postavi zasjedu na željezničkoj pruzi Sisak - Sunja i napadne na neprijateljski vlak. Zasjeda je određena na odsjeku stajališta vlakova Kraljički Brđani - Blinjski Kut.

Na određene položaje brigada je stigla u 20 časa. Odmah je zauzet raspored u zasjedi:

- 1. bataljon postavlja osiguranje zasjede na pravcima iz Sunje i iz Siska,
- 2. bataljon prelazi željezničku prugu prema Savi sa zadatkom da blokira prostor između pruge i Save, te da spriječi bijeg neprijatelja iz vlaka i da sa dijelovima 3. bataljona zatvara prolaz prema Sunji,
- 3. i 4. bataljon ojačani sa po tri teška mitraljeza iz Prateće čete brigade, dobili su zadatku da s južne strane željezničke pruge postave zasjedu, desno 3. a lijevo 4. bataljon, i da nakon rušenja izvrše napad na vlak.

Desno prema Sunji i lijevo prema Sisku postavljeni su osmatrači iz čete za vezu brigade. Sa štabom brigade uspostavljena je telefonska veza. Zadatak izviđača bio je da prate kretanje vlakova i da javljaju njihovu vrstu, dužinu i po mogućnosti kakvim materijalom su natovareni (čekao se transportni vlak).

Jedinice su, iako slabo odjevene i obuvene, disciplinirano ostale na položajima do 1,30 časova. Za to vrijeme propušteni su putnički i nekoliko manjih teretnih vlakova. Onda je iz pravca Sunje naišao putnički vlak, sa dvije lokomotive i više od 40 vagona. Bio je pun neprijateljevih vojnika. Štab brigade odlučio je za napad i dat je znak minerima da dejstvuju.

Kada je mina eksplodirala ispred prednje lokomotive, 3. i 4. bataljon izvršili su vatreni napad na znak crvenom raketom. Neprijatelj je iz porušenog vlaka pružio otpor, naročito iz šest vagona. Međutim, otpor je brzo savladan i počela je evakuacija zarobljenika i plijena, kao što je unapred bilo planirano i pripremljeno.

Dio neprijateljskih vojnika pokušao je bijeg u pravcu Save, gdje ih je u streljačkom stroju dočekao 2. bataljon i likvidirao 6 Nijemaca i 8 ustaša. Dio je ipak uspio pobjeći u pravcu Sunje prije nego što se lijevo krilo 2. bataljona stiglo spojiti sa desnim krilom 3. bataljona. Nijemci i ustaše su bježali u košuljama i gaćama, bez obuće, a mnogi i bez oružja. Preostali Nijemci i ustaše, u nekoliko vagona, i dalje su pružali otpor. Trojica ustaških vojnika i jedan oficir branili su se iz vagona sve dok vagon nije napunjen slamom i zapaljen. Tada su iskočili i pokušali da pobegnu, ali su pokošeni puškomitrailjezom Đure Banića.

Dok se vodila borba oko pojedinih vagona, iz već zauzetih vršena je evakuacija plijena i odvođeni zarobljeni. Međutim, oko 3 časa na liniji osiguranja 1. bataljona prema Capragu (predgrađe Siska) naišao

je neprijateljski oklopni vlak. Kada je došao do položaja zasjede, iz vlaka su izašli vojnici i radnici s ciljem da poprave prugu. Pobjegli su nazad kada ih je paljbom dočekao 1. bataljon. Vlak se povukao nazad u pravcu Capraga. Oko 4,30 časova naišao je oklopni vlak iz Sunje. Dočekala ga je zasjeda 1. bataljona tako da se povukao nazad u Sunju. Nakon tridesetak minuta vlak je iz Sunje krenuo, ali toga puta natovaren pješadijom. Međutim, 8. brigada se poslije uspješno izvršenog zadatka već povlačila u dubinu slobodne teritorije, pa je neprijatelj udario u prazan prostor.

U vlaku je pored vojske bio i veliki broj putnika civila koji su evakuirani, a zatim pušteni kućama. Gubici neprijatelja bili su: preko 40 poginulih, te 130 domobrana, 10 ustaša i 3 Nijemca zarobljenih. Među zarobljenima bili su ustaški potpukovnik, bojnik i satnik. Zaplijenjeno je 8 pušaka, veće količine municije, čebadi, ranaca i druge ratne opreme, a vlak je zapaljen.

Gubici 8. brigade bili su: 5 poginulih i 5 ranjenih, od kojih jedan teže. Među ranjenima bio je i zamjenik komandanta 1. bataljona Pero Sekulić.⁹¹

U izvještaju štaba brigade štabu 7. divizije od 26. decembra između ostalog, stoji:

„... Napominjemo, da treba imati u vidu popunjavanje štabova naročito kadrom po političkoj liniji. U I bataljonu ostala su sada svega dva čovjeka, komandant⁹² i njegov zamjenik. Oba vojnici, inače sirovi ljudi. U istom bataljonu fali komesar jedne čete. Mi iz naše Brigade nećemo moći popuniti ovaj kadar, pa bi molili da nam se kursisti sa kursa od VII Brigade pošalju u našu brigadu.“⁹³

Poslije uspješno sprovedene akcije napada na vlak koji je izvršila 8. brigada, dogodio se jedan nemio slučaj. Naime, osuđen je na smrt i strijeljan borac brigade Janko Trtić. Njega je osudio vojni sud Komande vojnog područja Banije.

On i Dušan Mitić su poslije akcije na vlak kod Blinjskog Kuta dobili zadatku da sproveđu zarobljenog ranjenog potpukovnika Gredelja (ranije vojni ataše NDH u Rimu) i da ga predaju Komandi vojnog područja Banije u selu Klasnić. U toku puta potpukovnik je zbog bolova jaukao i tražio da se odmori. Sprovodnici su popustili i zanocili u selu Kozaperovici. Stražar Janko Trtić se poslije ponoći raskomotio i legao da spava. Ustaša je to iskoristio, uzeo njegovu kapu i oružje i pobegao u Glinu. Na putu je susreo obaveštajnog oficira Komande vojnog područja Banije i ispalio dva metka u njega, a zatim produžio bijeg. Poslije saslušanja i utvrđivanja okolnosti sprovodnik je strijeljan.⁹⁴

⁹¹ Poginuo u borbi s Nijemcima 1943. godine.

⁹² Riječ je o Milošu Suziću.

⁹³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 315.

⁹⁴ U izvještaju 7. divizije od 26. decembra 1942. štabu IV operativne zone NOV i POH piše da je strijeljan borac Dušan Mitić. Međutim, bio je to Janko Trtić koji je bio poslije ponoći na straži kod zarobljenog ustaškog potpukovnika Gredelja (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 30, str. 561 i 562).

Ponovo sa tri bataljona

Bio je decembar 1942. godine. Napadao je dubok snijeg. Temperature, naročito noću, spuštale su se i do minus 15 -20°C. Borci brigade su krajnje oskudno odjeveni. Odjeća i obuća zaplijenjena u borbama kod Bihaća i Slunja naglo se trošila. I ono malo što je kasnije zaplijenjeno dijeljeno je novim borcima koji su u brigadu dolazili od svojih kuća, uglavnom bosi i u pohabanoj odjeći. Intendantura Komande vojnog područja Banije uspjela je da od provizorno učinjene kože izradi za sve partizanske jedinice, komande, NOO-e i društveno-političke organizacije 382 pari novih cipela i da popravi 236 pari.⁹⁵ I pored toga, u 7. diviziji bilo je ukupno 350 bosih boraca, od čega je polovina bila iz 8. brigade, što je uz ranjene i oboljele povećavalo broj boraca u rashodu u jedinicama, tako da je 8. brigada do 14. decembra 1942. godine imala u rashodu 357 boraca i starješina.⁹⁶

U takvoj situaciji odmor od nekoliko dana iskorišćen je za organizaciono sređivanje jedinica, za vojno-politički i kulturno-prosvjetni rad sa borcima. Tih dana štampan je i brigadni list „Glasilo Osme brigade“, a počele su i pripreme za štampanje novogodišnjeg broja lista, sa više priloga iz četa i bataljona. Posebna pažnja posvećivana je učvršćivanju discipline u jedinicama, za što su se, uz starješine, angažirale partijske i skojevske organizacije. Ranije se, naime, dešavalo da pojedini borci samovoljno odlaze kući na dan ili dva, da dio plijena zadrže za svoje potrebe itd. Sve je to moralo biti prekinuto i disciplina je pojačana. Uz to, radilo se i na otklanjanju uočenih grešaka i propusta u borbi. U pismu političkog komesara 1. korpusa NOV i POH političkim komesarima 6., 7. i 8. divizije, o tome se, između ostalog, kaže:

„U borbama koje je vodila VII i VIII Divizija došle su do izražaja vojničke slabosti naših jedinica. Tako napr. u operacijama koje je zadnjih dana vršila ova Divizija nije bilo saradnje u djelovanju naših tenkova, artiljerije i pješadije, isto tako između brigada, veza između jedinica nije naročito funkcionalna. ... U operacijama nije bilo koordinacije između brigada, a ni veza nije funkcionalna, zatim propuštena je naročito povoljna prilika da se neprijatelju zada težak udarac rušenjem mosta i vijadukta kod Volinje. Nesavjesnošću ta prilika je propuštena i potrebno je o toj grešci povesti računa.“⁹⁷

Takođe, pojačana je vojna obuka o načinu ratovanja u zimskim uslovima, kao i politički rad uopće. Proučavaju se materijali Prvog zasjedanja AVNOJ-a, kao i drugi politički materijali o NOB-u, ulozi KPJ u NOB-u, o ulozi NOO-a, SKOJ-a i Saveza mlade generacije, o Antifašističkoj fronti žena, Jedinstvenoj narodnooslobodilačkoj fronti itd.

⁹⁵ Arhiv VII, reg. br. 20/1-1, kut. 1782.

⁹⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 150.

⁹⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 276.

Na kulturno-prosvjetnom planu u organizaciji kulturno-prosvjetnih odbora u četama i bataljonima radilo se na pisanju i izdavanju džepnih novina, bataljonskih listova, kao i na opismenjavanju nepismenih boraca.

Tada je brigada i reorganizirana tako da je ostala sa tri bataljona. Naime, štab 7 divizije donosi odluku da se na Baniji formira još jedna brigada, 16. brigada NOV i PO Hrvatske, kao treća brigada 7. divizije umjesto 13. brigade iz Žumberka. Iz 8. brigade izdvojen je 2. bataljon za 2. bataljon 16. brigade.

Osma brigada je dala i dio kadrova za popunu 16. brigade. Otišao je Uroš Slijepčević za političkog komesara brigade. Stjepan Debeljak Bil odlazi za rukovodioca politodjela brigade, a zatim, nakon liječenja u 16. brigadu odlazi i Pero Sekulić za zamjenika komandanta 1. bataljona. Kasnije, i Đuro Mrkšić po dolasku sa oficirskog kursa odlazi za komandanta 1. bataljona. Sa 2. bataljonom u 16. brigadu otišli su Nikola Joka, Pero Kalanja, Dragan Joka Đamba, Tomo Ugarković, Čedo Dragišić i drugi sa kojima se 8. brigada ponosila.

Zbog odlaska 2. bataljona u 16. brigadu, dotadašnji 3. bataljon preimenovan je u 2. bataljon, a dotadašnji 4. bataljon Petra Maljkovića i Ignatije Joke u 3. bataljon.

U takvom sastavu 8. brigada ulazi u borbe sa neprijateljem u cilju razbijanja neprijateljevih koncentracija oko slobodnog teritorija Banije i Šamarice, odnosno u četvrtu neprijateljsku ofanzivu poznatu kao operacija „Weiss“ (Vajs).

Borbe za razbijanje koncentracija njemačke 369. legionarske divizije

Polovinom decembra 1942. godine neprijatelj je otpočeo sa prikupljanjem 369. legionarske Teufel (Vražje) divizije i pripremama za predstojeću operaciju „Weiss“. Štab 7. divizije prikupio je prve podatke 0 dolasku dijelova ove divizije i o tome obavjestio štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske koji se nalazio u Slunju.⁹⁸

Poslije kraćeg odmora jedinica, štab 7. divizije donosi odluku da preduzme napad na djelove 369. legionarske divizije koji su pristizali na liniju Sunja - Kostajnica. U tom cilju čitava divizija je prebačena, 28. decembra, u rejon sela Pastuša, Komogovina, Borojevići, Umetić i Knezovljani.

U međuvremenu, primljeni su podaci da je u Kostajnički Majur stigao bataljon legionara i razmjestio se u četiri grupe kuća bez posebnog utvrđenja za odbranu. U stvari, napad na Kostajnički Majur snagama 7. brigade i jednim bataljonom 8. brigade planiran je još ranije.

⁹⁸ Za poboljšanje veze sa štabom korpusa uspostavljene su Relejne stanice u Klasniću, Vrnograču i Cetingradu. Svaka ova stanica imala je 2 kurira koji su obavljali smjenu.

Međutim, dogodilo se da je 28. decembra u Kostajnički Majur stigao bataljon legionara koji je imao 500 do 600 vojnika naoružanih puškama, automatskim oružjem i 3-4 topa kalibra 47 mm.

Ipak, štab 7. divizije odlučio je da izvede ranije planirani napad. Za napad je određena 7. brigada, ojačana sa jednom četom 1. bataljona 8. brigade i 8. brigada bez jedne čete.

Na osnovu zadatka dobijenog od štaba 7. divizije, štab 8. brigade rasporedio je 1. bataljon bez 1. čete, ojačan 2. četom 2. bataljona, da u sadejstvu sa bataljonima 7. brigade napada neprijatelja u sjevernoj grupi kuća iz pravca Graboštana i sela Kostajnički Majur. Drugi bataljon, bez 2. čete na osiguranju, postavlja zasjedu na liniji željeznička stanica Donji Hrastovac - Sunja. Takođe, minira cestu i željezničku prugu sa minerima minerskog voda 7. divizije. Treći bataljon, sa glavninom minerskog voda divizije, postavlja zasjedu prema Kostajnici kod Panjana i groblja Kostajnički Majur, minira cestu, a željezničku prugu sa početkom napada na Majur uništava.

Početak napada određen je za 23 časa 28. decembra jednovremeno za sve bataljone. Međutim, 3. bataljon 7. brigade počeo je napad nešto prije određenog vremena. Neprijatelj je pružio otpor. Ipak, 1. bataljon 8. brigade uspio je da opkoli neprijatelja i pripremi se da zada odlučujući udarac u sjevernoj grupi kuća. Bataljoni 7. brigade već su počeli sa evakuacijom i odvoženjem dva zaplijenjena topa kalibra 47 mm kad su iz Kostajnice naišli tenkovi. Neprijatelj je demontirao mine na cesti i produžio za Kostajnički Majur da spasi svoje snage od potpunog uništenja. Pojava tenkova u Majuru izazvala je paniku, bježanje i povlačenje bataljona. Borci su bacali plijen, ostavljali poginule i njihovo oružje, jedino su evakuisali ranjene. Ostao je i jedan zaplijenjen top. Neprijatelj u Kostajničkom Majuru pretrpio je osjetne gubitke: više od 70 poginulih i 35 ranjenih. Zarobljeno je 13 legionara i 1 oficir. Zaplijenjena su 2 protivtenkovska topa 47 mm, teški mitraljez, 3 sanduka ručnih bombi, oko 1.500 metaka i druge ratne opreme. Zaplijenjene su i veće količine topografskih karata, kasnije korištenih u borbama u četvrtoj i petoj ofanzivi.

Gubici 7. divizije, odnosno 7. i 8. brigade, bili su takođe veliki. Poginulo je 22, ranjeno 48 i nestalo 5 boraca i starješina. Usljed prodora neprijateljskih tenkova iz Kostajnice, u Kostajničkom Majuru ostalo je 19 poginulih koji nisu bili evakuirani. To je, poslije napada na Dvor na Uni, drugi put da poginuli nisu iznijeti iz borbe. U napadu na Majur iz 8. brigade posebno se istakla 2. četa 2. bataljona, a od pojedinaca komandir čete Alekса Carić, vodnici Stevo Dević i Đuro Jazavac, te desetar Ivan Cagić.

Poslije borbi u Kostajničkom Majuru brigada se vratila u rejon sela Veliki Šušnjar, Drenovac i Bijele Vode. Tu je dočekala Novu 1943. godinu. Borci i narod Banije zajedno su se veselili, igrali i pjevali. Jedino je 3. bataljon, pod komandom Petra Maljkovića, u noći 31. decembra osiguravao brigadu i narod okolnih sela u zasjedama na cesti prema Glini i Petrinji.

Uoči Nove 1943. godine borcima i starješinama pročitano je pismo političkog komesara 7. divizije Đure Kladarina. U pismu je, pored ostalog, pisalo da je 1943. godina godina oslobođenja naroda od terora fašističkog okupatora i godina uništenja domaćih izdajnika, ustaša, četnika i drugih kvislinga.

Na dan 1. januara 1943. godine brigada je imala 1.164 borca i starješinu. Od naoružanja imala je: 597 pušaka, 19 puškomitraljeza, laki mitraljez „šarac“, 3 teška bacača 81 mm sa 272 mine, 4 laka bacača 50 mm sa 290 mina i 5 teških mitraljeza.^w

Ponovni napadi na neprijatelja

Obavještajno-izviđački organi su i dalje prikupljali obavijesti o sve većim koncentracijama neprijatelja oko slobodnog područja Banije. O tome su tih dana pisali i svi štabovi i komande, kao Komanda vojnog područja Banije, štab Partizanskog odreda Banije, štabovi banijskih partizanskih brigada, štab 7. banijske divizije, štab 1. korpusa Hrvatske i Glavni štab NOV i POH.¹⁰⁰

U izvještaju štaba 7. divizije od 3. januara 1943. godine, o stanju kod neprijatelja oko slobodnog područja Banije, stoji:

„Neprijatelj vrši i dalje koncentraciju na prostoru Sisak - Sunja - Kostajnica - Dubica. Transporti koji se iskrcavaju u Sunji raspoređeni su u selu Petrinjci, Greda, Kratečko, Bobovac i produžuju u pravcu Šaš, Živaja, Dubica. Oko 1.000 smjestilo se u Kostajnici. Pada u oči da je gotovo sve artiljerija. Na pr. u Petrinjcima se nalazi oko 12 topova, u selu Gredi 8 topova, u selu Šaš 4 topa, u selu Živaji 6 topova. Posluga je neobučena na topovima.

Prenose se uporno vijesti o ofanzivi na Baniju. Ako ne stigne pješadija bolje obučena, s ovim snagama nije moguće ići u napad. Govori se međutim da će sada naći i pješadija (*Tako je i bilo - opaska autora*).

Činjenica je da neprijatelj vrši koncentraciju snaga i da te snage nisu jako utvrđene. Iskopani su rovovi ali bunkera i žica nema.

Ovo je vanredna prilika da se razbije koncentracija i da se dobije veliko naoružanje. Mi sada krećemo u pravcu neprijatelja s namjerom da izvršimo napad na selo Petrinjce.

Mišljenja smo da bi na Baniji trebalo pojačati snage - vršio neprijatelj ofanzivu ili ne - jer imamo povoljnu situaciju za borbu, osvajanje naoružanja i uništavanje neprijateljske žive sile...¹⁰¹

⁹⁹ Stanko Bjelajac Čane, *Dnevnik* (pohranjen u arhivi Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 21/12 kut. 815). U dalnjem: Stanko Bjelajac, *Dnevnik*.

¹⁰⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 10, str. 292; knj. 11, str. 203; Arhiv VII, reg. br. 50/1, kut. 1782 i reg. br. 12/6, kut. 1614.

¹⁰¹ Arhiv VII, reg. br. 1/1-8, kut. 419A.

Iz navedene ocjene štaba 7. divizije proizašla je odluka štaba divizije da sa 7. i 8. brigadom napadne neprijatelja u selu Petrinjci kraj Sunje, gdje se razmjestio artiljerijski divizion sa 12 topova i 350 - 400 legionara.

Shodno zapovijesti, brigade su 3. januara po snijegu i zimi izvršile pokret u pravcu Sunje. Živa u termometru spuštala se danju i do minus 25°C, a noću do minus 35°C.

Poslije pristizanja u Borojeviće, primljeni su dodatni podaci od obavještajno-izviđačkih organa da je neprijatelj ojačao uporište u Petrinjcima na više od 600 legionara. Ojačanja je izvršio u Sunji i Sunjskoj Gredi te stalno tenkovima kontrolirao komunikacije Kostajnica - Sunja - Sisak. Održan je i sastanak štaba divizije sa štabovima brigada, na kojem je procjenjena novonastala situacija. Usljed znatnog pojačanja neprijatelja i zimskih uslova odlučeno je da se od napada na Petrinjce odustane, jer je procjenjeno da neće završiti uspjehom.¹⁰²

Odlučeno je, međutim, da se u noći 4/5. januara postavi zasjeda i izvrši napad na transportni vlak na željezničkoj pruzi Sunja - Sisak, između Blinjskog Kuta i Komareva, odnosno u šumi Piškornjač, kroz koju prolazi železnička pruga Sisak - Blinjski Kut - Sunja. Osma brigada dobila je zadatak da postavi zasjedu, poruši prugu i napadne transportni vlak između Krajiških Brđana i Blinjskog Kuta; Sedma brigada da osigurava zasjedu i napada na vlak, jednim bataljonom od Siska u šumi Piškornjač, drugim od Sunje kod sela Krajiški Brđani, a trećim od Kostajnice, Kostajničkog Majura i Kukuruzara na liniji Gornji Bjelovac - Kostreši.

Osma brigada krenula je na zadatak iz sela Gradusa i Starog Sela sat kasnije i do 21,30 časova neopaženo od neprijatelja posjela je položaje sa slijedećim rasporedom:

Drugi i 3. bataljon južno od željezničke pruge na liniji Krajiški Brđani - Blinjski Kut, odnosno Kinjačka sa zadatkom da napadnu vlak čim mina eksplodira i vlak bude zaustavljen.

Prvi bataljon, bez jedne čete, na znak za napad, prelazi željezničku prugu i kod potoka Blinja, sjeverno od željezničke pruge zauzima položaj radi sprječavanja bijega neprijatelja iz vlaka u Blinjski Kut. Ostale snage 1. bataljona ostaju u rezervi brigade, s tim da pravovremeno prikupe dovoljno sijena ili slame radi paljenja vagona poslije evakuacije plijena za koju su prikupljena seljačka kola iz okolnih sela.

Vlak iz pravca Siska naišao je na zasjedu poslije ponoći 5. januara. Kada je mina eksplodirala vlak je stao. Drugi i 3. bataljon otvorili su vatru, i iza toga prešli na juriš. Neprijatelj je dao slab otpor i za svega 20-30 minuta akcija je završena. U 15 od 63 vagona bili su konji sa kolima natovrenim granatama 105 i 155 mm. Zarobljena su 73 legionara, 2 podoficira Nijemca i 3 željezničara. U borbi je ubijeno 2 oficira.

¹⁰² Arhiv VII, reg. br. 17/1-3, kut. 419.

18 podoficira i 27 vojnika, od kojih 1. četa 1. bataljona kod potoka Blinja 22, a ostali su poginuli u vrijeme napada na vlak ili kraj vlaka.

Odmah se počelo sa evakuacijom zarobljenika i plijena sa više od 30 seoskih i vojničkih kola. Evakuirano je više od 250 granata 105 mm, 230 granata 155 mm, 5 pari konja sa kolima, 25 šinjela, 15 pari cipela, odjeće, obuće, 57 pušaka, 3 puškomitrailjeza, sanduk puščane municije i veće količine ostale vojne opreme.¹⁰³ Vagoni su napunjeni sijenom i zapaljeni. Plijen u ovoj akciji bio bi daleko veći da se bataljon 7. brigade, sa osiguranja iz šume Piškornjač, nije prijevremeno povukao i omogućio oklopnom vlaku intervenciju.

Gubici 8. brigade u ovoj akciji i tokom povlačenja ka selu Komarevo bili su 3 poginula i 15 ranjenih, od toga 6 teže.

Akcijom na vlak, neprijatelju je zadat udarac na koncentracijskoj prostoriji u zahvatu komunikacija južno od Gline, Petrinje, Sunje i Kostajnice.

Zbog nailaska neprijatelja iz Siska, u koloni brigade u odstupanju došlo je do nereda. Tako je u Komarevu ostalo dosta stvari, jer su se neki vozari uplašili i pobegli, ostavljajući konje i kola na putu. Zahvaljujući snalažljivosti i naporima komandnog kadra, glavnina brigade je uspješno izvukla veći dio plijena na više od 30 kola.¹⁰⁴

Poslije akcije u kojoj se pokazala stručnom i sposobnom za diverzije, brigada se povukla u širi rejon sela Jabukovac, Begovići i Tremušnjak u gotovosti za nova dejstva.

Štab 7. divizije dobio je 6. januara obavjest od štaba 1. korpusa NOV Hrvatske da će 4. kraljička divizija 8. januara izvestiti šire akcije na desnoj obali Une od Bosanske Kostajnice do Bosanskog Novog. Pod sugestijom korpusa, kao i zbog kritike zbog slabo izvedene akcije na Volinju, Rovine i mostove na pruzi Volinja - Kostajnica (izvedeni 16/17. decembra 1942. godine), štab 7. divizije donosi odluku da 7. i 8. brigadom noću 10/11. januara ponovi napad na željezničku stanicu Volinja i kasarnu Rovine. Cilj napada bilo je uništenje skladišta avio-benzina i rezervnih avio-dijelova. U napad je upućena 7. banijska brigada, dok su njezin napad osiguravala dva bataljona 8. brigade i to: iz pravca Kostajnice 3. bataljon, i iz pravca Kukuruzara 1. bataljon.

Napad 7. brigade na Volinju i Rovine nije uspio. Imala je jednog poginulog i dvojicu teže smrznutih, od kojih je jedan umro, kao i četvoricu lakše smrznutih. Bile su to prve žrtve od smrzavanja u 7. diviziji i njezinim brigadama.

Bataljoni 8. brigade na osiguranjima napada 7. brigade na Volinji i Rovine nisu vodile borbe, jer neprijatelj nije intervenirao.¹⁰⁵

¹⁰³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 11, str. 74, 93.

¹⁰⁴ Iz zabilješki političkog komesara brigade Šukrije Bijedića; Advan Hozić, *Banijski vatrometi*, str. 44–49.

¹⁰⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 11, str. 133; Arhiv VII, reg. br. 1/1-1, kut. 419.

Napad na Blinju i Bijelnik

Veliki snijeg i izrazito jaka zima u januaru 1943. godine otežavali su partizanske akcije na razbijanju neprijateljske koncentracije oko slobodnog područja Banje. Na osnovu obaveštajno-izviđačkih podataka o neprijatelju koji je posjeo sela Blinja i Bijelnik, štab 7. divizije odlučuje da organizira napad u noći 15/16. januara na to mjesto.

Prema planu, 7. brigada sa 1. i 3. bataljonom napala je 3. bataljon 370. legionarskog puka u Bijelniku. Napad je potpuno uspio i brigada je zadobila veliki pljen.¹⁰⁶

Drugi bataljon 7. brigade i 3. bataljon 8. brigade dobili su zadatak da napadnu bataljon razmješten u Blinji. Istovremeno, 1. bataljon 8. brigade posjeda položaje na Vratniku za osiguranje napada na Blinju iz pravca Petrinje i od Budićine. Napad na Blinju nije uspio.

Zbog velike hladnoće, povlačenje sa položaja naređeno je u 2,30 časova 16. januara. Treći bataljon 8. brigade imao je 3 poginula i 6 ranjenih. Zaplijenjen je teški mitraljez i utrošeno 2.500 metaka.¹⁰⁷

Od topova zaplijenjenih u Bijelniku i topa 8. brigade zaplijenjenog u Bihaću formiran je protivtenkovski vod pri štabu 7. divizije. Za komandira voda postavljen je Josip Kuštrin (poznatiji pod nadimkom „Šikni ga Mićane“)¹⁰⁸

Napad na Blinju i Bijelnik bile su poslednje napadne akcije 7. i 8. brigade, odnosno 7. divizije, u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Naime, već 19. januara, dan prije zvaničnog početka operacije „Weiss“, čitava 7. divizija (7, 8. i 16. brigada) vodi teške borbe na položajima kod sela Jošavica (brdo Metla), Gornje i Donje Mlinoge. Sa te linije brigade izvode odbrambena dejstva preko slobodne teritorije Banje i Šamarice i na kraju napuštaju Baniju, da bi pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ učestvovale u borbama u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi od Banje do Sandžaka i Crne Gore.

¹⁰⁶ Ljuban Đurić, *Sedma banijska udarna brigada „Vasilj Gaćeša“*, str. 104. Sedma brigada u napadu na Bijelnik zaplijenila je još 2 topa 37 mm, minobacač 81 mm, dva minobacača 57 mm, i tri protivtenkovske puške koje su dodjeljene 7, 8. i 16. brigadi za borbu protiv tenkova.

¹⁰⁷ Zbornik, NOR-a tom V, knj. 11, str. 154, 164.

¹⁰⁸ Neposredno poslije prelaska iz domobrana u partizanske redove, bivši poručnik Josip Kuštrin često je ponavljao uzvik banijskih boraca u napadu i jurišu na neprijatelja „Šikni ga Mićane“. Zato su ga borci i starješine od milja počeli tako zvati.

U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi

Od polovine decembra 1942. neprijatelj je vršio intenzivne pripreme za operaciju Vajs (Weiss), odnosno uništenje glavnine NOV. Ofanziva je zvanično počela 20. januara sa linije rijeka Kupe, Save, Une i Sane, pravcem Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi, Dvor na Uni, Kostajnica, Sunja, Petrinja, Glina Karlovac, Ogulin, Gospic. Planirano je da se odvođenjem muškog stanovništva (od 15 godina starosti naviše) u koncentracione logore i na rad u Njemačku stvore uslovi za ponovno uspostavljanje i konsolidovanje ustaške vlasti u NDH na do tada oslobođenom području Bihaćke republike, koja se prostirala na oko 50.000 kvadratnih kilometara.

Na Baniju, protiv oko 3.400 boraca 7. divizije, Partizanskog odreda Banije i vojnoteritorijalnih komandi i jedinica, nastupalo je 25.000 - 30.000 neprijateljskih vojnika.

Osma brigada u sastavu 7. divizije, u decembru 1942. i januaru 1943. nalazila se na sektoru Sisak - Sunja - Kostajnica i oko Petrinje i Gline. Neposredno prije početka četvrte ofanzive brojala je oko 1.200 borca i starješina. Ona se poslije napada na Bijelnik i Blinju povukla na položaje u rejon sela Jošavica, Dejanovići, Mlinoga, Hrastovica, Jabukovac i Pastuša.

Početne borbe

Dva dana prije zvaničnog početka ofanzive, 18. januara, 370. legionarski puk 369. legionarske „Vražje“ divizije, uz jaku artiljerijsku podršku kreće sa linije Budićina - Moštanica - Blinja - Bijelnik u pravcu sela Jošavica. Dejanovići. Gornja i Donja Mlinoga, brdo Metla. Vjerovatno je imao cilj da pravovremeno posjedne ove dominantne položaje. Na tom pravcu nalazili su se 1. i 3. bataljon 8. brigade, a pozadi 2. bataljon i bataljoni 7. brigade. Tek vraćena sa Korduna, 16. brigada posjedala je rejone sela Bačuga, Banski Grabovac, Veliki Šušnjar, Drenovac i Bijele Vode.

Prednji neprijateljski djelovi uspjeli su do sumraka zauzeti Klinac i Čuntić. Sa tih položaja sljedećeg jutra neprijatelj je nastavio nastupanje. Došlo je do šestokih borbi sa znatno nadmoćnjim neprijateljem oko Jošavice, Dejanovića, Gornje Mlinoge i Metle. Istovremeno, duž ceste Hrastovica - Donja Mlinoga - Jabukovac, sa djelovima njemačkog 187. puka nastupali su tenkovi.

Bataljoni 8. brigade bili su prisiljeni da iz rejona Jošavica - Gornja Mlinoga odstupe na nove položaje. U selu Gornja Mlinoga jak otpor neprijatelju pružio je 1. bataljon. Ipak, najžešća borba vođena je na

položajima 3. bataljona u selu Dejanović i na kosi Metla južno od Jošavice i Dejanovića. Na kosi Metla vođena je borba prsa u prsa, gdje su obostrani gubici bili veliki.

Dubok snijeg i niska temperatura otežavali su odbranu bataljona. Međutim, ni neprijatelj, uprkos podrške artiljerije, avijacije i tenkova, nije uspio da se lako dočepa brda Metla koje dominira okolinom. Prvi i 3. bataljon čitavog dana branili su se i prelazili u napade. Protivnapadom 7., 8. i 16. brigade, odnosno čitave 7. divizije, jedna četa legionara odsječena je, a zatim razbijena, dok se manji dio predao. Na kosi Metla poginulo je više od 30 legionara i Nijemaca, a zarobljeno 20. Zaplijenjeno je 18 pušaka, 3 puškomitrailjeza i dosta ostale ratne opreme. Samo 8. brigada imala je 10 poginulih i 17 ranjenih, među kojima i komandant 3. bataljona Petar Maljković. Zamjenio ga je dotadašnji zamjenik komandanta bataljona Adam Macakanja. Poginuo je i komandir 3. čete 3. bataljona Alekса Pribićević. Dužnost komandira čete pruzeo je Rade Bomeštar.

U sumrak, bataljone 8. brigade na položajima kosa Metla zamjenili su bataljoni 7. brigade a 16. brigada vratila se na svoje položaje u sela Veliki Šušnjar, Drenovac, Bijele Vode. Osma brigada je upućena u pravcu Pastuša - Komogovina - Borojevići, odakle se, takođe, pojavio neprijatelj (dijelovi 3. gorskog zdruga) u bok 7. divizije. Protivnapad u tom pravcu nije izveden zbog prodora njemačkog 187. puka na opštem pravcu Petrinja - Bačuga.

Nakon iscrpljujućih i upornih borbi sa daleko nadmoćijim neprijateljem, 8. brigada je povućena na nove položaje u dubinu Banije. Prikupila se na širem prostoru Klasnić - Brezovo Polje - Brubno, u namjeri da tu organizira i uredi odbrambene položaje, pod zaštitom 7. i 16. brigade ispred nje.¹⁰⁹ Međutim, uslijed pojave djelova 721. posadnog puka njemačke 714. posadne divizije u pravcu Bosanski Novi - Dvor na Uni - Bešlinac - Žirovac i 3. ustaško-domobranskog zdruga na pravcu Sunja - Lovča - Zrinj - Vrpolje - Gage - Ljubina, 8. brigada je prije pristizanja 7. i 16. brigade u ovaj rejon upućena na pravac Dvor na Uni - Bešlinac - Donji Žirovac da posjedne položaje u rejonu Bešlinac - Rujevac - Gvozdansko.

Za 8. brigadom povukle su se i 7. i 16. brigada i posjele nove položaje: 7. brigada u rejonu Gornji Klasnić - Hajtić - Buzeta, a 16. brigada u rejonu Kozaperovica - Donji Klasnić - Brezovo Polje - Brubno.

Tada je otkriveno da neprijatelj iz doline Kupe, Save i Une nastupa slobodnim područjem Banije prema Šamarici, zahvatajući široko čitav prostor. Usljed udarca koji je pretrpio na kosi Metla, kod Gornje i Donje Milinoge, neprijatelj je nastavio nastupanje vrlo oprezno.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ljuban Đurić, *Sedma banjška brigada „Vasilj Gaćeša“*, str. 106.

¹¹⁰ Neuspjeh u borbama protiv 7. divizije i Partizanskog odreda Banije priznao je i neprijatelj. Njemačka grupa za vezu u izvještaju za 25. januar 1943. godine, između ostalog piše:

Osma brigada i dalje je držala položaje Bešlinac - Rujevac - Gvozdansko ispred njemačkog 721. puka, koji je očekivao dolazak 3. ustaško-domobranskog gorskog zdruga preko grebena Šamarice, pravcem Zrinj - Glavičani - Vrpolje - Gage - Ljubina - Bosanska Otoka.

Bombardovanje Donjeg Žirovca

Prikupljajući podatke o partizanskim snagama na Baniji u toku pripreme za ofanzivu, neprijatelj je zaključio da se u Donjem Žirovcu nalazi „ranije sjedište Titovog Glavnog štaba”,¹¹¹ a uporna odbrana slobodne teritorije to mu je i potvrdila.

U Donjem Žirovcu u zimu 1942-1943. nalazili su se Komanda vojnog područja Banije, Okružni komitet KPH za Baniju, Okružni komitet SKOJ-a, Okružni odbor AFŽ-a, novoosnovani Okružni odbor USAOJ-a, te neke druge ustanove i radionice. Takođe, tu su pristizali povlačeći se ispred neprijatelja djelovi kotarskih komandi mjesta i odbora društveno-političkih organizacija. Bili su tu i dijelovi zbjega naroda Banije koji se povlačio u pravcu Bosne i rijeke Une, kao i pozadinski dijelovi 8. banjiske brigade i 7. divizije.

Očekujući najavljenu ofanzivu na Baniju i Samaricu, u Donjem Žirovcu su sagrađena podzemna skloništa u rejonu crkve i seoske škole. Gradili su ih, između ostalih i željezničari zarobljeni u akciji 20/21. decembra kod Blinjskog Kuta, koji su prije početka ofanzive pušteni. Od njih je, vjerovatno, neprijatelj saznao šta su i gdje radili, pa ih je to još više uvjerilo da se u Donjem Žirovcu nalazi sjedište Titovog štaba.

Popodne 22. januara nad Donjim Žirovcem nadvila se neprijateljska eskadrila od 11 aviona i okomila na selo, najprije u rejon seoske crkve i škole. Poslije bombardiranja avioni su duže vrijeme mitraljirali selo. Uslijed eksplozije poginulo je 60 mještana, među kojima je 34 zatrpano u skloništima, a 14 u zgradama seoske škole. Poginulo je i nekoliko boraca 8. brigade i jedinica pri štabu 7. divizije. Između ostalih, poginuli su Joco Milobratović sekretar Okružnog komiteta KPH za Baniju, Adam Vladić zamjenik komandanta Komande vojnog područja Banije, Dmitar Mitić Uča poznati rukovodilac omladinskih vojno-političkih organizacija.

„... 96 pješadijski puk je prodro između cesta Glina – Cetingrad i Glina – Vrnograč, zauzeo Balinac, ali se morao povući zbog protunapada izvršenog u noći između 22-og i 23-eg.

Grupa 187. Napredujući prema Muždeki (kota 370 jugozapadno od Maje), pojačana izviđačkom grupom, nalazi se u borbi u okolini visoravn odmah sjeverno od Brubna.

Grupa 370 šumama Međugorja (484) koje je napušteno od neprijatelja (*Miočinovići, Tremušnjak* – opaska autora). 3. hrvatska alpinska brigada prešla je, prema zašadu, liniju Svarakarica – Glavičani, ujutro 23. t. mj. Južno odavde grupa 721. (721. puk 714. divizije – opaska autora) napreduje prema Međumajdanu (*Trgovi* – opaska autora).

„...Zapadni dio Šamarice još je u neprijateljevim rukama...“ (Zbornik NOR-a tom V, knj. 11, str. 419–492. Ljuban Đurić, *Banjiski partizanski odredi 1941–1945. godine*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1988, str. 215–219.

¹¹¹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9, dok. br. 234.

tičkih kurseva na Baniji i predsjednik inicijativnog odbora za osnivanje okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Baniju, te mnogi drugi. Bilo je i više ranjenih, među kojima komandant Vojnog područja Banije, Simo Todorović član OK KPH za Baniju, Branko Borojević politički komesar intendanture 7. divizije, Stojša Zuber i drugi.¹¹²

Odrhana pravca Dvor - Rujevac - Žirovac

Dok su glavnina 7. divizije i Partizanski odred Banije zatvarali pravce koji od Sunje, Siska, Petrinje i Gline vode ka Šamarici i prostoru Klasnić - Žirovac i Obijaj - Vrnograč, 8. brigada je zatvarala pravac Dvor - Rujevac - Žirovac u rasporedu 1. bataljon u rejonu sela Rujevac, 2. bataljon u rejonu Bešlinac, a 3. u rejonu Gvozdanski - Čavlovica - Donji Žirovac.

Ujutro 23. januara neprijatelj je krenuo iz rejona Gage - Trgovi u dvije kolone: jednom u pravcu Gage - Donja Stupnica - Rujevac i drugom duž glavne ceste u pravcu Trgovi - Bešlinac. Kod Rujevca 1. bataljon je napao neprijateljsku kolonu iz zasjede, razbio je i ona se povukla u Donju Stupnicu i Trgove. Istovremeno, 2. bataljon napao je neprijateljsku kolonu kod Bešlinca iz zasjede i razbio je. Zarobljena su dva njemačka vojnika i zaplijenjena dva puškomitrailjeza „šarac“ i 4 puške sa municijom.

Međutim, uslijed novog jačeg pritiska neprijatelja iz pravca Petrinje i Gline 8. brigada se morala povući sa Banije i po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ otići u sastav glavnih snaga 7. divizije u odbranu pravca Slunj - Rakovica - Bihać.

Odlazak sa Banije i odrhana Cazinske krajine

Za Osmu, kao i za ostale brigade Banije, nije to bio prvi odlazak sa Banije. Osma brigada je svoju operativnost i pokretljivost pokazala i u poznatoj Bihaćkoj operaciji i u uspješnoj ofanzivi partizanskih snaga od Bihaća do Slunja. U tim borbama ona je izrastala u snažnu, elitnu partizansku jedinicu, koja se po svemu mogla mjeriti sa najkvalitetnijim tadašnjim brigadama NOV i POJ. Ona će za pokazane uspjehe u operaciji za oslobođenje Bihaća dobiti i pohvalu Vrhovnog komandanta NOV i POJ. Takođe, znatno je ojačala svoju vatrenu moć¹¹³ time što

¹¹² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 11, dok. 182.

¹¹³ Značaj vatrenog ojačanja time je veći ako se ima u vidu da su banijske partizanske snage do druge polovine 1942. godine imale u svom sastavu i do 35% boraca bez oružja. U izvještaju štaba 8. brigade od 16. novembra 1942. godine, između ostalog, piše: „Treba što hitnije izvršiti popunu brigade, jer ima karabina a nema ljudi, treba postaviti novi komandni kadar i dati ljudima prilike za odmor (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 177).“

je samo u borbama za Bihać, Cetingrad i Slunj zaplijenila 240 karabina, 4 teška mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 teška bacača mina sa 9 mina, protivkolski top sa 300 granata i dosta druge ratne opreme. Značaj vatre nog ojačanja time je veći ako se ima u vidu da su banjiske partizanske snage do druge polovine 1942. godine imale u svom sastavu i do 35% boraca bez oružja.

U vrijeme borbi protiv nove neprijateljske ofanzive na Baniju, naročito u vrijeme dejstva na pravcu Dvor - Rujevac - Žirovac, brojno stanje 8. brigade popelo se na više od 1300 boraca i starješina. Sa tim brojem ljudstva brigada je napustila Baniju 24/25. januara 1943. godine. Ona je od formiranja do odlaska sa Banije imala 180 poginulih, 250 ranjenih i 15 nestalih boraca, što je ukupno 345 boraca i starješina.

Povodom odlaska sa Banije, borcima i starješinama brigade stacioniranim u rejonu Žirovca, pročitano je pismo štaba 7. divizije, o početku četvrte neprijateljske ofanzive, u kojem je, pored ostalog, pisalo:

„Neprijatelj je koncentrisao jače snage i otpočeo sa ofanzivom na našu oslobođenu teritoriju. Uspjesi i tekovine koje je postigla naša narodnooslobodilačka borba dobili su međunarodni značaj. Veliki dio naše porobljene domovine herojskom borbom naše narodnooslobodilačke vojske je oslobođen, slava naše vojske, naših partizana pronijela se širom svijeta. Ovi naši veliki uspjesi su dobili veći međunarodni značaj i priznanje, udarci naše vojske postaju iz dana u dan sve jači i žešći po okupatora i izdajnike. Iz dana u dan razoružavaju se jedan za drugim okupatorski i izdajnički garnizoni, lete u zrak okupatorski vlakovi sa vojskom i materijalom, padaju fašističke i izdajničke glave od partizanskih pušaka i mitraljeza duž čitave naše domovine.

... .Neprijatelj će ovom ofanzivom i sa ovim snagama primorati nas privremeno napustiti Baniju. Mi ćemo napustiti Baniju, ali to neće biti za dugo, i naša Banija neće ostati bez partizana, i pod stalnom kontrolom neprijatelja. Banija će opet biti naša kao što je i bila i neprijatelj će dobivati od nas opet ono što je do sada dobivao - metak ili bombu... Bez obzira što ćemo otići sa Banije mi moramo još žešće uništavati neprijatelja, zbiti naše redove još čvršće, i da našom borbom i odlučnošću, sviješću i organizacijom, disciplinom i poletom budemo uzor svim i svakom kako se bori za svoj narod i slobodu".¹¹⁴

Međutim, i neprijatelj je u periodu 19 - 24. januara imao gubitaka. Istina, on je u izvještajima za taj period priznavao da 369. legionarska divizija i 3. ustaško-domobranski zdrug trpe gubitke, ali su ti gubici prikazani znatno umanjeni: 33 poginula, 130 ranjenih i 32 nestala. U stvari, gubici neprijatelja bili su znatno veći jer samo u borbi 21. i 22/23. januara neprijatelj je ostao bez čitave jedne čete na pravcu Glina - Hajtić - Obijaj i Baltića brdu.¹¹⁵

¹¹⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 176.

¹¹⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 11, str. 187-188.

¹¹⁶ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9, str. 588.

Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ naređeno je 7. diviziji da svojim glavnim snagama hitno zatvori pravac Slunj - Bihać, a da manjim snagama i dalje zatvara pravac Glina - Cazin - Bihać i Žirovac - Bužim - Bosanska Krupa. Tako su 7. i 8. brigada 24/25. januara, pod zaštitom 15. brigade i Partizanskog odreda Banije, upućene sa Banije, iz rejona Žirovac - Obijaj, pred glavninu njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“ kod Drežnika i Ličkog Petrovog Sela, odnosno za zatvaranje pravca Drežnik Grad - Sadilovac i Izačić Grad - Bihać. Bataljoni 8. brigade posjeli su: 2. bataljon rejon Kordunski Ljeskovac, a 1. i 3. bataljon rejon sela Sadilovac i Lipovača.

U zaštitnici

Promjenom pravca odbrane, 7. divizija je stavljena pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao zaštitnica Glavne operativne grupe divizija NOV i POJ.¹¹⁷

U toku marša brigade u noći 24/25. januara iz rejona Donjeg Žirovca vrijeme se naglo promjenilo. Naoblaci se i prevladao je jugo. Ovlaženi duboki snijeg otežavao je kretanje, pogotovo borcima sa slabom obućom ili bez obuće, kakvih je bilo dosta. Brigada se kretala selima Cazinske krajine, pravcem Stabandža - Čaglica - Todorovo - Pećograd - Tržac - Tržačka Raštela. Drugi bataljon brigade po stizanju na marševski cilj prelazi Koranu i zaposjeda rejon sela Kordunski Ljeskovac. Prvi i 3. bataljon sa štabom brigade raspoređuju se u selima Sadilovac i Lipovača. Desno od 8. brigade u pravcu Drežnika pristigla je 7. brigada, a 5. kordunaška brigada na položajima kod sela Šturić, Johovica i Mašvina orijentirana je prema Cetingradu i uz Koranu od Cetingrada do mosta kod sela Zrilići.

Intendanture 7. divizije i 7. i 8. brigade, koje su u sastav svojih jedinica pristigle preko Kulen-Vakufa u rejonu sela Vrtoče, produžile su pokret u pravcu Like (Lapac). To je znatno otežavalo snabdijevanje jedinica, sa težim posljedicama samosnabdevanja boraca, što je kasnije okarakterizirano kao pljačka te je dovodilo i do najtežih kazni - strijeljanja.

Uporno nastupanje glavnine njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“ pravcem Karlovac - Slunj - Rakovica - Drežnik ka Bihaću, uz jaku podršku artiljerije, minobacača i avijacije, prisiljavalo je partizanske brigade bez avio-zaštite na povlačenje uz stalne borbe, od položaja do položaja. Zato se 2. bataljon 8. brigade vraća iz Kordunskog Ljeskovca u sastav brigade. Na obali Korane, kao jače borbeno osiguranje, ostavljena je 3. četa 3. bataljona (komandir Rade Bomeštar i politički

¹¹⁷ U glavnu operativnu grupu divizija i brigada ušle su: 1. i 2. proleterska, 3. udarna i 7. banjamska divizija koja takođe postaje udarna, te nakon formiranja kod Livna i 9. dalmatinska divizija.

komesar Adam Dupalo.) Ona vodi borbu sa Nijemcima na lijevoj obali Korane i postiže vidne uspjehе.¹¹⁸

U međuvremenu, neprijatelj je proširio svoja dejstva od Ličkog Petrovog Sela ispitujući mogućnost za brzi prodor prema Bihaću. Zato je 8. brigada u noći 25/26. januara iz rejona Sadilovca i Lipovače prebačena u rejon Izačić Grad da zatvori pravac Ličko Petrovo Selo - Izačić Grad-Bihać. U tom rejonu ju je sustigla četa Rade Bomeštara.

Dva dana u odbrani pravca Izačić Grad - Bihać

Izačić Grad je selo zgušnutih kuća na prirodnoj uzvisini, na mjestu gdje je nekada ležao starodrevni tvrdi grad Izačić. Tu su najpogodniji i, tako reći, zadnji pogodni položaji za odbranu pravca prema Bihaću.

Poslije teškog noćnog marša po dubokom i vlažnom snijegu, brigada je posjela položaje oko sela, većina boraca ušla je u kuće da se ugrije, osuši ili bar malo odmori. Ukrzo borci su zaspali. Zaspali su i komandiri i starješine bataljona. Jedino komandant brigade Stanko Bjelajac Cane nije mogao niti smio zaspasti. On je sa grupom kurira i pratileka ujutro rano 26. januara krenuo da obide borce na osiguranjima i na položajima i da izvidi situaciju prema Ličkom Petrovom Selu gdje je zanoćio neprijatelj. Kada je stigao na uzvisinu zapadno od Izačića, dvogledom je osmotrio prostor u zahvatu ceste, i na veliko iznenadenje ugledao neprijateljski streljački stroj koji se na manje od jednog kilometra kretao iz Ličkog Petrovog Sela prema Izačiću i položajima 8. brigade. Komandant je naredio kuririma i pratiocima da otvore paljbu kako bi uzbunio ostale u Izačiću, a zatim je požurio u selo da organizira odbranu.

Drugi bataljon sa jedinicama pri štabu brigade odmah je posjeo položaje zapadno od Izačića: prvi bataljon pravcem Izačić Grad - Turska Gata kako bi došao neprijatelju na lijevi bok kada napadne na položaje 2. bataljona i Izačić; treći bataljon koristi prirodnu padinu koja od Izačića vodi na jug, da napadne neprijatelja s desnog boka na cesti Ličko Petrovo Selo - Izačić.

Poslije prve paljbe neprijatelj je zastao u zahvatu ceste, očekujući dejstvo svoje artiljerije, minobacača i avijacije. Ukrzo su Izačić i okolinu

¹¹⁸ O toj borbi Advan Hozić je zapisao: „On je na nekoliko mjesta postavio osmatrače i uputio patrole, a izabrao je pogodan položaj da može uspješno da tuče neprijatelja kada prijede Koranu. Tako pripremljena, četa je dočekala nailazak Nijemaca koji su se oprezno prebacivali preko porušenog mosta u Tržačke Raštele, a zatim uputili jednu grupu cestom prema Tržcu. Tada je četa otvorila jaku vatru na tu grupu. Nekoliko Nijemaca je odmah ubijeno, a ostali su počeli da bježe natrag, ka Korani. Ali njihovi dijelovi, koji su bili raspoređeni oko porušene škole i na drugoj obali rijeke, odgovarali su vatrom iz svih oruđa... Borba je, međutim, nastavljena i po mraku. Neprijatelju je stiglo pojačanje. Nekoliko je boraca tada smjelo otpuzilo prema cesti da pokupi oružje ubijenih Nijemaca. Našli su pet automata, a zatim su zapali u središte jake vatre iz koje su se jedva izvukli. Trojica boraca bili su ranjeni. Kasnije kad se neprijatelj povukao preko Korane, pretražen je teren oko Tržačke Raštele. Tada se i četa uputila ka Izačiću... (Advan Hozić, n. dj, str. 56–57).

počeli tući artiljerija i minobacači, a stigla je i avijacija. Položaje brigade i selo Izačić nadlijetalo je pet neprijateljskih aviona, žestoko bombardujući i mitraljirajući selo i položaje oko sela. Za to vrijeme neprijateljska pješadija pripremala se za napad u zahvatu ceste.

Drugi bataljon, sa prištapskim jedinicama brigade, sačekuje neprijatelja sa čela kada je ovaj dostigao jurišni položaj u njegovom pravcu. Još se neprijatelj nije ni snašao pod udarom 3. bataljona, kada je 1. bataljon krenuo u napad na njegov lijevi bok iz pravca Turske Gate. Ubrzo i 2. bataljon sa prištapskim djelovima prelazi u protivnapad, izazivajući pometnju u neprijateljskim redovima, koji su potom krenuli u bijeg u pravcu Ličkog Petrovog Sela. Zarobljena su 3 Nijemca, a nekoliko ih je ostalo na bojnom polju. Brigada je imala 1 poginulog iz 1. bataljona i 3 ranjena. I pored ogromne premoći u tehniči i ljudstvu neprijatelj nije uspio zauzeti Izačić Grad.

Toga dana neprijatelj nije ponovo napadao i u sumrak brigada se povukla da se odmori i pod pojačanim osiguranjima pripremi za borbu narednog dana. Bataljonske komore obezbjedile su borcima prehranu. Za skromne obroke iskorištena je hrana dobijena od općinskog NOO-a sela Todorovo. Kada je brigada prolazila kroz selo, Mahmut Zulić je iz općinskog magazina predao bataljonskim komorama brašna, graha, suhog mesa i drugih namirnica.

Sutradan, 27. januara, neprijatelj je ponovio nastupanje pravcem Ličko Petrovo Selo - Izačić Gad uz podršku avijacije. Odmorni i nahranjeni borci brigade pružili su organiziran i uporan otpor koristeći zaklone u vrzinama oko sela. I pored dugotrajnih avio-napada brigada nije imala gubitaka.¹¹⁹

Poslije dejstva avijacije, neprijateljska pješadija krenula je u napad. Bataljoni brigade, pritajeni u sniježnim zaklonima, dočekali su je na bliskom odstojanju. Ponovljeno dejstvo avijacije bilo je i toga puta bezuspješno. Borci brigade disciplinirano su ostali u svojim sniježnim zaklonima. Neprijatelj je ispred Izačića zadržan sve do noći, kada se ponovo povukao u pravcu Ličkog Petrovog Sela. Tada se i brigada, po naređenju štaba 7. divizije, povlači u pravcu Une, jer je trebalo obezbijediti evakuaciju Vrhovnog štaba i centralnih organa NOP-a iz rejona Bihaća u pravcu Drvara i Glamoča, budući da je neprijatelj uspio zauzeti Drežnik i produžiti za Sadilovac. Istovremeno, neprijatelj je izvršio prodror pomoćnom kolonom 7. SS divizije „Princ Eugen“ od Cetingrada preko Mašvina i Velike Kladuše do Pećigrada u desni bok 7. divizije, odnosno 7. banijske brigade i 5. kordunaške brigade. Osim toga, prateći situaciju na pravcu Slunj - Bihać, Vrhovni štab je izdao naređenje da 7. divizija prijede Unu i organizira odbranu na prilazima planini Grmeč, tj. da zatvoriti pravac Bihać - Bosanski Petrovac. Time je 7. banijska divizija praktično već bila uključena u Glavnu operativnu grupu Vrhovnog štaba.

Ujutro 28. januara 8. brigada se našla na liniji sela Vrsta - Zapoljac. Sa tih položaja osiguravala je prelaz skelom 7. banijske i 5. kordunaške

¹¹⁹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9, str. 592.

brigade preko Une kod sela Pokoj. Zbog juga i otapanja snijega Una je bila narasla i postajala sve plahovitija. Skela je sve teže savladavala maticu rijeke. Međutim, poslije podne započelo je prebacivanje 8. brigade, koje je završeno kasno u noć 28/29. januara. Bataljoni, kako su prelazili preko rijeke, odmah su odlazili na nove položaje. Osma brigada dobila je rejon Založje, Čokrlje, Bijele Vode, Grabeži Orljani.

Neprijatelj je zbog rušenja mostova, zapriječavanja i puteva raskvarenih od topljenja snijega usporeno nastupao općim pravcem Drežnik - Bihać. Njegove prethodnice su tek 29. januara, oko 16 sati, ušle u Bihać.¹²⁰ Tu su se zadržale do pristizanja glavnine, odnosno do 30. januara, kada je dio snaga iz Bihaća produžio u pravcu Ripča i Ripačkog klanca.

Na položajima na jugozapadnim padinama Grmeča brigada je samo malo predahnula. To je iskorišteno za organizaciono sređivanje jedinica za predstojeću odbranu Grmeča. Održani su partijski, skojevski, i politički sastanci i izvršene pripreme boraca za predstojeće teške i naporne borbe u odbrani pravca Bihać - Ripča - Bosanski Petrovac. Položaji na kojima su se našli bili su poznati starijim borcima iz Bihaćke operacije, novembra 1942.

O neprijateljevim namjerama i planovima još se nije znalo. Vladalo je uvjerenje kod boraca i starješina, da će dostizanjem Bihaća i posjedanjem doline Une, neprijatelj završiti operaciju. Međutim, planovi neprijatelja bili su znatno širi i predviđali su nastupanje do rijeke Neretve, odnosno do Drine, da bi uništili glavne snage NOV i POJ zajedno sa Vrhovnim štabom, organima AVNOJ-a i drugim centralnim ustanovama NOP-a u Jugoslaviji.¹²¹

Odbrana pravca Bihać - Bosanski Petrovac - Dryvar

Poslije prelaska rijeke Une, 7. divizija našla se razvučena od sela Veliki Radić do Bihaća i Ripča. Na tako širokom frontu nije imala uslova da zadrži daleko nadmoćnijeg neprijatelja - 7. SS diviziju „Princ Eugen“. Zato je 8. brigadi naređeno da izvrši pokret i posjedne položaje desno od 7. brigade u rejonu Bijelo Brdo - Hrgar - padine Grmeča.

Borci se još nisu čestito ni odmorili od prethodnih borbi kada je brigada u noći 29/30. januara izvršila pokret u novi rejon odbrane. Puno je zahladilo usled vijavice sa snijegom. Zadatak brigade bio je da manjim snagama posjedne k. 485 istočno od sela Bijelo Brdo, da glavnim snagama bude u gotovosti da napadne neprijateljsku pobočnicu koja se očekivala iz pravca Bijele Vode - Tihotina, odbaci je nazad u Bijele Vode i presječe odstupnicu neprijateljskoj glavnini kada je napadne 7. brigada iz reiona Ripačkog klanca i Ripča.

¹²⁰ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9, str. 596.

¹²¹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9, str. 512.

¹²² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 9, str. 355.

Tek što se razmjestila u novom rejonu, brigada je 30. januara poslije podne dobila naređenje od štaba 7. divizije¹²³ da izvrši marš u pravcu Bosanskog Petrovca. Bilo je to po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, odnosno njegovog komandanta.

Na dotadašnje položaje brigade Bijelo Brdo - Tihotina, Hrgar pomjerena je, iz rejona Veliki Radić - Jezero - Grabež, 16. brigada.

Tako su na pravcu Bihać - Ripač - Vrtoče - Bosanski Petrovac ostale 7. i 16. brigada, a 8. brigada se našla na položajima u rejonu Bukovača - selo Drinići (južno od Bosanskog Petrovca), da zatvari pravac preko planina Oštrelj i Osječenica prema Drvaru. Pravac od Bosanske Krupe preko Grmeča i sela Krnjeuše za Bosanski Petrovac zatvarala je 8. krajiska, tzv. Hamdina brigada, odnosno preko Grmeča Partizanski odred Banije sa oko 500 boraca i starješina.

Marš 8. brigade od sela Hrgara preko Vrtoča do Bosanskog Petrovca, 31. januara i 1. februara, bio je krajnje težak. Duboki snijeg sa mjestimičnim smetovima, koje je nanijela vijavica prethodnih dana, ometali su iole brži pokret. Zatim se i razvedrilo, što je neprijatelju omogućilo da intenzivno iskoristi svoju avijaciju. Nad razvučenom kolonom 8. brigade nekoliko puta smijenjivale su se eskadrile neprijateljske avijacije. Avioni su bacali bombe i mitraljirali, ali su vrlo slabo gađali.¹²⁴ Borci bi na pojavu aviona brzo zaledli u sniježnu prtinu i tako ostajali nepomični dok bi trajao napad. Čim bi, pak, neprijateljski avioni zamakli za visove Grmeča, Baraćuše, Dulibe ili Osječenice i Oštrelja, pokret bi bio nastavljen.

I pored otežanih uslova marševanja, 8. brigada je već 1. februara pristigla u rejon Bukovača - Drinići, jugoistočno od Bosanskog Petrovca, raskrsnice puteva i taktičkih pravaca Bosanska Krupa - Bosanski Petrovac - Drvar i Bihać - Bosanski Petrovac - Sanski Most - Ključ i obratno. Zato je Vrhovni štab odlučio da se u tom rejonu nađe najmanje jedna partizanska brigada radi zaštite evakuacije Vrhovnog štaba i centralnih ustanova NOP-a, ranjenika i zbjega od oko 40.000 do 100.000 izbjeglica iz Drvarske kotline u pravcu Glamoča, Livna i dalje.

Na položaje selo Lipa - planina Lisina brigada je vraćena¹²⁵ iz rejona Bukovača - Drinići - Oštrelj 3. febraura i zauzela raspored: 1.

¹²³ O razlozima pomjeranja 8. brigade u dubinu odbrane pravca Bihać – Bosanski Petrovac – Drvar, u izvještaju štaba 7. divizije od 30. januara stoji:

„Baš sada (oko 15 sati, u vrijeme pisanja izvještaja – opaska autora) primili smo naređenje da uputimo jednu brigadu u pravcu Petrovca. Odmah smo izdali naređenje VIII Brigadi da preduzme pokret u tom pravcu i da se stavi na raspoloženje Vrhovnom štabu. U vezi s time mi mijenjamo svoj raspored utoliko što bataljon iz s. Jezero (3. bataljon 16. brigade koji je branio most na Uni na pravcu Ostrožac – Radić – opaska autora) prebacujemo u s. Hrgar, s tim da bataljoni iz s. Hrgar i Tihotina (16. brigada – opaska autora) mogu dejstvovati i na pravcu Bihać – Petrovac i na pravcu Bihać – Bosanska Krupa. (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 9. str. 355).

¹²⁴ U obaveštenju štaba 1. bosanskog korpusa štabu 5. divizije od 2. februara 1943. između ostalog, stoji: „Neprijatelj svakodnevno vrši jaka bombardovanja naših položaja sa oko 25 do 30 aviona, od čega nisu imale nikakvih žrtava“. (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 20).

¹²⁵ O povratku 8. brigade na liniju Teočak – Lipa, komandant brigade Stanko Bjelajac Čane u svom *Dnevniku* zapisao je: „3. II 1943. godine: Primili smo naredenje

bataljon na zapadnim padinama Čučovo brdo, tzv. Redžin gaj i u zahvatu ceste Lipa - Vrtoče, 2. bataljon posjeo je zapadne padine brda Lisina (k. 201) do Teočaka, 3. bataljon u dubini odbrane (zapadni dio sela Vrtoče), gdje se nalazio i štab brigade.

Slijedećeg jutra, 5. februara, neprijatelj je uz snažnu podršku artiljerije, minobacača i tenkova ponovo krenuo u napad. Zbog vezanosti za cestu, tenkovi su prepušteni grupama za pokretno zaprečavanje (nagazne mine i protivtenkovske puške).

I pored toga neprijatelj je uspio probiti položaje 1. bataljona u zahvatu ceste (Dugo Polje), koji je pod borbom odstupao na Čučovo brdo i ka selu Vrtoče, gdje ga prihvata 3. bataljon, a zatim zajedno pružaju otpor. U zaseocima sela Vrtoče vođena je uporna borba od kuće do kuće i od brežuljka do brežuljka.

Dok su 1. i 3. bataljon uporno branili selo, komandant brigade Stanko Bjelajac poveo je 2. bataljon cestom u pracu Kulen Vakufa, izveo ga na kosu Lupina (k. 1211) i napao na desni bok neprijatelja u pravcu ceste i sela Teočak. Iznenađen, neprijatelj se povlači od Vrtoče u pravcu Lipa i Teočaka kod glavnine. To koriste 1. i 3. bataljon i iz Vrtoča prelaze u protivnapad. Neprijatelj je imao 7 poginulih, među kojima je bio i jedan podoficir i 5 zarobljenih. Zaplijenjena su 3 puškomitrailjeza, 12 pušaka i nešto vojne opreme koja je bačena tokom povlačenja. Osma brigada imala je 5 poginulih i 7 ranjenih boraca i starješina. O toj borbi je Stanko Bjelajac Cane u svom *Dnevniku* zapisao:

„5. II 1943; Prvi bataljon drži Dolove. Drugi pravac od Hrgara, a Treći više Dugog Poja. U 5 sati neprijatelj kreće u napad. Dočekan je od jednog voda 1. bataljona kod crkve u Lipi. Neprijatelj trpi gubitke i zadržava se. Neprijatelj pojačava svoje desno krilo, potiskuje naš vod i nastupa u Dolove. Prvi bataljon prihvata borbu, Drugi bataljon pojačava ga i tuku neprijatelja. Preko 50 mrtvih i više ranjenih neprijatelj gubi. Glavnina neprijatelja zadržava se pred položajima. Prvi bataljon baca sve svoje snage na vijenac južno od sela Lipa - Vrtoče zauzima Tukove i produžuje sve dalje prema Lipi. Neprijatelj tuče iz artiljerije i bacača položaje našeg bataljona. Naš 1. bataljon napušta svoje položaje i dobiva zadatak da se prebaci južno od Krnjeuše na cestu Suvaja - Bosanski Petrovac, a 2. i 3. bataljon dobivaju zadatak da se pod borbom povlače istim pravcem.

Neprijatelj nastupa prema Vrtoču uz pratnju 9 tenkova, a pješadija ih prati.

V(rhovnog) Š(tab) za pokret. Pravac pokreta Bosanski Petrovac – Vrtoče – Teočak. U Vrtoče smo stigli u 10 sati uveče.

4. II 1943.; iz Vrtoče smo krenuli u 5 sati jutro za Teočak (*Dugo Polje*). Stigli na određeno mjesto u 7 sati. Sedma brigada drži položaje: Lipa – vijenac Lisina. Borba se vodi cijelog dana. Neprijatelj zadržan. Iste položaje u 19 sati preuzima naša brigada, a 7. se povlači...“

Prvi bataljon u 14,30 sati prelazi cestu južno od Krnjeuše i zadržava se u Brestovcu. Drugi i Treći bataljon stižu u 17 sati u isto selo. Partizanima se pribavlja hrana i daje se odmor do 2 sata po ponoći..."

Oko 19 sati u selo Brestovac stiže i Partizanski odred Banije iz pravca Krnjeuše. Štab brigade i štab odreda planiraju borbeni raspored snaga brigade i Partizanskog odreda Banije za 6. februar. Drugi bataljon je raspoređen kod Bjelajskog Vaganca, 3. kod Cimeše, a 1. kod Bjelaja. Zadatak bataljona bio je da sprječe nadiranje neprijatelja u pravcu Koviljače, Bjelajskog Vaganca, Bjelaja i cestom Vrtoče - Bosanski Petrovac.¹²⁶

„.... Dok se još vodila borba oko Vrtoča vodnik Vlado Grule, nekadašnji radnik željezničke radionice u Zagrebu, pošao je s jednim borcem iz štaba brigade da odnesu naređenje štabu trećeg bataljona. Idući zemljишtem koje nisu poznavali, oni su se odjednom našli među neprijateljskim vojnicima, koji su pretrčavali prema položajima brigade. Vidjevši gdje su upali, njih dvojica su brzo odlučili da se vrate pravcem iz koga su došli. Međutim, naišli su na dvojicu neprijateljskih vojnika, koji su bili zalegli u jedan zaklon i odatle pucali prema položajima brigade. Grule im je hitro priskočio i natjerao ih da odlože oružje, a zatim ih potjerao pred sobom. Nakon kraćeg vremena upali su usred jake mitraljeske vatre. Bilo im je potrebno nekoliko minuta da utvrde da to na njih tuče isturena partizanska patrola misleći da je to grupa neprijateljevih vojnika. Počeli su da viču „Ne pucajte, naši smo, drugovi!“ Najzad su se nekako sporazumjeli i vratili među svoje drugove.

U toj borbi, dok je neprijatelj snažno i brzo napadao na Redžin Gaj koji su branili djelovi Prvog bataljona, borac Hasan Dukić je odjednom bio odsječen od svojih. Nije uspio da se na vrijeme izvuče. Pred sobom je ugledao Nijemce i legionare i gotovo u magnovenju je skinuo kapu i sakrio je u njedra. Inače, bio je od glave do pete u njemačkoj uniformi. Odmah zatim i sam je okrenuo da trči u pravcu u kom su trčali i Nijemci i legionari, a pomalo je i pucao visoko ispred sebe. Zbog toga Nijemci nisu ni obraćali pažnju na njega. Četa, koja je bila malo odstupila, ponovo je zauzela položaj, pa su se i neprijateljski vojnici zaustavili i polegli u snijeg. Blizu Hasana je bio jedan legionar s puškomitrailjezom. Hasan se snašao. Prišao je legionaru i dohvatio 'šarac' pa zatražio da on malo puca i da pokaže kako se to radi. I ne čekajući da se legionar snađe, Hasan mu je uzeo 'šarac' iz ruke. Pojurio je prema položaju čete opalivši nekoliko kratkih rafala u vazduh, a kad se malo odmakao od neprijateljskih vojnika - koje je zavarao time što je izgledalo da juriša na partizanski položaj - počeo je da doziva iz sveg glasa: 'Drugovi, ne pucajte!' Nijemci su za njim

¹²⁶ Podaci iz *Dnevnika Stanka Bjelajca Ćane*

otvorili vatru, ali je on kroz kišu zrna uspio srećno da stigne među svoje drugove koji su ga radosno dočekali..."¹²⁷

Pokret brigade iz Brestovca izvršen je prema planu, 6. februara u 2 časa, pravcem selo Bjelaj - Bjelajski Vaganac - Cimeše. Istovremeno, Partizanski odred Banije krenuo je na položaje Zamnjak - Obijaj i tu pristigao u 5 sati ujutro 6. februara. Čitav dan jedinice su ostale na tim položajima. Neprijatelj toga dana nije vršio pokret glavninom u pravcu Bosanskog Petrovca. Jedino se jedna manja kolona kretala od kose Lupina prema Kulenvakufskom Vagancu. Na cesti kod Koviljače dočekala ih je 1. četa 1. bataljona i otvorila vatru iz zasjede. Neprijatelj je imao 10 poginulih i više ranjenih.

„Komandir čete Pero Podunavac je otišao s jednim vodom da postavi neprijatelju zasjedu u Bjelajskom Vagancu. Tamo su se dobro maskirali. Čekali su do mraka. Najzad su čuli da se neko primiče. Bili su to neprijateljski izviđači na smučkama ogrnuti bijelim plaštevima. Isli su pravo prema zasjedi. Komandir je dao znak borcima da ne otvaraju vatru dok on ne naredi. Hladnokrvno je dopustio neprijateljskim vojnicima da se primiču. Ovi su polako ulazili u zasjedu. Već ih je nekoliko prošlo pored prvih boraca, ali su borci, uprkos tome što su bili uzbuđeni, disciplinovano čekali na komandirov znak. Kada je komandir Podunavac ocjenio da je došao pravi trenutak, zapraštao je njegov automat, a odmah zatim je sasuta ubitačna vatra na neprijateljske izviđače. Pet njemačkih vojnika je odmah palo. Ostali su, zbuđeni i iznenađeni, pružili slab otpor. Nastojali su da se izvuku, da pobegnu. Tada su borci iskočili iz zaklona i bacili se prema njima. Uspjelo im je da ubiju još četvoricu, a dvojicu da uhvate, ranjene i skrivene u jednoj rupi. Ostali su bježali služeći se smučkama i pod zaštitom pomrćine i svojih bijelih ogrtača, ali su samo šestorica pobjegla. Jedna patrola 2. bataljona je pronašla u snijegu nedaleko od sela Bjelaja još jednog neprijateljskog izviđača (od je podlegao rana-ma). Te noći je zaplijenjeno 8 njemačkih automata, jedan puško-mitraljez 'šarac', dvije puške i dosta opreme koju su na sebi nosili izviđači.”¹²⁸

Iste noći jedinice 8. brigade zanoćile su na položaju Blagaj - Blagajski Vaganac - Cimeše. Tu ih je zateklo naređenje štaba 7. divizije za pokret u pravcu Bosanskog Petrovca i dalje za selo Drinić, gdje stiže i Partizanski odred Banije.

Pokret sa položaja Bjelaj - Bjelajski Vaganac - Cimeša brigada je izvršila 7. februara u 6 časova ujutro. Međutim, njen 1. bataljon prekasno dobiva naređenje za pokret, i do 7. časova ujutro već je bio odsječen od brigade i nabačen na južne padine Osječenice. Bataljon se zatim puna dva dana probijao kroz gudure Osječenice i tek 9. februara oko 16 časova izbio na Oštrelj i došao u sastav brigade.

¹²⁷ Advan Hozić, n. dj., str. 61–62.

¹²⁸ Advan Hozić, n. dj., str. 63.

Drugi i 3. bataljon 7. februara oko 12 časova stižu u Driniće i zauzimaju položaje Bukovača brdo (k. 832) - Đurinovača (k. 910) sa zadatkom da zatvore pravac Bosanski Petrovac - Oštrelj i Drinić - Oštrelj i da izviđaju i osmatraju put Bosanski Petrovac - Ključ i obratno.

U rejonu Bukovača - Drinić - Oštrelj brigada je zatekla poslednju kolonu od oko 40.000 izbjeglog naroda sa Banije, Korduna, Like, Cazinske i Bosanske krajine koja se kretala od Petrovačkog polja u pravcu Oštrelja i Drvara. Starci, žene i djeca polako su odmicali put Drvara. Odrasliji su se počeli izdvajati iz zbjega i priključivati jedinicama 7. divizije. Zamjenili su poginule, ranjene i oboljele u borbama od Petrinja i Oštrelja do Mokronoga, gdje se nalazila 16. brigada. Pošto je u intendanturi brigade i komorama bataljona bilo oružja u rezervi, naoružani su. Popuna je nastavljena i kasnije, u vrijeme prolaska kroz Drvar do Glamoča, pa i poslije prelaska Neretve.

0 golgoti zbjega naroda u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi Vladimir Dedijer zapisao je u Dnevniku:

„... Jedna od najstrašnijih slika ovog rata. Mraz je, a kulja narod bos, go, gladan. Nepregledne hiljade odmiču korak po korak. Svi idu pešice, osim ono nekoliko srećnjih koji su imali vremena da zgrabe volove i kola. To je najborbeniji, najodaniji deo našeg naroda. Ove su majke rađale brigade, one su odevale i hranile našu vojsku. Jedna žena srednjih godina s četvoro sitne dece - najstarije nosi ono najmlađe - svi bosi, iscrpeni, majci se trbuhi vidi, prilazi i kaže: Braćo, ubijte ovu decu sada da se ne muče. Ja nemam snage da to učinim... Strašan je ovaj rat. Nikad naš narod nije preživljavao teže trenutke. Kuda će ovih 40.000 duša. Određeno je da se poslednja rezerva šećera za bolnice 1.500 kilograma razdeli izbeglicama...“¹²⁹

1 neprijatelj se ubrzo spojio sa snagama iz pravca Bihaća i od Ključa, te time završio prvu etapu operacije „Vajs I“ i započeo sa pretresom Grmeča. Samo su manji izviđački djelovi krenuli iz pravca Bosanskog Petrovca u pravcu Oštrelja, s kojima vodi borbu 7. brigada na pravcu Bosanski Petrovac - selo Kolunić.

Dok se nalazila na položajima Bukovača - Drinić - Oštrelj, 8. brigadi je saopštена odluka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. februara da se čitava 7. divizija uključuje u sastav Glavne operativne grupe divizija pod komandom Vrhovnog štaba i druga Tita. O tome je obaviješten i Glavni štab NOV Hrvatske.

„... Znajte da Jakšić (7. banjiska divizija - opaska autora) mora biti *zaštitnica za transport ranjenika* (podvukao autor), kojih ima ogroman broj, a naše I, II i III divizija počele su dejstvovati ofanživno da bismo proširili prostoriju i smjestili ranjenike i izbjeglice“.¹³⁰

Time se 7. divizija, kao poslije prelaska Une, našla razvučena na širokom frontu. Njezine brigade dobine su operativne zadatke: 8.

¹²⁹ Vladimir Dedijer, *Dnevnik*, drugo izdanje, Jugoslovenska knjiga, Beograd, 1951, str. 326–327.

¹³⁰ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 39–40.

brigada da samostalno zatvara pravac Bravsko - Srnetića planina - Oštrelj, 7. brigada Bosanski Petrovac - Osječenica - Oštrelj, dok 16. brigada sa ostacima Bihaćkog partizanskog bataljona u dolini rijeke Une zatvara pravac Martin Brod - Drvar, a zatim Tiškovac - Drvar. Štab 7. divizije nalazio se u selu Mokronoge istočno od Drvara i rukovodio dejstvom brigada, evakuacijom ranjenika i zbjega preko Like na Baniju i Kordun.¹³¹

Osma brigada ostaje na položajima Bukovača - Drinić - Oštrelj do 10. febraura u 14 časova. Na tim položajima njen 2. i 3. bataljon imali su nekoliko borbi sa izviđačkim djelovima iz Bosanskog Petrovca. U tim borbama zaplijenili su pušku i minobacač 81 mm.¹³²

¹³¹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 57, 67-69.

¹³² Isto, str. 69.

U bici za ranjenike

U vrijeme kad su kolone ranjenih i bolesnih odmicali prema Prozoru i Jablanici, a zbjeg naroda dijelom krenuo u pravcu Like, štab 8. brigade primio je 10. februara u 12 sati novo naređenje. Vrhovni štab NOV i POJ naređivao je da brigada prepusti položaje Bukovača - Drinić - Oštrelj dijelovima 4. krajiške divizije 1. bosanskog korpusa, koji su se na tom prostoru tek prikupljali i da odmah izvrši marš u pravcu Glamoča.¹³³ Marš-ruta je bila duga preko 150 kilometara i trebalo ju je prijeći u dvije etape: Drinić - Oštrelj - Drvar - Mokronoge (kraj Glamoča), i Mokronoge - Isakovci - planinski masiv Krbljina - Malovan - Ravno - Gornje Vukovsko.

U međuvremenu, brigada je svoju intendanturu i radne vodove bataljona (komore) nekako uspjela reorganizirati za brdski transport (tovar na konjima i mulama). Najteži je ipak bio nedostatak obuće i slaba odjeća. Banjaski borci nisu znali praviti opanke od sirove kože, kako su to činili Bosanci, a nije ni bilo dovoljno kože. Zato su mnogi i dalje gazili snijeg bosim nogama ili uvijeni u kojekakve krpe. I ishrana je postajala sve teža, što je utjecalo na opšte stanje boraca. Krajevi kroz koje je brigada prolazila bili su krajnje siromašni. Zalihe, ukoliko ih je i bilo u to zimsko doba, istrošene su dok su tu bile proleterske divizije, veliki broj ranjenika, bolesnika i zbjeg naroda.

U 14 časova 10. februara 8. brigada je bila postrojena za veliki odstupni marš do novih položaja i za još teže odbrambene borbe, a dva dana kasnije pristiže u selo Isakovci kod Glamoča. Marševalo se i noću u najtežim zimskim uslovima. U Isakovcima brigada je dobila samo kraći odmor. Tokom marša uspostavljena je ponovo veza sa štabom 7. divizije, koji je takođe bio u pokretu sa ostalim jedinicama divizije kroz Glamočko polje.

Prvi bataljon brigade krenuo je iz Dobrog Polja, a 2. i 3. bataljon sa štabom brigade sa Oštrelja. Oni su, 10. februara, stigli do sela Grljevac, kada je brigada u 12 časova dobila novo naređenje da produži pokret za Mokronoge. Pokret je izvršen u 15 časova, a brigada je u Mokronoge stigla do 21 čas, gdje je i zanoćila.

Ujutro 11. februara u 8 časova brigada je nastavila marš preko sela Prekaje pravcem Rora - Popovići - Crni Vrh. Kolone bataljona kretale su se uobičajenim maršem, jer avijacija neprijatelja toga dana nije bila aktivna i brigada je stigla u rejon Crni Vrh oko 19 časova. Tu je i zanoćila. U selu Rora nije se zanoćilo radi epidemije tifusa pa se produžilo do Popovića.

¹³³ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 82 i 97.

Sutradan ujutro brigada je produžila marš iz Popovića pravcem Dubrava - Isakovci - Petrovo Polje, gdje je stigla do 16 časova. Petrovo Polje je bilo spaljeno, a u Dubravama je vladao tifus, pa se nije tu zanočilo, već u selima u rejonu Potkraj.

Za vrijeme zadržavanja u selima Isakovci i Potkraj, brigada se ponovo susrela sa dijelom zbjega naroda Banije, Korduna i Like, kao i sa nekim partijsko-političkim radnicima Banije (iz OK KPH za Baniju Branko Borojević, Milka Vranešević, sekretar KK KPH Glina Dragan Mitić i drugi), od kojih su doznali o teškom stanju kod izbjeglica, te da je zamjeniku komandanta 7. brigade Đuri Bakraču, članovima OK KPH za Baniju Branku Borojeviću i Milki Vranešević, naređeno da izbjeglice prikupe i preko Like i Korduna organizirano vrate nazad u Liku, Kordun i Baniju.¹³⁴

I tu se dio omladine, muške i ženske, dio kotarskih i okružnih rukovodstava, uključio u stroj brigade koja ponovno broji oko 1300 boraca i rukovodilaca.

Iste večeri štab brigade je dobio naređenje od Vrhovnog štaba NOV i POJ da se brigada odmori do 13. februara u podne, a zatim da kreće u pravcu Košare preko planine Krbljine. Na taj marš brigada je krenula 14. februara rano ujutro.

Neredovna ishrana boraca i glad došli su do izražaja naročito u Glamočkom polju. Borci su, još od rijeke Une, bili prisiljeni da se samosnabdijevaju, uzimajući hranu gdje god su je nalazili. To je bilo strogo zabranjeno, iako organizirano prikupljanje i podjela hrane nisu bili organizirani kao u nekim drugim jedinicama. Zato se za vrijeme bavljenja u Glamočkom polju u brigadi odigrao nemio događaj. Za primjer ostalim borcima osuđen je zbog samovoljnog uzimanja hrane i strijeljan jedan borac. O tome je štab brigade u pismu cjelokupnom sastavu brigade za poduzimanje mjera protiv samovoljnog uzimanja hane, 23. marta poručio:

„... Još dok je naša brigada bila na Baniji, vođena je kampanja po pitanju pljačke i to za čitava dva mjeseca. U ovoj kampanji jasno je ukazano na štetne posljedice pljačke.

Za vrijeme bavljenja naše brigade kod Glamoča, jedan partizan naše brigade izvršio je krađu i zbog toga stijeljan je. Ovo je učinjeno za primjer ostalima, da se nebi ponavljali ovakvi slučajevi u našoj brigadi...“¹³⁵

Pojava samoinicijativnog uzimanja hrane u partizanskim uslovima bila je općenito okarakterizirana kao najveća greška i rušenje ugleda narodnooslobodilačke vojske. Zato su svi štabovi i partijsko-politički faktori na tu pojavu najoštije reagirali. Međutim, neorganizirano snabdijevanje hranom prisiljavalo je borce da i to čine, što je kasnije dovelo i do drugih sličnih mjera kažnjavanja (strijeljanja).

¹³⁴ O početku i toku dvodnevног teškog marša od Oštrelja do Isakovaca nema drugih podataka osim *Dnevnika* komandanta brigade Stanka Bjelajca Čane.

¹³⁵ Arhiv VII, f. 5, reg. br. 9, kut. 815.

Zavejani na grebenu Krbljine

Za nastavak marša preko planine Krbljine, štab 8. brigade izdao je 13. februara zapovjest, u kojoj je, pored ostalog, pisalo:

„2) Večeras će bataljoni dati svaki za sebe osiguranje.

3) Pošto sjutra imamo najduži put, pokret jedinica ima da se izvrši tačno u 5 sati ujutro po bataljonima, bez ikakve isprike. Zato doručak već mora biti gotov u 3 sata. Dakle, o tome neka strogo povedu računa štabovi bataljona, da ne bi bilo sa nijedne strane zakašnjenja.

4) Prije pokreta sjutra u jutro komandir čete Pratećeg oružja, rasformiraće svoju četu tako, da dva teška mitraljeza doda II bataljonu, a dva III bataljonu, a jedan mitraljez i bacačko odeljenje, pridodaje se I bataljonu. Ovo sve treba biti na vrijeme učinjeno da se nebi zbog ovih stvari gubilo u vremenu i kasnio pokret, jer u protivnom će snositi odgovornost komandir mitralješke čete.

5) Svaki bataljon postaraće se još noćas da za sebe nađe vodiča.

6) Pravac kretanja biće: Kamenita Glava - Babića Košare - Rakoševe Košare - Marića Košare - Hajdučka Kosa - Markovića Košare.

I. bataljon smjestiće se u Riliće, a II bataljon u Gornji Malovan, a III bataljon u Donje Vukovsko. Ukoliko III bataljon nebi mogao stići do svoje baze, onda će zanoćiti zajedno sa I. bataljonom u Rilićima i u 5 sati krenuti u svoju bazu.

7) Sjutra pri pokretu voditi računa o tome, da se svaki sat daje potreban odmor od 10 minuta jedinicama, a u 12 sati pola sata odmora.

8) Bataljoni neka putuju samoinicijativno i neka nastoje da na vrijeme stignu u svoje baze.

Štab brigade će se nalaziti u Zanoglinama, kamo sve izvještaje slati. Po dolasku u svoje baze, štabovi bataljona će odmah uputiti po jednog kurira u štab brigade.

9) I. bataljon po dolasku u Riliće, biće raspoređen u Zanogline, gdje će služiti kao brigadna rezerva za pravac Kupres - Šujice - Vukovsko.

Sva tri bataljona uputiće svoje patrole u pravcima koji vode iz Kupresa prema njihovoj bazi. Patrole moraju biti upućene što dalje od baze i vršiće patroliranje noću i danju na smjenu, kako ni u kom slučaju nebi moglo doći do iznenadenja od strane neprijatelja. Štabovi bataljona odmah će ujutro rano izaći na položaje, osmotriti ih i izabrati najpogodnije položaje - za borbu sa neprijateljem, jer odstupanja sa ovih položaja nema i borba se mora prihvatići i sa nadmoćnjim neprijateljem, i nastojati da ga se razbije po svaku cijenu pa makar to i velikih žrtava stajalo za

naše jedinice. Treba u tom smeru pripremiti borce, jer je zadatak naših bataljona da od strane Kupresa štite ešelone ranjenika koji prolaze u tome pravcu. Taj zadatak dobila je naša brigada od Vrhovnog štaba. Dakle štabovi bataljona ovdje moraju uložiti svu svoju elastičnost i sposobnost za manevar sa svojim jedinicama, jer za svaki propust leži velika odgovornost na štabovima bataljona.

Za vrijeme marša treba obezbjediti bokove jedinicama, jer treba imati u vidu da se tim terenom kreću manje grupe četnika, i da bi mogli tu i tamo pripucati na kolone. U tu svrhu isturiti patrole-prethodnice i pobočnice.

Ranjenike evakuisati u pravcu Šujica.

Skrenuti pažnju borcima da ovim terenom kuda se sutra prolazi nema vode i da se prije polaska snabdiju sa vodom.

Intendanti bataljona tražiće slijedovanje preko Intendanture štaba brigade u Zanoglinama, a hrana će se sledovati iz Livna od komande mjesta.

Znaci raspoznavanja za noćas jesu: Drvar - Glamoč".¹³⁶

Zapovjest su potpisali komandant Stanko Bjelajac i zamjenik političkog komesara brigade Stanko Kreća, a u štabu brigade nalazili su se još Sukrija Bijedić politički komesar i zamjenik komandanta Rade Grmuša Rara.

U toku marša, brigadu je na planini Krbljini zahvatilo nevrijeme sa vijavicom i snijegom. Zato se morala vratiti nazad u Isakovce, a zatim ponoviti marš 15. februara. O teškoćama ovog marša sudionik Stanko Bjelajac je zapisao:

„Preko masiva Krbljine vodi konjska staza. Uzesmo vodiča. Tek što krenusmo, kolona se odmah poče penjati uz dosta strm nagib. Vrijeme je oblačno. Susrećemo po koji talas guste magle, koji se nošen vjetrom, ruši prema podnožju. Vodič nas upozorava da nipošto ne nastavljamo penjanje jer je vrijeme loše, što je zimi veoma opasno. Njegovo objašnjenje smatramo željom da izbjegne put. Što se više penjemo, sniježni pokrivač je sve deblji. Pada prvi sumrak, a sa njim počinje i snijeg, i sve ledeniji vjetar, koji je zameo stazu. Noć sa maglom i snijegom, koji nam vjetar sipa u lice, postaje sve gušća. Staza se potpuno izgubila. Kolona se sporije kreće. Pipamo, jer se možemo survati u neki ambis. Vodič nas uvjerava da više ni sam ne zna gdje smo. Odjednom smo se našli u tako snažnoj oluci, od koje su se počeli rušiti i konji sa tovarom i mi. Sve je šumilo i zavijalo kao u kotlu. Starještine naređuju da se borci međusobno čvrsto drže. Štab brigade odlučuje da pokušamo nazad. Uzimamo orijentaciju prema pravcu vjetra. Poslije nekoliko sati pipavog spuštanja po snijegu, vjetru i gustoj mećavi, nađosmo se na polaznoj liniji. Do jutra smo se odmorili, a sutra 15. februara produžavamo istim putem.

¹³⁶ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 140–142.

Sem manjih smrzotina, drugih povreda nije bilo. Ostali smo bez nekoliko konja. Njihove ostatke nađosmo slijedećeg dana. Zvjeri ne ostaviše od njih gotovo ništa. Nekoliko sanduka municije stajalo je zavejano snijegom. Da smo slučajno zalutali u toj sniježnoj vijavici, pitanje je kako bismo prošli. Očigledno, vodič je bio u pravu. Bolje je poznavao čud ove planine..."¹³"

Na položajima istočno od Kupresa brigada je ostala do 18. februara, kada je produžila marš na planinu Radušu, južno od Bugojna. Dan ranije, oko 13 časova, njen štab dobio je od Vrhovnog štaba NOV i POJ naređenje da se brigada prebaci na položaje Gornji Vakuf i da rasporedi snage na prostor planine Raduše pravcem Paloč - Tihomišlje - Planinica. Prema tom naređenju, brigada je i krenula u 5 časova ujutro pravcem Zahum - Jaklići - Pidriš - Gornji Vakuf i na određene položaje stigla do 19 časova Prvi bataljon je odmah upućen prema Planinici, 2. bataljon u Paloč, a 3. u Tihomišlje.

Na desnoj obali Vrbasa, na pravcu Bugojno - Gornji Vakuf i Travnik - Gornji Vakuf, nalazila se 3. krajiska brigada. Ona je u slučaju neprijateljskog prodora imala zadatak da u uskom sadejstvu razbije neprijatelja i time osigura lijevi bok snaga Glavne operativne grupe divizija, koje su nastupale u pravcu Prozor - Jablanica - Konjic. Takođe, zadatak im je bio da osiguraju evakuaciju ranjenika i bolesnih boraca u pravcu Neretve ka Jablanici, te Vrhovni štab NOV i POJ u manastiru u selu Šćit.

Planina Raduša proteže se od Bugojna preko Vilića Guvna do Sćita i Prozora. Zbog snijega teško se kretalo planinskim bespućima. Ishrana boraca bila je otežana. Kuhinje sa hranom skoro da ne stižu do položaja, a uz to hrane nema. Kada je 19. februara 3. udarna divizija oslobođila Prozor, po hranu je upućena grupa boraca sa 25 konja.

Međutim, 8. brigada je pod zarazom tifusa u Glamočkom polju, po zimi i gladna u teškim danonoćnim borbama, do 5. marta prepоловljena. Na Raduši borci su umirali pored založene vatre, u kamenjaru, ili u sniježnim zaklonima na položajima.

Predah pred veliku bitku

Na pravcu Gornji Vakuf - Pidriš - prijevoj Makljen nalazila se grupisana 7. banijska brigada, a na pravcu Kupres - Suica, odnosno Gornje Vukovsko - Ravno - Šćit 16. brigada. Time su čitava 7. divizija i 3. krajiska brigada na desnoj obali Vrbasa angažirane u zaštiti ranjenika i bolesnika u rejonu Šćit - Prozor - Rama - Jablanica.

Za usklađivanje dejstva jedinica na pravcu Bugojno - Gornji Vakuf - Makljen - Prozor i Kupres - Šćit - Prozor Vrhovni štab NOV i POJ zadužio je Velimira Tezića, zamjenika načelnika Vrhovnog štaba za

¹³⁷ Stanko Bjelajac, Zbornik Sedma banijska divizija, str. 285–286.

operativne poslove, Pavia Ilica Veljka, pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ i Milana Laha.^{135s}

Da je problem ishrane, odjeće i obuće i dalje bio veoma prisutan svjedoči izvještaj štaba 8. brigade Vrhovnom štabu NOV i POJ od 19. februara 1943. godine, u kojem, pored ostalog, stoji:

„Što se tiče ishrane jedinica s tim stojimo vrlo slabo. Gotovo nikakvih namirnica nemamo. Dok je brigada bila na položajima Bogdašić - Vukovsko - Ravno, dobili smo iz Duvna duhana, petroleja, a od namirnica nismo dobili ništa, nego što smo našli u Ravnom kukuruza koji smo kuhali i davali partizanima, to im je bila glavna ishrana dok nismo stigli ovamo. Ovdje je sa hranom isto stanje, pa smo organizirali ishranu po selu ukoliko to bude moglo zadovoljavati. Ujedno smo poslali nekoliko tovarnih konja, koje smo imali, za namirnice u Prozor, da se snabdijemo bar sa najpotrebnijim stvarima. Sa obućom teško snabdijevamo bose. Imade ih dobar broj bosih, koji u čarapama moraju prolaziti ove puteve. Mi koliko možemo prikupljamo oputnjake po selima kud prolazimo, ali sve to ne može zadovoljiti potrebe, pa se dešava da nekim ljudima i prsti promrznu od nogu.

Borbenost partizana je na prilično dobroj visini, samo da im je poboljšati ishranu, bili bi spremni za svaki zadatak.”¹³⁹

Odmor, prehranu, obuću i odjeću na bespućima planine Raduše nije bilo moguće obezbjediti. Ali, banijski borci uz samoprijegor sve su te nedrače izdržavali i borili se da spasu i zaštite svoje ranjene drugove u Prozorskoj kotlini, kroz koju su sporo odmicali u pravcu Jablanice.

Poslije prikupljanja čitave 7. divizije na položajima Gornji Vakuf - Raduša - Vukovsko - Prozor (Makljen), Vrhovni štab NOV i POJ izdao je 21. februara zadatak 7. diviziji da 7. i 8. brigada zatvore pravac Bugojno - Gornji Vakuf - Prozor. Budući da je taj pravac veoma osjetljiv i postavljen prema operacijskom pravcu kojim treba da prođu partizanske ustanove i bolnica sa 3.000 bolesnih i ranjenih, predviđeno je da bi gubitak Prozora predstavljao izlaganje uništenju velike količine ratnog materijala i čitave bolnice.¹⁴⁰

Tih dana 7. diviziju posetio je i organizacioni sekretar CK KPJ Aleksandar Ranković. Svoja zapažanja o nedostatku kadrova u 7. diviziji on će iznijeti u izvještaju vrhovnom komandantu 21. februara.¹⁴¹ Nakon toga izvršene su neke kadrovske promjene u 8. brigadi.

¹³⁸ Pod kakvim je teškim uslovima 8. brigada, kao i čitava 7. divizija, izvršavala svoj ratni zadatak na Raduši svjedoči izvještaj zamjenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Velimira Terzića od 16. februara 1943. godine, pisan kada je divizija prelazila Krbljinu i stizala u Kupreško polje: „Naročito napominjem da je ova VII divizija nevjerojatno zamorenata – već je 30 dana u neprekidnim borbama, zato činimo sve da se bar malo odmori i predahne poslije toliko teških i neprekidnih borbi... Ova divizija je mobilisala svo sposobno boračko ljudstvo iz sastava izbjeglica sa Banije...“ (Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 85).

¹³⁹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 220–221.

¹⁴⁰ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 126.

¹⁴¹ Arhiv CK SKJ, Beograd, reg. br. 1943/112.

Dotadašnji rukovodilac politodjela brigade Dragoslav Đorđević Goša odlazi u politodjel 7. brigade, a za novog rukovodioca dolazi Stefan Mitrović. Za zamjenika komandanta 8. brigade upućen je Marko Milunović iz 2. proleterske brigade.¹⁴²

Predah pred veliku bitku na Neretvi bio je suviše mali da bi se izmorenim jedinicama mogao obezbjediti odmor i organizaciono sređivanje, te da bi se održali partijski, skojevski, politički sastanci. Već poslije podne 19. februara 8. brigada na položajima na Raduši, kao i 3. krajiška brigada na desnoj obali Vrbasa, počele su tešku bitku za zaštitu centralnih ustanova i bolnice u dolinama Rame i Neretve.

Neprijatelj nastupa u pravcu Neretve

Dok je glavnina Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ dejstvovala sa ciljem da se od neprijatelja očisti dolina Neretve od Ivan-Sedia do Mostara, otvoriti prelaz preko Neretve u pravcu Hercegovine i dalje na istok, a dio štitio evakuaciju ranjenika i bolesnika u pravcu Jablanice, neprijatelj je iz svih pravaca organizirao nastupanje u pravcu okuke Neretve prema Jablanici, odnosno produžio sa operacijom „Vajs-2“.

Komandant njemačkih trupa u NDH i glavnokomandujući operacijom „Vajs“, general Liters, izdao je 12. februara dopunska zapovjest za operaciju „Vajs-2“. Iz zapovjeti se vide pravci nastupanja njemačkih i ustaško-domobranskih snaga, zajedno sa talijanskim i četničkim snagama.¹⁴³

Borbena grupa „Fogl“¹⁴⁴ njemačke 718. posadne divizije krenula je 21. februara poslije podne opštim pravcem Bugojno - Gornji Vakuf - Pidriš - prijevoj Makljen. Istovremeno, borbena grupa „Anaker“¹⁴⁵ njemačke 718. posadne divizije nastupala je opštim pravcem Sarajevo - Ivan-Sedlo - Konjic. Sedma SS divizija „Princ Eugen“ iz rejona Bosanskog Petrovca krenula je pravcem Drvar - Grahovo - Livno prema Mostaru, a 369. legionarska „vražja“ divizija sa prostora Mrkonjić Grada do linije Glamoč - Livno. Njemačka 717. posadna divizija iz rejona Jajce - Mrkonjić Grad prodire pravcem Kupres - Livno do linije Mrdanovci - Livno.

Talijani nastupaju iz rejona Mostara dolinom Neretve u pravcu Jablanice, a četnici posjedaju planine Prenj i Čvrsnicu na lijevoj obali Neretve.

¹⁴² Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 99.

¹⁴³ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 404-409.

¹⁴⁴ Sastav Borbene grupe „Fogl“: njemački 738. puk, 5. ustaško-domobranički zarug, mjesne ustaše iz Bugojna i Kupresa, njemački 202. tenkovski bataljon, djelovi 668. artiljerijskog diviziona, dvije domobranske baterije topova, dvije pionirske čete.

Ukupno više od 2000 vojnika.

¹⁴⁵ Sastav Borbene grupe „Anaker“ njemački 750. puk (bez jednog bataljona), tri bataljona ustaško-domobraničkih snaga, dvije baterije brdskih topova sa jakom podrškom minobacača, tenkova i avijacijskom podrškom.

Borba za spasavanje ranjenika

Borba na život i smrt za spasavanje ranjenika u dolini Rame i Neretve, započela je za 8. brigadu 21. februara i trajala 14 dana i noći, sve do 5. marta.

Već 21. februara poslije podne dijelovi Borbene grupe „Fogl“ sukobili su se sa 1. bataljonom 8. brigade kod sela Planinica na Raduši. Takođe, borbu je vodio i 3. bataljon kod sela Tihomišlja. O tim borbama štab 7. banjikske divizije izvjestio je Vrhovni štab NOV i POJ već u 21,30 časova istog dana:

„4) Danas oko 14 časova neprijatelj u jačini oko 2 000 vojnika sa 10 tenkova napao je na položaje naše Osme i III krajške brigade. Borba se vodila do kasno uveče. Neprijatelj je došao prema posljednjim izvještajima do s. Tihomišlja i ušao u s. Planinicu. 3. bat. III kr. brigade pred mrak je razbio svoju kolonu kod Lužana. Kasno u mrak vodila se borba na frontu III br. kod s. Bojska i kod s. Planinica sa 1. bat. VIII br. o toj borbi još nemamo izvestaja. Uputili smo bataljon Osme brigade¹⁴⁶ iz s. Paloč da u sadejstvu sa snagama na liniji Planinica - Tihomišlje izvrši kontranapad i odbaci neprijatelja na njegove polazne položaje.

Štab III brigade izdao je naređenje da njihove snage pređu u kontranapad i da odbace neprijatelja.¹⁴⁷

Koliki je značaj pridavan zatvaranju pravca Bugojno - Gornji Vakuf - Makljen - Prozor, govori i naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ pomoćniku načelnika Vrhovnog štaba Pavlu Iliću Veljku, 21. februara, koji ga lično šalje iz Prozora da ispita situaciju na pravcu Bugojno - Gornji Vakuf.

„Druže Veljko,

Uputite se odmah nekim motornim vozilom na Makljen i vidite u čemu je stvar kada neprijatelj djeluje tako snažno artiljerijskom vatrom. Dalmatinska brigada (7. dalmatinska-opaska autora) neka bude spremna za pomoć Jakšiću. Isto tako i krajška (3. krajška - opaska autora) brigada, ako nije otišla (*nije bila otišla* - opaska autora) zadrži je u pripremi, a ako je otišla, neka ostane blizu Prozora da bi je upotrijebili kao pojačanje u slučaju potrebe. Ako je neprijatelj prodro do Gornjeg Vakufa kako što izgleda - onda ćemo baciti sve 4 brigade u kontraofanzivu, da bismo ga odbacili natrag.

Zašto niste poslali haubice na Makljen, kao što sam rekao? Neka još rano večeras krenu 4 haubice na Makljen i uzmu elemente prema Gornjem Vakufu da spriječe neprijatelja da ovako nesmetano tuče naše položaje. Javi mi odmah u čemu je stvar. TITO".¹⁴⁸

¹⁴⁶ Odnosi se zaista na jedan bataljon 8 brigade.

¹⁴⁷ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 243–244.

¹⁴⁸ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 137.

Četiri haubice, o kojima je riječ, potčinjene su štabu 7. divizije čim su stigle na položaje u rejonu Makljena. Takođe, čete za vezu 7. divizije i njezinih brigada obezbjedile su gustu mrežu žičanih veza za komandovanje na ovom izuzetno važnom pravcu.

Slijedećih dana broj ranjenika i bolesnika koji su se veoma sporo kretali od Livna prema Sćitu, Prozoru i dalje u dolinu Rame i Neretve naglo se povećao. Bilo je tada više od 3.500 ranjenika i bolesnika, za koje je trebalo osigurati smještaj, liječenje, ishranu i daljnji transport, a sredstva za sve to bila su krajnje oskudna.

Pritisak neprijatelja sve je više rastao. I dok su se kolone ranjenika i bolesnika, svrstane u ešelone, kretale pod najtežim uslovima prema dolini Rame i Neretve, položaji na Raduši, kod Gornjeg Vakufa, na Ivan-Sedlu i u dolini Neretve prema Mostaru grčevito su držani odbijanjem silovitih napada znatno jačeg neprijatelja, koji je uprkos gubicima napredovao i pojavljivao se u neposrednoj blizini ranjenika. Kada su četnici Mihailovića sa Prenja i Treskavice prešli preko Neretve u Jablanicu, obruč se naglo stegao sa svih strana.

Borbena grupa „Fogl“ otpočela je nastupanje 21. februara dolinom Vrbasa od Bugojna ka Raduši i Gornjem Vakufu, u tri kolone: desnokrilna u pravcu sela Planinice, srednja u pravcu Tihomišlja, i lijevokrilna desnom obalom Vrbasa u pravcu 3. kраjiške brigade.

Desnokrilna kolona jačine oko 400 - 500 Nijemaca i mjesnih ustaša iz Bugojna bila je nosilac obuhvatnog manevra i imala je zadatku da zauzme položaje u rejonu sela Planinica na planini Raduši, da izmanevriše odbranu 8. brigade i stvari što povoljnije uslove srednjoj koloni, koja je uz podršku tenkova nadirala u zahвату ceste Bugojno - Tihomišlje i dalje u pravcu Gornjeg Vakufa. Na položajima kod sela Planinica nalazio se 1. bataljon 8. brigade sa 140 boraca.

Koristeći mjesne ustaše, neprijatelj je uspio da dođe do dosta tačnih podataka o borbenom rasporedu, jačini i naoružanju 8. brigade, kao i ostalih snaga na zatvaranju pravca Bugojno - Gornji Vakuf - Pidriš - Makljen - Prozor. To je uslovilo, pored dosta pokrivenog zemljista na planini Raduši gdje se nalazila 8. brigada, da neprijatelj postigne djelomično iznenađenje. Prvi bataljon 8. brigade se, uz gubitke od jednog poginulog i jednog ranjenog, povukao dosta neorganizovano i omogućio neprijatelju da ovlada Planinicom.¹⁴⁹ Jedna četa 1. bataljona ostala je odsječena na Planinici i tek se ujutro slijedećeg dana ponovo uključila u sastav bataljona.

Kada je ovladao Planinicom, neprijatelj je vrlo brzo zaobišao lijevo krilo 3. bataljona 8. brigade na položajima oko sela Tihotina i izbio mu iza leđa. Bataljon se iz okruženja probio tek poslije pada mraka.

Lijevokrilna kolona neprijatelja, koja je napadala na položaje 3. kраjiške brigade, dočekana je jakom i organizovanom vatrom. Borba je vođena do kasno u noć, kada se brigada sredila i zauzela položaje

¹⁴⁹ Neprijateljsku desnokrilnu kolonu predvodile su domaće ustaše. Kurir upućen do 3. čete 1. bataljona nije uspio da se probije.

na liniji Uzrečje - Paloč - Gračanica u gotovosti da spriječi daljnji prodor neprijatelja grebenom Raduše čime bi izmanevisao tjesnac kod sela Pidriš.¹⁵⁶

Ujutro 22. februara neprijatelj je, uz podršku tenkova, artiljerije i avijacije, prešao ponovo u napad. Toga puta usmjerio je svoju najjaču vatu na položaje sela Paloč, gdje je bio 3. bataljon 8. brigade. Istovremeno, borbe su počele i na odsjeku 3. krajiške brigade na desnoj obali Vrbasa i vodile su se cijelog dana.

Poučeni iskustvima iz prvog dana borbe, bataljoni 8. brigade nisu dozvolili neprijatelju da zaobiđe njihove položaje. Ipak, zbog izrazito velike nadmoćnosti, neprijatelj je tokom dana potisnuo dijelove 8. brigade i u sumrak se probio tenkovima duž glavne ceste i ušao u Gornji Vakuf. Iste večeri 8. brigada je dobila naređenje od komandanta 7. divizije da u sadejstvu sa 7. brigadom prijede u protivnapad i da odbaci neprijatelja sa dostignute linije, te vrati izgubljene položaje. Protivnapad je naređen iste večeri u 20 časova i otpočeo je na položaje Paloč - Podovi. Neprijatelj se pod zaštitom mraka povukao sa ovih položaja i brigada je udarila u prazno, a protivnapad 7. brigade u pravcu Gornjeg Vakufa nije uspio.¹

Odmah iza toga 8. brigada dobija novo naređenje, da još iste noći sa 2. i 3. bataljonom izbije na Oglavak i sa njega zbaci neprijatelja, a 1. bataljon da pojača položaje 7. brigade i posjedne položaje na sjevernim padinama Male Kobile.¹"²

Drugi i 3. bataljon su iste noći izbili na snijegom pokriveni Oglavak. Borci su se uz krajnje naprezanje peli uz strmine planine, savladavajući visinsku razliku veću od 800 metara. Kretalo se vrlo oprezno pošto se očekivao sudar sa neprijateljem jer je Oglavak bio izuzetno važna tačka na Raduši. Međutim, neprijatelj je već 22. februara ovladao Oglavkom, ali se u sumrak povukao i zanoćio u Planinici.

Bataljoni 8. brigade, po izbijanju na Oglavak, isturili su osiguranja. U štabu brigade napravljen je plan odbrane za naredni dan. Kako su borci bili umorni i mokri, ostali su na nogama, nalomili borovinu i založili vatre da se zagriju i osuše.

U zoru 23. februara neprijatelj je ponovo krenuo na Oglavak. Međutim, njegovo nastupanje primjećeno je na vrijeme. Bataljoni su sačekali neprijatelja na bliskom odstojanju i pošto se dosta neoprezno kretao, iznenadnom vatrom natjerale su ga u bjekstvo. Koristeći nastalu paniku u redovima neprijatelja, 2. i 3. bataljon izvršili su jurš i produžili sa gonjenjem neprijatelja, ovladali položajima sela Planinica i tu se zadržali. Neprijatelj je imao 7-8 poginulih, a bilo je i ranjenih. Ovaj uspjeh veoma se povoljno odrazio na moral boraca 8. brigade.

Na položajima Planinica obezbjeden je jedan obrok hrane, iako je dotur hrane na Oglavak zbog dubokog snijega i teških prilaza preko planine Raduše bio otežan i skoro nemoguć.

¹⁵⁰ Stanko Bjelajac, zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 288.

¹⁵¹ Ljuban Đurić, *Sedma banijska brigada „Vasilj Gaćeša“*, str. 140.

¹⁵² Stanko Bjelajac Cane, zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 283.

Negdje polovinom dana, pošto se sredio, neprijatelj je uz podršku artiljerije i avijacije prešao u napad. Opet su ga 2. i 3. bataljon 8. brigade sačekali na bliskom odstojanju i ponovo odbili uz lakše gubitke.

Toga dana vodile su se teške borbe i na položajima 1. bataljona 8. brigade, kao i na položajima 7. brigade. Neprijatelj je naročito jak pritisak vršio u pravcu Pidriša, koji je branila 7. brigada i zatvarala cestu koja je prolazila kroz tjesnac. Situacija je postajala kritična.¹⁵³ Tada je iz Prozora stigla 1. dalmatinska brigada u rejon Crni Vrh - Makljen, a zatim dva bataljona 3. krajiške brigade, kao pojačanje položaja 7. divizije u odbrani prijevoja Makljen i grebena Raduše.¹⁵⁴

Neprijateljska avijacija je 24. februara u nekoliko navrata snažno bombardovala položaje 8. brigade. Napad je izvršen i na položaje 2. bataljona u rejonu Planinice, ali poslije kraće borbe je odbijen. Najžešće borbe vodio je 1. bataljon. Borbe su vođene krajnje uporno, odsudno i na bliskom odstojanju. Kamenjar je to omogućavao, pa su obe koristile kraške škrape i vododerine.

O borbi 24. februara štab 7. divizije je istoga dana uputio izveštaj Vrhovnom šabu NOV i POJ.¹⁵⁵

Uz sve pokušaje, neprijatelj tog dana nije uspio probiti položaje na planini Raduši, kao ni na pravcu 7. banjiske, 3. krajiške i 1. dalmatinske brigade.

Na upornost u odbrambenim borbama na planini Raduši i pravcu Gornji Vakuf-Pidriš-Makljen, osim saznanja da se u dolini Rame i Neretve nalazi više od 3.500 ranjenih i bolesnih, te djelovi zbjega naroda Banije, Korduna i Bosanske krajine, snažno ie utjecalo i poznato naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ.¹

¹⁵³ Zbog izuzetno jakog otpora 7. divizije i 3. krajiške brigade, neprijateljsko komandovanje je čitavu 717. diviziju, umjesto južno od Kupresa, uputilo na pravac Borbene grupe „Fogl“, odnosno dolinom Vrbasa i preko planine Raduše da što prije ovlada prijevojem Makljen i omogući brz prodror u dolinu Rame i Neretve.

¹⁵⁴ O borbama 23. februara 1943. godine Stanko Bjeljac Čane zapisao je u svom *Dnevniku*:

„... Masiv Oglavka, u sklopu odbrane opštег pravca Gornji Vakuf – Prozor, imao je važan taktičko-topografski značaj. Preko njega vodi konjska staza koja se proteže preko masiva Raduše (tt. 1664) i izbija u pozadinu položaja Male i Velike Kobile, koje drži 7. brigada. Svjesni smo odgovornosti i obaveza prema našim ranjenim drugovima koji su razmješteni nedaleko iza nas“.

„1) Neprijatelj ne vrši danas pokret pešadijom, 12 aviona bombardirali su položaje naših jedinica koje stalno tuče nepr. artiljerija. Neprijatelj drži G. Vakuf i položaje južno od njega na liniji: Stražica – s. Paloč – s. Mračaj – Strumica (k. 785) i cestu do Karamastovića.

3). Neprijatelj je sinoć sa 5 aviona bombardovao s. Pidriš. Danas je nepr. bombardovao u dva navrata sa 5 i 12 aviona položaje naših jedinica. Naročito je obratio pažnju na cestu G. Vakuf – Prozor.

5). Noćas su umrla tri partizana VIII b[rigade] na položaju, na Kobili; verovatno od umora i zime, ali smo uputili doktora da ispita uzroke.“ (Zb. NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 278, 279).

„Jedan među umrlima, te noći je i sekretar SKOJ-a 1. bataljona Jovo Zubanović, čiju je smrt kasnije opisao Đuro Kladarin u članku „Ja, valaj ne idem“. Nije htio otići sa položaja već je ostao i umro. (Zbornik Sedma banjiska divizija, str. 299).

¹⁵⁵ „Izvjestite me o situaciji na vašem sektoru. Mi ni stope ne smijemo više nazad, jer pozadi nas, na 12 kilometara, nalazi se 3.000 ranjenika, za čije živote snosimo mi

Ono je preneseno štabu 7. divizije i svim banijskim brigadama i doprlo je do svakog borca pojedinačno. Nakon toga počelo je, nazovimo ga tako, ratno „čarkanje“. Preko dana neprijatelj je uz jaku artiljerijsku i avio-podršku potiskivao naše snage za 200 do 500 metara, ali s prvim mrakom naše jedinice prelazile su u protivnapad i vraćale izgubljene položaje.

Naredna dva dana sve jedinice 7. divizije vodile su teške borbe. Zbog neuspjeha Borbene grupe „Fogl“ na liniji Mračaj - Mačkovac - Pidriš - Makljen, neprijatelj uvodi u borbu njemačku 717. posadnu diviziju i kreće u obuhvat u dva pravca. Desno, u pravcu planine Raduše (Podgrade - Oglavak i Kobilja - Vilića Guvno) protiv 8. banijske brigade i lijevo, Borbena grupa „Fogl“ (pravcem Ždrimci - Dobrošin - Crni Vrh, tū 1206 i 1370 - Debelo Brdo - Prozor), protiv djelova 3. krajiske i 1. dalmatinske brigade. Pri tome, neprijatelj nije zanemario ni centralni pravac Gornji Vakuf - Makljen - Prozor, kuda vodi glavna cesta i kuda je morao proći sa tenkovima i motorizacijom. Međutim, metodom pokretnog zaprečavanja koje je primjenjivala 7. divizija, neprijatelj je teško prodirao u pravcu Makljena. Vod minera 7. divizije sa više od 50 neeksplođiranih avio-bombi i artiljerijskih granata prerađenih u nagazne protivtenkovske mine, sa 3 potivtenkovske puške i uz dobro organiziranu i postavljenu vezu, uspješno zaustavlja tenkove neprijatelja.

Taj zastoj, mada kratak, bio je neophodan za sve jedinice divizije, kao i za 8. brigadu. Međutim, neprijatelj je znatno pojačao snage na tom pravcu. Naše jedinice nisu imale popunu, već skoro svakodnevne gubitke i u poginulim i ranjenim i u prvim pojavama oboljenja od pjegavog tifusa.

Borbe za Oglavak i greben planine Raduše, Stanko Bjelajac Cane zabilježio je u svom Dnevniku:

„Slijedeća dva dana (27. i 28. februara) neprijatelj vrši jači pritisak na položaje 8. brigade. Tih dana on je uvodio u borbu svježe glavne snage 717. posadne divizije.

27. II 1943: Naš II i III bataljon produžavaju držanje položaja na Oglavku. Držanje položaja na Oglavku iziskivalo je teške napore naših jedinica. Smještaj bez ikakvog krova. Spava se pored vatre na snijegu jako dubokom. Svi slabije obučeni i obuveni drugovi padaju u slabost. Svakog dana sve više i više upućujemo ih u bolnice. Ishrana slaba. Prvih dana bez kazana. Meso pržimo na žaru. Komora ne može preko planine Raduše sa slijedovanjem. Počinje sve jača kriza na položaju.

28. II 1943. Naš II i III bataljon i dalje na Oglavku. Štab naše 7. divizije naredio je da držimo Oglavak sve dok ne dobijemo smjenu. Baš toga dana očekivali smo 16. brigadu da nas smijeni

odgovornost. Mi namjeravamo produžiti ofanzivu na tom pravcu, jer imamo nadmoćnost u naoružanju i municiji, a situacija neminovno nalaže takav postupak...“ (Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 156).

i da se mi povučemo sa Oglavka. Međutim, toga dana dolazi jedan bataljon 16. brigade da samo pojača naše snage, dok ostale snage 16. brigade imaju zadatak zatvoriti pravac Kupres u pravcu Oglavka i Kupres - Ravno - Prozor.

Poslije podne u 14 h. dobivamo novo obavještenje od divizije, da će nas tokom sutrašnjeg dana smjeniti III krajiska brigada i da će se naša brigada povući na odmor za Ravno i Vukovsko."

Međutim, povlačenje na odmor moralo je biti odgođeno za dva dana.

Ostavivši 9. dalmatinsku diviziju da štiti pravac od Mostara i 3. udarnu crnogorsku diviziju od Konjica, sve ostale snage prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ upućene su u pravcu Makljena radi protivudara (1. i 2. proleterska i 7. banijska divizija). Za uspjeh protivudara, odnosno za njegovu pripremu, veliku zaslugu ima 7. divizija,¹⁵⁷ zajedno sa 1. dalmatinskom i 3. krajiskom, a po stizanju na Vilića Guvnu i 4. crnogorska proleterska brigada. Ove jedinice su krajnjim naporima uspjele zadržati neprijatelja ispred prijevoja Makljen i na Vilića Guvnu dok su iz doline rijeke Neretve pristizale 1. i 2. proleterska divizija.

O dramatičnim borbama 8. brigade na tim položajima njezin komandant Stanko Bjelajac Cane je u svom Dnevniku zabilježio:

„Zadnjih dana osjećamo da su napor i dostigli svoju kritičnu granicu. Iza nas je već 8 dana i noći bez odmora. Gotovo smo i noću i danju na nogama. Duboki snijeg i hladnoća ne dozvoljavaju da se prilegne i odmori. Noću se temperatura spušta ispod nule. Za takve uslove nema opreme ni 10 posto boraca: odjeća je mahom istrošena, ima gotovo bosih boraca. Naravno bosi brzo ispadaju iz stroja. Tih dana hrana se obično sastoji iz jednog komadića sirovog mesa, koga bi svako na svoj način pržio na vatri čim padne mrak. Razumije se, to nije ni izdaleka dovoljno da okrijepi i zaštiti iscrpljena tela. Besanica, slaba hrana, odsustvo lične higijene, duboki snijeg, brzo su iscrpljivali već i onako u ranijim borbama istrošene borce. Borbeni redovi se sve više proređuju. Svako jutro kolona od desetak napola promrzlih boraca, po neki na nosilima, napušta vatrenu liniju brigade. Najslabiji nisu mogli ni da izdrže duge zimske noći; zore su ih zaticale nepomične i zauvijek prikovane na sniježnom pokrivaču, pored ugašene vatre.”¹⁵⁸

Naime, 8. brigada borila se protiv dva neprijatelja - zime, koja je na Oglavku izbacila iz stroja dva puta više boraca nego vatreni udari neprijatelja i teških i složenih uslova pod kojima se tih dana borila. Ona

¹⁵⁷ Pavle Jakšić u listu *Politika* od 19. januara 1981. godine, piše o ulozi 7. divizije na Makljenu i na Neretvi. Još opširnije zabilježio je u prilogu u povodu 30-godišnjice divizije 1972. godine, koji nije objavljen, te ga je predao u Arhivu VII na čuvanje.

¹⁵⁸ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 10, str. 293. i Đuro Kladar, zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 299.

se nalazila na oko 500 metara većoj visini od ostalih jedinica Glavne operativne grupe, što je u zimskim uvjetima značilo mnogo. Dotur hrane u toku dana bio je gotovo nemoguć, pa posljednjih 8 dana borci nisu primili ni jedan topli obrok tečne hrane. Samo visoka svijest, samoprijegor i spremnost za najveće žrtve pomogli su da se izdrže napor.¹⁰

Najzad, 1. marta 8. brigada je smijenjena sa tih položaja. Smijenili su je 3. bataljon 16. banijske brigade i dva bataljona 3. krajiske brigade.¹⁶¹

Ona je toga dana oko 16 sati krenula sa Oglavka grebenom Raduše i u sumrak se razmjestila u selima Vukovsko i Ravno. Poslije punih 9 dana i noći na pustoj planini, noć pod krovom značila je mnogo za izmorene borce. Odmor je bio kratak jer je već noću 3/4. marta morala krenuti opet na Oglavak radi učešća u opštem protivudaru Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ prema Gornjem Vakufu i Bugojnu.

Najžešće i najkrvavije borbe u bici za ranjenike, na Neretvi, vođene su 1. marta. Neprijatelj je jurišao na svim pravcima. Potisnuo je 1. dalmatinsku brigadu duboko uz kanjon Vrbasa i nekoliko puta podilazio i sam Crni Vrh sa kojega se otvarao pravac za Prozor. U zahvatu ceste Mačkovac - Pidriš - Makljen 7. banijska brigada je vodila krvave borbe za Mačkovac, vršeći stalne protivnapade. Na pravcima Oglavak i Kobilja prema Vilića Guvnu 3. bataljon 16. banijske i 3. bataljon 3. krajiske brigade branili su pravac Planinica - Oglavak, a 2. bataljon 3. krajiske brigade Kobilu, umjesto 1. bataljona 8. brigade. U pomoć su im, tako reći u zadnji čas, stigla dva bataljona 4. crnogorske proleterske brigade od Prozora, odnosno iz doline Neretve.¹⁶²

U borbama za prijevoj Makljen 8. brigada je ponovo usmjerena na pravac Volice - Prskalove staje - Gornje Vukovsko. Međutim, do 3. marta izvršeno je rušenje željezničkog mosta na Neretvi od Jablanice i pregrupisavanje snaga Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog

¹⁵⁹ Područje planina Raduše, Ljubuše, Čvrsnice, Vranice, Divan, Bitovnje, po prirodi je siromašno. Ratnim stradanjima i pustošenjem postalo je još siromašnije. Jedinice koje su prethodno prolazile ipak su ponešto nalazile za razliku od jedinica u zaštitnicama koje su manje pokretljive, kao što je slučaj sa 7. banijskom divizijom od Kupe do Neretve i dalje. Ako je u takvoj situaciji teška glad do umiranja prisilila borce da uzmu dva-tri krompira iz seljačkih trapova i podruma, nazivano je teškim imenom „pljačka“. Ali morao se čuvati, po tadašnjim shvatanjima, moralni lik narodnog borca. Zato i najteže kazne, strijeljanje, kojih je bilo i u 8. brigadi kod Glamoča, kasnije kod Razića u Gornjoj Hercegovini i drugdje, imaju svoje objašnjenje.

¹⁶⁰ O teškom stanju kod 8. brigade saznao je i štab 16. brigade na položajima Kupres - Vukovsko - Ravno, te o tome skrenuo pažnju Vrhovnom štabu NOV i POJ da 8. brigadu treba što prije smjeniti na Oglavku. (Žbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 203 i 217).

¹⁶¹ Žbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 169.

¹⁶² O teškim borbama 2. i 3. marta svjedoči i izvještaj italijanskog oficira za vezu pri komandi njemačkih trupa u Hrvatskoj. On između ostalog piše: „U toku čitavog dana 717. divizija vodila je žilave borbe. Gubici 2. III 1943. godine: 51 mrtav, 83 ranjena, 21 nestao, 31 smrznut. U toku noći uslijedili su jaki neprijateljski napadi na lijevo krilo, pa je 3-ći jak pritisak prisilio 717. diviziju da se povuče, a 749. puk da brani liniju: Raić-Osojnica; 778, 737. i 942. puk liniju: Jagnid – Podovi – kota 666; Grupa „Fogl“ i 775. puk brane liniju sjeveroistočni rub D. Vakuf – kota 688.“

štaba za protivudar u kojem je imala uzeti učešće i 8. brigada u lijevoj napadnoj koloni pod komandom štaba 7. divizije. Za protivudar izdata je zapovijest vrhovnog komandanta NOV i POJ.¹¹

Protivudar je počeo 3. marta u 15 sati i postigao je uspjeh tek padom mraka. Osma brigada je iz rejona Vukovsko-Ravno stigla na Oglavak oko 8 časova 4. marta i uspjela je da učestvuje u protivudaru. Ona se priključila lijevoj koloni,¹⁶ koja je prema planu protivudara imala zadatku da opštim pravcem Oglavak - Luče polje - Tihomišlje prodre dublje u pozadinu neprijatelja, koji je izbio do linije Vilića Guvno - Pidriš - Crni Vrh i sadejstvuje srednjoj i desnoj koloni, nosiocima glavnog udara.

Protivnapad u pravcu Gornjeg Vakufa i Bugojna odvijao se prema planu vrhovnog komandanta NOV i POJ. Neprijatelj je bio procjenio da bi opasnost mogla da se pojavi iz pravca Oglavka, pa je preuzeo protivmjere i privukao tenkove gdje mu je to zemljiste omogućavalo. Žestoka borba produžila se naredne noći i narednog dana. Stalni protivnapadi nizali su se jedan za drugim. Osma brigada je vodila borbe u rejону Tihomišlja 5. marta. Imala je 2 poginula i 6 ranjenih. Krajem dana neprijateljeva glavnina izvukla se u pravcu Bugojna.¹⁶⁵

Položaje na liniji Planinica - Tihomišlje - Podgorje preuzela je 3. krajiska brigada pod komandom 1. proleterske divizije, a 8. brigada i 3. bataljon 16. brigade dobili su naređenje da se povuku u pravcu Prozora. Osma brigada kreće u rejon sela Jaklići i Gmiće.

Protivudarom je samo otklonjena neposredna opasnost za ranjenike, bolesnike i djelove zbjega naroda u dolini Rame. Međutim, još u toku protivudara u pravcu Bugojna, vrhovni komandant NOV i POJ donio je odluku za obrnuti manevar i prijelaz preko Neretve. Naredio je izgradnju improviziranog mosta preko kojeg je 2. proleterska divizija forsirala rijeku. Osma brigada neposredno učestvuje u prijenosu i prevođenju ranjenika i bolesnih preko Neretve te uz pomoć 9. dalmatinske divizije i drugih jedinica učestvuje u transportu do Glavatičeva i Uloga u Gornjoj Hercegovini.

Sa ranjenim i bolesnim preko Neretve

Nakon uspješnog protivudara u pravcu Bugojna, pod zaštitom 1. proleterske divizije od Bugojna, 3. udarne divizije od Ostrožca i Konjica i 9. dalmatinske divizije od Imotskog i Mostara, 2. proleterska divizija uspješno forsira Neretvu kod prethodno porušenog željezničkog mosta u Jablanici, razbijajući oko 25.000 četnika Draže Mihailovića na Prenju i nastupa dalje kroz Gornju Hercegovinu.

¹⁶³ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 8, str. 205.

¹⁶⁴ Ljeva napadna kolona pod komandom Pavla Jakšića bila je sastavljena: 3. krajiska NOU brigada bez dva bataljona, dva bataljona 4. crnogorske proleterske brigade. 3. bataljon 16. banijske NOU brigade i 8. banijske NOU brigade. Opšti pravac nastupanja: Vilića Guvno – Oglavak – Planinica – Tihomišlje.

¹⁶⁵ Stanko Bjelajac Čane, prilog objavljen u Zborniku Sedma banijska divizija, str. 291.

Tada je 8. brigada izdvojena iz sastava 7. divizije i zadužena za neposrednu zaštitu, nošenje ranjenika i vođenje bolesnika - tifusara Centralne bolnice NOV i POJ. Time je ponovo angažovana na najtežem zadatku.¹⁶⁶ I taj zadatak ona u potpunosti i časno izvršava, žrtvujući se da i njezin sastav oboli od pjegavog i trbušnog tifusa.¹⁶⁷

Zbog složene situacije kolona ranjenika i tifusara s mukom i sporo kretala se iz rejona Šćita ka Prozoru. Ujuro 6. marta lakši ranjenici su stigli u Prozor. Prebacivanje ranjenika i bolesnika ubrzali su kamioni upućeni iz Prozora za njihov prijevoz. Kolona se dalje kretala od Prozora dolinom Rame, neprekidno izložena naletima neprijateljske avijacije. Za neposredni prijenos ranjenika preko Neretve bila je zadužena čitava 8. brigada, a od Neretve u pravcu Glavatičeva 9. dalmatinska divizija, te uz put i sve druge jedinice.

Poslije rata, Stanko Bjelajac Čane u svojim sjećanjima zabilježio je:

„Osmog marta održano je u štabu VII divizije (u selu Gmiću) savjetovanje sa štabovima brigada. Bio je to topao i srdačan susret. Nismo se našli na okupu otkako smo napustili položaje na Baniji. Polagao se račun o izvršavanju zadatka u proteklim bojevima, o gubicima, moralno-političkom stanju jedinica, opremi, naoružanju, ishrani. Štab divizije nam je saopćio da će se jedinice nekoliko dana odmarati. To vrijeme trebalo je iskoristiti za sređivanje.

Poslije trodnevnog odmora brigada je dobila zadatak da, kao neposredna zaštita, prati ešelon ranjenika Centralne bolnice. Krajem dana 10. marta brigada je sa prvim ešelonima ranjenika stigla na Neretvu, u rejonu Jablanice.¹⁶⁸ Tu je bio podignut privremeni prelaz. Prebacivanje ranjenika i bolesnika preko Neretve trajalo je 4 noći i 3 dana (od 11. do 13. marta). Kao pomoć

¹⁶⁶ O izvršenju zadatka, pokretu od Planinice na Raduši do Neretve, Stanko Bjelajac Čane zabilježio je u *Dnevniku*: „6. III 1943: Pokret je izvršen sa našom brigadom u 6 sati ujutro. I i II bataljon prešli su preko Raduše planine u pravcu Pidriša i Jakliće, dok je III bataljon preko Raduše planine otišao ravno u Jakliće. Povlačenje glavnih snaga od Gornjeg Vakufa izvršeno je poslije prebacivanja naših ranjenika i bolesnika sa prostorije Prozor – s. Gmiće u pravcu Jablanice u okuci Neretve. Vakufska bitka je jedna od najvećih bitaka koje su naše snage vodile u toku ove posljednje ofanzive. Katastrofa koja je prijetila našim ranjenim drugovima i uopće glavnini naših snaga koje su krčile put pravcem: Prozor – Jablanica – Konjic, bila je otklonjena razbijanjem neprijatelja na Viliću Guvnu, Kobili i Oglavku, gdje je pored 8. banjiske i dijelova 3. krajiške brigade junački, 4. crnogorska proleterska brigada, izvršila historijski zadatak u NO Borbi, razbijajući neprijatelja na Viliću Guvnu, Kobili do Paloča. Tim podvigom omogućeno je prebacivanje ranjenika od Prozora i razbijanje četnika i italijanskih snaga kod Jablanice. Vakufska bitka imala je i za našu 7. banjisku NOU diviziju, dalekosežne posljedice. Držanje položaja na Oglavku, Planinici, Kobili i Pidriš u slaboj odjeći i obući uvjetovalo je promrzline i prehlade ljudstva. I pored toga neredovna i slaba ishrana, slab odmor, neprekidna borba s neprijateljem iznuravala je toliko naše jedinice da je počelo obolijevanje i umiranje drugova na položajima i kasnije u maršu. Naša brigada imala je u tom pogledu teškoće zbog velikog broja bosih. Naš 1. bataljon koji se na Kobili borio sa neprijateljem prsa u prsa izgubio je u toj borbi oko 12 drugova mrtvih i ranjenih među kojima je pao junački zamjenik komesara bataljona drug Milan Studen...“

¹⁶⁷ Na Raduši 8. banjiska brigada izgubila je više od 40% svoga sastava. Poginuli, umrli, ranjeni, promrzli, oboljeli od tifusa skoro svakodnevno osipali su stroj brigade.

¹⁶⁸ Dr Ivo Brodarac u Zborniku *Sedma banjiska divizija*, str. 275–276, opisuje detalje stradanja ranjenika i jedinica od neprijateljske avijacije u dolini Rame i u Jablanici.

za prabacivanje ranjenika brigadi je bilo dodjeljeno 450 zarobljenih italijanskih vojnika. Sa ovim zarobljenicima nije bilo lako rukovoditi - i zbog jezika, i zbog ishrane..."¹⁶⁹

U stvari, već 8. marta 3. bataljon 8. brigade dobio je zadatok da se stavi na raspolaganje načelniku saniteta Vrhovnog štaba, dr Gojku Nikolišu. Narednog dana i 1. bataljon dobiva isti zadatok, a zatim i čitava 8. brigada sa 450 zarobljenih talijanskih vojnika. Raspored bataljona izvršen je tako da 1. bataljon prati i nosi ešelon teških ranjenika, 2. bataljon prati one koji idu pješice, a 3. one koji jašu. U tom rasporedu bataljoni su krenuli 10. marta kanjonom Rame od Prozora do Jablanice. Na raspolaganju je bio samo put kroz kanjon Rame. Iste večeri bataljoni su stigli sa ešelonima ranjenika i bolesnih u Jablanicu. Tu su se ulogorili, vršeći pripreme za prebacivanje preko Neretve.

Praćenje, nošenje i zaštita ranjenika od četnika sa Prenja bio je izuzetno težak i složen zadatok za krajnje izmorenu brigadu. Zato je morala biti uključena i 9. dalmatinska divizija, koja je iz pravca Mostara i Imotskog pristigla prilikom prelaska Neretve.

Tokom tri noći (11, 12. i 13. marta) 8. brigada vrši prebacivanje ranjenika preko improviziranog mosta i dalje kroz željeznički tunel za sela Lug i Krstac, gdje su zaštitu postavile 7. i 16. brigada, ne uspijevši se prethodno probiti preko Prenja u pravcu Nevesinja. Na održavanje improviziranog mosta inžinjeri 7. banjiske divizije pružaju brigadi nesebičnu pomoć. Bili su to vodnik minerskog voda Ratko Djetelić politički delegat voda Svetozar Stambolija, borci Jovan Pribićević, Ivica Plantek, Branko Đurić, Milan Čučković, Ljuban Radišić, Mirko Vidra, Dragan Đustebek, Mirko Vujsasinović, Ilija Roksandić, Petar Bakić, Vlajko Dejanović, Mićo Božić, Mišo Šumonja, Stojan Rudež, Đuro Živković, Milan Kukić, Milan Batnoga, Đuro Meničanin, Ivan Žauhar, Ivan Demić Veliki, Ivica zvani Mali i drugi. Bili su to stari znanci 8. brigade iz akcija na prugama i cestama na Baniji i u borbama od Petrinje do Neretve.

Četnici i dalje drže položaje na grebenu Prenja i stalnim pripucavanjem otežavaju pokrete. Prolaz ešelona u rejonu Krstača obezbjeđuju 7. i 16. brigada, koje su se sa Prenja morale vratiti u rejon Lug - Krstac zbog gubitaka. Između ostalih, poginuo je i sekretar divizijskog komiteta Miloš Žica, komandant 1. bataljona 7. brigade Ilija Španović, Ljuban Vujičić sekretar SKOJ-a 1. bataljona 16. brigade i drugi. Među ranjenima bio je i komandant 16. brigade Vojko Hohsteter.

U vrijeme borbi 7. divizije s četnicima na Prenju osjetne gubitke pretrpio je vod za vezu 8. brigade, pridodat 7. brigadi.

U stvari, organizacija i prijenos ranjenika preko mosta na Neretvi, gotovo u cjelini pao je na teret 8. brigade, uz pomoć nekoliko drugova iz Vrhovnog štaba, a najviše Krste Popivode. Dosta je ranjenika, kao i boraca koji su ih nosili ili pratili, našlo smrt u mutnoj i nabujaloj

¹⁶⁹ Stanko Bjelajac Ćane, Zbornik Sedma banjiska divizija, str. 292.

Neretvi tokom bombardovanja od neprijateljske avijacije. Poslije prelaska preko mosta oko stotinu teških nepokretnih ranjenika smješteno je u tunelu ispod željezničke pruge. Međutim, naišla je bujica iz predjela Lastve i neke od njih odnijela nazad u rijeku. Među njima je bio i teško ranjeni pisar u štabu 8. brigade, a zatim 7. divizije, Metod Brezovac, bivši žandarmerijski narednik u Donjem Žirovcu i borac od 1941. godine.

Uz nadljudske napore boraca brigade ranjenici i bolesnici uspješno su prebačeni na lijevu obalu Neretve.

Od Neretve do Razića i Glavatičeva

Poslije uspješnog prebacivanja ranjenika preko Neretve u rejon sela Lug i Krstac na padinama Prenja, od 11. do 14. marta, završena je samo jedna etapa teškog zadatka. Već 14. marta nastavljena je evakuacija Centralne bolnice iz sela Lug i Krstac u pravcu Idbara, Gornje Bijele, Boraka, Razića i Glavatičeva, koja je trajala punih 7 dana, do 21. marta.

Vjerovatno najteži dio puta, koji je savladavan puna dva dana, bio je uspon od Krstača do Dobrigošća. Zbog težine uspona čitavom dužinom bio je posut telima tifusara koji su se odmarali ili umirali kraj staze.

U Dobrigošća ranjenici su stigli 16. marta, a zatim brigada sa 1.200 tifusara nastavlja put, dok ranjenike preuzima jedna brigada 9. dalmatinske divizije, koja je pristigla preko Neretve.

Put od Dobrigošća do Razića i Glavatičeva odvijao se u više etapa: 16. i 17. marta Dobrigošća - Javorak - Katun Breza - Memeja Selo, 18. marta Memeja Selo - dolina Idbara do zaseoka Cosići, 19. marta Čosići - planina Ljubin - Siljevica - Majdani - Gornja Bijela, 20. marta Gornja Bijela - Paljevine - Popratine - Dolovi, odakle je uveče produžila u pravcu Razići - Glavatičovo.

Teškoće kroz koje je brigada sa tifusarima prošla idući kroz Gornju Hercegovinu opisao je Stanko Bjelajac:

„Put kojim se kretala duga i isprekidana kolona ranjenika bio je veoma težak i dramatičan. Broj lakih i teških ranjenika poslije bitke na Neretvi znatno se uvećao. Tačna evidencija se nije mogla voditi, jer se stanje svakodnevno mijenjalo. Ni vremena ni uslova nije bilo za to. Banjcima se priključilo i oko 800 -1.000 oboljelih od pjegavca. Ova epidemija značila je novog, veoma opasnog neprijatelja. U tadašnjim uslovima oboljeli nisu mogli biti izolirani. Što se moglo uradilo se, ali ne toliko da su se posljedice mogle spriječiti. Kolona tifusnih bolesnika kretala se istom stazom kojom su se kretale i kolone ranjenika - drugog rješenja nije bilo. Tifusari su najviše remetili disciplinu kretanja, dok konačno nije došlo do miješanja pokretnih ranjenika, tifusara i zdravih boraca koji su pratili ranjenike i prenosili nepokretne. Svi su oni odsjedali zajedno u kolibama i pojatama na koje bi nailazili, dijelili obroke hrane, lijegali i konačili pored vatre, pomagali jedni drugim u kretanju i slično. Time se nad ranjenike nadnijela nova opasnost. Epidemija nije štedjela nikoga, pa ni kritično mali broj sanitetskog osoblja i ljekara.

Borbeni put 8. banijske brigade kroz četvrtu i petu neprijateljsku ofanzivu 1943.
godine

Brigade 7. divizije, koje do prelaza Neretve nisu imale registriran ni jedan slučaj tifusa, uskoro su pretvorene u kolone tifusara, kao i jedinice 9. dalmatinske divizije.¹ "Požar epidemije naglo se širio. Jedinice Operativne grupe koje su ofanzivno dejstvovali i kretale se ispred kolone ranjenika i oboljelih, ostale su pošteđene.

Promatrali smo dramatične i potresne scene, gledali hod na ivici života i smrti. Gladni, iscrpeni, psihički izmučeni, podnoseći užasne bolove od rana koje su se gnojile i zaudarale, boreći se sa visokom temperaturom, naši su se borci pretvarali u žive skelete ogrnute nekim gunjem ili otrcanom dekom, koji su se vukli u kolini ili za njom danima i noćima.

Izgubili su svako mjerilo opasnosti, postajali ravnodušni i apatični prema sebi, životu i okolini. Nisu obraćali pažnju ni na avijaciju, koja je čitavo vrijeme kružila poput lešinara nad kolonama ranjenika i bolesnika. Čim bi zastali okupljali bi se i ložili vatre ne vodeći računa o posljedicama. Nekada su svojim vatrama izazivali požar u šumarcima ili kakvoj pojati gdje bi odsjeli. Mnogi su i od toga stradali.

Bradati četnici su se prikradali noću, puzeći kroz krš, i poput hijena nalijetali na osamljene, omanje grupice bolesnika i ranjenika, koje se nisu mogle oduprijeti. I zima je činila svoje. Staza kojom su se kretale kolone prelazila je preko visokih obronaka Prenja, još pod snijegom. Noći su bile hladne, a vatra samo prividna utjeha. Pored nemoćnih ruku i očiju koje su bile u nju uprte, ona se brzo gasila, a sa njom se u toj noći gotovo uvijek gasio i po neki život.

Ipak, najteža su iskušenja doživljavali nepokretni ranjenici. Njih je bilo oko 1.200. Nepomični, trpeći užasne bolove, morali su da izdrže na nosilima put od oko 70 kilometara - koliko je iznosila prva etapa od Neretve do sela Odžaci (Bjelimići), gdje se bila razmjestila bolnica Vrhovnog štaba. I pored sve brige njima nije mogla biti pružena ni najminimalnija njega.

Šestog dana teškog i napornog marša, 19. marta 1943. godine, avijacije je mitraljirala i bombardirala od prvih jutarnjih sati pa do pada mraka, a pridružila joj se i dalekometna artiljerija iz Konjica. Ona je vrlo precizno zasipala artiljerijskim zrnima ugazenu stazu kuda su se probijali borci sa nosilima, bolesni, tifusari i konji sa tovarima.

Sjećam se jednog uspona koji nas je stajao najviše žrtava: Nagib je bio od oko 45°, pod snijegom, dug oko 400 metara.

¹⁷⁰ Ispitujući fenomen pojave tifusa u 7. i 9. diviziji autor monografije je 1967. godine razgovarao sa dr Ivom Brodarcem, epidemiologom u Higijenskom zavodu Hrvatske i dobio odgovor da na Baniji i u Dalmaciji više od 80 godina prije nije bilo pojave epidemije tifusa. Zato su te divizije inkubirane u rejonu Glamoč – Duvno, a epidemija savladana 21 dan kasnije u Gornjoj Hercegovini.

Lijevo i desno su se dizale stijene i nije se moglo zaobići, a neprekidno ga je zasipala artiljerijska vatra. Vjerovatno je neprijatelj vrlo dobro osmatrao kretanje kolone. Ginuli su ljudi u hodu i na nosilima. Veoma su mnogo stradali konji koji su prenosili tovare ili ranjenike. Pretpostavljam da je tu u toku dana bilo preko 50 žrtava. Pokret se nije smio zaustaviti i čekati mrak, moralo se ići naprijed, jer je neprijatelj svakog časa mogao napraviti prodor iz Konjica i presjeći kolonu. Zbog toga smo po dolasku u Bijelu osjetili veliko olakšanje..."¹⁷¹

Za izvršenje ovog najhumanijeg, ujedno i najtežeg zadatka, 8. brigada je već tada dobila zaslужeno priznanje u izvještaju pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba Pavia Ilića Veljka, 19. marta 1943. godine.

Epidemija pjegavog tifusa kulminira

Do 21. marta, poslije golgoti na Raduši, prijelaza Neretve i marša kroz bespuća Hercegovine, 7. divizija se prema naređenju vrhovnog komandanta NOV i POJ razmjestila u širem rejonu Glavatičeva na duži odmor. Centralna bolnica razmještena je u širem rejonu sela Odžaci. Tu se divizija oslobada ranjenika, bolesnika, kao i zarobljenih Talijana. Jedinice divizije raspoređene su tako da se osigura Centralna bolnica od napada zaostalih grupa četnika i muslimanske milicije, koji su se na tom terenu kretali. Štab divizije razmjestio se u selu Dudla, a 8. brigada u širem rejonu sela Razići.

Tek tu razbuktala se epidemija pjegavog i trbušnog tifusa koja je trajala nekoliko tjedana, a posljedice više mjeseci. Pjegavac je čitavoj diviziji nanio vrlo velike gubitke i smanjio njezinu pokretljivost i borbenu sposobnost do nepredvidivih razmjera. U stvari, jedinice su pretvorene u svojevrsne bolnice, a time je i čitava Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ morala biti zaustavljena u dalnjem prodiranju na istok, preko Drine.

O tome u izvještaju načelnika saniteta Vrhovnog štaba dr Gojka Nikolića od 29. marta, dopunjrenom 2. aprila 1943. godine, stoji:

„Pjegavac je za sada u neprekidnom porastu. Veći priliv potjeće iz 7. divizije kao i ostalih divizija. Još uvjek se radi o slučajevima koji su se inficirali negdje na prostoru Prozor - Jablanica... U cjelini, problem pjegavca smatramo veoma ozbiljnim i predviđamo da bi nam mogao nanijeti teške udarce i poremetiti udarnu moć naših jedinica".¹⁷²

Zbog toga je od načelnika saniteta Vrhovnog štaba zatražena sanitetska komisija da izvrši pregled 7. divizije. Štab divizije u izvještaju Vrhovnom štabu NOV i POJ od 2. aprila piše:

¹⁷¹ Stanko Bjelajac Ćane, *Zbornik Sedma banjomska divizija*, str. 293-294.

¹⁷² *Zbornik NOR-a*, tom II, knj. 8, str. 211.

„.... Konstatovano je da su oboljenja za koje se mislilo da je gripe, tifusna oboljenja. Tokom jučerašnjeg dana upućeno je u bolnicu 34. bolesnika, od kojih su 4 na putu umrla. Jedan je umro 31. III u ambulanti. Jučer ujutro javilo se 16 u ambulantu, a tokom dana došla su još dvojica. U ambulanti bolesnici padaju u agoniju, tako da se čini utisak prave bolnice. Zbog toga borci izbjegavaju ambulantu i postoje vjerovatnoća da ih ima dosta bolesnih koji se i ne javljaju odmah, nego tek onda kada više nisu u stanju da se kreću...“

Partijsko savjetovanje

Od prvog partijskog i vojnog savjetovanja u 8. brigadi, novembra 1942. godine, uslijed neprekidnih borbi i stalnog pokreta stvoreno je mnogo problema. O tome se moralo raspravljati i dati ocjene i stavovi za dalji rad i ponašanje.

Jedan od većih problema bilo je pitanje samovoljnog uzimanja hrane na terenu i u selima. Istina, nije bilo prisutno samo u 8. brigadi, ali je s obzirom na druge okolnosti njezinim borcima to pripisano kao karakteristika, što je dovelo do velikih neugodnosti.

Banija je siromašno područje u odnosu na druge krajeve zemlje, ali su tu borci imali dosta kukuruznog kruha, žganjaca, variva, prehrana je bila redovna i može se reći obilna za ratne uslove. Međutim, dogodilo se da su na planini Raduši borci Banije više umirali od gladi nego od daleko nadmoćnijeg neprijateljskog oružja.¹⁷⁴

Napuštanjem Banije 25. januara i prelaskom na pravac Slunj - Rakovica - Bihać - Bosanski Petrovac, te odlaskom intendanture 7. divizije i njezinih brigada do Lapca u Lici i kasnijim stizanjem u sastav jedinica kod Vrtoča, poremećeno je snabdijevanje. Odnosno, još na Baniji u vrijeme borbi za razbijanje neprijateljskih koncentracija, svakodnevno snabdijevanje boraca na položajima odvijalo se otežano, o čemu svjedoči i pismo političkog komesara 8. brigade od 25. marta.¹⁷⁵

Prelaskom preko Une u Bosnu to stanje se sve više pogoršavalo da bi na planini Raduši i Neretvi kulminiralo. Naime, gladovalo se uzastopno više od 20 dana.¹⁷⁶

¹⁷³ Zbornik sanitetske službe NOR-a, knj. 1, str. 155.

¹⁷⁴ Dr Gojko Nikoliš je u svojim memoarima *Korijen, stablo, pavetina* na str. 482 zabilježio: „Bitka na planini Raduši ulazila je u kritičnu fazu. Gore, na visini od 1.500 metara, u dubokom snijegu, gladni i bosi borci 7. divizije, pod komandom mog nekadašnjeg komandanta u Kraljevačkom odredu Pavla Jakšića, pružaju ogorčen otpor Nijemcima koji navaljuju iz doline Vrbasa. Obuze me posebno suošćeće prema Banjcima. Pitom je to narod dospio iz pitome Banije, gdje se jela kokoševina i uštipci, nevičan gladovanju i ratnim naporima ovakvih razmjera. Stižu glasovi da na položajima umiru, ne samo od neprijateljskog metka, već od gladi i iscrpljenosti...“ (Gojko Nikoliš, *Korijen, stablo, pavetina*, Zagreb, 1980, str. 482).

¹⁷⁵ Ahriv VII, reg. br. 9, f. 5, kut. 815.

¹⁷⁶ O tome je pisao u svom Dnevniku Stanko Bjelajac Ćane.

Preuzimanjem zadatka prenošenja, vođenja i praćenja ranjenika i bolesnika Centralne bolnice NOV i POJ, mogućnost snabdijevanja se pogoršala. Nije bilo hrane ni za ranjenike. Osim toga, za gladne tifusare nije važio nikakav zakon i oni su uzimali sve na što su nailazili a moglo je da se pojede. I za njih su snosili odgovornost borci 8. brigade, zaduženi da ih vode kroz bespuća.

O tome u navedenom pismu političkog komesara brigade svim političkim komesarima i delegatima brigade od 25. marta konstatira se:

„... I poslije ovoga desilo se je, da jedan veliki broj partizana ove brigade vrši pljačku i krađu oko Gornjeg Vakufa, Prozora, a naročito mnogobrojni slučajevi krađe pojavili su se u Jablanici i okolnim selima oko Jablanice. U Jablanici partizani naše brigade krali su ne samo živežne namirnice, odjeću i obuću nego su u krađi išli toliko daleko, da su krali turpije, čekiće, burgije i mnoge druge stvari, koje ne predstavljaju nikakvu vrijednost za partizane...”¹⁷⁷

Kako se uslijed slabog snabdijevanja povećavala nestašica u hrani, gladni borci su se hranili onim što se moglo naći u prirodi: divlji luk, crijuča, divlji kiseli kupus tzv. zečiji kupus, mlado lišće sa drveća i drugo bilje koje se dalo pojesti. Takođe, jeli su ubijene ili davno uginule konje i drugu stoku, što na Baniji nisu mogli ni pomisliti. Kada bi ponestalo mesa na već ogoljelim životinjskim kostima, borci su na vatri pržili kosti, mrvili ih u prah i jeli. Razno sjemenje konoplje, lana i drugih biljaka bila je prava poslastica.

Uzimanje predmeta za koje se u navedenom pismu kaže da „ne predstavlja nikakvu vrijednost za partizane“ i te kako je u tim uslovima predstavljalo vrijednost. Pojavila se svojevrsna trgovina između boraca, popularno zvana „trampa“ ili „đor“. Predmete uzete u Jablanici i okolini borci su „trampili“ ili „dorali“ na putu između sebe za jedan krompir ili sa seljacima na koje su nailazili, a kojima su ti predmeti bili potrebni.

Kako se prolazilo kroz krajeve gdje su ranije prolazile okupatorske, ustaške i četničke formacije, pravilan odnos sa narodom i prema narodu i njegovoj imovini za partizane je trebalo biti najvažniji metod političkog djelovanja. Otuda na te pojave kao odgovor dolazi krajnje strogo naređenje Vrhovnog šaba NOV i POJ da se sa terena ništa ne smije uzimati silom ili krađom, a da za samovoljno uzimanje slijede najstrože kazne - strijeljanje.

U pogledu snabdijevanja hranom najteže su prolazili nepokretni ranjenici, koji nisu mogli ništa sami da uzmu i pojedu. Zato je Vrhovni komandant NOV i POJ izmjenio naređenje i pismeno odobrio da se za potrebe ranjenika može rekvirirati sve što zatreba. Za ostale borce to i dalje nije važilo.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Arhiv VII, reg. br. 9, f. 5, kut. 815.

¹⁷⁸ M. Madić – M. Kavgić, *Titotovim ratnim putem*, str. 132, 140, 163.

Jedan od problema u 7. diviziji i njezinim brigadama bilo je pitanje zaštitnice na pravcu kuda su već prošle operativne jedinice, koje su uzele što se moglo uzeti. Operativnim prostorom do Glamoča i Livna već je bio prošao zbjeg naroda od oko 40.000 do 60.000 izbjeglica koji su trampili ili kupili ono što je preostalo od hrane poslije prolaska Glavne operativne grupe divizija, odnosno ranjenika i bolesnika. Istina, na pravcu Bugojno - Gonji Vakuf - Prozor i na planini Raduši u zimskim uslovima i nije imalo šta da se uzme. Takođe, štabovi banjiskih jedinica nisu imali naviku da posebno brinu o ishrani, već su se više oslanjali na intendanture i bataljonske komore, a one su bile nemoćne da izvrše zadatku.

Međutim, poznato je da su u drugim jedinicama određivane čitave desetine i vodovi boraca koji su rekvirirali hrana i stoku uz izdavanje potvrda.

Tako zamjenik političkog komesara brigade, u izveštaju Aleksandru Rankoviću od 19. marta 1943, govori o samovolnjem uzimanju hrane od strane boraca u selima i na terenu.^{17g} I novi rukovodilac politodjela 8. brigade Stefan Mitrović u izveštaju od 21. marta govori o problemu ishrane, te o drugim problemima u 8. brigadi.¹⁸⁰ To je dovelo da se sazove i održi partijsko savjetovanje brigade u selu Razići u Gornjoj Hercegovini.

Partijsko savjetovanje rukovodilaca članova KPJ održano je 23. marta uveče. Osim partijskih rukovodilaca 8. brigade prisustvovali su 1 članovi divizijskog komiteta, rukovodioci politodjela i komandant 7. divizije Pavle Jakšić. Nakon rasprave o navedenim pitanjima, za 25. mart zakazana je brigadna partijska konferencija kojoj prisustvuju svi komunisti brigade.¹⁸¹

Na partijskom savjetovanju komunista rukovodilaca i na partijskoj konferenciji raspravljaljalo se o ključnim pitanjima: deserterstvu komandira čete Petra Bojadžije sa još pet boraca brigade, samovolnjem uzimanju hrane od seljaka na terenu i drugom.

Jedna od najteže izrečenih mjera bila je presuda vojnog suda brigade i strijeljanje dvojice boraca P. Karajice iz Velikog Graca i M. Gaka iz Aova kod Vrnograča.

Usljed gubitaka u starješinskom kadru došlo je i do niza kadrovskih promjena. Za načelnika štaba brigade došao je oficir iz štaba 7. divizije Nikola Bjelac. Omladinski rukovodilac 8. brigade Zdravko Kolar vratio se u 7. brigadu, a Miloš Suzić Brko iz 1. bataljona otišao je za komandanta 2. bataljona. Na dužnost političkog komesara 1. bataljona postavljen je Adam Dupalo.¹⁸²

¹⁷⁹ Arhiv CK SKJ, Beograd, reg. CK-KPJ-1943/129.

¹⁸⁰ Isto, reg. CK KPJ – 1943/459.

¹⁸¹ Isto, reg. CK KPJ – 1943/133.

¹⁸² Arhiv VII, reg. br. 9, f. 5, kut. 815.

Kroz Hercegovinu

Našavši se u vrlo teškoj situaciji, štab 8. brigade je u vrijeme partijskog savjetovanja i partijske konferencije u selu Razići, na uporno traženje boraca, uputio zahtjev štabu 7. divizije da se brigada pomjeri naprijed na novu prostoriju. Tom je zahtjevu samo djelomično udovoljeno tek kada je to, prema opštoj situaciji, postalo neophodno.

U naređenju štaba 7. divizije od 29. marta 1943. godine, 8. brigadi je naređeno da se razmjesti na prostoru Sitnik - Zabrdani - Tinje, da uđe u trag četničkim bandama koje su se tu sakrile i da ih uništi. Takođe, brigada je trebalo da oslobodi Raziće radi smještaja bolnice 7. divizije.¹⁸³

U tom razmještaju brigada će ostati od 1. do 5. aprila kada se razmješta u sela Srednje Doljane i Tinje. U Zabrdanima je ostala samo ambulanta, koja se tu trebalo opariti od vaški i preseliti u Ljubuču.¹⁸⁴

Za vrijeme boravka brigade na prostoru Zabrdani - Sitnik - Tinje epidemija pjegavca još se više razbuktala. Pojavila se i dezinterija, otekline od avitaminoze. Smrtnih slučajeva bilo je oko 15. Ambulanta je iz dana u dan brojno rasla, a broj zdravih po bataljonima smanjivao se. Kriza u brigadi poslije Razića dostigla je vrhunac u Zabrdanima.

Ishrana je dobrom dijelom bila razlog ovakvog stanja. Bez brašna i kruha jelo se meso kuhan u vodi. Supa od ovog mesa bila je bez ukusa, pa je borci gotovo nisu ni mogli jesti.

Vojnički i politički rad bio je za sve ovo vrijeme pojačan, ali ni to nije puno poboljšalo postojeće stanje. Brigada se gotovo pretvorila u ambulantu.¹⁸⁵

Našavši se u teškoj situaciji, štab 8. brigade je već 5. aprila zatražio od štaba 7. divizije da se brigada ponovo premjesti naprijed u pravcu sela Ulog i Kalinovik. Međutim, to zbog postojeće situacije nije bilo moguće. Zato je štab divizije u naređenju od 6. aprila obrazložio potrebu ostajanja brigade na tadašnjoj prostoriji.¹⁸⁶ U stvari, to je bilo

¹⁸³ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 12, str. 149, 150.

¹⁸⁴ Stanko Bjelajac Čane, Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 295–296. i *Dnevnik*.

¹⁸⁵ Stanko Bjelajac Čane, Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 295–296, i *Dnevnik*.

¹⁸⁶ U naređenju štaba 7. divizije od 6. aprila između ostalog stoji:

,1. Primili smo vaš izvještaj od 5. IV tekuće godine.

2. Ne možemo se složiti sa vašim pomjeranjem u pravcu Kalinovnika i to iz slijedećih razloga:

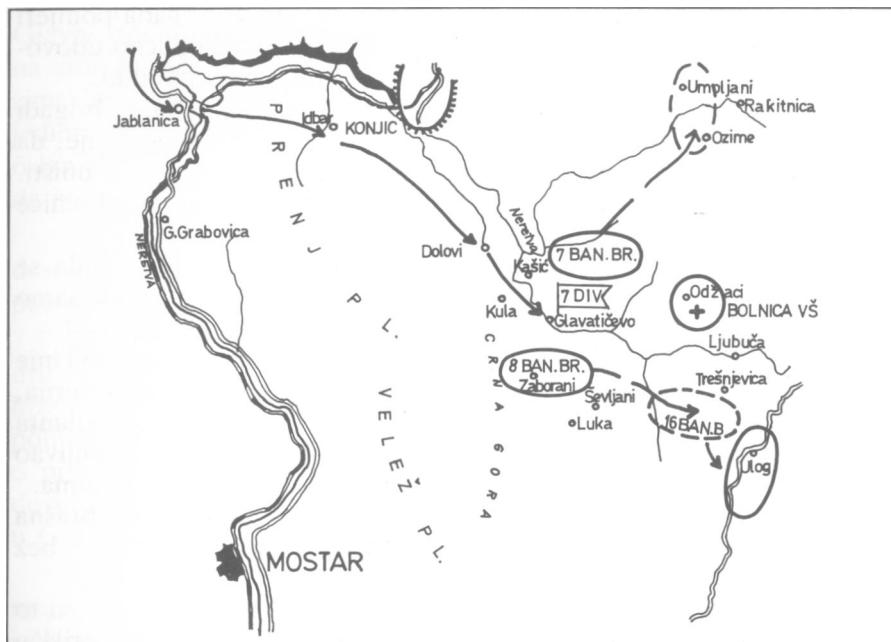
a) Vrhovni štab odredio je da se naša Divizija zadržava na ovoj prostoriji i da je kontroliše.

b) Vaša Brigada izvršila je opći pokret iz s. Razića u pravcu sela Zabrdani mimo odluke Vrhovnog štaba, a po našem odobrenju.

v) Zdravstveno stanje VII brigade slabije je nego vaše Brigade, a ona je smijenila III krajišku brigadu i isturena je prema neprijatelju. U slučaju ispada neprijatelja vaša je dužnost da pomognete Sedmu brigadu, što sa nove prostorije ne bi mogli zbog velike udaljenosti.

g) Vrhovni štab upoznat je u detalje sa situacijom u našim jedinicama i njegova je odluka da mi ostanemo ovdje. Njemu je poznata naša tendencija da se pomjerimo naprijed i prema tome ovo prebacivanje u skokovima shvatiće kao izvrđavanje njegovih naredenja... (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 12, str. 106).

naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ kako bi divizija, uz prebolijevanje epidemije tifusa, ujedno štitila Centralnu bolnicu od napada četnika i muslimanske milicije na tom terenu.

Sa ranjenicima i bolesnicima kroz gornju Hercegovinu mart - april 1943.

Na tom terenu brigada će ostati do 9. aprila, kada je Vrhovni štab NOV i POJ odobrio da se pomjeri u rejon Ulog - Obalj. Do toga je došlo zato što je 16. brigada bila upućena na pravac Sarajevo - Trnovo - Kalinovik - Foča.

Brigada u borbama na Drini

Pomjeranjem u rejon sela Ulog - Obalj, na cesti Nevesinje - Kalinovik, brigada je uključena u odbranu rejona Ulog - Kalinovik - Brod na Drini.

Zbog nastupanja Talijana, četnika i ustaša od Mostara u pravcu Nevesinja, Gacka, Uloga i Kalinovika, pokrenuta je naprijed čitava 7. divizija, zajedno sa Centralnom bolnicom. Umjesto rasformirane 9. dalmatinske divizije, u Nevesinjskom polju, 6-8 km južno od Uloga, zadržana je 3. dalmatinska i 10. hercegovačka brigada. U rejonu Kalinovik - Dobro Polje - Šivolje pored 16. brigade prikupljen je i bataljon 6. istočnobosanske brigade i jedan bataljon Majevičke brigade. Centralna bolnica premještena je u rejon sela Miljevina, na cesti Kalinovik - Foča.

Osma brigada našla se time u rejonu Ulog - Strane u rasporedu: 1. i 2. bataljon u Ulogu, a 3. u selu Strane. U toku napornog i teškog marša iz sela Zabrdani u pravcu Tinje, u brigadnoj ambulanti umrla su 4 borca. Takođe, u Ulogu su oboljeli od tifusa Ignjatija Joka, Adam Dupalo, Đuro Roksandić i drugi rukovodioци.

U rejonu Uloga higijenski uvjeti i ishrana bili su nešto povoljniji, pa se i zdravstveno stanje boraca počelo vidno popravljati. Iz divizijske i Centralne bolnice Vrhovnog štaba počeli su se vraćati i oporavljeni bolesnici. Sve je to utjecalo na moralno-političko stanje brigade i počeo je jačati borbeni duh.

U međuvremenu, 3. dalmatinska i 10. hercegovačka brigada razbile su četnike prikupljene u rejonu Nevesinja.¹⁸⁷

Zato je 8. brigada morala biti ponovo pokrenuta u pravcu Glavatičeva. Iz brigade na partijski kurs pri CK KPJ otišli su 17. aprila, Stanko Kreća Čane zamjenik političkog komesara brigade i Rade Grmuša Rada zamjenik komandanta brigade.¹⁸⁸

Razbijanje četničkih grupa i muslimanske milicije

Štab 8. brigade dobio je 17. aprila u 11 časova naređenje od Vrhovnog štaba NOV i POJ da odmah krene u pravcu Glavatičeva - Čićevo - Zaborani. Pokret je iz Uloga izvršen oko 16 časova i do 21 čas brigada je stigla na prostor sela Bak, gdje je zanoćila.

¹⁸⁷ O njihovom kukavičluku i zlodjelima u pismu delegata četničke Vrhovne komande od 13. aprila 1943. godine stoji:

„Po treći put u kratkom roku mi smo osramotili naše zastave i našu vojnu slavu i srpsko ime... Većina trupa je kurvanjski pobegla ispred neprijatelja... Oni koji su bili junaci u pljački i klanju žena, bili su kukavice čim je prva puška pukla....“ (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 12, str. 612-613).

¹⁸⁸ Arhiv CK SKJ, Beograd, reg. CK KPJ 1943/161.

Drugog dana marša u 19 časova brigada je stigla na prostor Glavatićevo - Čičevo - Kruševljani. Njena prethodnica već se bila sukobila sa grupom četnika. U 5 časova ujutro slijedećeg dana bataljoni su krenuli na zadatak: 1. bataljon da očisti sela Zaborane i Česim i dalje u pravcu Čičeva, 2. bataljon da očisti Čičevo i Kulu i da se zadrži na toj prostoriji, a 3. bataljon zadržan je u rezervi.

Toga dana 1. bataljon, čisteći Zaborane, naišao je na grupu četnika koji su se povukli u šumovit predio planine Crne Gore. Zaplijenjeni su puškomitrailjer i 2 karabina. Bataljon je dalje produžio od Zaborana ka Česimu i u 23 časa stigao u Glavatićevo. Drugi bataljon je u napadu na Čičevo naišao na grupu od oko 100 četnika i poslije kraće borbe razbio je, natjerao u bjekstvo preko sela Kula za Borke.¹⁸⁹

Od 18. do 20. aprila brigada je vodila manje borbe sa zaostalim grupama četnika i muslimanske milicije na prostoru Ulog - Biškup - Zaborani - Čičevo - Kula - Česim, a zatim je upućena na zatvaranje pravca koji iz Sarajeva vodi za Trnovo i Kalinovik (rejon sela Kruševljani). Marš je započeo 28. aprila u 6 časova, pravcem Kruševljani - Ulog - Kalinovik - Dobro Polje. Poslije dva dana marša brigada je, 1. maja, stigla na prostor sela Varoš - Dobro Polje - Boljanovići. Tu je zateklo obavještenje da neprijatelj priprema novu ofanzivu, pa su preduzete mjere da se pripreme za nove borbe i zadatke. Jedna od tih mjera bilo je prikupljanje preboljelih boraca iz partizanskih bolnica.

Prikupljanje prezdravljenih i izlječenih boraca

U odjeljenjima Centralne bolnice, drugim bolnicama i ambulan-tama nalazilo se dosta boraca 7. divizije. Neki su već bili ozdravili, ali su i dalje ostajali u bolnicama radi oporavka. Dio banijskih boraca otišao je u druge jedinice Glavne operativne grupe divizija.

Za prikupljanje prezdravljenih boraca i starješina štab 7. divizije formirao je posebnu ekipu sa političkim komesarom 1. bataljona 8. brigade Adamom Dupalom na čelu i uputio je na teren. O toj akciji Adam Dupalo je zabilježio:

„Prvi maj smo proslavili u Dobrom Polju dvostruko i kao praznik radničke klase i kao dan povratka u bataljon prezdravljenih drugova. Posebno je bio zadovoljan komandant bataljona, Stanko Nevajda, jer se njihovim povratkom popravilo nezavidno brojno stanje u bataljonu.

Sutradan, 2. maja, upravo pred ručak, stigao je u bataljon kurir iz štaba naše 8. brigade, odakle su tražili da se odmah javim radi hitnog upućivanja na jedan zadatak. U štabu brigade komandir Mirko Burić (*zamjenio oboljelog Sakriju Bijedića - opaska autora*) rekao mi je da do večeri treba da stignem u štab divizije.

¹⁸⁹ Podaci iz Dnevnika Stanka Bjelajca Ćane.

- Izgleda, treba da preuzmeš ambulantu naše divizije, da priključiš prezdravljele borce i da ih dovedeš u sastav divizije.

Sa mnom je trebala da podje i Belka Jovičević Ljubica član politodjela 8. brigade, koja je tek prije neki dan došla iz ambulante (zajedno smo kao tifusari bili u ambulanti u Obiju i Ulogu).

U štabu 7. divizije javili smo se komesaru Đuri Kladarinu. Upoznao nas je sa zadatkom i skrenuo pažnju da posvetimo punu pažnju ranjenim i bolesnim drugovima, posebno da se staramo o ishrani, kako bi se što prije oporavili i vratili u borbeni stroj svojih jedinica. Posebno nas je upozorio da vodimo računa o ponašanju drugova na terenu kuda se budemo kretali, kako ne bismo ostavili ružnu sliku narodnih boraca i pripadnika 7. banjiske. Za ovo je nužno da neprestano politički djelujemo.

- Strogo morate sprečavati samovoljno uzimanje hrane - rekao je i dodao - sa članovima Partije treba razgovarati, mobilisati ih da vam pomognu oko prikupljanja ranjenika i bolesnika, oko organizacije i u toku marša, oko prehrane, kao i oko održavanja reda i nužne discipline.

Komandant divizije Pavle Jakšić, detaljnije nas je upoznao sa zadatkom:

- Ti ćeš, Adame, biti komandant te grupe prezdravljenih boraca. Večeras prikupi borce iz Krbljina i Sivolja i odmah kreni preko Miljevine i Drine za Čelebić. U toku puta poveži se sa sanitetom Vrhovnog štaba, od kojeg ćeš dobiti podatke gdje još ima ešelona bolesnika iz naše divizije, kao i uputstva za pokret i sve ostalo. Sve prezdravljele pripadnike divizije povući ćeš u svoju kolonu i neka idu s vama dok se ne sretнемo. Bit ćeš na vrijeme obavješten kada i gde ćeš doći u sastav divizije. Od zdravijih drugova oformi zaštitni vod..."¹⁹⁰

Pomoćnik načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ, Pavia Ilića Veljko izdao je 10. maja 1943. godine ovlaštenje političkom komesaru 1. bataljona 8. brigade 7. banjске udarne divizije Adamu Dupalu da izvrši prikupljanje prezdravljenih starješina i boraca sa teritorije Like, Banije i Korduna, radi popune 7. banjске udarne divizije (original kod Adama Dupala).

OVLAŠTENJE

Za druga Dupalo Adama, političkog komesara I bataljona VII* brigade VII divizije koji se upućuje br. 3 sa zadatkom:

1) Da prikupi sve prezdravljele borce sa teritorije Like, Banije i Korduna. U tom pogledu drug Vita kao i uprava navedene bolnice izaći će mu u susret.

2) Sve prezdravljele formirati u tri bataljona i to: VII., VIII. i XVI. brigade sa komandnim kadrom. Ljudstvo sa označenih teritorija a koje

¹⁹⁰ Adam Dupalo, Zbornik *Sedma banjiska divizija*, str. 316-317.

nije bilo u sastavu ove divizije, podjeliće podjednako u sve tri brigade, voditi računa o njihovim funkcijama koje su imali u ranijim svojim jedinicama.

3) Ovako organizovana grupa smestiće se na prostoriji selo Ječmište, s. Omarina, s. Kunovo.

4) Snabdijevanje ove grupe vršiće intendantura bolnice sve do onoga dana kad ova grupa bude ušla u sastav svoje divizije.

5) Komandant grupe biće drug Dupalo Adam, koji prima odgovornost za uredno snabdijevanje, red i rad u grupi.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

10/V-443-

Za Vrhovni štab
Veljko V.R.

P. S. Ljudstvo VII divizije koje se nalazi na komandnim mestima ili u kakvoj funkciji u bolnici, drug Dupalo ima pravo da ga izvuče.

Na Zelengori i marš do Celebića

Maja 1943. njemačko komandovanje u Jugoslaviji provodilo je opsežne pripreme sa koncentracijama trupa za novu operaciju velikih razmjera, pod šifrovanim nazivom „Švarc"¹⁹¹. Tom operacijom, koja je trajala mjesec dana, neprijatelj je želio da uništi jedinice Glavne operativne grupe VŠ na uskom brdsko-planinskom prostoru Crne Gore, Sandžaka i Hercegovine, a sa njima vrhovno vojno-političko rukovodstvo NOVJ.¹⁹²

Takođe, neprijatelj je stalno vršio pojačanje snaga u dolini Drine - rejon Višegrad, Goražde, Foča, pa je na taj pravac upućena prvo 16. banijska brigada, a zatim 7. i 8. brigada iz Uloga i Dobrog Polja.

Osma brigada tada je imala nešto više od 300 boraca sposobnih za borbu. Naređenje za pokret iz rejona Dobrog Polja dobila je telefonom od štaba 7. divizije, 4. maja u 18 časova. Pokret je izvršen u 9 časova 5. maja, pravcem Dobro Polje - Jeleč. U šumi kod sela Jeleč brigada je zanoćila zajedno sa štabom 7. divizije i 7. brigade. Iste noći mjesni četnici, maskirani u partizane, uspjeli su da se uvuku u brigadnu komoru i uzmu oko 20 pušaka. Poslije brze intervencije pronađeno je 10 pušaka, dok su 10 četnici uspjeli odnijeti.

Slijedećeg dana brigada je nastavila pokret u pravcu Konjske Vode, gdje stiže do 14 sati. Tu je, prema naređenju štaba 7. divizije zadržana. Njen zadatak bio je da zatvori pravac Jeleč - Konjske Vode i dalje ka Zelengori.

Da bi se što bolje zatvorio pravac Foča - dolina Drine, u pravcu sela Trbušće i Beleni ka Zelengori, gdje se još uvijek nalazilo više stoti-

¹⁹¹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 11, dok. 104.
¹⁹² Hronologija, str. 468.

na ranjenika i bolesnika, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 9. maja da se čitava 7. divizija pomjeri u pravcu Drine, odnosno da se 8. i 16. brigada upute prema Drini u rejon sela Đerđevo (ušće rijeke Bistrice u Drinu kod Broda na Drini).¹⁹³

Usljed dotadašnjeg rasporeda banijskih brigada, štab 7. divizije u pravcu Đerđeva orijentira 7. brigadu, a 8. brigadu zadržava u rezervi i upućuje u rejon Vrbnica - Ljubina na Zelengori.

Prema naređenju štaba 7. divizije, 8. brigada je iz rejona Konjske Vode krenula 11. maja u 6 časova ujutro. U Vrbnicu je stigla oko 11 sati istog dana. Prvi i 2. bataljon posjeli su položaje u rejonu Vrbniče, a 3. bataljon položaje u rejonu Ljubina, gdje se nalazio štab 7. divizije. Na tim položajima brigada ostaje do 14. maja, kada je krenula za selo Ćurevo, u koje stiže oko 20 sati. Tu je zanoćila i 15. maja ujutro u 5 sati nastavila pokret preko rijeke Tare i planine Ljubišnje, kroz Sandžak.

Marširajući od Ćureva uzvodno uz Taru, a zatim preko Ljubišnje i Lisca, na položaje zapadno od Pljevalja u Sandžaku 7. divizija stiže do 17. maja, a zatim zauzima odbrambene položaje jer je ofanziva već počela 15. maja dok su se 7. divizija i njezine brigade nalazile na maršu sa Zelengore u pravcu Pljevalja.

¹⁹³ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 9, str. 230.

U bici na Sutjesci

Kada je 8. brigada pristigla u novi rejon rasporeda, ekipa za prikupljanje rekonvalescenata, pod rukovodstvom Adama Dupala, dovela je kod Čelebića tri bataljona sa oko 600 prikupljenih rekonvalescenata. Svaka banijska brigada dobila je svoj bataljon, što je znatno ojačalo brojno stanje. Osma brigada dobila je nazad svojih 186 rekonvalescenata.¹⁴⁴

Prikupljen na desnoj obali Čehotine (rejon sela Glisnica) štab 8. brigade izdao je naređenje bataljonima. Prvi bataljon je upućen u selo Donja Brvenica sa zadatkom da u širem rejonu organizira odbranu i sprijeći neprijatelju prelazak na lijevu obalu Čehotine. Drugi bataljon dobio je zadatak da posjedne položaje lijevo od 1. bataljona u rejonu sela Raović, sa istim zadatkom. Treći bataljon je upućen u selo Glisnica da zauzme položaj i uspostavi vezu sa bataljom 3. dalmatinske brigade koji se tu nalazio. Štab brigade sa prištapskim dijelovima raspoređen je u selo Gornja Orlja.

Ujutro 18. maja oko 7 časova neprijatelj je otpočeo nastupanje jednom kolonom prema položajima 3. bataljona, a drugom prema tt. 1041 (Vrbica), gdje je položaje držao jedan bataljon 6. istočnobosanske brigade.

Treći bataljon 8. brigade pustio je neprijatelja na domet efikasne pješadijske vatre, a zatim je otvorio snažnu vatru. Ubijena su 3, a ranjeno više neprijateljskih vojnika. Dok se ta kolona sređivala, druga kolona je izbila do tt. 1041 (Vrbica) na položaj bataljona 6. istočnobosanske brigade, koji je nije branio već se povukao na lijevu obalu Čehotine. U međuvremenu, povukao se i bataljon 3. dalmatinske brigade. Pošto su oba boka 8. brigade ostala otkrivena, njezin 2. i 3. bataljon su se po grupama prebacili na lijevu obalu Čehotine, tako da su se 18. maja sve tri brigade našle na lijevoj obali Čehotine dok je neprijatelj ovlađao selima Vajtina i Glisnica.

Od 18. do 23. maja neprijatelj nije dejstvovao već se koncentrirao i pripremao za forsiranje Čehotine, intenzivno izviđao položaje brigada i neprekidno ih obasipao artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Aktivnost avijacije naročito je porasla u dva posljednja dana, posebno na položajima 3. dalmatinske brigade koja je imala 15 poginulih i ranjenih boraca i starješina.

Prema dopunskom naređenju štaba 7. divizije, 8. brigada je posjela položaje na liniji Hočevina - Tikova, sa 3. bataljonom u brigadnoj rezervi u selu Hočevina i sa jednom četom u Kruševu. Desno, na

¹⁴⁴ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 13, dok. 129 i 204.

položajima sela Potpeć, nalazila se 7. brigada, a lijevo 3. dalmatinska brigada na liniji Trnovice - Popov Do, gdje je stavljen pod komandu štaba 7. divizije.¹⁹⁵

U zoru 24. maja neprijatelj je počeo napad širokim frontom. Forsirao je Čehotinu u rejonu sela Gradac i uz jaku podršku artiljerije i avijacije potisnuo 3. dalmatinsku brigadu. Time je stvorio mostobran koji je u toku dana proširio izbijanjem do sela Popov Do. Po jačini napada bilo je očito da je neprijatelj na tom sektoru usmjerio pravac glavnog udara 369. legionarske „Vražje“ divizije. Pokušaj da istog dana prijeđe potok Voloder i da se uklini u položaje 8. brigade bio je odbijen.

Na osnovu nastale situacije, štab 7. divizije odmah je izdao naređenje štabovima 3. dalmatinske i 8. banijske brigade da u uskom sadejstvu što prije organizuju protivnapad da bi se neprijatelj izbacio iz mostobrana. Zbog velike udaljenosti 3. bataljona, kojeg je trebalo uvesti u borbu u noći 24/25. maja, nije se mogao organizirati zajednički napad brigade, a protivnapad koji je samoinicijativno 24. maja oko 15 časova izvela 3. dalmatinska brigada nije dao rezultata.

Neprijatelj je proširio mostobran 25. maja, a njegove snage dostigle su jačinu puka. Treća dalmatinska brigada i 3. bataljon 8. brigade uspjeli su 25. i 26. maja da ih blokiraju, ali ozbiljniji protivnapad mogao je da počne tek u noći 26/27. maja, kada je na položaje stigla 3. krajiška brigada. Protivnapad je počeo 27. maja oko 2 časa ujutro. U protivnapadu su učestovovala četiri bataljona 3. dalmatinske, tri bataljona 3. krajiške i dva bataljona (2. i 3.) 8. banijske brigade. Međutim, zbog nepotpune organizacije sadejstva i slabog funkcionisanja veza, protivnapad nije počeo jednovremeno. Jedino je 3. bataljon 3. dalmatinske brigade počeo napad u 3 časa, pa je primio na sebe najjaču koncentraciju vatre i pretrpio osjetne gubitke. Ostali bataljoni napadali su neobjedinjeno iz raznih pravaca i u različito vrijeme. To je neprijatelju omogućilo da ih po dijelovima tuče koncentričnom vatrom. Borba se vodila sve do 11 časova 27. maja. Samo sa nekih dijelova položaja neprijatelj je bio odbačen, ali je protivnapad u cjelini završio neuspjehom, a obje strane pretrpjele su osjetne gubitke. Treća dalmatinska brigada imala je 16 poginulih i ranjenih, 3. krajiška brigada 1 poginulog i 2 ranjena, a 3. bataljon 8. banijske brigade 2 poginula i 6 ranjenih.

U toku 26. i 27. maja neprijatelj je energično napadao na položaje 1. i 2. bataljona 8. brigade, ali nije imao većih uspjeha. Samo 27. maja izveo je dva napada na položaje 1. bataljona. Prvi napad je odbijen bez većih napora, a u drugom iz pravca Donja Brvenica, neprijatelj je prebacio oko 200 vojnika na lijevu obalu potoka Voloder. Međutim, 1. bataljon je izvršio protivnapad i odbacio ih nazad, nanoseći im osjetne gubitke.

Tih dana neprijatelj nije uspio da zabilježi značajnije uspjeha na dijelu fronta 8. brigade niti u napadu na položaje 7. i 16. brigade. Tako je 7. divizija, ojačana 3. dalmatinskom brigadom i 3. krajiškom

¹⁹⁵ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 13, str. 299–304.

brigadom, uspjela da zaustavi 369. legionarsku „Vražju“ diviziju sve do prodora njemačke 1. brdske divizije sa istoka, preko planine Sinjajevine.

Dok su se vodile borbe na Čehotini pogoršavao se položaj Glavne operativne grupe divizija na ostalim dijelovima fronta. Stoga Vrhovni štab NOV i POJ donosi odluku za proboj iz okruženja. Sedma divizija otpočela je povlačenje sa linije rijeke Čehotine ka rijeci Tari 29. maja u 6 časova ujutro. Dan ranije, štab 8. brigade primio je naređenje štaba 7. divizije da se povuče na nove položaje na liniju Zahum - selo Meljak.

Jedinice divizije odvojivši se od neprijatelja na rijeci Čehotini kod Pljevalja, krenule su usiljenim maršem u pravcu sela Tepce, gdje je bio rejon prelaza preko Tare. Do Tare 8. brigada je stigla istog dana do 19 časova.

U kanjonu Tare i Pive

Prema dopunskom naređenju štaba 7. divizije, 8. brigada dobila je zadatak da što prije stigne na položaje ušća Tare u Pivu, da na položajima u rejonu Šćepan Polje - Rudine smijeni dva bataljona 3. krajiške brigade i da tu ostane do prijema novog zadatka. Kanjon Tare brigada je savladavala cijele noći 29. maja i sljedećeg dana do 14 časova produžila marš bez odmora sjeveroistočnim padinama Durmitora i Pivske planine općim pravcem Tepca - Sušičko jezero - Nedajno - Rudine - Šćepan Polje. Oko ponoći 30. maja stigla je u rejon Suhog vrha (k. 1720) na sjevernim padinama Durmitora i tu je, zbog veoma lošeg vremena, zastala da sečaka dan. Kameniti Durmitor, pokriven debelim zamrznutim snijegom, nije pružao nikakve uslove za odmor. Borci slabo odjeveni, neki potpuno bos¹⁹⁶ proveli su tu noć šibani hladnim vjetrom sa snijegom. Gusta magla i noć spriječavali su daljnji pokret, te je marš nastavljen u zoru u pravcu Sušičkog jezera. Čim se razdaniло počela je sa napadom neprijateljska avijacija, koja je brigadu pratila u stopu, ne samo tog već i sljedećih dana. Blizina sarajevskog i banjalučkog aerodroma to im je omogućavala.

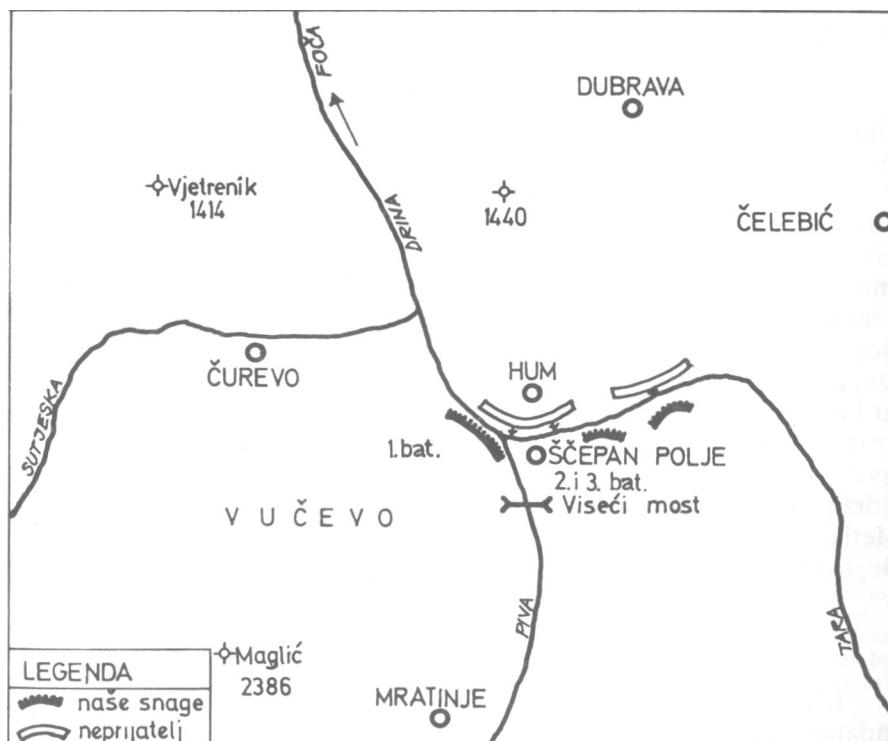
Međutim, odmor je kratko trajao. Već 31. maja 7. divizija je dobila naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ:

„Ubrzajte pokret. Vašu VII brigadu rasporedili smo na levoj obali Sušice. Vi sa VIII i XVI brigadom imate zadatak da posednete Taru od Uzlupa do Šćepan Polja smenjujući III krajišku.

¹⁹⁶ Štab 7. divizije u izvještaju Vrhovnom štabu od 29. maja 1943. godine istakao je 8. brigadu u borbama na rijeci Čehotini: „.... Tako u posljednjim operacijama mnogi komandanti vrlo lepo i uspešno su vodili svoje jedinice – naročito u Osmoj brigadi. Borbeni moral naših jedinica nas je borbama oko Pljevalja i iznenadio. Borci su se vrlo dobro držali i žustro su branili svaki položaj i bili su spremni uvek preći u kontranapad i juriš na neprijatelja. U borbama oko Pljevalja imali smo ukupno 2 mrtva i 10 ranjenih kod Osmе brigade, među mrtvima pao je i junacičkom smrću komandir čete u III bataljonu drug Rade Miočinović. Drug Rade Miočinović, borac još iz ustanka, isticao se u mnogim akcijama a naročito sada kad je naša divizija preživljavala najteže dane.“ (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 13, str. 302–303).

Važne tačke za odbranu su Uzlup, Šćepan Polje i D. Kruševac, na kojima izraditi bunkere sa automat, oruđima. Tok reke neprekidno izviđati i patrolirati. Vaše rezerve držati na Rudinama. Ovaj položaj posesti 1-V do 24 časa, neizostavno, pošto III krajška hitno odlazi na levu obalu Drine. III dalmat. odmah uputiti preko Rudina na levu obalu Drine - pod komandu I divizije.¹⁹⁷

Izvršenju naređenja Vrhovnog štaba pristupilo se odmah. Poslije novih 7 sati marša, 8. brigada je stigla u rejon Sušičkog jezera. Tu se predahnulo i pripremljen je obrok tople hrane. U 22 časa marš je nastavljen kroz šumu u potpunom mraku. Počela je da pada jaka kiša, borci umorni i iscrpljeni držeći se jedan za drugog jedva su se vukli. Štab brigade strogo je vodio računa da nitko ne ostane ili nastrada, no i pored toga bilo je onih koji su iscrpljeni ili iznemogli zauvijek ostali u gudurama. Na kraju dana brigada je stigla na cilj i posjela položaje na lijevoj obali Tare, istočno do sela Rudine u rejonu Šćepan Polja. Tu je imala manja puškaranja sa dijelovima neprijateljskih jedinica koje su u gumenim čamcima pokušavale da se prebace na lijevu obalu Tare.¹⁹⁸

Raspored jedinica 8. brigade u rejonu Šćepan Polje 1-6. juna 1943.

¹⁹⁷ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 9, str. 324.

¹⁹⁸ Podaci iz Zbornika Sedma banjška divizija, članak Stanka Bjelajca Čane, str. 359, i Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 14, str. 25.

Na tim položajima brigada ostaje do 6. juna, spriječavajući neprijatelja da prodre na odsjeku Čokova Luka - Šćepan Polje. Tada je dobila naređenje štaba 7. divizije da istog dana pregazi Pivu, savlada kanjon i izbjije na plato Vučevu. Pošto su na brzu ruku postavljene drvene grede i na njih postavljeni pleteri (ljese izrađene od pruća) brigada se počela prebacivati preko Pive. Prelazilo se sporo. Preostali konji natjerani su u rijeku da je preplivaju. Pošto je u intendanturi brigade bilo nešto ovaca, morale su biti ostavljene na desnoj obali Pive. U rijeku je bačen i višak oružja, kao i teško naoružanje, osim protivtenkovske puške.

O prijelasku preko improviziranog mosta na Pivi, Stana Begović Ćana se sjeća:

„Dok se vodila teška borba kod Šćepan Polja, sa intendanturom 8. brigade morala sam preći Pivu preko improviziranog mosta. Avioni su strahovito tukli tako da je na sve strane bilo mrtvih i ranjenih. Ostale smo samo ja i jedna Bosanka po imenu Ljuša. Kad sam krenula preko mosta sa kravom, krava je pala u vodu i ja sam ostala klečeći na pleteru. Kad sam došla k sebi prešla sam rijeku. Kravu sam dozvala, izvukla je iz rijeke, te krenula za svojom jedinicom. Tako sam stigla svoj 3. bataljon gdje su me drugovi radosno dočekali.”¹⁹⁹

Most na Pivi služio je kao meta neprijateljskoj artiljeriji. Ona je tukla most čim bi se neko na njemu pojavio. Goneći čopor ovaca preko mosta, poginuo je borac Petar Šesto iz Gvozdanskosi

Skoro je nemoguće opisati sve teškoće i stradanja boraca prilikom prijelaza Pive, kao i pokreta uz litice kanjona do platoa Vučevu. U toku penjanja iznemogli borci često su se otiskivali i padali u stijenovit ambis. Mnogi su se sklanjali, zavlačili u škrape i šipražje, i tu ostajali, nemoćni da krenu dalje. Takav slučaj zbio se sa članom politodjela Bogdanom Perovićem, ali su ga spriječili Ljubica Jovičić Belka i Adam Dupalo, nagovorivši ga da krene dalje. Posebnu požrtvovanost pokazale su bolničarke Safija Zjakić - Bijedić, Jelena Obračević, Jela Nišević i druge. One su činile i nemoguće, te su mnoge drugove i drugarice izvele na plato Vučevu i dalje preko Sutjeske. Takođe, posebnu izdržljivost pokazale su Milka, Stoja i Nevenka Benak, zatim Kaja Metikoš, Kaja Pavelić, Milka Šarić, Ljubica i Stoja Štekić, Stana Begović Ćana i druge.

Preko Sutjeske

Izlaskom na plato Vučevu, 7. juna, 7. banijska divizija dobila je zadatak da se tu zadrži do dolaska Centralne bolnice sa Pivske planine i 3. udarne divizije sa Durmitora. Osma brigada u poretku 7. divizije držala je položaje prema Mratinju, na liniji Javorje - Prebijena klada.

¹⁹⁹ Iz pisma Stane Begović Ćane, udate Lazarević, iz sela Lovćenac kod Subotice. Pismo u ličnoj arhivi autora.

Kako je u to vrijeme sitacija kod 1. i 2. proleterske divizije, na pravcu probaja neprijateljskog obruča u kanjonu Sutjeske i na Zelengori, postajala sve kritičnija, 7. divizija je već u noći 7/8. juna dobila novo naređenje da izvrši pokret i požuri sa prebacivanjem preko Sutjeske. Ona je 8. juna krenula sa platoa Vučevu pravcem Mrkalj Klade - Dragoš Sedlo prema mjestu prelaska Sutjeske, u rejonu Tjentišta. U toku marša, oko 16 časova, štab divizije dobija naređenje od zamjenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ da usiljenim maršem izbije na Sutjesku, te nastavi pokret prema Milinkladi, pravcem probaja 1. proleterske divizije.²⁰⁰

Sedma divizija je postupila prema navedenom naređenju i sa oko 600 pokretnih ranjenika i bolesnika krenula prema Sutjesci. Osma brigada je do Dragoš Sedla bila u njenoj zaštitnici, a zatim na čelu. Preko Sutjeske prebacivanje je počelo već oko 19 časova 9. juna.²⁰¹

Kada je 8. brigada na čelu 7. divizije izbila na desnu obalu Sutjeske, na položajima južno od kose Krekovi, dijelovi Operativne grupe vodili su žestoku borbu sa neprijateljem koji je svim snagama nastojao spriječiti dalji probor na Zelengori. Uski prolaz preko Sutjeske žestoko je tukla neprijateljska artiljerija, a avijacija je danju po eskadrilama na smjenu bombardirala dolinu rijeke od Tjentišta do Suhe.

Prelaz preko rijeke nabujale od snijega i jakih kiša tekao je teško i sporo. Fizički najsnajniji borci i starješine, stoeći u vodi do pasa i držeći se za ruke u lancu, pomagali su slabijima da prijeđu. I pored toga voda je nekolicinu najslabijih prosto otrola i odnijela u nepovrat. Zbog toga su neki izbjegli da prijeđu rijeku tada, ostavši na desnoj obali.

Upronošću boraca u jedinicama koje su se nalazile u prethodnici 7. divizije, spriječeno je da neprijatelj 9. i 10. juna krene i probije se klisurom Sutjeske od Tjentišta do Suhe, te dolinom Hrčavke u pravcu

²⁰⁰ U pomenutom naređenju, između ostalog, stoji:

„Neprijatelj je izbio na Maglić i vrši pritisak ka Prijedoru. Takođe, neprijatelj je poduzeo ofanzivu ka G. i D. Barama, sa ciljem da izbije u Suhu i preseče vezu – pravac naših jedinica koje se prebacuju preko Suhe. Još nije izbio u Suhu, ali će verovatno izbiti u toku 9. VI. tek. godine.“

Sa severa nepr. drži još Košur – i pored nekoliko napada, nismo uspjeli da ga zauzmemos. Danas je nepr. povratio položaj Borovno na desnoj obali Sutjeske, između Mrkalja i Tjentišta. U vezi s ovakvom situacijom odmah postupite po sledećem:

1) Odmah krenite usiljenim maršem cjelokupnom divizijom sa sve tri brigade i pokretnim ranjenicima pravcem: Vučevu – Suha Gora – Lokva Derenčište – Mrkalj Klade – Dragoš Sedlo, zatim dalje, potokom koji teče istočno od Skakavca na Sutjesku, koju ćete preći negde oko ušća ovog potoka, tj. jugozapadno od Tjentišta 2–3 km.

Pošto neprijatelj drži Borovno vi ćete uputiti još od Lokve Derenčište označenim pravcem jednu brigadu, koja će blokirati nepr. položaje Borovno i omogućiti vam brz prelaz Sutjeske, sprečavajući nepr. da izvrši ispad u pravcu Tjentišta, odnosno mesta prelaza.

Pokret izvršite sa punim obezbjeđenjem, naročito bokova. Dalji vaš pravac po prelazu Sutjeske: Krekovi – Milinklada – Hrčava – Lučke Kolibe – Vrbnica.“ Takođe, u naredenju stoji da u noći 9/10. juna Sutjeska mora biti bezuvjetno pregažena. (Zb. NOR-a, tom II, knj. 9, str. 353).

²⁰¹ U rejonu Dragoš Sedla u štabu 7. divizije sazvano je i održano savjetovanje sa svim štabovima brigada i štabovima bataljona. Razrađeni su svi detalji o prijelazu Sutjeske i dalnjim dejstvima. (Zbornik Sedma banjška divizija, str. 193).

Gornje i Donje Bare. To je omogućilo da čitava 7. divizija sa 600 pokretnih ranjenika i bolesnika, te dječijim domom, u noći 9/10. juna prijeđe Sutjesku i izbjije ispred neprijatelja koji je držao rejon kose Krekovi. Divizija je poslije Sutjeske izbila na prijevoj između Ozrena i Vilinjaka, te preko Hrčavke odstupila u pravcu Lučkih Koliba i dalje na Zelengoru.

Kada je začelje 8. brigade, negdje oko 9. časova 10. juna prelazilo greben Ozrena, na njezin desni bok i začelje otvorena je jaka vatra. Bila je to neprijateljska kolona koja se kretala iz pravca Krekova prema prijevoju između Ozrena i Vilinjaka. Prilikom prelaska potoka Hrčavka neprijatelj je otvorio jaku vatu i na lijevi bok kolone. Bila je to kolona koja je nastupala iz pravca Gornjih i Donjih Bara. U međuvremenu, naletjela je neprijateljska avijacija sa aerodroma Sarajevo. Zahvaljujući upornoj odbrani 5. bataljona 4. crnogorske proleterske brigade,²⁰ te sporom kretanju neprijatelja kroz šumu Zelengore, brigada se pod neposrednim obezbjeđenjem bokova uspješno prebacila preko Hrčavke i dostigla padine Debele Ravni i Javorka na putu prema Lučkim Kolibama. To je uspjelo i 7. i 16. brigadi. Međutim, dijelovi divizijske bolnice sa ranjenim i bolesnim iz Centralne bolnice NOV i POJ nisu uspjeli na vrijeme da pređu greben Ozren - Vilinjak, te su ostali u rejonu Sutjeske, zajedno sa okruženima u rejonu Tjentište - Suhe, te dijelovima 3. udarne divizije koji se 13. juna nijesu uspjeli probiti preko Sutjeske na Zelengoru.²¹²²

Do noći 10. juna čitava 7. divizija prebačena je u rejon Lučkih Koliba i Zamrštena na Zelengori, gdje je uspostavila vezu sa dijelovima 2. proleterske divizije, koji su upornom borbom sa neprijateljem osiguravali prelaz 7. divizije preko Sutjeske.

Dolaskom na Zelengoru, za diviziju nije bilo predaha. Neprijatelj je i dalje napadao sa svih strana, a avijacija je na smjenu neprekidno dejstvovala. Osim toga, neprijatelj je ubrzano koncentrirao dijelove svojih snaga i stvarao novi obruč duž ceste Foča - Kalinovik. Njemački i ustaški piloti imali su u tim napadima „slobodne letove“, što znači da su sami odabirali ciljeve i bombardovali grupe boraca ili veće kolone. Zbog toga je trebalo brzo dejstvovati pod borbom, a borci su bili do krajnjih granica iscrpljeni, gladni, slabo odjeveni i obuveni.

²⁰ Štab 7. banijske NOU divizije pismeno se zahvalio 5. bataljonu 4. crnogorske proleterske brigade za pomoć pri proboru preko Sutjeske na Zelengoru, u noći 9/10. juna. (Zbornik *Sutjeska*, knj. 4, str. 304).

²¹ U rejonu Tjentišta, neprijatelj je 13. juna ne poštujući odluke Haške konvencije masakrirao zarobljene ranjenike, bolesnike i djelove 3. crnogorske udarne divizije. Čak je masakriran i jedan dječiji dom od oko 170 djece iz koga se uspjela spasiti bijegom kroz Zelengoru djevojčica Danica Desnica. Na Tjentištu je uništena i bolnica 7. banijske udarne divizije. Neki zarobljeni su strijeljani na licu mjesta, a neki su ubijeni docnije, kao Žarko Mihailović politički komesar 1. bataljona, koji je još na Volini ostao bez noge i prošao golgotu na Neretvi i Sutjesci, ali je strijeljan u logoru na Sajmištu. Zarobljeni su Slava Pavičić politički komesar bolnice 7. divizije, Jela Puhar i druge. Oni su odvedeni u sabirni logor u Zemun gdje su mučeni i strijeljani, a neki odvedeni u logore u Njemačkoj.

Preko Zelengore do Jahorine

U skladu sa odlukom Vrhovnog šaba NOV i POJ, sve jedinice Glavne operativne grupe divizija, osim 3. crnogorske, krenule su 11. i 12. juna pravcem Lučke Kolibe - Balinovac - Radomišlje (k. 1519) - Rataj, u pravcu mjesta probaja 1. proleterske divizije kroz novi neprijateljski obruč na cesti Foča - Kalinovik. Sedma banijska divizija opet se našla na začelju, u zaštitnici jedinica koje su izvršile probaj preko Sutjeske.

U probaju preko Zelengore 8. brigada je imala nekoliko zaštitničkih borbi s neprijateljem, koji je napadao sa bokova i začelja. Jedan od jačih napada bio je 12. juna, kada se brigada kretala od Zavraćenog Dola (k. 1266) prema zaseoku Zagorice. Tada je neprijatelj iznenada otvorio jaku vatru na začelje i lijevi bok brigade. Tom prilikom ranjeni su komandant 2. bataljona Miloš Suzić Brko, načelnik saniteta brigade Janko Bobetko i nekoliko boraca. Poslije kraće borbe napad je odbijen. Do mraka brigada je ostala u zaštitnici u rejonu Trebićine, da bi sa tih položaja u noći 12/13. juna krenula preko ceste Foča - Kalinovik za glavninom 7. divizije. Prijelaz ceste Foča - Kalinovik brigada je izvršila pravcem Rataj - Miljevinu.

U toku prijelaza ceste Foča - Kalinovik brigada je dobila zadatak da posjedne zaštitničke položaje u rejonu sela Donji Budanj i sprijeći nesmetano nastupanje neprijatelja za snagama Glavne operativne grupe divizija na Jahorinu.

Položaje u rejonu Donji Budanj brigada je posjela noću 13/14. juna. Slijedećeg jutra neprijatelj je slabijim izviđačkim dijelovima izvršio prvi napad na položaje brigade, koji je odbijen. Drugi napad izvršio je istog dana oko 9 časova, ali sa mnogo jačim snagama i uz podršku tenkova, artiljerije, minobacača i avijacije.²⁰⁴ Pritisnuta sa svih strana od daleko nadmoćnijeg neprijatelja, brigada je pod teškim uvjetima i uz osjetne gubitke napustila položaje i u neredu se povukla na sjever, na Jahorinu. U borbi i prilikom povlačenja brigada je imala 20 poginulih i ranjenih. Poginula su i dva komandira četa, Ljuban Tintor i Leopold Greb. O pogibiji Ljubana Tintora, Stana Begović Čana, sjeća se:

„Kada je naša jedna patrola kod Donjeg Budnja dotjerala nekoliko grla stoke na položaj, mine su počele padati unaokolo. Goveda su se razbjježala. Ja sam u tom momentu bila kod jedne pojate na izvidnici. Komandir Ljuban Tintor rekao mi je da presretnem goveda. Odmakla sam se od pojate, a mina je pala i raznijela pojatu. Ljuban Tintor je bio teško ranjen. Iz njega su se

²⁰⁴ O tome u naredenju zamjenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. juna štabu 7. divizije, između ostalog stoji:

„3) Najhitnije, uz najveću odgovornost, odmah bacite dve vaše brigade desnom obalom potoka Rijeke ka Mrežici.

4) Brigada VII diviz. koja primi ovo naredenje, ima da hitno krene prema Smajlovom Dolu, ne čekajući naređenje divizije“. (Žbornik NOR-a, tom II, knj. 9, str. 375-376).

prosula crijeva. Prišla sam da mu pomognem. Zamolio me je: - Ćana, ubij me! Nisam to mogla učiniti. Ljuban se zatim nekako domogao do obarača i sam sebi skratio muke".

U toku povlačenja poginuo je od artiljerijske granate ili mine načelnik štaba brigade Stevo Januz. Ranjeni su zamjenik komandanta brigade Rade Grmuša Rara, komandant 1. bataljona Stanko Nevajda Duća, zamjenik političkog komesara 2. bataljona Mile Peškir i drugi.

Tek poslije podne 15. juna čitava 7. divizija izgubila je dodir sa neprijateljem, krenuvši u pravcu sela Jabuka i Mrežica. Odatle je, prema novom naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, brigada krenula dalje preko Jahorine na sjever. Toga dana prikupila se u rejonu sela Mrežica i Mazlina na Jahorini, gdje je poslije mjesec dana prvi put dobila topli obrok sa kruhom.

Prema naređenju štaba 7. divizije, brigada je 16. juna nastavila marš. Prešla je greben Jahorine, visine 1.800 do 1.900 m i na određene položaje u rejon Oglavak stigla 17. juna oko 6 časova ujutro. Odatle je prešla na prostor Gornje Prače (izvorni dio rijeke Prače). Na cijelom tom putu sa brigadom bio je nošen na nosilima pjesnik Vladimir Nazor, za koga je bila zadužena desetina boraca pod neposrijednim rukovodstvom političkog komesara brigade.

U završnim borbama

Kada se 7. divizija u zaštitnici Glavne operativne grupe divizija i brigada Vrhovnog štaba NOV i POJ 15. juna odvojila od neprijatelja na južnim padinama Jahorine, neprijatelj je privodio kraju operaciju „Švarc“. O toku, rezultatima i uspjesima te operacije u dnevnom izvještaju za 20. jun, generala Litersa, komandanta njemačkih trupa u Hrvatskoj, između ostalog stoji:

„b) Neprijatelj: Tok borbi je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizovane, vešto vođene i da raspolažu borbenim moralom koji izaziva čuđenje...“²⁰⁵

Mjesec dana kasnije, 10. jula, Vrhovni štab NOV i POJ dao je kratak osvrt na tok i rezultate pete neprijateljske ofanzive. O tome se, između ostalog, kaže:

„Ni proletnja neprijateljska ofanziva nije postigla svoj cilj. Naše snage - divizije ostale su sačuvane i dalje u pozadini - u utrobi fašističke vojske na Balkanu, koja je namenjena za odbranu istog od invazije saveznika.“

Neprijateljska ofanziva je potpuno razbijena, neprijateljske divizije pretrpele su teške gubitke u ljudstvu i materijalu, tako da je skoro polovina njih morala biti upućena na reorganizaciju i popunu. Držanje naših starešina i naših boraca i u ovoj ofanzivi bilo je herojsko“.²⁰⁶

²⁰⁵ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 9, str. 473
²⁰⁶ Isto, knj. 20, str. 55.

U toku pete neprijateljske ofanzive 8. banijska brigada imala je 435 poginulih boraca i starješina od ukupno 1.234 poginulih iz sastava 7. divizije, te veći broj ranjenih i oboljelih od tifusa.²⁰⁷ Međutim, i sa smanjenim brojnim stanjem, brigada je u sastavu 7. divizije nastavila sa akcijama prema svojim borbenim mogućnostima sve do povratka na Baniju, 8. septembra 1943. godine. Nakon popune novim borcima, ostala je da se bori na Baniji, Cazinskoj krajini i Kordunu.

²⁰⁷ Prije bitke na Sutjesci 8. banijska brigada imala u svom sastavu tri bataljona i približno oko 600 boraca. U toku bitke popunjena je izvjesnim brojem prezdravelih ranjenika i bolesnika iz Centralne bolnice. Utvrđeno da je u bici poginulo 435 boraca i starješina, ili više od 60% ukupnog brojnog stanja brigade. Od toga: 413 muškaraca i 22 žene. Kadrovska struktura poginulih bila je: 382 borca, 4 desetara, 13 komandira voda, 12 političkih delegata, 6 bolničarki, 4 bolničara, 6 komandira četa, 2 politička komesara čete, 1 komandant bataljona, 1 intendant bataljona, 1 načelnik štaba brigade i politički radnik u štabu brigade. Socijalni sastav poginulih: 397 zemljoradnika, 22 radnika, 7 đaka, 1 student, 1 učitelj, 2 službenika, 3 lugara, 1 trgovac i 1 trgovački pomoćnik. Nacionalni sastav poginulih: 429 Srba, 5 Hrvata i 2 muslimana. Teritorijalna pripadnost poginulih: 387 iz Hrvatske (od toga 342 sa Banije) 47 iz Bosne i Hercegovine i 1 iz Srbije (Vojvodina). Godina rođenja utvrđena je za 422 poginula. Od toga 252 ili 57% bili su mlađi od 25 godina, a svega 16 ili 3,8% stariji od 40 godina. Među poginulima bio je 61 član KPJ, 1 kandidat za člana KPJ i 32 člana SKOJ-, tj. ukupno 94, ili 21,4% politički organizovanih. Od toga 2 predratna člana KPJ. Poginula su 24 borca od 1941. godine. Viktor Kučan, *Sutjeska – dolina heroja*, „Partizanska knjiga“, Ljubljana i Nacionalni park „Sutjeska“, 1978, str. 225.

U istočnoj Bosni

Dok je neprijatelj nemilosrdno uništavao i masakrirao zarobljene i zaostale ranjenike i bolesnike u kanjonu Sutjeske i na Zelengori, Glavna operativna grupa divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ (1. i 2. proleterska i 7. banjiska udarna divizija, 6. istočnobosanska i Majevička brigada) razbile su obruč neprijatelja na cesti Foča - Kalinovik i razvile ofanzivu preko planina Jahorine i Romanije na sjeveru, u pravcu Kladnja i Tuzle.

Proboj preko komunikacije Sarajevo - Višegrad

U daljem nastupanju na sjever preko Romanije trebalo je prijeći željezničku prugu i cestu Sarajevo - Višegrad, na kojoj je neprijatelj stvorio novi obruč pa je, pored ostalog, odlučeno da 7. banjiska divizija nastupa pravcem Prisoje - željeznička stanica Podgrab - Radičići - Modrik na južnim padinama Romanije.

Za izvršenje zadatka divizija se prikupila u širem rejonu sela Gornja Prača.

Njemačkim jedinicama je, međutim, uspjelo da sa dijelovima 369. legionarske „Vražje“ divizije iz doline Drine, prije prelaska naših snaga, posjeduju komunikaciju Višegrad - Sarajevo i tako stvore još jedan obruč koji je trebalo probiti. Iz pravca Sarajeva preko Pala nastupala je njemačka 117. lovačka divizija, da bi spriječila prolaz Glavne operativne grupe divizija i Vrhovnog štaba NOV i POJ sa Jahorine na Romaniju i dalje na sjever.

Za proboj neprijateljskog obruča, 17. juna u 16 časova 8. brigada je dobila zadatak prethodnice 7. divizije. Trebalo je da u sumrak krene sa prostora Gornja Prača, ovlada brdom Rudo brdo (k. 1001), južno od željezničke stanice Podgrab. Zatim, da iste noći izbije na željezničku prugu u rejonu Podgraba i obezbjedi prelazak glavnine 7. divizije. U slučaju da selo i željezničku stanicu Podgrab ne uspije da zauzme, trebalo je, da ih blokira i tako obezbjedi glavnini divizije da se prebaci preko pruge zapadno od sela Podgrab u pravcu potoka Grabovice. Nakon toga divizija bi prihvatile glavninu brigade, tj. njegovih oko 250 boraca i starješina.

Podaci o neprijatelju, koje je štab brigade dobio od štaba 7. divizije, bili su veoma oskudni. Rečeno je da Podgrab drže neke domobranske jedinice sa ustašama i žandarmima, te djelovi komore jedne njemačke jedinice. U stvari, 17. juna na pravcu kojim je trebalo da se probije 7.

divizija u rejon Podgraba, došao je 369. legionarski puk sa 369. legionarskim izviđačkim bataljonom i tenkovskim bataljonom (Borbena grupa „Fišer“). Osim tenkova, neprijatelj je u Pograbi imao i oklopni voz.

U toku priprema za proboj, komora brigade, ranjeni i nesposobni za borbu ostavljeni su sa pozadinskim dijelovima divizije. Zbog toga nije bilo teško održavati marševsku disciplinu i ubrzati manevar jedinica.

U 20 časova, poslije zalaska sunca, naređen je pokret. U prethodnicu je određen 3. bataljon. Odmah iza njega kretao se štab brigade, a iza štaba 1. i 2. bataljon.

Tek što je kolona krenula, neprijatelj je izbacio nekoliko raketa koje su pale u blizini čela kolone. Izbačene su sa položaja u rejonu sela Lučevica i Nehorići, na koje je neprijatelj izbio toga dana. To je prilično iznenadilo štab brigade, pa je naređeno da kolona stane. Štabu divizije poslat je izvještaj. Odgovor je bio da se produži sa izvršenjem zadatka. Stab 7. divizije u pravcu sela Nehorići uputio je jedan bataljon 7. brigade kao pomoć 8. brigadi dok ona napada na Rudo brdo.

Noć je bila tamna, oblačna. Vodič, koji je put dobro poznavao, neopaženo je vodio kolonu 8. brigade punih 6 kilometara kroz neprijateljeve položaje. Poslije 3 sata marša brigada je prišla Rudom brdu (k. 1001), čije su južne padine bile pošumljene. Dalje je vodila uska staza, kojom je brigada izbila na 100 do 150 metara ispod tt. 978. Odjednom, kolonu brigade zasula je jaka mitraljeska vatrica. Iznenađeno čelo kolone krenulo je nazad, ali ga je zaustavio štab brigade. Tada su borci krenuli u juriš. Za oko 25 minuta greben je očišćen od neprijatelja. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, veći broj pušaka i nešto municije.

Goneći neprijatelja, brigada je izbila do samog uporišta, gdje je zadržana jakom vatrom iz tenkova i oklopнog voza na željezničkoj stanici Podgrab. Bio je to napad na jednu od najvećih grupacija neprijatelja u središtu njegovog rasporeda duž komunikacije Sarajevo - Višegrad. Za to vrijeme 1. bataljon 7. banijske brigade u borbi kod sela Nehorića pretrpio je gubitke (15 izbačenih iz stroja). Nakon toga, glavnina 7. divizije skreće ulijevo i prelazi prugu noću 18/19. juna kod željezničke stnice Sjetlina i sela Stambolčići za 2. proleterskom divizijom. Osma brigada se iz neposrednog okruženja u rejonu Podgraba probila sama.

U naletu na Rudo brdo, 8. brigada je imala 8 ranjenih, među kojima i komandant 3. bataljona Adam Macakanja.

Povukavši se od Podgraba, rasporedila se na samom grebenu Rudo brdo i tt 978, u namjeri da zadrži te položaje do dolaska glavnih snaga 7. divizije. S posjednutih položaja, štab 8. brigade uputio je zamjenika komandira jedne čete s dva kurira u štab 7. divizije da izvijeste o događajima kod Podgraba. Sat kasnije oni su se vratili s izvještajem da se kolona neprijateljskih tenkova kreće u pravcu odakle je trebalo da stigne glavnina 7. divizije. Da bi sa štabom divizije uspostavio vezu, štab 8. brigade upućuje zamjenika komandanta 3. bataljona (koji se nije vratio, a ni štab divizije nije primio izvještaj). Istovremeno, upućena

je patrola u pravcu prijelaza 1. proleterske divizije. Uskoro, od četvorice upućenih boraca vratio se samo jedan - Sava Radišić, a ostala trojica su poginula. Štabu 8. brigade postalo je jasno da je brigada odsječena od ostalih jedinica divizije i da se našla u potpunom okruženju. Odlučeno je da se položaji drže po svaku cijenu. O dalnjem toku borbe kod Podgraba, komandant brigade Stanko Bjelajac Čane piše:

„Ujutro, kad se razdanilo, (19. juna - opaska autora) isturili smo izviđače u svim pravcima. Oni koji su pošli prema Podgrabu izvjestili su u 6 časova da neprijatelj u streljačkom stroju kreće prema našim položajima. Očekujući takav napad, dočekali smo ga vatrom sa bliskog odstojanja i odbacili uz veće gubitke. Imali smo 7 ranjenih i to uglavnom od artiljerijske i minobacačke vatre. Zatim smo pokušali da uspostavimo vezu s nekom od naših jedinica. Ali, sa svih strana bio je neprijatelj. Broj ranjenih neprestano se povećavao. Vodič je pobegao čim su nas zasula prva neprijateljeva zrna. Municije smo imali malo: po 10-15 metaka na borce. No, zadatak se morao izvršiti. Ostali smo opkoljeni na položajima.

Oko 10 časova otpočela je jaka, koncentrična artiljerijska vatra po našim položajima. Očekujući nov napad štab brigade je naredio da se neprijatelj pusti na desetak metara i tek onda otvari vatra. Kad su pod zaštitom vatre Nijemci podišli našim rovovima, dočekani su plotunima. Desetak ih je ostalo, a ostali su pobegli. I mi smo imali 30 ranjenih. Uputili smo ih na Rudo brdo (oko 1 kilometar iza naših položaja) s dvije čete kao osiguranjem. Računali smo da će tako biti bar donekle zaštićeni.

Položaj brigade postao je sve kritičniji. Hrane nismo imali ni za ranjenike, a municije nam je ostalo jedva 5 do 10 metaka na pušku. Odjednom, iza naših leđ počne paklena mitraljeska vatra. Znali smo da su napadnute naše čete upućene kao osiguranje ranjenika. One su se hrabro borile štiteći ranjene drugove. Duboka uvala dijelila nas je od mjesta gdje su bili ranjenici. Napadnute sa svih strana i od mnogo jačeg neprijatelja, čete su razbijene. Njihovi su borci u grupicama izbjigli na naše položaje sa manjim brojem lakših ranjenika. U borbi je poginuo i ranjeni komandant 3. bataljona, Adam Macakanja. Brzina kojom se sve to dogodilo onemogućila nas je da pružimo pomoć ranjenim drugovima.

Odluka o proboru iz okruženja donijeta je u 11 časova. U pravi čas, jer su u 11,30 Nijemci već počeli da podilaze našem položaju s fronta, iz pozadine i sa bokova. Prema odluci štaba brigade probor je trebalo izvršiti pravcem Rudo brdo - južna ivica sela Prača. Pretpostavljali smo da ćemo tu doći u dodir s djelovima 1. proleterske divizije. U protivnom brigada je imala da se probije negdje u rejonu južno od Prače i pređe preko pruge na sjever.

No, upravo kad se brigada svrstala u kolonu za pokret, primjetili smo kako nam se s jednog proplanka na Rudom brdu približavaju tri neprijateljeve kolone od Ljubinog groba (k. 962) i Kika (k. 1112) u lepezastom poretku, vjerovatno s namjerom da obuhvate položaje brigade s juga. Djelovi neprijatelja koji su podilazili položajima brigade iz rejona Podgraba, već su otvorili vatru.

Čelo brigade tada se nalazilo na raskrsnici šumskih puteva Srednji rat (1 km. sjeverno od Kika), na nekih 400 m od desne neprijateljske kolone koja se kretala s Kika prema Šiljcima. Bili smo riješeni da ovu kolonu sačekamo i razbijemo, a da se zatim preko sela Čelopeka i kose Popovik (k. 1065) probijemo prema pruzi. Međutim, jedna slučajnost koja nam je išla na ruku, izmjenila je našu prvobitnu odluku. Naime, naišla je jaka kiša s gustom maglom. Iskoristili smo to da bez borbe izbijemo na Popovik, na 200 m ispred neprijatelja.

Tako je neprijatelj udario u prazo.

Oko 16 časova brigada je izbila u rejon južno od sela Prače i tu došla u dodir sa zaštitničkim dijelovima 1. proleterske divizije, koji su pod pritiskom neprijatelja napuštali položaje osiguranja i prebacivali se preko pruge. Koristeći se tom okolnošću, uspjelo nam je da se zajedno s tim dijelovima prebacimo preko pruge i produžimo na sjever prema selu Buđ, gdje smo izbili u toku noći. Prilikom prelaska pruge ranjena su dva borca.

U borbama prije prelaska pruge brigada je izgubila više od 40 ljudi ili 20% od njenog i onako malobrojnog sastava.²⁰⁸ Takođe, borci nisu ništa jeli puna 24 sata. Ono što su doživjeli u ta 24 sata prevazilazilo je gotovo sve preživljeno u proteklih 18 dana otkako smo prešli kanjon Tare. No, u tim dramatičnim događajima brigada je imala i dosta ratne sreće, a vezujući za sebe glavnu snagu 369. legionarske 'Vražje' divizije u potpunosti je izvršila svoj zadatak i pomogla cijeloj Operativnoj grupi. Svojim smijelim prodorom najvjerovalnije daje pretpostavlja da se radi o proboru naše jače grupacije, uslijed čega je angažirao jake snage na pravcu Podgraba. Osim sreće, uspješnom izlasku brigade iz okruženja doprinjeli su blagovremena odluka za izvlačenje i dobar izbor pravca probora, kao i pomoć 1. proleterske divizije.²⁰⁹

Poslije prijelaza željezničke pruge i ceste Sarajevo - Višegrad kod sela Prača, brigada je ubrzano produžila pokret na sjever padinama pošumljenih predjela Koran i zaobišla selo Brnjica, te ujutro stigla u selo Buđ. Tu je imala kraći odmor, a zatim nastavlja marš dalje na sjever, zaobilazeći sela u kojima je bilo neprijateljskih snaga, Bogovići i Vukosavljevići, a zatim 21. juna stiže u rejon sela Podromanija. Odatle

Kod Podgraba je i danas grob 29 boraca brigade. Među njima Adama Macakanje, Stanka Božića Čane, Milenka Čučkovića, Steve Trivanovića i drugih.
²⁰⁹ Stanko Bjelajac Čane, zbornik *Sedma banjška divizija*, str. 364–366.

je, nakon odmora, nastavila put pored sela Štitar i Bukovik i u noći 22/23. juna stigla u širi rejon sela Knežina na Romaniji.²¹⁰

U selu Knežina tada se nalazilo oko 20 naoružanih pripadnika ustaške muslimanske milicije i žandarmerijska stanica. Organiziran je napad na neprijatelja snagama 7. brigade i 1. bataljona 8. brigade. Međutim, neprijatelj je uspio da pravovremeno pobegne iz Knežine, tako da je zarobljen samo jedan vojnik. Toga dana neprijateljska avijacija je bombardirala Knežinu, tako da se 8. brigada prebacila u selo Vrabci, gdje ostaje na odmoru 24. i 25. juna do 13 časova.

Iz sela Vrabci brigada je 25. juna nastavila pokret na sjever i stigla u selo Gornje Babine, a već 26. juna produžila je pokret i dan kasnije stigla u selo Žeravice, na sjevernim padinama planine Milan.

Istovremeno, 7. banijska divizija pristigla je u rejon Kladnja i Olova, gdje ostaje do početka jula, kada se pritiskom nove neprijateljske ofanzive i snaga 7. SS divizije „Princ Eugen“, te 369. legionarske „Vražje“ divizije i ustaško-četničkih snaga, morala privremeno povući nazad na planinu Milan.

Za vrijeme odmora i oporavka intenziviran je vojnički, partijsko-politički i kulturno-prosvjetni rad u svim jedinicama brigade. Radilo se i sa borcima i sa starješinama, koji su zbog smanjenja brojnog stanja morali primiti znatno niže dužnosti nego su ih vršili. Dio starješina ponovo su postali borci.

Učešće u oslobođanju Kladnja

Sedma divizija je 27. juna dobila od Vrhovnog štaba NOV i POJ naređenje da blokira neprijateljski garnizon u Kladnju iz pravca Tuzle, Sarajeva i Olova, kako bi Kladanj napale jedinice 2. proleterske divizije, a zatim da intenzivno vrši izviđanje u pravcu doline Spreče i komunikacije Oovo - Sarajevo. Iz sela Žeravice 8. brigada, po naređenju štaba 7. divizije, ruši industrijske željezničke pruge i pali mostove na odsjeku Han-Pijesak, a zatim sa 16. brigadom kreće, 28. juna u 4 časa ujutro, pravcem selo Žeravice - Kladanj. Iste večeri 1. dalmatinska i 4. crnogorska proleterska brigada 2. proleterske divizije napale su Kladanj. Poslije četvoročasovne borbe Kladanj je oslobođen. Posada je pobegla u pravcu Tuzle i Živinca.

Osma brigada izbila je na cestu Kladanj - Tuzla do 20 časova, zatim prodire na sjever do sela Bjelopolja, Kaštijelj, Džebar, dok 16. brigada dopire do sela Tarevo, sjeverno od Kladnja. Štab 7. divizije smjestio

²¹⁰ Kad je stigla u taj rejon brigada je imala slijedeće brojno stanje: 518 muških, 70 ženskih ili ukupno 589 boraca i starješina. Od toga broja 23. juna bilo je 162 muških i 49 ženskih ili ukupno 211 boraca i starješina. U rashodu 194 muških i 15 ženskih boraca i starješina, koji su još bili u bolnicama ili u drugim jedinicama Glavne operativne grupe divizija. Od naoružanja imala je 139 pušaka „mauzer“, 4 talijanske puške, 5 puškomitrailjeza, laki mitraljez, 24 konja od kojih 5 jahačih i 19 tovarnih (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 14, str. 148-149).

se u selu Stupari, na cesti Kladanj - Živinice. Do 10 časova 29. juna 8. brigada je ovladala selom Prijanovići, u kome se nalazio dio ustaške muslimanske milicije. Odatle se 30. juna premjestila na nove položaje u rejonu sela Gladojevići.

Oslobodenjem Kladnja, Han-Pijeska, Olova i okoline, stvorena je ponovo velika slobodna teritorija.²¹¹

Sedma divizija osigurava slobodnu teritoriju oko Kladnja iz pravca Sarajevo - Oovo, zatim prodire u pravcu Spreče preko Živinica. Područje Kladnja, s obzirom na ratne uslove, bilo je prilično bogato. Od kukuruznog brašna, zaplijenjenog u Kladnju i podjeljenog borcima, napravljen je toliko željeni kruh sa mlijekom, a iz okolnih sela snabdjeli su se pekmezom kojega je bilo u izobilju. Takođe, saveznički avioni počeli su redovnije dostavljati pomoć, prvenstveno oružje, municiju, odjeću i hranu.²¹² U pretežno muslimanskom kraju, koji je duže vrijeme bio van kontrole partizanskih snaga, zahtjevala se puna pažnja boraca prema stanovništvu. To je bilo dosta teško obezbjediti zbog neophodnosti čestih sukoba sa ustaškom muslimanskom milicijom i četnicima, a bilo je i dosta rekonvalescenata od preležanog tifusa koji su bili hronično izgladnjeli. Zato su se u redovitoj prehrani boraca morali angažirati svi štabovi i sve starješine. Pojavila se i trgovina (trampa) između boraca, pa čak i starješina. Dio boraca se ponovno razbolio zbog uzimanja previše hrane, pogotovo trešanja kojih je bilo na svakom koraku.

Popuna i organizaciono sređivanje

Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. juna 1943. godine u rejonu Kladnja rasformirana je 16. brigada. Njenim ljudstvom popunjene su 7. i 8. brigada, kao i jedinice pri štabu 7. divizije.⁻¹

Popuna je zahtjevala i promjene starješinskog kadra. Komandni sastav u 8. brigadi 30. juna bio je slijedeći:

Štab brigade: komandant Stanko Bjelajac Ćane, politički komesar Mirko Burić, zamjenik komesara Milinko Marojević, načelnik štaba Nikola Bjelac, operativni oficir Josip Kuštrin, oficir u štabu Miloš Suzić Brko, intendant Mile Kotaranin, referent saniteta Janko Bobetko.

Štab 1. bataljona-, komandant Đuro Mrkšić, politički komesar Boro Tošović, zamjenik komandanta Pero Sekulić, zamjenik komesara Sukoškija Bijedić.

²¹¹ Han-Pijesak je zauzela 24. juna 1. proleterska udarna brigada 1. proleterske divizije, a Oovo 2. proleterska udarna brigada 2. proleterske udarne divizije u noći 24/25. juna. (*Hronologija*, str. 494).

²¹² Kod Kladnja je 30. juna iz aviona spuštena prva pošiljka sanitetskog materijala za NOV i POJ, koju je preko britanske vojne misije uputila Vrhovna komanda savezničkih snaga u Sredozemlju (*Hronologija*, str. 489).

²¹³ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 14, str. 215, i tom II, knj. 9, str. 426.

Štab 2. bataljona: komandant Stanko Kreća Ćane, politički komesar Dušan Sužnjević Čiko, zamjenik komandanta Adam Petrović Gigac, zamjenik komesara Mihaila Omazić.

Štab 3. bataljona: komandant Branko Krnetić, politički komesar Uroš Slijepčević, zamjenik komandanta Pero Vukičević, zamjenik komesara Mile Peškir.

Četa za vezu: komandir Mile Romic i politički komesar Mira Slijepčević - Nožinić.

Politodjel brigade: rukovodilac Dobrivoje Vidić Baja i članovi Dušan Kostić, Vera Majer - Cvetković, Vanda Novosel.

Ovako popunjena, organizaciono i kadrovski sređena, 8. brigada je nastavila sa daljim dejstivima u istočnoj Bosni.²¹⁴

U pravcu doline Spreče

Poslije popune ljudstvom iz 16. brigade, 8. brigada je uputila jedan bataljon u selo Džebar, s namjerom da se glavnim snagama u noći 30. juna/l. jula prebaci na prostor sela Bijelo Polje - Koštijelj, sa zadatkom izviđanja neprijatelja i prodora u pravcu sela Zloselo - Gračanica - Bašigovci - Đurdevik. Sedma krajiska i 8. banijska brigada imale su zadatku da međusobno sadejstvujući poruše i zapriječe komunikaciju Kladanj - Zivinice, te poruše mostove, propuste i potporne zidove od Kladnja do Đurdevika na navedenoj komunikaciji.²¹⁵

Nastupajući prema dolini Spreče, 8. brigada je rastjerala grupe mjesnih četnika i ustaške muslimanske milicije koji su obezbjeđivali svoja sela. Već 2. jula napala je neprijatelja utvrđenog u selima Gračanica i Donja Lukovica, međutim, uslijed pristizanja u taj rejon djelova 369. legionarske „Vražje“ divizije napadi nijesu uspjeli. Brigada se povukla nazad na položaje na liniji Zloselo - Gračanica - Donja Lukovica, sa zadatkom da iz pravca Džebar - Gladojevići izvodi koncentrične napade na pojedine neprijateljske tačke i da ih likvidira jednu po jednu. Tada je neprijatelj na liniji Zloselo - Gračanica - Donja Lukovica izgradio utvrđenja sa bunkerima.

Istovremeno, na pravcu 7. krajiske brigade neprijatelj je, uz podršku 7 tenkova, potisnuo 7. krajisku brigadu na Djedinsku planinu i do 7. jula ušao u Kladanj, iz koga se odmah povukao nazad prema

²¹⁴ U obaveštenju vrhovnog komandanta NOV i POJ političkom komesaru 7. divizije od 30. juna o novim postavljenjima članova politodjela 7. i 8. brigade, između ostalog, piše.

„Ove promjene saopštite svim zainteresovanim drugovima a politodjele u ovom sastavu uputite u pomenute brigade i obavestite štabove o našoj odluci.

„Cim primite ovo pismo uputite odmah u V. Š. ove drugove: Stefana Mitrovića, Maksima Goranovića, Ivu Frolu i Belku (*Ljubica Jovičić* – opaska autora), koji su određeni na novu dužnost. U svemu ostalom postupite onako kako smo usmeno utvrdili. Drugarica Vanda ostaje još uz politodjel VIII brigade“. Zbornik NOR-a, tom II, knj. 9, str. 427).

²¹⁵ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 10, str. 8; tom IV, knj. 15, str. 16.

Živinicama. U nastaloj situaciji, 7. kраjiška i 8. банијска brigada dejstvuju na krila neprijatelja i njegovih kolona.

Nastupajući iz doline Spreče, neprijatelj je sa linije Živinice - Kladanj snagama do ojačanog bataljona izbio u rejon 8. brigade kod sela Naseoci i Gladojevići. Brigada se morala povući u Džebar, gdje joj je naređeno da elastičnom obranom uštedi u vremenu dok glavnina 7. divizije (7. kраjiška i 7. банијска brigada) zatvori pravac Olovo - Kladanj uz istovremeno izviđanje pravaca od Sarajeva i Vareša, koji vodi u pozadinu Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba kod Kladnja, Tuzle i Zvornika.²¹⁶

Ponovo na planini Milan

Zbog znatnih uspjeha Glavne operativne grupe divizija Vrhovnog štaba kod Kladnja, oko Tuzle i Zvornika, koji je oslobođen 5. jula, Njemačke i ustaške snage prikupile su se i 7. jula otpočele koncentričan napad, i to:

- 7. SS divizija „Princ Eugen“ sa 7. ustaško-domobranskom lovačkom pukovnjom od Sarajeva u dvije kolone pravcem Sokolac - Han Pijesak i Vareš - Olovo.

- 369. legionarska „Vražja“ divizija sa linije Tuzla - Dobojski (iz doline Spreče) u pravcu Živinice - Kladanj.

- 4. puk „Brandenburg“ njemačke 104. lovačke divizije i ostaci 15. ustaško-domobranske pukovnije iz rejona Zvornika u pravcu Zvornik - Kladanj.

Jednovremeni napad neprijateljskih snaga započeo je 7. jula duž svih komunikacijskih pravaca koji vode u pravcu Kladnja.

Prema naređenju štaba 7. divizije²¹⁷, 8. brigada prelazi u rejon sela Očijevo prema Sarajevu.²¹⁸

Na planirani položaj stigla je 9. jula, kada je otkriven pokret tri jače kolone neprijatelja od Vareša u pravcu Očijeva i Olova. Odmah je 8. brigadi naređeno da se iz rejona Očijevo - Rječica - Matilji - sela Ponjerka povuče sjeverno od Olova.²¹⁹ Proširivši položaje do sela Radačići, brigada je neposredno štitila štab 7. divizije u selu Brateljevići, a posredno i Vrhovni štab koji se smjestio u selo Plahovići.

²¹⁶ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 10, str. 23, 27, 34, tom IV, knj. 15, str. 56-57.

²¹⁷ O borbama 7. divizije u istočnoj Bosni pisao je i komandant divizije Pavle Jakšić:

„Drug Tito nije dozvoljavao da se 7. divizija mnogo angažira u borbama protiv tih pojačanja na Konjuku, kako do nove popune ne bi više trpjela gubitke. On je veoma dobro poznavao žrtve što ih je divizija dala izvršavajući težak zadatak u ulozi opšte zaštitnice Operativne grupe Vrhovnog štaba, te je odao njezinim borcima i rukovodiocima priznanje i odlučio da se preostalo ljudstvo oporavi, opremi i potom uputi na Baniju, kao jezgro iz koga je imala da izraste nova, snažna divizija.“ (Pavle Jakšić, Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 196).

²¹⁸ Na tim položajim borce 3. čete 3. bataljona posjetio je vrhovni komandant Tito. Raport je predao komandir Pero Podunavac, a u razgovoru je učestvovao i komesar čete Adam Dupalo. Poslije razgovora nekoliko boraca je ispratilo Tita sa položaja.

²¹⁹ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 10, str. 50.

Zbog planskog nastupanja neprijatelja, glavnina 7. divizije je usmjereni da elastičnom odbranom zatvoriti pravac Kladanj - Ravne - Strmica - Vlasenica, a 8. brigada se iz rejona Olova povukla južno u rejon sela Drapnića na planini Milan. Tu 7. divizija sa 7. i 8. brigadom ostaje do 24. jula, vršeći osiguranje Vrhovnog štaba.²²⁰

O dejstvu 8. brigade u rejonu Kladnja nema sačuvanih dokumenata. Jedina dopuna je dnevnik komandanta brigade Stanka Bjelajca Čane.

„5. VII 1943. godine: ujutro oko 7 sati i na ovim položajima (*rejon sela Prijanovići - opaska autora*) napadnu na nas njemačke kolone iz tri pravca. Nakon kratke borbe morali smo se povući preko sela Prijanovići i Rastići i preko ceste Kladanj - Tuzla u pravcu sela Olovci i Tiholja. S nama se povlačio i jedan bataljon 7. krajiške brigade.

Povlačenje je bilo organizovano. Čim smo se prebacili preko ceste Kladanj - Tuzla i udaljili se od ceste 500 metara naišli su neprijateljski tenkovi koji su trebali da nam odsjeku odstupnicu. Tenkovi su upali u Kladanj i iznenadili naše bolnice i 4. crnogorsku brigadu koji su se nalazili u Kladnju. Mi ih nismo mogli obavijestiti.

Sa štabom divizije nismo imali veze. Poslije prebacivanja preko ceste, nastavili smo put preko sela Olovci prema Kladnju, gdje smo uhvatili vezu sa jednim bataljom 4. crnogorske brigade.

Na vijencu više Kladnja, zanoćili smo i spremili večeru. Rano u zoru u 3 sata izvršili smo pokret u pravcu Han Karaule, gdje smo imali spriječiti nadiranje neprijatelja iz Kladnja prema Olovu.

7. VII 1943. godine. U zoru oko 4 sata izvršili smo pokret za selo Ponjerka. Tamo smo stigli u 10 sati. Ovdje smo se imali odmoriti, skuhati jedno jelo i krenuti naprijed prema Čunište - Milankovići.

Pokret za selo Očevlje izvršili smo u 17 sati. U Čunište stigli smo u 22 sata. U Čuništu našli smo 5. crnogorsku brigadu koja je ujutro izvršila pokret u pravcu Kamenice.

8. VII 1943. godine. U 19 sati izvršili smo pokret za selo Gornje Očevlje sa zadatkom da pročistimo to selo od četnika. Putovali smo cijelu noć. U 4 sata ujutro sreli smo se sa njemačkom kolonom ispred samog sela Očevlje. Došlo je do borbe na bliskom odstojanju. Pošto je neprijatelj bio nadmoćniji morali smo se povući: selo Legatića, selo Križevića i Saluna. U ovoj borbi imali smo dva mrtva i jednog ranjenog. Gubici neprijatelja nisu nam poznati.

10. VII 1943. godine: Poslije noćnog rušenja pruge Vareš - Oovo - Kladanj 9/10. VII povukli smo se u 4 sata jutro na desnu

²²⁰ Isto, str. 70, 74; tom IV, knj. 15, str. 98, 133, 134, 157.

obalu rijeke Krivaje u sela Rečicu i Matilje. Oko 17 sati napao nas je neprijatelj iz tri pravca: od sela Milankovića, sela Saluna i Križanića. Pošto smo samo zapucali na neprijatelja iz zasjede povukli smo se za selo Ponjerku, gdje smo ostali na položajima cijele noći.

11. VII 1943. godine: Sa Ponjerke, po naređenju divizije, povukli smo se prema žičari i selu Pakleniku. Štab divizije nalazio se u selu Brateljevići. Poslije podne razmjestili smo bataljone na nove položaje: III bataljon držao je Han Karaulu, II bataljon žičaru, a I bataljon sa intendanturom u Brateljeviće. Štab divizije prešao je u Gojakoviće.

13. VII 1943. godine: Držali smo položaje selo Žeravica - Gojakovići. U 15 sati neprijatelj je napao sa jačim snagama naš III bataljon nakon čega su se morale povući i ostale jedinice. Povlačenje je izvršeno za selo Dolovi u pravcu Žeravice. Djelovi Vrhovnog štaba bili su zajedno s nama.

Za vrijeme ovog uzastopnog povlačenja pred neprijateljem, sa zapada od sela Očevlja prema jugoistoku i Žeravici, borci su se demoralisali. Zavladala je u brigadi kriza. Odbacivali su se karabini, naređenja se nisu poštovala, disciplina na niskoj visini.

Ovo sve zato što su izgledi za put na Baniju bili slabi. Što smo trpili poraz za porazom od nadmoćnijeg neprijatelja i morali se stalno povlačiti pred neprijateljem. Zbog malobrojnosti brigade i manjka municije. Ishrana slaba, opet voda i meso. Ponovo se javlja iscrpljenost i fizička klonulost kod partizana. Bosotinja i golotinja, vaši, sve su to bili uzroci slabljenja morala naše brigade...²²¹

Iz rejona sela Dolovi čitava 7. divizija, zajedno sa djelovima Vrhovnog štaba NOV i POJ i britanskom vojnom misijom, krenula je u selo Drapnići na planini Milan. Putovalo se cijelu noć i u 6 časova ujutro 14. jula 8. brigada je stigla u Drapniće. Selo je bilo spaljeno i stanovništvo poklano, a dio je izbjegao pred ustašama i milicijom. Poslije pristizanja u Drapniće, 8. brigada je uputila patrole u pravcima Petrović, Olovska Luka, Knežine. Tada su se jugozapadno od Drapnića, u pravcu sela Bijela Voda, nalazili položaji domobrana, a u selu Donje Babine nalazilo se oko 60 miliconera i žandarma.²²²

U popaljenom selu brigada ostaje dva dana na odmoru. Obično noću dolijeteli su britanski avioni i bacali materijal kao savezničku pomoć. Starješine štaba brigade, budući da su imali radio-aparate, bili su u mogućnosti da sa Britancima slušaju radio-vijesti. Saznali su da je 10. jula otpočeo pomorsko-vazdušni desant 5. i 8. savezničke armije na Siciliju, da je zauzet Palermo i produženo napredovanje prema Kataloniji. To znatno utiče na porast borbenog morala kod boraca i starješina.

²²¹ Stanko Bjelajac Čane, Dnevnik.

²²² Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 15, str. 159.

Vojno-političko savjetovanje u brigadi

Poslije dolaska u selo Drapniće, štab 8. brigade organizirao je i sproveo vojno-političko savjetovanje sa štabovima bataljona. Sagledano je opšte stanje u brigadi i ocijenjene perspektive njenog organizacionog sređivanja i osposobljavanja za nove borbene akcije. Raspravljalо se i o pojavama karakterističnim za ponašanje boraca i starješina brigade u cjelini²²³ i njenih jedinica.

Brojno stanje znatno je opalo. Pojedine čete pale su na veličinu odjeljenja (desetine), 2. bataljon skoro na veličinu voda. Cijela brigada, prema izvještaju od 19. maja, imala je oko 100 boraca sposobnih za borbu, odnosno tri voda ili jednu četu. Sve su to posljedice ogromnih gubitaka koje je brigada pretrpjela od početka 1943. godine.

Takođe, među borcima je vladalo posebno stanje. Dugo gladovanje tokom bitaka na Neretvi i Sutjesci izazvalo je nezajažljivu glad. Pojavljuje se i problem prehrane. Rezerve iz plijena poslije oslobođenja Kladnja bile su na izmaku, neki borci međusobno trguju. Strah od ponovnog gladovanja bio je veći, a nostalgija za rodnom Banjom izrazitija. Sve te pojave trebalo je suzbiti, povećati disciplinu, otkloniti samovolju i očuvati pravi lik partizanskog borca u narodu. Pune ruke posla imali su starješine, partijske i skojevske organizacije. Upornim radom, ti problemi rješavani su uspješno i brigada je u sastavu 7. divizije mogla da krene u nove akcije.

Iz sela Drapnići, 8. brigada se 17. jula prebacuje na prostor Karamuratovići - Bijele Vode - Tisovo Brdo. Tu ostaje tri dana, do 19. jula. U tom rejonu sa štabom 7. divizije bio je i Vrhovni štab NOV 1 POJ.²²⁴

Tada borci nezavnično saznaju da treba krenuti put Banije. Prijelaz preko rijeke Bosne, prugu i cestu Sarajevo - Slavonski Brod trebalo je da osigura 5. krajiška divizija 1. bosanskog korpusa. Međutim, Vrhovni štab u nekoliko navrata nije uspio uspostaviti vezu sa 5. krajiškom divizijom u širem rejonu Fojnice. Zato naređuje da 7. divizija pošalje 30 najboljih ljudi u pravcu Fojnice da uspostave vezu sa 5. divizijom.

Štab 7. divizije prenosi naređenje štabu 8. brigade, zadatak povjerava 3. bataljonu koji određuje dio svojih ljudi. Bili su to politički komesar bataljona Uroš Slijepčević, zamjenik komandanta bataljona

²²³ Na dan 15. maja brojno stanje i naoružanje brigade bilo je slijedeće: u 1. bataljonu po spisku 90 boraca, na licu 77, u 2. bataljonu po spisku 89 boraca na licu 56. Treći bataljon po spisku 95, na licu 82 borca, štab brigade 25 boraca, radni vod 28 boraca, sanitet brigade 8 boraca i četa za vezu 12 boraca što je ukupno 287 boraca. Poslije priliva boraca iz 16. brigade Prvi bataljon je imao slijedeće brojno stanje: 1. četa 15, 2. četa 17 i 3. četa 24. Drugi bataljon 1. četa 11, 2. četa 10 i 3. četa 16 boraca. Treći bataljon 1. četa 20, 2. četa 10, i 3. četa 16 boraca. Treći bataljon 1. četa 20, 2. četa 21 i 3. četa 18, što znači ukupno 56 boraca u 1. četi, 37 u 2. i 59 u 3. četi. (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 13, str. 246–247).

²²⁴ Jedne noći Tito je posjetio položaje na kojima su se nalazili Banjaci. U pratnji su bili Vladimir Nazor, Milovan Đilas i drugi. Put su im osvetljivali zapaljenim bakljama borci 3. čete 3. bataljona.

Simo Čavić, dva komandira četa (Ljuban Madžarac i Mirko Celčić), dva komesara četa i borci među kojima je bilo ranijih starješina: Mile Đukić Grbo, Ivica Radošević, Ljuban Đurić Veljača, Pero Glušac, Stevo Milinković i drugi. Sa grupom je u štab 5. krajiške divizije pošao i član politodjela 8. brigade Bogdan Perović, a sa njime Drljević.²²^{"1}

Neprijatelj je već 18. jula izvršio pokret u rejon sela Bijele Vode, u pravcu položaja 8. brigade, dosta jakim snagama iz pravca Kladnja i Olova i napao položaj 3. bataljona. Poslije kraće pucnjave, brigada se prema naređenju povukla nazad u selo Drapnići.

²²⁵ Arhiv VII, reg. br. 15/12, kut. 815. U Arhivi autora nalazi se i pismena izjava komandira ove grupe Ljubana Madžarca. On je sa 6-8 drugova nakon uspostavljanja veze sa štabom 5. krajiške divizije kod Fojnice vraćen nazad da izvesti štab 8. brigade o izvšenom zadatku. Napadnut od mjesnih četnika teško je ranjen i zarobljen. Zarobljeni su još Stevo Milinković i drugi. Mile Đukić Grbo uspio je pobjeći i vratiti se na Baniju znatno kasnije nego brigada.

Od Kladnja preko centralne Bosne do Banije

Uspostavljanjem veze grupe boraca 8. brigade sa 5. krajiskom divizijom u rejonu Kiseljaka kraj Sarajeva, mogao je započeti marš iz rejona Kladnja i planine Milan, preko rijeke Bosne, za centralnu Bosnu i dalje do Banije.

Pokret je izvršen sa planine Milan 22. jula u 4 časa ujutro u pravcu sela Babine, prema prostoru sela Bijele Vode, Tisovac i Karamuratovići. Od sela Karamuratovići pokret je nastavljen 23. jula oko 7 časova ujutro u pravcu sela Moguše, gdje je brigada stigla sljedećeg dana oko 7 časova ujutro. Iz sela Moguše marš je produžen 25. jula u pravcu sela Križevci, gdje je brigada predanila i zanoćila.

Pokret preko planine Zvijezda u pravcu rijeke Bosne, odsjek Zenica - Žepče, odvijao se prema naređenju zamjenika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. jula.²²⁶

Iz sela Križanići 8. brigada je nastavila marš 26. jula u 12 časova u pravcu sela Donja Vijaka, gdje je pristigla do 19 časova istog dana. Sljedećeg dana nastavila je pokret u pravcu sela Jelaške, prenoćila i predanila.

Ujutro 29. jula nastavljen je pokret iz Jelaške u pravcu sela Pepelari. Kod Đedovog brda brigada je zanoćila, podijelila hranu za večeru, u zoru oko 4 časa 30. jula nastavila pokret i do 11 časova stigla u selo Pepelari. Tu se razmjestila sa jedinicama 7. divizije, 1. dalmatinske i 1. proleterske brigade, koje su takođe krenule sa Vrhovnim štabom NOV i POJ za centralnu Bosnu, odnosno 1. dalmatinsku u Dalmaciju. U tom rejonu izrađen je raspored za prelaz jedinica preko rijeke Bosne.

Osmoj brigadi, prema naređenju načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. jula štabu 7. divizije,²²⁷ određen je pravac kretanja preko Nemilske kose prema mjestu prijelaza rijeke Bosne između Begovog Hana i željezničke stanice Nemila. Sa brigadom se kretao i štab 7. divizije sa komorom divizije i komorom 1. dalmatinske brigade. Planirano je da u slučaju da Begov Han bude oslojen 8. brigada sa navedenim komorama pređe preko mosta u Begovom Hanu.

Prijelazak rijeke Bosne

Pokret iz sela Pepelari prema mjestu prijelaska rijeke Bosne 8. brigada izvršila je 31. jula u 17 časova.²²⁸ Ona je prešla rijeku Bosnu

²²⁷ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 10, str. 102.

²²⁸ Zbornik NOR-a, tom II, knj. 10, str. 103.

²²⁸ Isto, tom IV, knj. 16, str. 9.

kod sela Kovanica, nizvodno od željezničke stanice Nemila. Prelazak je uspješno izvršen i brigada je razmještена u okolini Šerića...²²⁹

U rejonu sela Šerići, na Vučjoj planini, čitava 7. divizija i 1. dalmatinska brigada ostaju na odmoru do 3. avgusta, kada nastavljaju marš kroz centralnu Bosnu u rejon Prisjeka - Čorkovići - Vrbovo"" (7. brigada na prostoru Prisjeka, 8. oko sela Čorkovići i 1. dalmatinska brigada na prostoru sela Vrbovo). U tom rejonu borci su prvi put saznali nešto više o stanju na Baniji, da su od Banijskog partizanskog odreda formirane dvije nove banijske brigade te da je odred i dalje nastavio dejstvovati. Bio je to veliki moralni efekat za borce 7. divizije.

Boraveći u šumi zapadno od sela Čorkovići i Petrovo Polje, 8. brigada je počela pripreme za smotru 7. divizije, koju će izvršiti vrhovni komandant NOV i POJ. Očekivala se i pošiljka naručenih 400 pari odijela koja će za potrebe 7. divizije dopremiti britanskim avionima. Radost boraca u očekivanju smotre uvećao je još jedan događaj. Naime, u štab 8. brigade prispeli su kuriri sa poštom. Sjećajući se toga, Adam Dupalo je zabilježio:

„Šestog augusta stigoše iz štaba brigade kuriri. Neki su ih borci vidjeli kako na ledima nose vreće. Ta se vijest odmah pronijela kroz četu. Mnogi su pomislili daje to, možda, slijedovanje hrane, a možda i duhana. Znalo se i to nekada dogoditi, kao ono kod Glavatićeva na Neretvi kada smo dobili rižu i duhan. No, ovoga puta radost je bila daleko veća, jer je stiglo nešto vrijednije i mnogo potrebnije od hrane ili duhana: stigla su pisma naših očeva, majki, braće i sestara i drugarica i drugova sa Banije. Dugo su ta željno očekivana pisma putovala sa Banije i, eto stigla nas u centralnoj Bosni. Došla su nam u zadnji čas, upravo onih dana kada smo već vršili pripreme da krenemo na Baniju.”²³¹

Istog dana politodjel 8. brigade napisao je izvještaj o stanju u kojem se našla brigada. Ne uzimajući u obzir golgotu koju su njeni borci prošli u teškim borbama od Petrinje preko Une, Neretve, Drine, Sutjeske i u istočnoj Bosni, novi rukovodilac politodjela Dobrivoje Vidić Baja, negativno je ocijenio stanje u brigadi i partijsko-politički rad među borcima.²³²

Smotra Sedme divizije

U selu Vrbovo u Petrovom polju, 8. augusta 1943. godine, vrhovni komandant NOV i POJ izvršio je smotru 7. divizije i njenih jedinica. Bila je to prva smotra jedne od partizanskih divizija poslije četvrte i

²²⁹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 16, str. 9.

²³⁰ O prijelazu partizana preko rijeke Bosne u dnevnom izvještaju komandanta njemačkih trupa u Hrvatskoj, generala Litersa stoji: „Pojačana djelatnost bandi traje i dalje. Tito je noću na 31. VII 43. sjev. zap. od Zepča prešao preko rijeke Bosne u pravcu Kotor Varoši. Vjerovatno da bi lično preuzeo komandu nad snagama u Zap. Hrvatskoj.“ (Isto, str. 353).

²³¹ Adam Dupalo, Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 429–430.

²³² Izvještaj politodjela brigade nalazi se u Arhivi CK SKJ Beograd, reg. CK KPJ 1943/251.

pete neprijateljske ofanzive, odnosno protivofanzive Glavne operativne grupe divizija i brigada Vrhovnog štaba NOV i POJ u istočnoj Bosni.

Očekivanog jutra, kada je najavljenja smotra, započele su užurbane pripreme svih boraca i starješina. Održavaju se kratki partijski, skojevski i četni sastanci. Do 17 sati popodne, kada je najavljenja smotra, trebalo je sve okončati. Uz pjesmu, banijsku, uređuju odjeću, čiste oružje, briju se i šišaju. Svi su u napetom iščekivanju kada će trubač dati znak da dolazi vrhovni komandant. Tek u sumrak počinje smotra. U pratinji Tita, duž stroja 7. i 8. brigade nalazi se komandant divizije Pavle Jakšić. Poslije Titovog govora²³³, nastade opće, zajedničko veselje. Borci igraju kozaračko kolo i pjevaju o slobodi. I Tito je u kolu, među borcima. Igralo se i pjevalo duboko u noć, a zatim večera. Za stolom je i Tito sa članovima štaba 7. divizije.

O mjestu, ulozi i doprinosu banijskih partizanskih jedinica u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi ocjenu je dao i drug Tito u referatu povodom desetogodišnjice JNA. Ističući čitavu Sedmu banijsku diviziju kao primjer uspješnog djelovanja u tom periodu 1943. godine, kaže:

„Sve hrvatske narodnooslobodilačke jedinice dobole su zadatak da brzim manevrima i noćnim prepadima zadaju neprijatelju što više gubitaka, ali da izbjegavaju frontalne borbe i da ostanu na svojoj teritoriji i ponovo je očiste od neprijatelja. Isti takav zadatak dobole su i naše divizije i odredi u zapadnoj Bosni. Jedino je 7. banijska divizija dobila naređenje da kao zaštitnica naše glavnine odstupa u pravcu Bihaća i dalje prema Prozoru i da se tu priključi proleterskim divizijama. Moram ovdje da kažem da je ona taj zadatak dobro izvršila, vodeći neprekidne borbe...“²³⁴

²³³ Titov govor borcima i rukovodicima 7. divizije u Petrovom Polju 8. avgusta na žalost nije zabilježen. Na pismu političkim komesarima 7. i 8. brigade, mastilom je dopisano: „Ja cijenim VII diviziju jer je ona vodila teške borbe s neprijateljem od Sunje do Crne Gore i jer je dala mnogo žrtava u našoj borbi“. (TITO) (Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 15. str. 98).

Milan Knežević, politički komesar 1. bataljona 7. banijske brigade „Vasilj Gačeša“ zabilježio je: „Drugovi, narod Banije dao je mnogo žrtava u ovoj borbi. Ja cijenim Sedmu diviziju jer je ona vodila teške borbe s neprijateljem od Sunje do Crne Gore, jer je dala mnogo žrtava u ovoj borbi... Vi ćete se vratiti u Hrvatsku na svoju Baniju koja Vas čeka, ali Vas čekaju teški zadaci. Naša borba se širi. Vi ćete u svoje redove primiti mnogo Hrvata, novih boraca iz gradova i sela. Vi, Sedma divizija, morate visoko uzdignuti, kako Vi to znate, zastavu bratstva i jedinstva. Ne zaboravite da smo dali mnogo žrtava u ovoj borbi da skujemo jedinstvo naših naroda, da nećemo povratak na staro, da hoćemo bolji život radnika i seljaka, u novoj Jugoslaviji za koju se borimo... Drugovi bori Banje! Neprijatelj kaže da će uništiti jugoslovenski narod. To mu nikad neće uspjeti. Vi ste prolazili kroz mnoga sela. Videli ste sela gdje nema kuće ni krova, sve je uništeno, ali svejedno žito raste. Narod je neuništiv, on dolazi i obrađuje svoje njive.“ (Milan Knežević, Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 434 – 435).

I Antun Zibar, zabilježio je dio govora druga Tita na smotri u Petrovom Polju:

„Kažite majkama i očevima, braći i sestrama, udovicama i djeci drugova koji su pali u teškim, ali slavnim borbama IV i V ofanzive, neka stegnu svoja srca i smjelo nastave sa još odlučnijom borbom...“ Antun Zibar, *Banijski kalendar 1961. godine*, NIU „Jedinstvo“, Sisak, 1961, str. 37).

²³⁴ Josip Broz Tito, *Deset godina revolucije*, Kultura, Beograd, 1951, str. 156.

Na putu za Baniju

Dan poslije smotre u Petrovom polju, 7. divizija se pripremala za dugi marš preko rijeke Vrbas i dalje do Une, a zatim do rodne Banije. Za pokret iz Petrovog polja štab divizije izdao je 1. augusta zapovijest.²³⁵

Osma brigada da kreće pravcem sela Čorkovići - Zlovarići - Novkovići - Meline - Melići - Javor - Neznanica (k. 1262) - Palež (tt. 1259) i da, ako nađe na kolonu 1. dalmatinske ili 7. brigade, propusti ih. U rejonu Paleža brigada ostaje na odmoru za ručak, a zatim produžava marš pravcem Krezluk - Grdovo - Staro Selo, prelazi Vrbas i maršuju prema selu Ljuša. Najslabiji bataljon ostavlja u zaštitnici svih komora. Poslije prelaska komunikacije Jajce - Donji Vakuf brigada prelazi u prethodnicu divizije.

Prema zapovijesti štaba divizije, 7. divizija i 1. dalmatinska brigada u noći 11/12. augusta prešle su navedene komunikacije i rijeku Vrbas bez ikakvih smetnji. Za vrijeme pokreta u rejon Gole planine, u štab divizije stigao je ukaz vrhovnog komandanta o unapređenju prvih oficira NOV i POJ u 7. diviziji. U čin potpukovnika unapređen je komandant divizije Pavle Jakšić, u čin majora Stanko Bjelajac Ćane, Milan Pavlović Mićun, Vladimir Bakarić, Nikola Bjelac, Vojko Hohšteter, Nikola Kajić Kole i Josip Kuštin, u čin kapetana Rade Grmuša Rara, Janko Žebić, Jovo Čakalo, Branko Babić, Miloš Suzić, Dragan Šoljić i Rade Milojević i u čin zastavnik Petar Kalanja i Dušan Kentrić.²³⁶¹

Nastao je problem nabavke žuto-zlatne srme za oznake činova na rukavima, kragnama revera bluza i žuto-zlatnih zvjezdica na rukavima. I taj problem je relativno brzo riješen. Pomogle su popovske odežde i epitrahiliji nađeni u još neopljačkanim crkvama. Vrijedne ruke banijskih djevojaka u brigadama i diviziji izradile su prve oznake činova oficira svojim komandantima i komandirima.²³⁷⁷

Od sela Čorkovića do Rujiške u Podgrmeču divizija je trebalo da maršuje neotkrivena od neprijatelja i da se što brže prabaci preko Vrbasa u zapadnu Bosnu, odnosno u Bosansku krajinu. Prelazak preko Vrbasa protekao je organizovano i brzo. Sa 7. divizijom i 1. dalmatinskom brigadom kretali su se i članovi Vrhovnog štaba Milovan Đilas, Sreten Žujović i Velimir Terzić, kao i Vladimir Nazor, dr Ivan Ribar i Vladimir Dedijer.²³⁸

U selu Ljuša, na lijevoj obali Vrbasa, jedinice su se razmjestile na odmor. Prva dalmatinska brigada drugi dan se odvojila i otišla prema

²³⁵ Arhiv VII, reg. br. 4/1, kut. 812.

²³⁶ Biltén Vrhovnog štaba NOV i POJ, br. 25 od maja 1943.

²³⁷ Politički delegati vodova i komesarji svih stepena i dalje su nastavili nositi dotadašnje partizanske starješinske oznake, sve do početka 1944. godine kad su i oni rangirani sa činovima oficira.

²³⁸ Pjesnika Vladimira Nazora i dalje je nosila preko rijeke Vrbasa do sela Ljuša kod Jajca navedena grupa boraca 8. brigade, za koju je i tada bio odgovoran politički komesar brigade Mirko Burić.

Drvaru, za Dalmaciju. Sa njom su otišli članovi Vrhovnog štaba, Vladimir Nazor i dr Ivan Ribar. Pošto su patrole upućene u izviđanje javile da se jake neprijateljske snage kreću od Banje Luke u pravcu Jajca, organiziran je produžetak marša kroz Bosansku krajinu. U 4 časa 13. avgusta jedinice 7. divizije krenule su pravcem Ljuša - Gradac - Čuklići - selo Mujdžići. Ova sela pripadaju općini Janj, mjestu poznatom iz ustaničkih dana 1941. po narodnom junaku Simeli Šolaji.

Iz sela Mujdžići 8. brigada je nastavila marš 14. augusta pravcem Šipovo - Božujevo - Gradina - Sijakovina - Bogojevići. Brigada je 16. augusta stigla u Ribnik na rijeci Sani i ostala na odmoru do 18. augusta.

Slijedeća etapa marša kroz Bosansku krajinu nastavljena je 18. augusta pravcem Ribnik - Ključ - Sanica - Prisjeka. Iz sela Prisjeka brigada je 19. augusta prešla u selo Jelašinovci kod Lušci Palanke pod Grmečom.

Svečani doček banijskih partizana

Štab 8. brigade dobio je 19. augusta poziv od štaba 7. divizije da brigada dođe u selo Lušci Palanka na miting omladine i naroda u čast dolaska 7. divizije i njenog povratka sa Neretve i Sutjeske.

Brigada je na miting stigla u vrijeme kada je već počeo. Na mitingu su govorili predstavnici Komande mjesta, narodnooslobodilačkog odobra, SKOJ-a, AFZ-a i drugi. Ispred 7. divizije govorio je politički komesar Đuro Kladarin. Poslije govora uslijedio je kulturno-umjetnički program, a zatim je nastalo narodno veselje. Narod je borcima ranije donio toliko hrane da bi se lako mogle nahraniti dvije divizije.

Iz sela Lušci Palanka brigada je krenula 20. augusta oko 19 časova prema selu Hašani. Tu se smjestila i slijedećeg dana dočekala kolonu seljačkih kola, kojima su mještani dovezli hranu za 7. diviziju i njene brigade. Isto veče u Hašanima i Rujiškoj pripremljen je program u čast banijskih boraca.

U selu Hašani brigada ostaje četiri naredna dana, do 24. augusta, kada u 16 časova kreće u selo Velika Jasenica. Brigada je dobila zadatak da na liniji Bosanska Krupa - Bosanski Petrovac postavi zasjede neprijateljskim kolonama.

Uspjela zasjeda

U noći 25/26. augusta 8. brigada, u sadejstvu sa Podgrmečkim partizanskim odredom, postavila je zasjedu pored ceste Bosanska Krupa - Krnjeuša - Bosanski Petrovac kod sela Suvaja i Vojevac. Njena dva bataljona (1. i 3) postavili su zasjedu ispred Čardaka prema Bosanskoj Krupi, a dva bataljona Podgrmečkog partizanskog odreda, 1. bataljon i dve čete 2. bataljona na ulazu u šumu prema selu Risovac

i Bosanskom Petrovcu.²³⁹ Drugi bataljon 8. brigade, u cilju osiguranja zasjede, posjeo je položaje kod sela Krnića Glavica i Gradina.

Oko 6,30 časova 26. augusta pojavila se ispred zasjede kolona od 40 do 50 neprijateljskih vojnika, koji su krenuli da osiguraju prolazak kamiona za Bosanski Petrovac kroz Suvaju. Kolona neprijateljskih vojnika naišla je prvo na 3. bataljon 8. brigade i produžila u pravcu zasjede bataljona Podgrmečkog partizanskog odreda. Prvo nailazi na četu krajišnika, koja otvara vatru. Time je zasjeda otkrivena. Došlo je do borbe u kojoj je neprijatelj u sat vremena razbijen i potučen. Imali su 19 poginulih i 14 zarobljenih, od kojih 7 Nijemaca 6 Poljaka i 1 Čeh. Od oružja zaplijenjeno je 3 puškomitrailjeza i 18 pušaka, oko 2.000 metaka i drugo.²⁴⁰ Brigada je od plijena dobila 3 puške, dok je ostalo pripalo krajišnicima. Nakon završene borbe brigada se povukla u bazu. Ubrzo je iz Bosanske Krupe prispjelo oko 40 - 50 kamiona punih vojnika. Pokupili su mrtve i ranjene i odvezli ih nazad u Bosansku Krupu.

Predvečer iz okolnih sela pripremljen je opšti zbor mještana. Ispred boraca 8. brigade i 7. divizije govorio je zamjenik političkog komesara 8. brigade, Milinko Marojević.

Narednih dana 8. brigada ostaje u selu Velika Jasenica. Taj predah koristi da se sa borcima radi vojnički i politički. Takođe, zadatak brigade bio je da kontroliše pravce od Bosanske Krupe u pravcu Sanskog Mosta i Gornjih Petrovića. Tada je stiglo za popunu i 35 boraca sa Banije.

Prijelaz preko Une

U noći 7/8. septembra 8. brigada, sa štabom 7. divizije i djelovima pri štabu divizije, prešla je rijeku Unu kod sela Rakana i Dobretina, čime je završen jedan od dugih, brojnim okršajima protkan put 7. divizije.

U Bešlincu je 8. brigadi priređen nezapamćen svečani doček. Na dočeku se našlo mnoštvo naroda sa područja Dvora, a došlo je mnogo očeva, braće i sestara iz drugih krajeva Banije da dočekaju svoje najmilije - sinove i kćeri, braću i sestre.

Poslije velikog mitinga u Bešlincu brigada je produžila prema Glinskom i Petrinjskom kotaru radi obezbjeđenja napada iz pravca Gline i Petrinje na ustaško uporište Zrinj, 9. septembra u 7 časova. Poslije šestočasovne borbe Zrinj je zauzela 1. brigada Unske operativne grupe, što je izazvalo veliku radost boraca banijskih jedinica.²⁴¹

²³⁹ Zbornik NOR-a, tom IV, knj. 16, str. 307.

²⁴⁰ Isto.

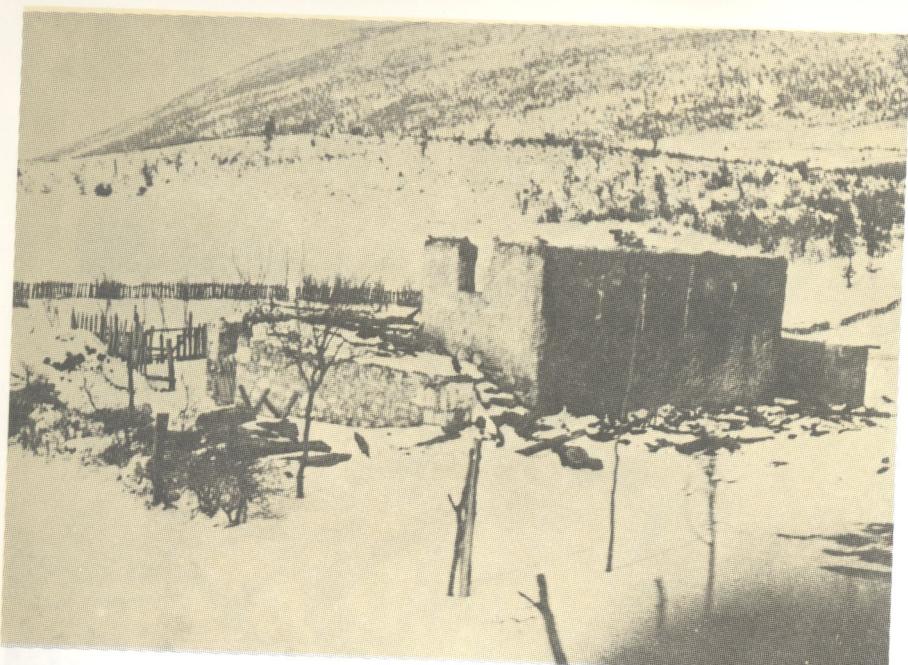
²⁴¹ Hronologija, str. 549.

Zverstva ustaša u Sisku 1941. godine. Tijela masakriranih na obali Kupe kod rafinerije.

Srušena lokomotiva i zapaljeni vagoni u diverziji na pruzi kod Blinjskog Kuta decembra 1942.

Neprijatelj je poslije četvrte ofanzive ostavio zgarišta na Baniji. Januar 1943.

Zbjeg banijaca. Predah na putu od Drvara do Glamoča, februara 1943.

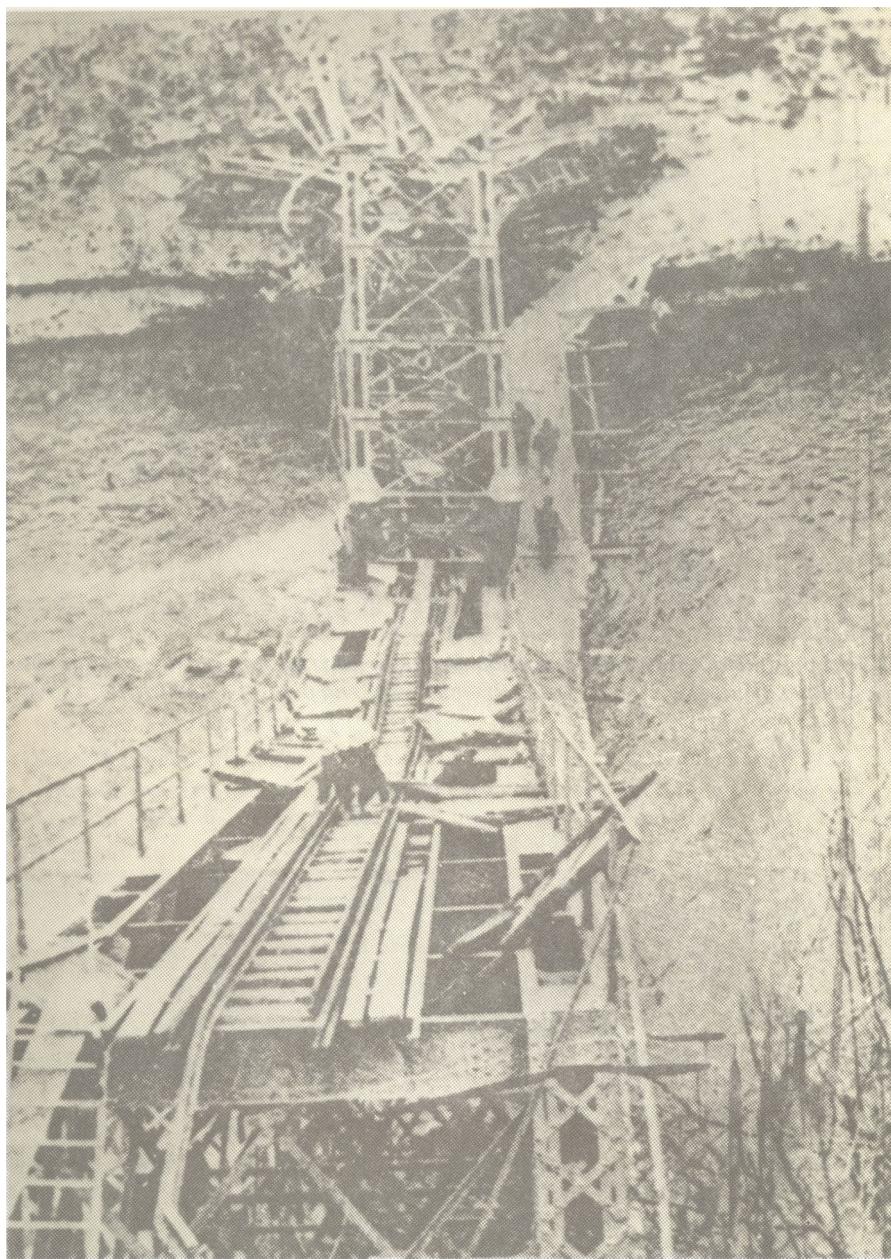

Tijela masakriranih iz zbjega naroda Banje u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi od djelova njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen”, na planini Šator februara 1943.

Krajišnici i banijci na položaju kod Gornjeg Vakufa i Pidriša u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Okružen na slici je Aniša Šteković, politički komesar čete u brigadi.

Most na rijeci Neretvi koga su sa inžinercima Vrhovnog štaba NOV i POJ porušili iponovo izgradili inžinjeri 7. banjiske udarne divizije pod komandom vodnika Ratka Djeletića. Preko novosagrađenog improvizovanog mosta 8. banjiska brigada je sa 400 zarobljenih talijanskih vojnika divizije „Murđe“ prenijela sve ranjenike i prevela bolesne iz Centralne bolnice NOV i POJ od

11-14. marta 1943.

*Mjesto prijelaza 7. divizije preko rijeke Sutjeske 9/10. juna 1943.
U vrijeme prijelaza nije bilo ceste.*

Pjesnik Vladimir Nazor prelazi Sutjesku u pratnji banijaca, juna 1943.

Njemačke jedinice prelaze rijeku Sutjesku na Borovnom juna 1943.

Stroj 2. brigade na Sv. Duhu kod sela Vrpolje 5. novembra 1943.

Topovi sa posadom u Cazinu 15. novembra 1943.

*Kulturno-prosvjetni odbor 1. bataljona 2. banjiske udarne brigade na sastanku
u selu Marinbrod, 20. marta 1944.*

Mještani sela kotara Glina donose hranu na položaje borcima brigade.
Selo Graberje (Gora) 1944. godine

Štab brigade na Čavića brdu (Šamarica), 12. aprila 1944. Slijeva na desno:
komandant brigade Rade Grmuša Rara, zamjenik komesara brigade Milutin
Omazić, komesar brigade Slavko Borojević i komandir čete za vezu Rade
Zamaklar. U pozadini: kolona na maršu

Djelovi čete za vezu brigade sa štabom brigade na Čavića brdu (Šamarica), 12. aprila 1944. Stoje slijeva na desno: Nikola Baždar, Mile Medić, Pero Stambolić Brko, borac (ime nepoznato), Milutin Omazić, Rade Grmuša Rara, Zora Čučković, Rade Zamaklar, Stoja Šteković Čoja, Milan Drljan Mišan, Jovo Trivanović, Milka Čačić - Bodlović, Evica Rebrača - Grubješić i kurir štaba na konju (ime nepoznato). Kleče slijeva na desno: Petar Meničanin ekonom, Janja Banjanin, Duka Tatić iz saniteta, Gojko Bodlović, borac (nepoznato ime) i Stojan Šteković.

Štab 3. bataljona brigade u selu Borojevići kod Kostajnice, aprila 1944. Slijeva na desno: politički komesar Nedeljko Rađenović Nedo, zamjenik komandanta Milan Cvetojević i komandant bataljona Pero Vukičević.

Zamjenik političkog komesara brigade Milutin Omazić sa dječakom iz sela Pečigrad kod Cazina, na ruševinama starog grada 1944. godine

Spomenik na prijevoju Makljen podignut 1978. godine povodom godišnjice bitke na Neretvi. To je ujedno spomenik borcima Banije izginu/im u odbrani ranjenika u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi 1943. godine.

Ponovo na Baniji

Poslije pune 224 dana (od 25. januara do 8. septembra 1943. godine) 8. brigada se našla na Baniji, među svojim narodom.

Već prvog dana boravka na Baniji postavilo se pitanje daljnje popune brigade novim borcima i priprema za nove borbe. Potreba za popunom bila je izražena. U Petrovom polju, poslije prijelaska rijeke Bosne 6. augusta 1943. godine, 8. brigada je imala po spisku 335 boraca i starješina. Takođe, izvjestan broj teško ranjenih, bolesnih i iznemoglih morao je biti upućen na liječenje, u pozadinu na lakše dužnosti ili u vojnoteritorijalne komande i ustanove.

Popuna brigade i nove borbe

Problem popune postao je još aktuelniji jer je na Baniji nedostajalo ljudstvo sposobno za ratne jedinice. U vrijeme odsutnosti 7. divizije, iz sastava Partizanskog odreda Banije i sposobnog ljudstva formirane su dvije nove banijske brigade i Partizanski odred Banije, popunjena komanda vojnog područja Banije i komande mjesta kotara Dvor i Petrinja (Kostajnica), a od 1. do 5. marta 1943. formirana je i Komanda mjesta Glina, kao i neke druge jedinice i ustanove.

Da bi se popunile 7. i 8. brigada i 7. divizija, vojno-teritorijalne komande i sve organizacije narodnooslobodilačkog pokreta Banije angažirale su sve za borbu i rad sposobne ljude od 17 do 55 (60) godina starosti. Javili su se i dobrovoljci mlađih godišta, kao i omladinke i mlađe žene Banije za popunu redovne brigade.

Već u Bešlincu, na dan prelaska brigade preko Une i nakon svečanog dočeka, u 8. brigadu je stiglo više od 100 boraca i starješina bivšeg 2. bataljona „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije. Zatim su iz 1. i 2. banijske brigade Unske operativne grupe, vojnoteritorijalnih komandi i ustanova Banije, враćeni u sastav 8. brigade svi bорci i starješine. Time se brojno stanje brigade svakodnevno povećavalo i njena sposobnost za nove borbene zadatke je porasla.

Usljedila je i reorganizacija partizanskih snaga Banije. Naredbom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske broj 20. do 11. septembra 1943. godine, rasformiran je štab Unske operativne grupe, tako da su 1. i 2. brigada ušle u sastav 7. udarne divizije. Tada su preimenovane i brigade 7. divizije. Tako 7. brigada 7. divizije dobija naziv 1. brigada 7. divizije 1. korpusa NOV Hrvatske, 8. brigada iste divizije naziv 2. brigada 7. divizije 1. korpusa NOV Hrvatske, 1. brigada Unske operativne grupe

naziv 3. brigada 7. divizija NOV Hrvatske i 2. brigada Unske operativne grupe 4. brigada 7. divizije NOV Hrvatske.²⁴²

Pored navedene reorganizacije postojećih banjских jedinica, na Baniji je tih i narednih dana izvršena opšta mobilizacija za popunu 7. divizije i Partizanskog odreda Banije.

Nakon prvog talasa mobilizacije, 8. banjска brigada, odnosno 2. banjска udarna brigada, imala je 29. oktobra 1943. godine 1.003 borca i rukovodioca, među kojima 54 žene. U odnosu na brojno stanje od 6. augusta 1943. u Petrovom polju kod Travnika, to je za 668 ljudi više.

Od naoružanja brigada je imala 615 pušaka, 21 automat, 19 puškomitrailjeza, 12 teških mitraljeza, 3 laka mitraljeza „šarac“, 4 laka minobacača 50 mm, 3 teška minobacača 81 mm, protivtenkovski top, protivtenkovsku pušku i 79 konja.²⁴³

Socijalni sastav brigade u to vrijeme bio je:

829 seljaka, 31 radnik i 144 ostalih zanimanja.

Po nacionalnom sastavu brigada je imala 888 Srba, 37 Hrvata i 74 ostalih nacionalnosti, najviše Jevreja i Talijana.

U organizaciono - političkom pogledu u brigadi je djelovalo 116 članova KPJ i 57 kandidata i 86 članova SKOJ-a.²⁴⁴

Popuna banjских brigada i 7. banjске divizije u jesen 1943. godine neminovno je zahtijevala i neke promjene u starješinskom kadru. Dio iskusnijih starješina koji su u borbama u četvrtoj i petoj ofanzivi ostajali bez dužnosti, upućivani su na dalje školovanje. Dio odlazi u druge jedinice koje su ušle u sastav 7. banjске divizije iz Unske operativne grupe. Međutim, i nakon prve popune sastav starješina u štabu 2. brigade i bataljonima ostao je, uglavnom, nepromjenjen. Komandant je i dalje bio Stanko Bjelajac Čane, politički komesar Mirko Burić, zamjenik komandanta Rade Grmuša Rara, zamjenik političkog komesara Milinko Marojević Maroja, načelnik štaba Nikola Bjelac, operativni oficir Josip Kuštrin, intendant Mile Kotaranin, referent saniteta Janko Bebetko. U politodjelu brigade bili su: Dobrivoje Vidić Baja rukovodilac, Dušan Kostić zadužen za partijsko-politički rad i Ljubica Ratković omladinski rukovodilac, odnosno sekretar brigadnog komiteta SKOJ-a.

Šulnjki ukiuljona sačinjavali su: 1. bataljon komandant Đuro Širković, politički komesar Janko Mraković, zamjenik komandanta Simo Čavić i zamjenik političkog komesara Šukrija Bijedić, do odlaska za političkog komesara 3. banjске brigade.

2. bataljon: komandant Stanko Kreća Čane, politički komesar Dušan Sužnjević Čiko, zamjenik komandanta Adam Petrović Gigac i zamjenik komesara Milutin Omazić.

3. bataljon: komandant Branko Krnetić, politički komesar Uroš Slijepčević, zamjenik komandanta Stanko Nevajda Duća i zamjenik komesara Mile Peškir.

²⁴² *Hronologija*, str. 549.

²⁴³ Arhiv VII, reg. br. 9/8, kut. 421c; 9/3; kut. 1616.

²⁴⁴ Arhiv VII, reg. br. 1/6, kut. 812.

Organizaciono su sređene i jedinice pri štabu brigade - četa za vezu, intendantura i druge. Sređena je i partijska i skojevska organizacija i aktiviran rad kulturno-prosvjetnih odbora u četama, bataljonima, brigadi i ostalim strukturama.

Težište političkog rada u jedinicama brigade bilo je usmjereni na to da se borcima ukaže na značaj borbenog puta brigade i značaj žrtava u borbama u četvrtoj i petoj neprijateljskoj ofanzivi na putu od Kupe do Crne Gore i Pljevalja u Sandžaku, preko Crne Gore, Durmitora i Bosne do Banije.

Borbe na komunikacijama

Sredinom septembra 1943. godine 7. divizija prema naređenju štaba 1. korpusa NOV i POH, organizira i izvodi niz akcija na komunikacijama u dolinama Une, Save i Kupe, koje vode na Jadransku obalu. Štab 1. korpusa naređuje diviziji da sa svoje tri brigade i Partizanskim odredom Banije preuzme veću aktivnost na pruzi Sisak - Sunja - Kostajnica, u cilju olakšavanja teške situacije nastale kod jedinica u Dalmaciji, kod Splita i Zadra. Divizija u svojoj zapovijesti od 16. septembra precizira da 2. i 3. brigada, sadejstvujući međusobno, vrše napade na neprijatelja na sektoru Sisak - Sunja iz pravca Gradusa - Jošavica, i da održavaju vezu sa Partizanskim odredom Banije, a preko njega i sa 1. brigadom. Razlog je što je trebalo hitno evakuisati iz primorskih gradova materijal zaplijenjen posle kapitulacije Italije.²⁴⁵

Prema zadacima iz zapovijesti, 2. brigada je 16. septembra uveče krenula u pravcu željezničke pruge Sisak - Sunja. Zasjeda je određena od štaba brigade i postavljena između sela Kinjačke i željezničke pruge Blinjski Kut - stajalište Krajiški Brđani. Za napad na vlak određeni su 1. i 2. bataljon, dok je 3. bataljon osiguravao akciju iz prava Siska i sela Komarevo. Treća brigada osiguravala je akciju 2. brigade iz pravca Sunje.

Jedinice 2. brigade u sumrak stigle su na određene položaje. Mineri, dodjeljeni od štaba 7. divizije, pod vodstvom Branka Đurića, oprezno su prišli pruzi baš kada je naišao vlak. Zavladao je strah da se zakasnilo. Međutim, bio je to putnički vlak koji nije bio cilj napada brigade. Borci su i dalje ostali u zasjedi čekajući vojni transport. Mina je već bila postavljena ispod šina.

Oko 22 časa začuo se nailazak vlaka. Po huktanju i stenjanju parne lokomotive ocjenjeno je da je transportni. Naređena je puna pripravnost. Oko 22,30 časova bljesnula je eksplozija mine ispod lokomotive koja se prevrnula i kompozicija se uz škripu zaustavila na otvorenoj pruzi. Tada je 1. bataljon, pod komandom Đure Mrkšića, krenuo u juriš. U vlaku je bilo više od 200 vojnika, koji su počeli da daju otpor

²⁴⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 238 i 657.

bježeći iz vagona u vagon. U borbi je poginulo više od 50 neprijateljskih vojnika i dva puta toliko je ranjeno. Dio neprijateljskih vojnika povlači se u polje sjeverno od pruge, gdje se grupišu, sređuju i kreću u protivnapad. Međutim, zadržani su vatrom 1. bataljona. Tada i 2. bataljon, pod komandom Adama Petrovića Gigca, juriša i upada u vagone. Uz pomoć seljana iz okolnih sela Kinjačke, Starog Sela, Čakala i Bestrme, borci bataljona otvaraju vagone i izvlače plijen. Ubrzo se 2. bataljon obukao u uniforme zaplijenjene u vagonima. Nađeno je oko 40 vojničkih bluza, 25 hlača, 40 šinjela, zatim košulja, čebadi, 38 pari cipela i druge opreme. Za to vrijeme 1. bataljon vodio je borbu sa neprijateljem, koji je napadao iz polja prema rijeci Savi. Čula se paljba i na položajima osiguranja prema Sisku i Sunji. Borba je trajala puna tri sata.

Negdje oko 1 čas poslije ponoći neprijatelj intervenira iz pravca Siska na položaje kod sela Komarevo - Blinjski Kut, gdje je nalazio 3. bataljon pod komandom Branka Krnetića. On je uspješno odolijevao navali neprijatelja sve dok nije dobio naredenje da se povuče, a to je bilo kad su vagoni teretnog vlaka bili u plamenu. U ovoj borbi 1. bataljon je imao 3 poginula i 15 ranjenih.

Međutim, potpuna evakuacija plijena nije uspjela. Nju je omeo oklopni vlak iz Sunje. Miner 7. divizije, dodjeljeni 3. brigadi, nisu dobro postavili minu na osiguranje iz pravca Sunje, tako da je oklopni vlak uspješno stigao u rejon porušenog teretnog vlaka.

Osim navedene lične opreme, zaplijenjena su i 2 radio-aparata. Plijena bi bilo daleko više da je bilo snaga koje bi sav plijen evakuirale. U zapaljenim vagonima izgorilo je oko 15 kamiona, 45 motobicikla, 70 bicikla te raznog drugog materijala. Više od 20 vagona izgorjelo je potpuno. Do jutra 17. septembra jedinice 2. brigade povukle su se u rejon Staro Selo - Gradusa - Bijelnik - Jošavica, na slobodnu teritoriju Banije.

U analizi ove akcije u četama 2. bataljona i na partijskim sastancima najveća kritika pala je na račun novih boraca, koji su više mislili kako da se obuku i obuju a manje na uništavanje neprijatelja i evakuaciju preostalog plijena. Takav postupak novih boraca bio je razumljiv, jer je više od polovice bilo potpuno bosih. O tome je pisao i štab 2. brigade u izveštaju mjesec dana kasnije, 29. oktobra, kada je od 1003 boraca i rukovodioca u brigadi 551 bio bez obuće, 385 bez vojničke bluze, 242 bez šinjela.

Već slijedeće noći 2. brigada je bila ponovo na položajima prema Sisku. Osiguravala je napad 1. brigade na Kostajnički Majur. Pošto ni neprijatelj iz pravca Siska nije vršio intervenciju, brigada nije vodila borbu osim što su mineri divizije postavili minu na željezničkoj pruzi kraj Blinjskog Kuta. Na ostavljenu minu je 20. septembra ujutro naišao neprijateljski brzi vlak.²⁴⁶

²⁴⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 486, 694.

U noći 20/21. septembra 2. brigada je ponovo bila u zasjedi na pruzi Sisak - Sunja. Tog puta osiguravala je zasjedu 3. banijskoj brigadi. Iste noći oko 22,30 časova neprijateljski teretni vlak je naišao na postavljenu minu 3. brigade između stajališta Krajiški Brđani i Blinjski Kut. Međutim, u vozu nije bilo neprijateljskih vojnika, već samo uglja iz Bosne za potrebe ustaške i njemačke vlasti. Iz jednog vagona evakuirano je 8.525 kilograma mostova i drugih neprijateljskih objekata.²⁴⁷

U toku 21. septembra 1. bataljon 2. brigade postavio je zasjedu na cesti Praćno - Novo Selo - Komarevo. Ostale snage brigade vršile su osiguranje zasjeđe. Tu je sačekao neprijateljsku auto-kolonu iz pravca Siska, sa 9 kamiona punih vojnika. Bataljon je iz zasjeđe otvorio vatru. Poginulo je oko 50 i ranjen veći broj neprijateljskih vojnika. Ostali su napustili kamion, zauzeli položaje uz cestu i pružili otpor do pristizanja novih 8 kamiona sa posadom iz Siska. U međuvremenu, 1. bataljon je uspio zaplijeniti teški mitraljez, 4 puške, pištolj i manje količine municije. Uspio je zapaliti i 2 kamiona. Prvi bataljon je imao jednog ranjenog borca. Kada je neprijatelju stiglo pojačanje, bataljon se povukao pravcem Blinja - Jošavica - Dejanovići.

Borbe na komunikacijama Karlovac - Ogulin

Poslije nekoliko akcija na Baniji, 7. divizija je uključena u operaciju 1. korpusa NOV Hrvatske na komunikacijama Karlovac - Ogulin, u sadejstvu sa 8. kordunaškom divizijom. Sedmoj diviziji je naređeno da od neprijatelja očisti prugu i cestu na dijelu Duga Resa - Gornje Dubrave, likvidira neprijateljska uporišta Zvečaj, Generalski Stol, Donje Dubrave, Gornje Dubrave i poruši željezničku prugu i most preko potoka Globornica kod Donjih Dubrava. Takođe, da postavljenjem prema Dugoj Resi i Karlovcu osigura dejstvo 8. kordunaške divizije i 13. primorsko-goranske divizije u napadima na Oštarije i Ogulin i okolna uporišta.²⁴⁸ Bilo je to u okviru dejstva jedinica NOVJ poslije kapitulacije Italije, kada su njemačke i ustaško-domobranske snage nastojale da ojačaju uporišta na navedenim komunikacijama i obezbjede stalni promet prema Jadranskom moru.

Za izvršenje zadatka određene su 1, 2. i 3. brigada 7. divizije, a 4. brigada, dok nije otišla u Cazinsku krajinu, i Partizanski odred Banije, osiguravali su slobodno područje Banije.

Prema naređenju štaba 7. divizije, 2. brigada je krenula na dugi marš pravcem Velika Gradusa - Klasnić - Topusko - Slunj - Perjasica, gdje stiže 25. septembra i razmješta se na kraći odmor.²⁵⁰

²⁴⁷ Isto, str. 486, 699.

²⁴⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 96.

²⁴⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 215 i 225.

²⁵⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 442.

Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske izdao je 25. septembra zapovjest za dejstvo na komunikacijama Karlovac - Ogulin. Prema zapovijesti, zadatak 7. divizije bio je da sa 1, 2. i 3. brigadom, brdskom baterijom i pratećim bataljonom u prvoj fazi borbe sa jednom brigadom blokira neprijateljsku posadu na željezničkoj stanici Gornje Dubrave, sa drugom likvidira posadu u Generalskom Stolu i sa Trećom brigadom likvidira posadu u Zvečaju, te uništi komunikacije između Generalskog Stola i Zvečaja, a zatim da sa dvije brigade blokira garnizone u Karlovcu i Dugoj Resi u pravcu prema Ogulinu.

U drugoj fazi borbe zadatak divizije bio je da i dalje vrši blokadu uporišta, nastojeći da se na karlovačkom sektoru ne upušta u borbu koja bi mogla dovesti u pitanje izvršenje glavnog zadatka, tj. sprječavanje nadiranja neprijatelja od Karlovca prema Ogulinu.²⁵¹

Štab 7. divizije, prema dobijenom zadatku, izdaje 27. septembra zapovjest za napad na Generalski Stol i Zvečaj i zatvaranje pravca Ogulin - Karlovac. U navedenoj zapovijesti štab divizije naveo je i snage neprijatelja u mjestima gdje je trebalo dejstvovati. U Gornjim Dubravama, na željezničkoj stanici, nalazilo se oko 450 ustaša i domobrana i nešto žandara, na Globorničkom mostu oko 50 ustaša, Generalskom Stolu oko 300 ustaša, Zvečaju 60 ustaša i 50 domobrana, Dugoj Resi satnija ustaša i satnija domobrana i Karlovcu 600-700 Nijemaca, dvije bojne ustaša, oko 300 domobrana i nešto žandara.

Prema zapovijesti, zadatak 2. brigade sastava tri bataljona bio je da u sumrak 27. septembra pređe rijeku Mrežnicu kod sela Jankovo Selište, izbjije na komunikaciju Generalski Stol - Zvečaj, poruši je, minira cestu i prugu i sa jednim bataljom postavi zasjedu na sjevernoj ivici šume Lešće(vjerovatno Lešćevke - opaska autora), zatvarajući pravac Zvečaj - Generalski Stol. Dva bataljona sa štabom brigade postaviće se u selu Erdeli (zaselak Sela) kao rezerva, sa zadatkom dejstva prema Generalskom Stolu i Zvečaju, prema potrebi.

Analizom zadatka datog u zapovijesti 1. korpusa 7. diviziji i zadataka divizije 2. brigadi, vidi se da je štab divizije odložio napad na Zvečaj dok se ne likvidira ustaško uporište u Generalskom Stolu, koji je napadala 1. brigada. To je olakšavalo zadatak 2. brigade.

Ona je, izvršavajući zapovijest štaba 7. divizije, u noći 27/28. septembra prešla Mrežnicu u rejonu sela Keići i Jankovo Selište i po bataljonima izbjiga na željezničku prugu Zvečaj - Generalski Stol. Pozadina brigade je, prema naredjenju štaba 7. divizije, ostavljena u selu Svojići, a borcima je podjeljena suha hrana za više dana.

Izbijanjem na željezničku prugu, 1. bataljon je posjeo položaje prema Zvečaju na sjevernoj ivici šume Lešćevka. Drugi i 3. bataljon zadržani su uz štab brigade u rejonu sela Erdeli i sa minerima divizije pristupili su rušenju željezničke pruge i miniranju ceste između Zvečaja i Generalskog Stola. Tokom 28. septembra 2. brigada je porušila ptt

²⁵¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 476.

²⁵² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 523.

veze, propuste na cesti i prugu i time osigurala napad 1. brigade na jak ustaško-domobranski garnizon u selu i na željezničkoj stanici Generalski Stol. Za to vrijeme 1. brigada napala je Generalski Stol, a 3. brigada Gornje Dubrave i Globornički most.²⁵³

U međuvremenu, obavještajno-izviđačka služba prikupila je podatke o snazi i rasporedu neprijatelja od sela Belavića kraj Duge Rese do Generalskog Stola. Željezničku prugu i cestu na tom dijelu osiguravali su dijelovi 30. ustaške željezničke bojne i mjesne ustaše iz okolnih sela.²⁵⁴

Slijedeće noći 1. brigada ponovo pokušava da razbije odbranu neprijatelja u Generalskom Stolu, jer joj to nije uspjelo prethodnog dana. Za to vrijeme 2. brigada vrši borbeno izviđanje radi organizovanja napada na Zvečaj, planiranog poslije pada Generalskog Stola. Međutim, borba za Generalski Stol nastavlja se 29. septembra.

Dok su bataljoni 2. brigade bili u zasjedi prema Zvečaju, iz Karlovca je u Zvečaj stigla željeznička kompozicija sa 20 vagona u kojoj se nalazila i jedna satnija 30. ustaške bojne, sa radnicima za popravku prethodnog dana porušene željezničke pruge. Ustaše sa radnicima krenuli su duž željezničke pruge iz Zvečaja, u pravcu Generalskog Stola, kada su upali u zasjedu 2. brigade. Čim je otpočela borba radnici su se razbježali, ustaše su nastavili nastupanje u pravcu Generalskog Stola, uz borbu, ali se nisu uspjeli probiti kroz položaje 2. brigade. Tada je ustaškoj satniji stigla pomoć od 80 do 90 Nijemaca, sa 3 tenka i 3 oklopnja automobila za podršku.

Oko podne 29. septembra prestala je kiša i razišli su se oblaci. Neprijatelj, ojačan tenkovima i oklopnim automobilima, te podržan sa 5 njemačkih aviona „štuka“, uspijeva da se uz osjetne gubitke probije do posade u Generalskom Stolu. Kada su neprijateljski avioni zabunom bombardirali centar Generalskog Stola, kod neprijateljske posade nastala je panika. Do 17 časova neprijatelj se iz Generalskog Stola probio u pravcu Zvečaja i Duge Rese. Jedinice 2. brigade uspjele su jurišem i borbom odbaciti neprijateljsku pješadiju, oštetivši protukolskim topom tenk u kojem je jedan Nijemac ubijen, a tri ranjena. Zarobljen je ustaša sa puškom i pištoljem. Ukupni gubici neprijatelja u proboru od Zvečaja do Generalskog Stola procijenjeni su na 30 poginulih i 40 ranjenih ustaša i Nijemaca. Naši gubici bili su 9 poginulih i 19 ranjenih, među kojima 2 teže.²⁵⁵ Poginuo je vodnik Vaso Savić, koji je u 2. brigadi bio od njenog osnivanja.

Do 30. septembra 2. brigada je usmjerenja na aktivnu blokadu uporišta u Zvečaju, sa istovremenim pripremama za napad na Zvečaj u noći 30. septembra / 1. oktobra. Tada je na njeno lijevo krilo, na položaje Kozalj Vrh - Dubravčani, izbila 1. brigada odmah poslije čišćenja Generalskog Stola od neprijatelja.

²⁵³ *Hronologija*, str. 554.

²⁵⁴ Zbornika, NOR-a, tom V, knj. 19, str. 745.
²⁵⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 157.

Prvi napad 2. brigade na Zvečaj nije uspio. Zbog toga je daljni napad odložen. Tokom 1. oktobra 1. i 2. brigada ostale su u blokadi Zvečaja i Duge Rese, uz istovremeno hvatanje ustaša i domobrana koji su poslije uspješnog napada 3. brigade na Gornje Dubrave i Globornički most uspjeli pobjeći u pravcu Karlovca. Bataljoni 2. brigade toga dana zarobili su 74 neprijateljska vojnika - bjegunca. Jedna grupa neprijateljskih vojnika - bjegunaca natjerana je na Mrežnicu, u kojoj se njih 12 utopilo.²⁵⁶ Bataljoni 1. brigade zarobili su 44 neprijateljska vojnika - bjegunca, što je ukupno 162 zarobljena.

I 2. oktobra je 2. brigada držala položaje oko Zvečaja, dok je lijevo od nje 1. brigada vodila borbu sa više od 1.500 neprijateljskih vojnika, podržanih sa 3 teška i 5 malih tenkova, koji su iz pravca Duga Resa - Belavići - Poljice krenuli na Goricu i Koštanje. Borba je trajala do 21 čas, kada je neprijatelj zapalio selo Gorica.

Istog dana u 17 časova 2. brigada ponovo napada na Zvečaj. Napad je trao cijelu noć. Neprijatelj se uporno branio, ali su bataljoni brigade uspjeli zauzeti Zvečaj, osim nekoliko bunkera i dobro branjenih kuća gdje se neprijatelj povukao. Njegovi gubici bili su 25 poginulih i više ranjenih. Sljedećeg jutra brigada se povukla iz Zvečaja, uz gubitke jednog poginulog i 6 ranjenih.²⁵⁷

I 3. i 4. oktobra 2. brigada, u sadejstvu sa 1. brigadom, nastoji da spriječi prođor neprijatelja od Duge Rese i Zvečaja prema Generalskom Stolu, Donjim i Gornjim Dubravama i Ogulinu. Prođor neprijatelja uspio je tek 4. oktobra, manevrom jedne kolone pored rijeke Mrežnice. Tada se 2. brigada, uz prihvatom 3. brigade na položajima kod Generalskog Stola, povukla zapadno od komunikacija u pravcu položaja 1. brigade i posjela pravac Kolari - Duga Gora.

Štab 1. korpusa NOV i PO Hrvatske izdaje, 4. oktobra, direktivu podređenim jedinicama, kojom odustaje od dalnjih frontalnih borbi sa neprijateljem iz pravca Karlovca i Duge Rese, odnosno Zvečaja i Generalskog Stola, te prema novonastaloj situaciji određuje novi zadatak 7. divizije.

Ona dobija zadatak da sa 3. brigadom spriječava pokret neprijatelja od Donjih Dubrava, te da glavni otpor pruži na sektoru Tounja i spriječi neprijatelju popravak i prelaz preko mosta u Tounju. Sa dvije brigade da goni neprijatelja, te ruši komunikaciju Ogulin - Karlovac.²⁵⁸

Shodno direktivi štaba 1. korpusa NOV i PO Hrvatske, 7. divizija nastavlja da vodi borbe na liniji Generalski Stol - Ogulin, napadajući na bokove prodirućih neprijateljskih kolona sve do 8. oktobra kada je neprijatelj već bio uspio da prodre do Generalskog Stola i zauzme ga, a zatim da oko 8 časova kreće u napad u dva pravca: lijevo od ceste Generalski Stol - Tounj i desno od iste ceste. Tada 7. divizija odlučuje

²⁵⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 159.

²⁵⁷ Isto, str. 160.

²⁵⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 95.

da se u noći 8/9. oktobra povuče,²⁵⁹ umjesto u pravcu Slovenije, nazad preko rijeke Mrežnice u rejon sela Perjasica - Veljun, na putu za Baniju.²⁶⁰

Dejstva 7. divizije, odnosno njenih brigada, na komunikacijama Karlovac - Ogulin u vremenu od 28. septembra do 4. oktobra ocjenjena su u izvještaju štaba 1. korpusa NOV i POJ pozitivno, uz opću primjedbu za sve tri brigade:

- a) neobučenost boraca u borbi sa oklopnim vozilima,
- b) slabo izvidanje i prikupljanje podataka o neprijatelju.

Takođe, uočena je razlika u sposobnosti pojedinih brigada u ofanzivnim i defanzivnim operacijama. Kod svih brigada sposobnost u ofanzivnim operacijama je izraženija.²⁶¹

²⁵⁹ Naime, u direktivi Štaba 1. korpusa NOV i POH od 5. oktobra pisalo je „da ukoliko bi neprijatelj sa jačim snagama usmjerio svoj napad na ove brigade, orijentisati povlačenje prema Sloveniji“.

²⁶⁰ U direktivi GS NOV i POH od 5. oktobra 943. godine Štabu 1. korpusa NOV i POH zadatak 7. banjiske divizije bio je:

„2) odmah, čim se neprijateljske snage koje nadiru od Generalskog Stola spoje sa ogulinskom posadom na sektoru Ogulin – Oštarije, prebacili cijelu VII diviziju na prostor Perjasica – Veljun, gdje će se prikupiti, a zatim je uputiti na Baniju i postaviti pred istom slijedeće zadatke:

a) napade na transporte i prugu Sisak – Kostajnica, prugu temeljito uništiti i onesposobiti je za saobraćaj bar izvjesno duže vrijeme;

b) da ispita uslove i pristupi likvidaciji – uništenju mosta na Volinju;

c) da ispita uslove i mogućnosti za likvidaciju Gline i da u ovom smislu izvrši potrebne pripreme lijevo od ceste Generalski Stol – Tounj i desno od iste ceste“.

Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 120-121.

²⁶¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 161.

Odmor, reorganizacija i nove borbe

Iz rejona Perjasica - Veljun 2. brigada je izvršila marš na Baniju, gdje ostaje na odmoru desetak dana, koji koristi za reorganizaciju jedinica, kontrolišući neprekidno pravce koji iz Petrinje i Gline vode na slobodnu teritoriju i u pravcu Šamarice.

U vrijeme pristupilo se formiranju 5. talijanskog bataljona,²⁶² pored četiri već postojeća u brigadi.

Istovremeno, izvršene su promjene u sastavu komandnog kadra. Milan Pavlović Mićun, iskusni ratnik, otiašao je za načelnika štaba 8. kordunaške divizije. Na njegovo mjesto za načelnika štaba 7. divizije postavljen je Stanko Bjelajac Čane. Za novog komandanta 2. brigade postavljen je dotadašnji zamjenik komandanta brigade Rade Grmuša Rara. Njemu je za zamjenika stigao iz oficirske škole Miloš Suzić Brko. Za novog političkog komesara brigade postavljen je dotadašnji politički komesar 2. bataljona 1. brigade Slavko Borojević,²⁶³ a njemu za zamjenika Milutin Omazić. U štabu brigade bili su još načelnik štaba

²⁶² U vrijeme borbi brigade na komunikacijama Karlovac – Ogulin, na Baniji je formiran 4. bataljon (komandant Simo Čavić i politički komesar Adam Dupalo.) Poslije kapitulacije Italije u 7. diviziju došlo je više od 200 Talijana koji su se dobrovoljno javili da ostanu u partizanima. Dio fizički manje sposobnih dodeljen je na pozadinske dužnosti, a od oko 150 za borbu sposobnih formiran je 5. bataljon. Komandant bataljona bio je Nikola Kreča, a zamjenik komandanta Domenico Flores, bivši poručnik talijanske vojske, porijeklom sa Sicilije. Prvi politički komesar bataljona bio je neki Kabiljo, Židov, bivši logoraš na otoku Rabu. Među komandirima četa poznat je Arturo Calabria, koji sada živi u Trstu, gdje zauzima istaknute društvene funkcije: predsjednik je pokrajinskog udruženja bivših partizana i predsjednik Radničke komore. Flores je pao u borbi kod mjesta Klinac – Deanović 26. veljače 1944., da bi zaštitio povlačenje naših jedinica pred napadom nadmoćne Prve alpinske njemačke divizije koja je nastupala prema Glini. U toj borbi palo je još nekoliko talijanskih boraca, uglavnom mitraljezaca.

Peti talijanski bataljon istakao se i u drugim bitkama, a zbog teških gubitaka početkom ožujka 1944. godine rasformiran je. Dio boraca otiašao je u druge bataljone iste brigade, a jedna je grupa ostala pri štabu brigade kao Bacački vod pod komandom Artura Calabrije. Politički delegat bio je Eros Sequi (sada poznati književnik).

Prema pričanju preživjelih i iz dokumenata, saznaće se da su se talijanski borci istakli još u bitkama kod Pećigrada (Cazinska krajina), Gornje i Donje Budičine, Petrinje, Kostajnice (Divuše, Velike Graduse, Starog Sela) i drugih mjesta. Oni „štampaju“ čak i svoj list „La Nostra Voce“ (Naš glas), a kasnije „Il Mortaio“ (Bacač), čiji su urednici Sequi, Venturini i Spediciati. U sastavu 7. banjške divizije Talijani stižu sve do Ilirske Bistrice, gdje je bacački vod ispalio posljednje granate dana 7. svibnja 1945. godine u 10 sati prije podne. Tada je samo u drugoj brigadi, koja je imala 999 boraca i 250 oficira, bilo: 850 Srba, 119 Hrvata, 122 Talijana, 21 Jevrejin, šest Muslimana, tri Slovenca, 20 Rusa, jedan Čeh, jedan Danac, jedan Nizozemac i dva Poljaka. Zaista, brigada bratstva. A tako je bilo u čitavoj 7. banjškoj diviziji. (Giacomo Scotti, Rijeka, Vjesnik, Zagreb, 12. VIII 1972. godine). I u novoformiranom 4. bataljonu od 11 Norvežana i 2 Danca, koji su tokom neprijateljske operacije „Panter“ decembra 1943. godine prešli na stranu NOV iz sastava njemačke SS „Nordland“ divizije formirana je zasebna desetina.

²⁶³ Arhiv VII, reg. br. 23-7, kut. 424 C.

Nikola Bjelac, operativni oficir Sava Miočinović, obavještajni oficir Joža Kovačić i drugi.

Sastav štabova bataljona bio je:

1. bataljon: Duro Mrkšić komandant, Ivan Baćun politički komesar, Pero Vukičević zamjenik komandanta, Živko Dabić zamjenik političkog komesara;

2. bataljon: Adam Petrović Gigac komandant, Dušan Sužnjević politički komesar, Pero Podunavac zamjenik komandanta, Mile Peškir zamjenik političkog komesara;

3. bataljon: Branko Krnetić komandant, Janko Mraković Jankan politički komesar, Ljuban Madžarac zamjenik komandanta, Đuro Roksandić zamjenik političkog komesara;

4. bataljon: Simo Čavić komandant, Adam Dupalo politički komesar, Stanko Nevajda Duća zamjenik komandanta. Đuro Tintor Dude zamjenik političkog komesara;

5. bataljon (talijanski): Nikola Kreća, zatim Ilija Bjelajac komandant, Albert i Kabiljo²⁶⁴ politički komesar, Giloramo (Talijan) zamjenik komandanta, Branko Resanović zamjenik političkog komesara.

Koncem septembra i tokom oktobra 1943. godine neprijatelj je li garnizone oko slobodnog područja Banije koncentrirao jedinice 1. konjičke kozačke divizije (Čerkeze)²⁶⁵. Oni su bezobzirno postupali sa narodom: pljačkali, palili, strijeljali i silovali.

Štab 7. divizije, boraveći na Baniji, svoje brigade i Partizanski odred Banije rasporedio je široko oko slobodne teritorije: 1. brigadu na liniji Kostajnica - Sunja, 2. na liniji Petrinja - Glina, 3. na liniji Sunja - Sisak i 4. u rejonu Vrnograč - Bužim, gdje se nalazila muslimanska milicija i „zeleni kadar“ pod komandom odmetnika Huske Miljkovića. Partizanski odred Banije kontrolirao je međuprostore, s tim što 2. bataljon kontrolira pravac od Dvora na Uni i Pounja, 1. hrvatski bataljon „Joso Marjanović“ djeluje na području glinskog kotara sjeverno od Gline do rijeke Kupe (Banijsko pokuplje), 1. bataljon na pravcu Glina - Petrinja i 3. bataljon na pravcu Kostajnica - Sunja - Petrinja. Od 20. oktobra u „Banijskom trokutu“ (područje između Sunje, Kostajnice Dubice i rijeke Save) djeluje udarna četa.

Linijski raspored jedinica u cilju sprječavanja iznenadnog nastupanja neprijateljskih konjičkih i motorizovanih jedinica prema slobodnom području Banije i Šamarice nije obećavao veće rezultate. Osim toga, u odbrani se više trošila municija, a novu je teško bilo zaplijeniti. Zato je štab 7. divizije, poslije organizacionog sređivanja, odlučio da sa jedinicama prijede u napadne operacije. On 22. oktobra izdaje zapovijest podređenim jedinicama za napad na neprijateljeve posade u Majuru, Brđanima i Blinjskom Kutu u noći 23/24. oktobra i to: na

²⁶⁴ Albert I Kabiljo, Jevrej, poginuo je 1945. godine od „zelenog kadra“ Hasana Dizdarevića, kao oficir Komande vojnog područja Bihać. Vidi knjigu: J. Romano, *Rabski jevrejski bataljon*.

²⁶⁵ 1. konjička kozačka divizija formirana je u Njemačkoj od dobrovoljaca iz redova ruskih zarobljenika na poziv generala Vlasova. Osnovni kadar su Nijemci.

Kostajnički Majur snagama 1. brigade, na željezničku prugu Krajški Brđani - Blinjski Kut snagama 2. brigade, s tim da 3. brigada i Partizanski odred Banije osiguraju napad od Sunje i Siska.²⁶⁶

U međuvremenu, dok je štab 7. divizije pripremao napad na objekte duž željezničke pruge Kostajnica - Sunja - Sisak, 2. brigada je 21. oktobra postavila zasjedu na cesti Petrinja - Gлина kod sela Prekope. Oko 10 časova naišla su dva kamiona iz sela Gora, odnosno Petrinje. Na kamione je otvorena vatra, ali je zbog nesnalaženja jedan kamion uspio pobjeći za Glinu, a u drugom su zarobljeni domobrani, vozač i suvozač.² Istovremeno, kada je otvorena paljba na cesti oglasio se i neprijatelj iz sela Majske Poljane, gdje je došao radi pljačke. Borci 2. brigade odgovorili su vatrom, nanijeli neprijatelju gubitke od 13 poginulih i više ranjenih i natjerali ga da se povuče u garnizon u Glini. Otet plijen podjeljen je vlasnicima, što je imalo vrlo veliki politički odjek u selu i okolini.

Napad na Krajške Brdane i Blinjski Kut

Na prostoru Sisak - Sunja - Kostajnica - Dubica početkom oktobra 1943. nalazile su se stacionirane njemačke SS jedinice. Oni su, prije napuštanja ovog terena, 15. i 16. oktobra izvršili pretres duž lijeve i desne obale Save i tom prilikom spalili do temelja selo Krajški Brđani, sela općine Crveni Bok i druga duž obala Save. To je zahtjevalo nova dejstva partizanskih jedinica na tom prostoru. Glavni štab NOV i PO Hrvatske uputio je 18. oktobra naređenje štabu 4. korpusa NOVJ,²⁶⁹ u kojem precizira i zadatke 7. divizije. Naime, određeno je da se njene snage pripreme za izvođenje ofanzivnih akcija na komunikacijama Sisak - Sunja - Kostajnica, u skladu sa direktivom od 5. oktobra.²⁷⁰

Štab 7. divizije izdao je 22. oktobra zapovjest podređenim jedinicama za napad na Majur, Brđane i Blinjski Kut. Prema toj zapovjesti neprijatelj je na osiguranju komunikacija Sisak - Sunja - Kostajnica držao slijedeće snage:

- Blinjski Kut - 70 Nijemaca i 70 ustaša u bunkerima od cigle ograđenim žičanim preprekama i minskim poljima. Od naoružanja 4 puškomitrailjeza „šarac“, 3 puškomitrailjeza „brno“ i 2 automata;

- Krajški Brđani - 10 Nijemaca i 63 ustaše u dva bunkera od cigle ograđenim žičanim preprekama i minskim poljima. Od naoružanja 2 puškomitrailjeza, 4 automata i ostalo puške;

- Donji Hrastovac i Vedro Polje kraj Sunje - dve bojne Nijemaca sa 18 topova raznog kalibra;

- Željeznička stanica Sunja - 100 Nijemaca i 120 domobrana. U selu Sunja jedna bojna Nijemca;

²⁶⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 600, 601.

²⁶⁹ Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. oktobra 1. korpus NOV i PO Hrvatske preimenovan je u 4. korpus NOVJ.

²⁷⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 120, 376.

- Kostajnički Majur - na željezničkoj stanici satnija ustaša 12. ustaške bojne. Od naoružanja 3 teška mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 5 automata, teški bacač;

- Kostajnica - oko 1.200 Nijemaca i satnija ustaša, naoružani sa 3 baterije topova (12 oruđa), 30 minobacača, 5 tenkova, 7 bornih kola.²⁷¹

Neprijateljskim jedinicama u Sunji i Kostajnici kao vodiči služili su pripadnici tzv. Srpske samozaštitne brigade Korduna i Banije.²⁷²

Prema navedenoj zapovijesti, neprijateljsku posadu u Kostajničkom Majuru trebalo je da napadnu snage 1. brigade, 2. brigada da napada uporišta u Krajiškim Brđanima i Blinjskom Kutu, 3. bataljon Partizanskog odreda Banije da osigurava napad 2. brigade iz pravca Sunja - Krajiški Brđani, i Udarna četa da u „Banijskom trokutu“ djeluje protiv dijelova „Srpskih samozaštitnih jedinica“ u cilju njihovog razbijanja.²⁷³

Prema zadacima iz zapovijesti štaba 7. divizije 2. brigada je pravovremeno izvršila marš iz rejona sela Bačuga, Banski Grabovac, Veliki Šušnjar i 23. oktobra u 20,30 časova napala na uporišta u selima Brđani i Blinjski Kut.

Neprijatelj je bio budan i oprezan, pa je odbio nalet jakom vatrom, uz dobro organiziranu podršku artiljerije iz rejona Sunje. Jedinice brigade morale su se povući. Napad je ponovljen u 21 čas. Međutim, neprijatelj se uporno i dobro organizirano branio iz bunkera. Napad je potrajan do 5 sati sljedećeg dana. Ne uspjevši u napadu, 2. brigada se u zoru povukla u rejon sela Blinja, Jošavica, Dejanovići i Jabukovac.²⁷⁴

Borba na cesti Mlinoga - Jabukovac - Pastuša

Odstupivši od Brđana i Blinjskog Kuta, 2. brigada je zauzela novi raspored: 1. bataljon na cesti Sisak - Komarevo - Blinjski Kut kod sela

²⁷¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 481, 482.

²⁷² U Sunji grupa tih izdajnika zvanično je nazvana „Srpska samozaštitna brigada Korduna i Banije“, a u Kostajnici „Srpski samozaštitni puk“, te u Dvoru na Uni „Srpski samozaštitni ‘Gvozdeni’ puk“. Njemačka tajna služba (GESTAPO) i vojna (ABVER) i Ustaška nadzorna služba (UNŠ) koncem 1943. i početkom 1944. godine, osnivaju u neprijateljskim garnizonima srpske vojne formacije – srpske samozaštitne brigade i pukove za razbijanje jedinstva srpskih redova u NOP-u kao i jezgra koja će u slučaju iskrcavanja zapadnih saveznika na Balkanu prihvati u svoje redovne sastave partizane, četnike i druge Srbe. Istovremeno, dio rukovodilaca HSS-a osniva formacije „Bijele garde“ sa ciljem sprječavanja odlaska Hrvata u redove NOP-a, kao jezgra koja će u momentu iskrcavanja zapadnih saveznika na Balkan prihvati u svoje sastave ustaše, domobrane i druge Hrvate. (*Vjesnik*, broj 4 od 26. 2. 1944. i broj 7 od 25. 3. 1944) Komandir „Bijele garde“ na području općina Bučica, Stankovac, Gora, Jukinac, bio je Josip Drvodelić Škrgo iz Bučice, koji je 1945. godine pobjegao u SAD, a „Bijela garda“ se rasturila u grupe „Križara“. Za borbu protiv Srpske samozaštite u Sunji, Kostajnici i „Banijskom trokutu“ formirana je 20. oktobra 1943. godine Udarna četa za „Banijski trokut“ Partizanskog odreda Banije. Ona je likvidirala dio pripadnika i rukovodilaca „Srpske samozaštitne brigade Korduna i Banije“ iz Sunje i Kostajnice. Polovinom 1944. Udarna četa je prerasla u Udarni bataljon Banije, da bi 7. avgusta 1944. godine bio formiran i Drugi partizanski odred Banije „Mićo Mihajlović“ sa dva, a zatim sa tri bataljona.

²⁷³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 482.

²⁷⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 640.

Komarevo, 2. bataljon u selu Mađari i Blinja, 3. bataljon kod sela Gornja Budičina prema Petrinji, 4. bataljon i štab brigade u selu Gornja Mlinoga, 5. bataljon u selu Jošavica i na kosi Metla prema selu Pastuša i prištapski dijelovi u selu Jabukovac.²⁷⁵

U jutarnjim satima 26. oktobra jedna njemačka oklopna kolona, sastava nekoliko topova, oklopnih automobila i kamiona sa pješadijom, neopaženo je krenula cestom Petrinja - Hrastovica - Mlinoga - Jabukovac. Sa kolonom se prvo sukobio 3. i 4. bataljon 1. brigade iz pravca sela Veliki Šušnjar i Prnjavor. Borba na cesti Donja Mlinoga - Jabukovac počelo je u 8,30 časova. Istovremeno su 1. i 2. bataljon 2. brigade otkrili nastupanje jačih neprijateljskih snaga u pravcu Sisak - Komarevo - Blinja, te su se povukli na položaje Jošavica - Dejanovići - Gornja Mlinoga.

Štab 2. brigade brzo je reagirao, te naređuje svom 3. bataljonu da krene iz rejona sela Gornja Budičina u pravcu Čuntića i da na dijelu ceste Hrastovica - Donja Mlinoga (u rejonu Tješnjaka) presječe odstupnicu neprijatelju iz Jabukovca. Istovremeno, uputio je 4. bataljon iz sela Gornja Mlinoga da sa 5. talijanskim bataljonom osigura dominiraće položaje na kosi Metla i u jugozapadnom dijelu sela Jošavica. Međutim, neprijatelj je uočio značaj položaja na kosi Metla, pa je još prije početka borbe kod Donje Mlinoge i Jabukovca isturio tamo pješadiju. Na njih je naišao 4. bataljon, čiji napad nije uspeo, čime je 2. brigada došla u okruženje. Štab brigade donosi odluku da sa 2. i 4. bataljonom izvrši prođor preko sela Jošavica i kose Metla u pravcu Komogovine, odnosno sela Pastuša i Begovići. Istovremeno, 3. bataljonu naređuje da se prebaci u Tješnjaku preko ceste Hrastovica - Mlinoga, u pravcu sela Donja Bačuga, te da iz tog pravca dejstvuje na neprijatelja na cesti Hrastovica - Mlinoga kada se bude vraćao za Petrinju.²⁷⁶

Probijajući se pravcem Jošavica - Metla - Donja Pastuša - Gornja Pastuša, 2. i 4. bataljon odbacuje neprijatelja od sela Jošavica na kosu Metla, a zatim ih u selu Gornja Pastuša prihvata 3. bataljon 1. moslavacke brigade i 1. bataljon 1. brigade na položajima kod sela Begovići. Sa tri bataljona, pod osiguranjem 1. bataljona 1. brigade na položajima Begovići - Jabukovac, štab 2. brigade organizira protivnapad pravcem Gornja Pastuša - Metla i uspijeva zbaciti neprijatelja sa kose Metla. Međutim, neprijatelj se osigurava dijelom snaga, motorizovanom kolonom produžava nastupanje pravcem Jabukovac - Gornja Pastuša i uspijeva ponovo zauzeti kosi Metla. Bataljoni 2. brigade morali su se povući nazad iz protivnapada u pravcu Gornja Pastuša - Begovići.

U poslijepodnevnim časovima neprijatelj produžava nastupanje u zahvatu ceste Mlinoga - Jabukovac - Gornja Pastuša, te odbacuje 1. bataljon 1. brigade u pravcu sela Begovići i Tremušnjak. Stigavši u selo Donja Pastuša, zaselak Žilići, neprijatelj u jednoj kući pljeni oružje

²⁷⁵ Isto, str. 640, 641.
²⁷⁶ Isto.

(oko 50 pušaka) namijenjeno za Moslavini, zaplijenjeno poslije kapitulacije Italije. Počeo je paliti selo, zapalivši i kuću sa preostalom oružjem.

U međuvremenu, 4. bataljon 1. brigade na cesti kod sela Donja Mlinoga napao je zadnje djelove neprijateljske kolone i nanio joj osjetne gubitke - više od 70 izbačenih iz stroja. Tada dolazi do pometnje kod neprijatelja, što štab 2. brigade koristi i sa tri bataljona ponovo prelazi u protivnapad. Protivnapad je uspio i brigada oslobođa Donju Pastušu, zaselak Žilići i kosu Metla. Djelovi 3. bataljona 1. moslavačke brigade uspjeli su ugasiti požar u kući u kojoj je bilo oružje i spasiti veći dio.

Oko 17 časova neprijatelj se, pod zaštitom tenkova i oklopnih automobila, povukao u pravcu Jabukovac - Donja Mlinoga, a zatim nazad u pravcu sela Hrastovica i Petrinje. U toj borbi imao je više od 80 poginulih i veliki broj ranjenih što je potvrđeno preko obavještajaca iz neprijateljskih garnizona.²⁷⁷ Gubici 2. brigade u ovoj borbi bili su 6 poginulih i 12 ranjenih. U borbi se istakao zamjenik komandira 2. čete 1. bataljona Pero Lovrić, koji je u susret sa neprijateljem kod zaseoka Žilići u Donjoj Pastuši pokosio automatom grupu neprijateljskih vojnika koja je napala na odstupajuće djelove čete za vezu brigade iz Mlinoge za Jošavicu. Istakao se i borac čete za vezu Alfi Altarac, koji je bacio svoju ličnu opremu da bi iznio telefonsku centralu iz Gornje Mlinoge do 1. bataljona u selo Jošavicu.²⁷⁸ Istoga dana neprijatelj je iz pravca Siska, preko Komareva i Blinje, izbio na cestu Kostajnica - Petrinja, a zatim je od sela Bijelnika i Blinje došao do pred položaje 1. bataljona. Kolona neprijatelja iz Sunje preko Svinjice, Graduse i Starog Sela došla je do linije Svinjica - Velika Gradusa i tu zanoćila. Obje kolone se 27. oktobra povlače sa dostignutih položaja u Sunju i Sisak, uz pljačku i paljenje okolnih sela, te ubijanje stanovnika na koje su nailazili.

Kada se neprijatelj povukao u svoje garnizone, 1. brigada u noći 29/30. oktobra ponovo napada na željezničku stanicu i selo Kostajnički Majur. Istovremeno, 2. brigada je oštetila na više mjesta željezničku prugu Sisak - Sunja, vršeći osiguranje napada 1. brigade na Kostajnički Majur.

Do odlaska u Cazinsku krajinu ona je na pravcu Sisak - Petrinja izvela nekoliko manjih akcija: 1. novembra ponovo ruši prugu Sisak - Sunja na nekoliko mjesta, sljedećeg dana nakon što se povukla sa željezničke pruge Sisak - Sunja vodi borbu sa neprijateljem koji nastupa iz Petrinje i Hrastovice u pravcu Kraljevčana i Jabukovca, a 3. novembra usmjerila je svoje bataljone u pravcu ceste Sisak - Petrinja, obezbjeđujući opći politički zbor održan u selu Moštanica sa narodom okolnih sela.

Narednih dana, sa linije Sisak - Sunja i Sisak - Petrinja, 2. brigada je krenula u pravcu Cazinske krajine, gdje učestvuje u napadu na Bosansku Otoku, a zatim i na neprijateljev garnizon u Cazinu.

²⁷⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 642; tom V, knj. 21, str. 90.
²⁷⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 20, str. 64.

Napad na Bosansku Otoku

Početkom novembra 1943. štab 7. divizije uspostavio je vezu sa 4. krajiskom divizijom na području Grmeča. Dogovoren je da obje divizije istovremeno napadnu na neprijateljske posade u dolini rijeke Une od Bosanske Krupe do Bosanskog Novog, u cilju čišćenja lijeve obale Une od neprijateljskih uporišta. U ovoj akciji učestvuju tri banijske brigade (1,2. i 4).

Radi učešća u napadu na bosansku Otoku i uporišta na brdu Plavno, 2. brigada je krenula na marš iz rejona sela Bijelnik, preko Šamarice do sela Zut, Jamnica i Kotarani. Tu je primila zapovjest štaba 7. divizije od 6. novembra za napad na Otoku, uporište u selu Plavno i posadu na mostu preko Une u rejonu Drenova Glavica u noći 6/7. novembra.^{27y}

Bosansku Otoku, uporište u selu Plavno, i uporište kod željezničkog mosta u rejonu Drenova Glavica posjela je ustaška 2. bojna 1. lovačke pukovnije, pod komandom njemačke 373. legionarske „Tigar“ divizije, čije su glavne snage posjele Bosansku Krupu do Bihaća i Like.²⁸⁰

Za napad na Bosansku Otoku i uporište u selu Plavno, štab 2. brigade rasporedio je svoje bataljone: 1. i 2. napadaju Bosansku Otoku s lijeve obale Une, dok su snage 4. krajiske divizije izvodile napad sa desne strane rijeke. Sa 3. bataljonom osiguravan je napad na Otoku iz pravca Bosanske Krupe, odnosno od uporišta kod željezničkog mosta u rejonu Drenove Glavice. Sa 4. bataljonom organiziran je napad na uporište na brdu Plavno. Istovremeno, 4. banijska brigada napadala je neprijateljsku posadu kod mosta u rejonu Drenova Glavica.

Napad na navedene objekte počeo je sa neznatnim zakašnjenjem. Borba je trajala cijelu noć bez većih uspjeha. Pred zoru dijelovi 4. krajiske divizije su se povukli iz napada, takođe bez većih uspjeha. To koristi neprijatelj, grujiše se na desnoj obali Une i uzjiodršku artiljerije iz rejona sela Mračaj nastavlja pružanje otpora. Četvrti bataljon u napadu na posadu u selu i na brdu Plavno uspio je zarobiti 2 neprijateljska vojnika, ali uporišta nije zadržao.²⁸¹

Prije podne 7. novembra, kada su se dijelovi 4. krajiske divizije povukli iz Bosanske Krupe, napadnutom neprijatelju u rejonu Drenova Glavica - Bosanska Otoka krenula je u pomoć kolona od 120 vojnika, 3 tenka i 2 oklopna kamiona. Treći bataljon 2. brigade nije imao snage da spriječi prodor tenkova i oklopnih vozila, pa se povukao u pravcu brda Piavno, sa koga je po naređenju već bio odstupio 4. bataljon.

Spovijevši se sa svojim snagama u Bosanskoj Otoci, neprijatelj prelazi u protivnapad. Borba sa 1. i 2. bataljonom vođena je cijeli dan i tek uveče brigada se povukla u rejon Kotarani, Zut i Javnica u sektoru kotara Dvor na Uni.

²⁷⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 170, Arhiv VII, reg. br. 28-1, kut. 424.

²⁸⁰ Arhiv VII, reg. br. 56/2, kut. 812.

²⁸¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 196, 197.

Procenjeno je da je neprijatelj u ovoj borbi imao 41 poginulog i oko 65 ranjenih, te 2 zarobljena. Zaplijenjena su 2 puškomitrailjeza, 15 pušaka, 2.500 metaka, te veća količina vojničke opreme. Brigada je imala 3 poginula i 25 ranjenih, od kojih 11 teže i 14 lakše.²⁸² Najteže je ranjen zamjenik komandanta 3. bataljona, Ljuban Madžarac.

Na tom prostoru u dolini rijeke Une 2. i 4. brigada ostaju do učešća u napadu na neprijateljski garnizon u Cazinu, 14. novembra 1943. godine.

Hladno vrijeme, kiša sa snijegom, slaba odjevenost boraca, teškoće sa obućom, otežavali su stanje kod ovih jedinica. Naročit problem predstavljaо je nedostatak obuće. U selu Ljubini održan je 9. novembra sastanak svih referenata saniteta 7. divizije, uz prisustvo političkih komesara brigada. Ustanovljeno je da samo u 2. brigadi ima 400 potpuno bosih boraca i starješina.²⁸³

Napad na Cazin

Radi učešća u napadu na Cazin 2. brigada je krenula iz rejona sela Zut, Javnica i Kotarani (kotar Dvor na Uni). Prethodno su izvršene detaljne političke i vojne pripreme boraca, starješina i jedinica. Osim sastanaka starješina, održani su partijski, skojevski i politički sastanci po teškim vremenskim uslovima. Vrijeme se bilo pogoršalo. Kiša sa snijegom raskvasila je zemlju i puteve. Problem pokreta iz rejona Javnica za Bužim riješen je na jedino mogući način. Marševalo se u dva dijela, po četama. Prvo su upućeni borci sa obućom. Oni su se u Bužimu i okolnim selima smjestili po kućama, izuli se, i obuću po kruririma vratili da se obiju i preostali bosi borci. Tako je marš od sela Javnica do Bužima, umjesto nekoliko sati, trajao cijelu noć.

U Bužimu je boricima i nižim starješinama saopćeno da idu u napad na neprijateljski garnizon u Cazinu. Svaki od bosih boraca nudio se da će se u Cazinu obuti i bolje obući. Zato su se za produžetak marša snalazili kako su umijeli - najčešće krpe oko nogu, a bilo je i onih koji su izmolili od svojih domaćina opanke od sirove kože, „oputnjaše“.

Za napad na Cazin štab 7. NOU divizije izdao je 13. novembra zapovijest podređenim jedinicama. Početak napada planiran je za 14. novembar u 20 časova.²⁸⁴ Sve pripreme izvršene su na vrijeme, mada se u vrijeme pristizanja na polazne položaje za napad, oko 19 časova, vrijeme naglo pogoršalo. Provala oblaka sa vjetrom, kišom i snijegom nije sprječila jedinice 2. brigade da se spreme za napad. Čekalo se da baterija topova 4. korpusa NOVJ otvari paljbu, znak za početak napada. Međutim, ona je zakasnila skoro sat vremena, što je pomjerilo

²⁸² Isto, str. 198.

²⁸³ Iz ratne bilježnice političkog komesara 2. brigade, Slavka Borojevića. Štampano u knjizi *Po selima i šumama Jugoslavije*, „Spektar“, Zagreb, 1986, str. 141.

²⁸⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 281, 285.

početak napada. Pošto otpor neprijatelja u garnizonu nije bio dobro organiziran,²⁸⁵ bataljoni 2. i 3. banjiske brigade nesmetano su ušli u grad. Neprijatelj se grupisao u staroj tvrđavi, koristeći topove koji su uspješno tukli jedinice u napadu. Te noći 4 topa ispalila su više od 420 granata.

Izvršena su dva napada na tvrđavu ali bez uspjeha. Naša artiljerija nije mogla podržavati jedinice u napadu zbog uskog prostora. Zatim su tenkovi 4. korpusa ušli u centar grada, što je djelovalo na moral neprijatelja na tvrđavi jer su bili ubjedeni da je to stigla njihova pomoć i tenkovi.

Veze između jedinica nisu bile dobre, pogotovo sa tenkovima, pa se teško moglo poboljšati sadejstvo između jedinica, tenkova i haubičke baterije 4. korpusa.

Ujutro 15. novembra jedinice su ponovo bile na položajima oko tvrđave i držale neprijatelja u uskoj blokadi. Oko 10 sati počeo je ponovni napad na Gradinu. Baš u to vrijeme začula se paljba iz pravca Bosanske Krupe kod 4. banjiske brigade, kao i u pravcu Ostrožca kod 1. brigade (na položajima osiguranja).

Sve do 12 časova 15. novembra tvrđava nije bila zauzeta. Tada je naređeno da 2. i 3. brigada sa po dva bataljona drže i dalje u blokadi neprijatelja na Gradini, a ostali bataljoni da se povuku. U međuvremenu su se i tenkovi povukli iz centra Cazina, što je neprijatelj koristio za bijeg. Oko 13 časova štab 3. banjiske brigade izvjestio je da su njezini bataljoni zauzeli gradinu, zaplijenili 4 haubice 105 mm. Odmah je organizirana evakuacija, jer se borba na osiguranjima od Ostrožca sve više približavala selu Gnilovac, odnosno Cazinu.²⁸⁶

Za evakuaciju je ostalo malo vremena, oko dva sata. Borcima brigade pomogli su i domobranci vojnici, podoficiri i jedan oficir pod rukovodstvom satnika Jozeta Mavra i vodnika Mate Katalinića.²⁸⁷ Ukupni ratni plijen bio je: 4 haubice sa 27 granata, 2 teška mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 3 automata, 250 pušaka, 2 pištolja, 52 ručne bombe, radio-stanica, radio-aparat, telefon, više od 10.000 metaka za puške, 12 konja i druge vojničke opreme. Zarobljeno je 320 domobrana i 1 oficir. Ukupni gubici neprijatelja bili su 107 poginulih i 50 ranjenih. Gubici 2. brigade bili su takođe veliki: 15 poginulih, 6 ranjenih i 4 nestala.²⁸⁸ Tako veliki gubici su posljedica neprijateljske artiljerije koja je tukla i na kratkim odstojanjima od vatrenih položaja.

²⁸⁵ U toku borbe, od zarobljenika se saznalo, da je neprijatelj u Cazinu zatečen u vrijeme smjene. Treća lovačka bojna 1. lovačke pukovnije bila je otišla u pravcu Bosanske Otoke, a umjesto nje stigla je 2. bojna 1. lovačke pukovnije iz sela Rudice kraj Bosanskog Novog. Njezine dvije satnije su tek bile stigle u Čazin, a jedna satnija i ostali dijelovi bojne zatečeni su u Ostrožcu i na željezničkoj stanici Čazin – Srbljani u dolini Une, na maršu za Cazin.

²⁸⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 392 i Adam Dupalo, *Topovi sa Cazina*, Zbornik *Sedma banjiska divizija*, str. 557.

²⁸⁷ Obojica su ostali u divizionu 7. banjiske divizije.

²⁸⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 393, 394.

Oko 14 časova ponovo je započela žestoka borba. Sat kasnije, kada su topovi i pljen već bili evakuisani, u Cazin je ušao neprijatelj sa tenkovima. Jedinice 2. i 3. brigade već su se povukle i nastavile u pravcu Banije, prema Glini, na koju je štab 4. korpusa NOVJ pripremao napad.

Za praćenje transporta zaplijenenih topova i ostalog materijala određen je 4. bataljon 2. brigade.

Neuspjeli napad na Glinu

Udaljen više od 20 kilometara od Petrinje, između slobodnog područja Banije i Korduna, grad i garnizon Gline predstavljao je privlačan objekat za napad u planovima Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i 4. korpus NOVJ koncem 1943. godine. Oslobođenjem Gline i oblasti do Petrinje i rijeke Kupe (Banijsko Pokuplje) bilo bi omogućeno znatno širenje slobodnih područja Banije i Korduna. To bi predstavljalo i znatan priliv novih boraca iz hrvatskih sela, poboljšala bi se materijalna baza i omogućila podrška NOP-u stanovnika općina Gora, Jukinac, Stankovac i Bučica.

Glinu je u novembru 1943. posjedala mješovita, njemačka i ustaško-domobranska posada i to: jedan bataljon jačine četiri čete njemačke 371. SS „Nordland“ divizije, naoružan sa 5 topova raznih kalibara od kojih dva protivtenkovska, 10 teških mitraljeza, oko 40 puškomitraljeza, 30 automata i puške, bojna domobrana naoružanih uobičajenim naoružanjem pješadijskog bataljona, te satnija ustaša sa više od 60 žandarma, sa naoružanjem čete.²⁸

Snage neprijatelja u garnizonu Gline bile su dobro utvrđene za odbranu. Oko grada su bile postavljene žičane prepreke, a iza prepreka na svakih 50 do 100 metara bunkerji sa rovovima sa ili bez pokrivke.

Na komunikacijama koje od Petrinje vode prema Glini, Sisku, Hrastovici i Gorama, neprijatelj je imao nekoliko manjih utvrđenih posada: u selu Gora 180-200 Nijemaca 371. SS „Nordland“ divizije sa domobranima i ustašama, te žandarmerijska stanica Gora. U Petrinji je bio garnizon sa više od 2.000 Nijemaca, oko 700 domobrana i jedna bitnica od 180 domobrana sa 3 haubice. Selo Hrastovica imalo je više od 180 Nijemaca i 30 domobrana, a u Sisku je bilo 2.500 Nijemaca i 350 domobrana.²⁹⁰ Na cesti Petrinja - Sisak, u selima Mošćenica, Praćno i Caprag, takođe su se nalazile neprijateljeve posade.

Za napad na garnizon Gline i selo Hrastovica, štab 4. korpusa NOVJ odredio je 7. banijsku i 8. kordunašku diviziju, te Partizanski odred Banije. Napad je planiran za 23. novembar u 15 časova, što je određeno zapoviješću štaba korpusa.²⁹¹

²⁸⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 413.

²⁹⁰ U Glini, Gori, Petrinji, Sisku i Hrastovici nalazili su se dijelovi 371. SS „Nordland“ divizije 3. SS pancer korpusa (VII, reg. br. 18-4, k. 107 B).

²⁹¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 413.

U vrijeme priprema za napad na grad i garnizon Glina, 8. kordunaška divizija napada neprijateljsku posadu u selu Hrastovica kod Petrinje, s namjerom da privuče neprijatelja iz Petrinje u tom pravcu. Istovremeno, 4. banijska brigada sa prostora sela Majske Poljane izvodi demonstrativan napad na Glinu, dok 5. talijanski bataljon 2. brigade kontrolira položaje prema Sunji i Petrinji kod sela Bijelnik, Jošavica i Mlinoga.²⁹²

Istovremeno, 2. brigada sa četiri bataljona kreće iz Cazina i dolazi u selo Žirovac, a zatim prelazi u rejon sela Bačuga - Luščani u pravcu Petrinja - Gora. Tim dejstvima i pokretima štab 4. korpusa NOVJ pokušao je da maskira pripreme za napad na grad i garnizon Glina, jer je postojala vjerovatnoća da se neprijatelj iz Gline povuče u odbranu znatno važnijeg garnizona u Petrinji. Međutim, neprijatelj je istovremeno tajno vršio pripreme za novu ofanzivu na Baniju i Kordun u decembru 1943, koja bi bila dio šeste neprijateljske ofanzive protiv glavnih snaga NOV i POJ.

Za planirani napad na Glinu štab 7. divizije rasporedio je svoje jedinice. Tako je 1. brigada, u rezervi, razmještена na prostoru Donje i Gornje Selište, Balinac, Hajtić, dok je njen 3. bataljon, u pravnji 3 tenka tenkovske čete 4. korpusa NOVJ nastupao u zahvatu ceste Viduševac - Glina. Druga brigada dobila je zadatak da napada u zahvatu ceste Maja - Glina i dalje u pravcu centra grada, a 3. brigada pravcem brdo Pogledić - Glina prema desnoj obali Gline i dalje u centar grada. Četvrta brigada dobila je zadatak da napada iz pravca sela Majske Poljane i Jukinac u pravcu centra grada.

Napad je počeo sa zakašnjenjem od jednog sata iz više razloga. Kiša, pomiješana sa snijegom, stalno je padala pa je kretanje po blatu bilo otežano. Topovi baterije 4. korpusa, 8. kordunaške divizije i diviziona 7. divizije zaglavili su se u blatu, pa su jedva izbili na određene vatrene položaje kod sela Svračice i Joševice. Zbog blata i kiše sa snijegom kasnili su i 1. i 2. bataljon 2. brigade.²⁹³

Osim toga, brojno stanje 2. brigade bilo je znatno smanjeno, što je imalo odraza na njezinu udarnu moć u napadu i jurišima. U selima gdje je prije napada boravila, ostalo je više od 100 bosih boraca i nižih starješina, a još ih je toliko, pa i više, tokom marša po blatu ostalo bez obuće. Tako je u stroju za napad na Glinu ostalo jedva 600-650 boraca. Uz to, borci su bili krajnje izmoreni u dotadašnjim borbama i dugim marševima po blatu, zimi, kiši i snijegu od Gline do Siska, te od Siska do Bosanske Otoke, Cazina i nazad do Gline.

U vrijeme napada na Glinu, u dolini potoka Maja i rijeke Gline, spustila se gusta magla koja je smanjila vidljivost na ispod 5 metara, a time i mogućnost gađanja topova i haubica. Iste večeri i noći izvršena su tri pokušaja prodora kroz prednji kraj neprijateljske odbrane, ali bez uspjeha. Brisani prostor i neprijateljsko naoružanje pripremljeno

²⁹² Arhiv VII, reg. br. 10-8, kut. 242 C.

²⁹³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, str. 477.

za gađanje noću i pri smanjenoj vidljivosti odolijevalo je svakom pokušaju prodora u grad. Jedinice su ostale na položajima cijele noći, uz sporadičnu pucnjavu. Uspjeha nisu imali bataljoni 2., kao ni 3. i 4. brigade. Neprijatelj je uporno i uspješno branio Glinu.²⁹⁴

Ujutro 24. novembra kiša i snijeg su prestali, ali je ostala gusta magla. Napad je ponovljen u 9 časova. Treći i 4. bataljon 2. brigade, potpomognuti dijelovima prateće artiljerije, u streljačkom stroju, probili su se kroz žičane prepreke, savladali bunkere u zahvatu Zirovačke ulice i izbili do željezničke stanice Glina. Međutim. 1. i 2. bataljon 2. brigade u zahvatu ceste Maja - Glina i do lijeve obale potoka Maja nisu znatnije ugrozili prednji neprijateljski kraj odbrane. Zbog premorenosti nakon prodora do željezničke stanice Glina, udar je oslabio i kod 3. i 4. bataljona. To je neprijatelj iskoristio, sredio svoje snage u centru grada i protivnapadom odbacio 3. i 4. bataljon na polazne položaje. Iz 4. bataljona tada su poginuli politički komesar 3. čete Milan Dupalo, komandir 3. čete Dušan Jugović i vodnik mitraljeskog voda Đuro Pjevač mlađi. Nakon toga štab brigade je 3. i 4. bataljon uputio u pozadinu radi kraćeg predaha i odmora. Tako je ponovljeni dnevni napad završio neuspjehom. Ostali djelovi 2. brigade ostali su i dalje na položajima, blokirajući garnizon Glina.

Tada je odlučeno da se napad ponovi u 15 časova. Do tada je trebalo da se borci bar malo odmore i nahrane.

Za ponovljeni napad dovučeni su brdski i protivtenkovski topovi - brdski na brdo Pogledić, a protivtenkovski u borbeni raspored pješadije. Brdski topovi su sa Pogledića imali vrlo pogodne uslove za neposredno gađanje. U međuvremenu, magla se razišla pa je u garnizon Glina stigla aviopomoć. Napad je morao biti odložen do 17 časova. Bilo je 15 časova kad su se nad Glinom pojavila 4 aviona i na smjenu počeli tući položaje brigada sve do pred mrak. Kada su teški mitraljezi sa brda Pogledić otvorili vatru na avione, ovi su se usmjerili prema Poglediću. Bacili su bombe, mitraljirali i oštetili jedan top.²⁹⁵

Ponovni napad u 17 časova nije bio energičan, pa ga je neprijatelj preciznom vatrom iz bunkera i rovova lako zaustavio. Borci 2. bataljona 2. brigade, podržavani protivtenkovskim topom iz neposredne blizine streljačkog stroja, prišli su bunkerima pored glavne ceste. Tada je na domak jednog bunkera poginuo puškomitraljezac Branko Kovač i još dva borca. Streljački stroj se zatim povukao iza topa. Izvlačeći top poginuo je i nišandžija, pa su top uspjeli izvući tek komandant 2. bataljona Adam Petrović Gigac i njegov kurir Milan Banić. Daljni napad 2. bataljona bio je neuspješan.²⁹⁶

I 4. bataljon krenuo je u napad lijevo od 2. bataljona. Međutim, poslije kratke borbe njegov napad je oslabio, tako daje bataljon zastao ispred žičanih prepreka i bunkera. Bilo je očito da borci više nisu imali snage da dovrše započeti juriš.

²⁹⁴ Isto, str. 475, 476.

²⁹⁵ Isto, str. 476.

²⁹⁶ Isto.

U noći 24/25. novembra nije bilo borbi, osim kraćih pripucavanja.

Ujutro oko 3 sata jedinice na položajima oko Gline dobine su naređenje štaba 4. korpusa da se povuku, s tim da dve brigade i dalje ostanu u blokadi neprijatelja u garnizonu Glina. One će tu ostati do 8. decembra, mada je neprijatelj 26. novembra, prodom od Petrinje, ojačao garnizon u Glini.

Ukupni gubici 2. brigade u napadu na Glinu bili su 7 poginulih i 31 ranjen,²⁹⁷ što je oslabilo njeno ionako slabo brojno stanje. Ipak, mada oslabljena i izmorena, brigada je krenula u nove, u zimskim uslovima teže, borbene okršaje u novoj neprijateljskoj ofanzivi na Baniju i Kordun, decembra 1943.²⁹⁸

²⁹⁷ Arhiv VII, reg. br. 10–8, kut. 424 C; 16/1, kut. 812.

²⁹⁸ U to vrijeme brigada je imala prema spisku 937 boraca (885 muških i 52 žene), a na licu 613 (576 muških i 37 žene). Zbornik NOR-a, tom V, knj. 21, Pregled brojnog stanja i naoružanja 7. NOU divizije od 28. novembra 1943. Brojno stanje četa i bataljona bilo je takođe malo. U ratnoj bilježnici političkog komesara brigade Slavka Borojevića, za period od 28. novembra do 4. decembra 1943. zabilježeno je da su 1. i 3. bataljon imali slijedeće brojno stanje:

– 1. bataljon 131 boraca i rukovodioca, 22 člana KPJ, 11 kandidata i 15 članova SKOJ-a. Treći bataljon imao je 113 boraca i rukovodilaca, 21 člana KPJ, 7 kandidata, i 18 članova SKOJ-a. S. Borojević, Dnevnik, *Po selima i šumama Jugoslavije, „Spektar“*, Zagreb, 1986, str. 162.

U neprijateljevoj ofanzivi „Panter”

Početkom decembra 1943. neprijatelj je organizovao nova ofanzivna dejstva oko slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine i tu koncentrisao svoje snage. Na pravcu Ogulin - Oštarije i Generalski Stol - Karlovac postavio je njemačku 371. pješadijsku diviziju, koja je 14 dana ranije stigla iz Italije.²⁹⁹ Na liniji Sisak - Petrinja - Glina nalazila se 1. kozačka konjička divizija, a duž željezničke pruge Sunja - Bihać njemačka 373. legionarska divizija „Tigar“. To grupisanje snaga bilo je u vezi sa širim strategijsko-operativnim planom njemačke 2. oklopne armije da poslije posjedanja Jadranske obale obezbjedi pozadinu, komunikacije koje od doline Save vode prema moru.¹⁰⁰

U brojnu i po opremljenosti jaku neprijateljsku koncentraciju snaga bilo je uključeno i oko 3.000 pripadnika Muslimanske milicije, pod komandom Huske Miljkovića.

Osnovni cilj neprijateljeve operacije „Panter“ bio je da se razbiju i unište glavni dijelovi 4. korpusa NOVJ, zauzme slobodna teritorija, posebno pošumljeni djelovi Petrove gore i Šamarice, pronadu i uništi partizanska skladišta i bolnica s ranjenicima i paljenjem sela uništi materijalna baza NOP-a na tom području. Naređeno je i da se pohvataju svi muškarci od 15 do 55 godina starosti, dovedu u sabirne centre za odvođenje na prisilni rad u Njemačku, a nesposobni za rad u ustaške koncentracione logore.

Planom operacije štaba 15. brdskog armijskog korpusa, 371. pješadijska divizija nastupala je pravcem Karlovac - Ogulin prema Kordunu u dva pravca (južna i sjeverna grupa)/¹⁰¹ Zadatak njenih borbenih grupa bio je da u krajnjem slučaju, uspostavljanjem veze na liniji Karlovac - Vrginmost - Topusko - Glina, presjeku slobodne teritorije Korduna i odvoje ih od Banije. Zatim, da preko Gline krenu prema Baniji u sadejstvu sa 373. pješadijskom legionarskom divizijom, koja je iz doline Une nastupala prema Baniji. Kao pojačanje iz Petrinje u Glinu prebačen je 30. novembra 2. bjeloruski konjički puk 1. konjičke kozačke divizije, koja je u dijelovima pristizala i smijenila dijelove „Nordland“ divizije, koji su se preko Moslavine provlačili u pravcu M.iđarske.¹⁰²

²⁹⁹ Na tom pravcu nalazile su se i 3, 5, 10. i 33. ustaška bojna.

³⁰⁰ Dušan Baić, *Četrti korpus NOVJ*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1990, str. 229.

³⁰¹ D. Baić, n. dj. str. 230.

³⁰² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 106.

³⁰³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 86.

Kao što je i planirao, neprijatelj je 6. decembra otpočeo dejstva na Kordunu. Pošto je grupisana u Glini, 8. divizija je 7. decembra prebačena na sektor Topusko - Vrginmost, ali se nije našla na prvcima nastupanja neprijatelja. On je uspio da 10. decembra uđe u ta mjesta, a 11. decembra krenuo je i preko Cetingrada prema Velikoj Kladuši. Nju je napustio 14. decembra i krenuo prema Glini. Time je 15. decembra završena ofanziva na Kordunu i nastavljena na Baniji.

U to vrijeme na Baniji su se nalazili 1. i 2. brigada 7. divizije. Četvrtu brigadu je, prema naredenju štaba 4. korpusa NOVJ, štab 7. divizije uputio u Cazinsku krajinu.³⁰⁴ Istovremeno, 2. brigada je sa svojih pet bataljona prebačena na prvac Dvor na Uni - Rujevac - Žirovac, u stalnoj gotovosti da zatvori pravce koji iz Cazinske krajine vode na Baniju i u pozadinu 7. divizije i Partizanskog odreda Banije. Treća brigada zatvarala je pravce prema Sisku i Petrinji, a Partizanski odred Banije rokiran je na prvac Glina - Obijaj - Vrnograč. Četvrti bataljon „Josip Marjanović“ Partizanskog odreda Banije ostavljen je u pozadini neprijatelja u širem rejону sela Stankovac - Bučica - Bović, radi kontrole tog područja.

Dejstva na Baniji

Dok su 8. kordunaška divizija i Partizanski odred Korduna manevarskim dejstvom nastojali da spriječe dalji prodor 371. pješadijske divizije i spajanje južne i sjeverne grupe, partizanske snage Banije izvode duboke prodore u neprijateljsku pozadinu, razbijajući ga u rejonima koncentracija. Dostigavši po dijelovima liniju rijeke Gline, 371. pješadijska divizija izgubila je moć za produžetak ofanzive na Baniju i Šamaricu sa zapada. U takvoj situaciji neprijateljska komanda mijenja prvočitnu zamisao. Umjesto prema rijeci Uni, neprijatelj prelazi u koncentrična nastupanja na slobodnu teritoriju Banije i Šamaricu u sljedećem rasporedu:

- Borbena grupa „Ristov"³⁰⁵, sastava 373. pionirski bataljon (bez druge čete), ojačana četa 1. bataljona 383. puka i ojačana četa 3. bataljona istog puka, uz sadejstvo Muslimanske milicije Huske Miljkovića, i mjesnih ustaških snaga nastupa pravcem Bosanska Otoka - Dobro Selo - šuma Ljubina (Čorkovača) - Gornji Žirovac;³⁰⁶

- Borbena grupa „Bosanski Novi“, sastava 373. izviđačko odjeljeњe, 1. bataljona 384. puka, 1. bataljon 383. puka (bez ojačane čete), 1. divizion 373. artiljerijskog puka (bez prve baterije) i oko bataljon ustaša, nastupa pravcem Dvor - Bešlinac - Donji Žirovac.

³⁰⁴ Brigada je 9. decembra upućena na sektor Vrnograč – Kladuša, a zatim je prebačena na komunikaciju Dvor – Rujevac da obezbijedi zaleđe 2. brigade i eventualno povlačenje snaga 7. divizije prema Kordunu (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 445, 446).

³⁰⁵ Ove dve borbene grupe formirane su 7. decembra 1943. prema zapovijesti štaba 393. divizije (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 202).

³⁰⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 202, 717.

Za ofanzivu na Baniju neprijatelj je angažovao i dva puka 371. pješadijske divizije:³⁰⁷ ojačani 669. puk, pravcem prema Žirovcu i 671. puk, zapadno od Gline.

- 1. konjički kozački donski puk nastupa pravcem Kostajnica - Mečečani - Pastuša - Jabukovac - Mali Gradac - Brestik.
- 4. konjički kozački kubanski puk nastupa pravcem Blinjski Kut - Blinja - Mlinoga - Veliki Šušnjar - Mali Gradac - Klasnić - Brubno.
- 2. konjički kozački bjeloruski puk, sa djelovima ustaško-domobranskih snaga iz Gline, nastupa pravcem Glina - Maja - Klasnić.

Sa 1. i 3. brigadom, koje su ostale na Baniji, štab 7. divizije je noću 9/10. decembra napao posadu 4. kubanskog puka u Panjanima i Kostajničkom Majuru. Poslije slabijeg otpora neprijatelj je pobjegao u pravcu Kostajnice prema Stubljanima.³⁰⁸ Napad je ponovljen i noću 11/12. decembra, uz djelomičan uspjeh.

Istovremeno, 2. brigada je dobila zadatak da 9. decembra krene u kotar Dvor sa područja Gline. Razmjestila se u selima Gorička i Brđani, isturivši patrole u pravcu Pounja radi prikupljanja podataka o neprijatelju. Dan kasnije jedna kolona 373. legionarske divizije krenula je iz Dvora prema oslobođenom teritoriju. Sačekala su je dva bataljona 2. brigade na položajima oko sela Zakopa i Vanića i zadržali je.³⁰⁹

Pošto je štab 7. divizije procijenio da je namjera neprijatelja da prodre komunikacijom Dvor - Žirovac, 2. brigada je, prema odluci štaba brigade, i direktivama 7. divizije, dobila zadatak da odsudno brani taj pravac, da bi se snage 7. divizije uspješno odupirale neprijatelju na sjevernim i zapadnim padinama Šamarice i u odbrani prebacile preko ceste Glina - Klasnić - Žirovac. Zapovijest za borbu izdata je štabovima bataljona usmeno. Borba je počela 12. decembra u 17 časova i trajala je do 20 časova.³¹⁰ Vodile su je jedinice 2. brigade i snage 373. legionarske divizije. Borci brigade, očvrslji u ranijim okršajima, uspješno su parirali neprijatelju. Postavlјali su zamke u zasjedama, vještoto izbjegavali pokušaje neprijatelja da zaobiđe položaje četa, bataljona i brigade. Na otvorenom prostoru, gdje neprijatelj nije imao zaštitu tvrdih bunkera i rovova, borci Banije bili su snalažljiviji, smjeliji, izdržljiviji i brži. Te noći neprijatelj je zanoćio na prostoru oko Grmušana, i jedinice brigade izvršile su nov napad koji nije uspio/¹¹

Istovremeno, pravac od Divuše i Zrinja zatvarao je ostavljeni 2. bataljon 1. brigade, a zatim i 2. bataljon „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije koji je pravovremeno upućen na taj pravac iz rejona Kamenskog mosta.

³⁰⁷ Ova divizija je u novembru 1943. došla iz Francuske preko Italije na pravac Karlovac - Oštarije - Ogulin. Po završetku operacije „Panter“ i „Božić Bata“ napušta naše ratište. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 714).

³⁰⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 419, 420.

³⁰⁹ Isto, str. 451.

³¹⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 451.

³¹¹ Isto.

Na dan 14. decembra 2. brigada je posjela položaje iznad sela Gvozdansko, Bešlinac, Rujevac, Donja Stupnica, Preradovića brdo, očekujući neprijatelja koji je namjeravao da motorizovanom kolonom i pješadijom prodre u pravcu Žirovca. Borba je vođena do 16 časova, kada je neprijatelj uspio da stigne u selo Gvozdansko.³¹²

I sljedeća dva dana vodena je borba na tom pravcu. Neprijatelj je nastojao da ovlada Vratnikom. Brdo je sačuvano jer se bataljon herojski držao „i nije dozvolio mnogo nadmoćnjem neprijatelju da izbije na brdo“. ³¹³

Sljedeća tri dana brigada se zadržala na sektoru Žirovac - Kobiljak, držeći kontakt s neprijateljem koji je prethodnih dana došao do Gvozdanskog, Rujevca, prema Ljeskovcu, Čavlovici i Vratniku. Kada se 20. decembra neprijatelj počeo povlačiti u pravcu Brezovog Polja i Klasnića, 2. brigada je dobila odluku štaba 7. divizije³¹⁴ da krene u gonjenje neprijatelja i napadne ga u selu Ljeskovac. Istovremeno, 1. i 3. brigada, iz šireg rejona Žirovac - Obijaj - Kobiljak, zajedničkim protivnapadom uspjele su da potisnu neprijatelja sa dostignutih položaja nazad na sjever i zapad.

Borba 2. brigade sa neprijateljem u Ljeskovcu počela je 20. decembra oko 18 časova, ali bez većeg uspjeha. Poslije ove akcije brigada je ostala oko Cavlovice i Cukura, a zatim je izvršila pripreme za napad na Ljeskovac 23. decembra. Tada je u brigadu došao i komandant divizije. Pošto je te noći 3. brigada vršila pritisak na neprijatelja, on se povukao u Stupnicu, Trgove i Bešlinac. Tada brigada planira da napadne neprijatelja u Bešlincu, koji je bio najistaknutiji prema slobodnoj teritoriji. Borba je počela 22. decembra u 19 časova i nakon dvanaest časova neprijatelj je savladan i prisiljen da se povuče.³¹⁵

Istog dana izvršen je ponovni napad na neprijatelja. Na komunikaciji Dvor - Bešlinac dejstvovalo su 2. i 4. brigada. Neprijatelj se u paničnom bijegu povlačio prema Dvoru, uz velike gubitke. U međuvremenu stiglo mu je i pojačanje dijelova 373. legionarske „Tigar“ divizije, a oko 14 časova dvoja borna kola, koja su pomogla povlačenju prema Dvoru. U tim borbama prednjačile su 2. i 3. četa 4. bataljona „koje su se podvukle neprijatelju i tukle ga iz neposredne blizine, nanoseći mu velike gubitke.“³¹⁶ Istovremeno su 1. i 3. brigada, sa Partizanskim odredom Banije, potisnuli neprijatelja u pravcu Petrinje i Gline. Povlačenjem neprijatelja u Dvor na Uni i Glinu prestale su i njegove namjere da prokrstari Samalicom, a time i njegova ofanziva na Baniju.

³¹² Isto, str. 453.

³¹³ Isto.

³¹⁴ Pošto su se snage 7. divizije izvukle sa prostora Šamarice južno od pravca Glina – Dvor, a Kordun bio ponovo oslobođen, štab 7. divizije donio je odluku da svim snagama priđe u protivnapad za oslobođenje Banije (Žbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 456).

³¹⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 457, 458, 459.

³¹⁶ Gubici u ovoj borbi bili su 2 poginula i 6 ranjenih. Ranjen je zamjenik komandanta 3. bataljona Ljuban Madžarac, koji se u ovoj borbi naročito istakao, komandir 3. čete Dušan Šuzić (Žbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 459), te Ljuban Đurić iz sela Gage.

Svoj neuspjeh, neprijatelj je prilikom povlačenja, a i u nastupanju, iskaljivao nad nedužnim stanovništvom slobodnog područja Banije. Pljačku, paljenje, ubijanje i odvođenje u logore vršio je skoro u svim selima kuda je prolazio. Uz pomoć domaćih izdajnika i agenata uspješno je otkrivaо i pljačkao narodna i partizanska tajna skloništa. U Šamarici je otkrio jednu zemunicu vojnopoartizanske bolnice Debelo Brdo. Pronađenih 37 teških ranjenika, liječnika dr Belu Kona i dvije bolničarke uputio je u Glinu, Petrinju, Sisak i Zagreb.

Na pravcu Dvor na Uni - Bešlinac - Žirovac najviše je stradalo selo Gage. Jedna bojna ustaša, koja je odstupala od Ljeskovca i Goričke u pravcu Dvora na Uni ubila je 19. decembra u selu više od 30 mještana, kao i veći broj izbjeglica iz Cazinske krajine i od glavne ceste Dvor na Uni - Rujevac - Žirovac. Selo je skoro do temelja spaljeno, a u zapaljenim kućama izgorjeli su ljudi, žene i djeca. Međutim, i pored silnih zvjerstava nad civilnim stanovništvom neprijatelj nije uspjeo da pokoleba narod Banije, koji je i dalje dobrovoljno stupao u partizanske redove i djelovao u organizacijama NOP-a.

Povlačenje neprijatelja u polazne garnizone 2. brigade je iskoristila za odmor od nekoliko dana, jer je iz ofanzive izašla krajne zamorena, budući da „ona je držala cijelo vrijeme svoju - neprijateljsku kolonu u defanzivi, nanijela joj velike gubitke i istakla se u povratnom napadu”.³¹⁷

Za to vrijeme, dok je boravila na području kotara Dvor na Uni, brigada se popunila novim borcima. Njeno brojno stanje 29. decembra 1943. godine bilo je 1.226 boraca i starješina po spisku, među kojima 55 žena. Od naoružanja je imala 489 pušaka, 22 automata, 32 puškomitrailjeza, 12 teških mitraljeza, 4 minobacača 50 mm, 3 minobacača 81 mm, protivtenkovsku pušku, 2 protivtenkovska topa i 118 konja.

U brigadi je djelovalo 146 članova KPJ i 95 članova SKOJ-a.³¹⁸

Krajem decembra došlo je i do nekih kadrovskih promjena. Iz brigade je 23. decembra na raspored u Glavni štab NOV i PO Hrvatske upućen dotadašnji zamjenik političkog komesara brigade Milinko Marojević Maroja. Ža novog zamjenika političkog komesara postavljen je Milutin Omazić.

³¹⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 22, str. 491.

³¹⁸ Arhiv VII, reg. br. 43/1-12, kut. 419A; Arhiv IHRPH, Zagreb, kut. KP-30, br. 1954; Slavko Borović, Dnevnik, *Po selima i šumama Jugoslavije*, str. 164-165.

Do Cazinske krajine i nazad

Prijelaz iz 1943. u novu 1944. godinu iskorištenje za sređivanje opreme, čišćenje i opravku oružja, politički, kulturno-prosvjetni, partijski i skojevski rad, te pojačani pritisak na neprijatelja u garnizonu Glina.

U januaru i februaru 1944. godine na Baniji su provedeni izbori za seoske, opštinske, kotarske i okružni NOO. Iz 2. brigade za članove NOO-a izabrane su neke starještine i borci.³¹⁹ Takođe, svi borci i starještine brigade glasali su, prvi put, za odbornike NOO-a svojih sela, općina, kotara i okružnog NOO-a. Međutim, borba protiv neprijatelja i dalje je ostala najvažniji zadatak.⁰"

Početkom januara 1944. godine brigade 7. divizije zauzele su, prema naređenju štaba, sljedeći raspored:

1. brigada na sektoru Petrinja - selo Gora, 2. brigada na liniji Kostajnica - Sunja - Sisak, 3. brigada na sektoru Sisak - Petrinja i 4. brigada na liniji selo Gora - Glina.

Početni raspored bataljona 2. brigade bio je: 1. bataljon u pravcu Sunja - selo Gradusa, 2. bataljon u pravcu Kostajnica - Kukuruzari - Umetići, 3. bataljon u pravcu Komarevo - Blinja, 4. bataljon u pravcu Blinjski Kut - Staro Selo - Bijelnik i 5. bataljon (talijanski) u rezervi na položajima Dejanovići - Jošavica - kosa Metla.

U noći 8/9. januara značajan uspjeh u borbi sa neprijateljem postigla je 3. brigada napadom na posade u selima Novo Selo, Pračno i Mošćenica, na cesti Sisak - Petrinja. Istovremeno, 1. brigada napala je selo Kihalac, a 4. brigada selo Prekopu, vršeći osiguranje preko Gline. Zbog prodora 3. brigade do predgrađa Siska i Petrinje, kao i zbog jakog pritiska 1. i 4. brigade na liniji Gora - Glina, neprijatelj je 11. januara napustio Glinu i organizirao odbranu Petrinje na liniji sela Hrastovica-Strašnik - Križ-Gora - Mokrica na obali rijeke Kupe.³²¹

Oslobođenjem Gline znatno je skraćen partizanski front oko slobodnog područja Banije. Osim toga, i neprijatelj je izvjesno vrijeme mirovao, osim manjih izviđanja. Obavještajno-izvidačka djelatnost jedinica divizije bila je stalna. Otkriveno je da je u selu Petrinici kod Sunje locirana jedna grupa pripadnika „Srpske samozaštitne brigade Korduna

³¹⁹ Branko Borojević, članak *Izbori u diviziji*, objavljen u listu „Sedma divizija“ br. 1/1944. godine, preštampano u zborniku *Sedma banjška divizija*, str. 606.

³²⁰ U tom smislu u direktivi Glavnog štaba NOV i POH od 5. januara štabu 4. korpusa NOVJ istaknuto je: „i u VII. Diviziji potrebno je pored političkog rada zadati i vojnički udarac neprijatelju prvenstveno grupi koja se nalazi u Sunji i koja je zaštita neprijateljske propagande za čitavu Baniju i Banijski „Trokut“. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 59).

³²¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 164, 165, 166

"i Banije" iz Sunje. U napad na tu grupu u noći 14/15. januara upućen je 1. bataljon. Međutim, do borbe nije došlo. Navedena grupa otkrila je nastupanje 1. bataljona, pa su pobjegli u garnizon Sunja. Zarobljen je jedan četnik. Takođe, željeznička pruga Sisak - Sunja prekinuta je na dva mjesta²² Sutradan su iz Kostajnice, sa 8 tenkova i 2 kamiona, krenuli Nijemci i Čerkezi cestom kroz Kukuruzare i Prevršac. Iz zasjede ih napada 2. bataljon. Sat kasnije neprijatelj je vraćen nazad u Kostajnicu. Poginulo je 5 neprijateljskih vojnika i jedan kamion je zapaljen na cesti. Gubici 2. bataljona bili su 1 poginuo i 1 ranjen.

U noći 16/17. januara 1. bataljon 2. brigade izvodi demonstrativni napad na neprijatelja u selu Mošćenica i Češkom Selu kraj Petrinje. Cilj napada bio je vezivanje neprijateljskih posada u ovim selima za taj sektor, da bi se pomogao napad na Gore.²¹ Borba je vođena više od tri sata, sve dok neprijatelju u uporištima nije došla pomoć motorizovane kolone iz Petrinje.³²⁴ Tada se brigada sukobila sa neprijateljem koji je nastupao od Kostajnice (jednom kolonom od Siska prema Blinji i drugom, od Petrinje preko Budičine u pravcu Blinje). Bio je to, u stvari, uvod u borbu 17. i 18. januara duž ceste Petrinja - Kostajnica.

Borba na cesti Petrinja - Kostajnica

Ujutro 17. januara 2. brigada se našla po bataljonima razvučena od Kostajnice do Petrinje: 1. bataljon se u povlačenju iz napada na Mošćenicu i Češko Selo, u pravcu sela Klinac, sukobio sa kolonom na cesti između Budičine i Blinje, 2. bataljon u selu Umetići prema Kostajnici, 3. bataljon na položajima Jošavica - Mlinoga, 4. bataljon na položajima prema Blinjskom Kutu i Sunji u selima Staro Selo - Stražbenica, 5. bataljon na položajima kod sela Dejanovića - kosa Metla.³²⁵

U susret koloni iz Petrinje iz Kostajnice je krenuo 1. konjički kozački puk, koji je sa prostora Kostajnica - Sunja prebačen na komunikaciju Sisak - Lekenik radi osiguranja željezničke komunikacije.³²⁶

Kolona koja je krenula u 7,45 časova iz Kostajnice, kroz sela Kukuruzare, bila je jačine 2.000 vojnika, Čerkeza i Nijemaca, u pratnji tenkova, 2-3 kamiona, 4-5 motobicikla i 300 - 400 zaprežnih kola sa hranom i drugom vojnom opremom. Druga kolona od Kinjačke kretala se pravcem Mošćenica - šuma Stari gaj - selo Blinja, treća kolona pravcem Blinjski Kut - Kinjačka - Staro Selo - Bijelnik i četvrta kolona

³²² Isto, str. 357.

³²³ Napad na neprijateljsko uporište u Gorama izvele su 1, 3. i 4. brigada 7. divizije 14. januara 1944.

³²⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 357.

³²⁵ Isto, str. 311, 312.

³²⁶ Arhiv VII, reg. br. 40/1, kut. 21, i Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 310.

pravcem Petrinja - Blinja - Moštanica - Bijelnik, tj. u susret koloni konjičkog kozačkog puka iz Kostajnice.³²⁷

Sa prvom kolonom borbu prihvata 2. bataljon, a sa pomoćnim kolonama 1. bataljon između sela Blinja i Budičina, 4. bataljon u pravcu Kinjačka - Staro Selo, 3. bataljon protivnapadom sa položaja selo Jošavica - Mlinoga u pravcu sela Blinja - Moštanica, dok 5. bataljon osigurava dejstvo navedenih bataljona držanjem položaja Dejanovići - kosa Metla kako bi se bataljoni uspješno prebacili preko ceste Petrinja - Kostajnica u slučaju veće potrebe.

Sa glavnom neprijateljskom kolonom iz Kostajnice borbu prihvata 2. bataljon, a zatim i čitava brigada. Borbe su vođene 17. i 18. januara. Snage 2. brigade težile su da neprijatelju nanesu što veće gubitke i da zarobe bar veći dio komore.

Pošto je neprijatelj imao tenkove, brigada nije postigla cilj, ali je neprijatelj ipak imao oko 30 poginulih i 40-50 ranjenih, što je koristio za odmazdu. Toga dana zapalio je i opljačkao sela Umetić, Knezovljani i Bijelnik. Brigada je imala 12 ranjenih, od kojih jednog teže. Među ranjenima bio je komandant 2. bataljona Adam Petrović Gigac i njegov zamjenik Pero Podunavac.³²⁸

Neprijatelj je, takođe, zarobio i čitavu komoru 4. bataljona kada se prebacivala preko ceste Knezovljani - Bijelnik i ubio trojicu boraca, među kojima i Holandanina koji je iz njemačke 371. divizije prešao u partizane.

U borbama od 14. do 18. januara utrošeno je 12.555 puščanih metaka, 6 granata za protivkolski top, 6 metaka za protivkolsku pušku i 25 mina za minobacače/²⁹

Zbog uspjeha pokazanih u ovoj borbi štab 7. divizije je u izvještaju od 21. januara 1944, između ostalog, zabilježio:

„II. brigada odkako je prebačena na sektor Petrinja - Kostajnica pokazala je mnogo odlučnosti i samoinicijative u borbi i gotovo svakog dana bila je aktivna. U poslednjim borbama, kako rukovodeći kadar tako i partizani, pokazali su u dovoljnoj mjeri volje i borbenosti i svojim radom zadovoljavaju.“³³⁰

Odmor uz borbu i rad

Za odmor, koji je jedinicama 2. brigade bio potreban, nije bilo mnogo vremena. Oslobođena teritorija znatno je povećana oslobođenjem Gline i općina Banijskog pokuplja: Bućica, Stankovac i Gora do rijeke Kupe. Na novooslobođenom području trebalo je organizirati život, izvršiti mobilizaciju za popunu partizanskih jedinica i drugo. Uz

³²⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 310, 311.

³²⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 358.

³²⁹ Isto.

³³⁰ Isto.

to, odbrana slobodnog područja Banije bila je najvažniji zadatak u tadašnjim zimskim uslovima.

Jedinice 7. banjiske divizije raspoređene su za odmor na vrlo širokom frontu, na liniji Kostajnica, Sunja, Sisak, Petrinja, Gora, do sela Mokrice na desnoj obali Kupe.

Na tom području 2. brigada je 5. februara razmještena u širem rejону Lušćani - Bačuga - Banski Grabovac - Veliki Šušnjar - brdo Metla, da se odmori, organizaciono sredi i pripremi za nove akcije. Uz to, trebalo je da bude u stalnoj borbenoj gotovosti za protivnapade ako bi neprijatelj iz garnizona u Sisku i Petrinji krenuo u pravcu slobodnog područja i Šamarice.

U to vrijeme u brigadi je formirana četa pratećih oružja, a u bataljonima mitraljeski vodovi i desetine minera. Veća pažnja posvećena je radnim vodovima, odnosno njihovom brojnom stanju. Od 1 do 4. februara 1. bataljon je imao u radnom vodu 16 ljudi, od kojih: 2 šustera, 2 šnajdera i 1 kovača. Drugi bataljon je imao 14 ljudi (1 šustera, 1 šnajdera i 1 kovača). Treći bataljon imao je 18 ljudi (2 šustera, 1 šnajdera i 1 kovača), i 4 bataljon 16 ljudi (2 šustera, 1 šnajdera i 1 krojača).³³¹

Vrijeme odmora, uz stalnu gotovost za odbranu slobodne teritorije, iskorišteno je da se sa borcima radi vojnički i politički. Prema usvojenim stavovima i zaključcima sa Prve divizijske partijske konferencije, poduzeto je niz mjera. Prvo su održana savjetovanja sa desetarima, a zatim savjetovanja sa vodnicima i političkim delegatima vodova, komandirima i političkim komesarima četa i njihovim zamjenicima i najzad je održano savjetovanje štabova bataljona u štabu brigade. Na osnovu stanja u jedinicama usmjeren je cjelokupni dalji rad starješina, boraca, partijske i skojevske organizacije.

Za izvođenje vojne obuke starješina i boraca, iz štaba divizije dobijen je pisani materijal o izviđačkim aktivnostima, radu patrola i straža, organizovanju vatrenog sistema, manevru u borbi i dr. Izvrštene su i neke organizacijske promjene. U brigadi je organizovana prateća četa, kojoj su pridodati protivtenkovski topovi i teški minobacači, a u bataljonima su stvoreni prateći vodovi koji su dobili teške mitraljeze.

U četama su tada počele da izlaze džepne novine, a pravile su se i zidne. Borci su se takmičili da urade priloge. U kratkim proznim sastavima obično se govorilo o protekloj borbi, a pjesme su bile različitog sadržaja. Autori tih sastava najčešće nisu bili vični pisanju, ali ono što su napisali bilo je iskreno, toplo, s dubokom vjerom u snagu i pobjedu revolucije i odisalo je mladošću i vedrinom. Iz broja u broj bilo je sve više priloga, pa su bataljoni počeli da izdaju svoje novine. Do kraja februara 1944. u 1. bataljonu izašao je list „Udarnik“, u 2. „Rat i rad“, u 3. „Osvetnik“, i u 4. bataljonu „Juriš“. Sem tih listova

³³¹ Slavko Borojević, Dnevnik, str. 177.

³³² Na dan 20. januara 1944. godine u 2. brigadi je djelovalo 134 člana KPJ, 35 kandidata za članove KPJ i 121 član SKOJ-a. Njih su predstavljali izabrani delegati brigade na Prvoj divizijskoj partijskoj konferenciji 7. banjiske NOU divizije od 25–27. januara 1944. godine u Glini. (Arhiv IHRPH, Zagreb, kut. 22 i 23).

pojavio se i brigadni omladinski list „Polet“, a pripremao se i drugi list „Plotuni“. Među bataljonima se razvilo takmičenje ko će izdati bolji i ljepši list, ko će postići bolje rezultate u davanju priredaba, izdavanju usmenih novina i slično.³³³

Opšte stanje u brigadi u februaru 1944. sve više se poboljšavalo. Čak je i hrana bila dobra, mada odmora u pravom smislu riječi nije ni bilo. Neprijatelj je sa spoljne linije odbrane od Petrinje stalno vršio izviđanje i time iscrpljivao jedinice brigade u otežanim zimskim uslovima. Osim toga, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je već 3. februara uputio raspis svim podređenim jedinicama i upozorio ih na pojavu neprijateljskih „trupova“, te ukazao na mjere suzbijanja njihove poja-

Sredinom januara 1944. godine započeli su pregovori sa Huskom Miljkovićem³³⁵ radi prelaska na stranu NOV. Završeni su 27. februara, formiranjem nove Unske operativne grupe od dvije muslimanske brigade i Cazinskog partizanskog odreda pod komandom štaba 4. korpusa NOVJ.³³⁶

Izbori za narodnooslobodilačke odbore na Baniji

U januaru i februaru 1944. godine organizirani su i provedeni izbori za nove narodnooslobodilačke odbore na slobodnom području Banije. Tada su prvi put glasali i borci i starješine jedinica NOV.

Za organiziranje izbora izdata je, 14. novembra, naredba Okružnog NOO-a za Baniju, prema kojoj, osim žena, prvi put su glasali i borci i starješine NOV bez obzira na godine starosti, položaj i čin.

Prethodno su u svim jedinicama provedene opsežne političke i druge pripreme. Osnovane su izborne komisije u bataljonima i u štabu

³³³ Advan Hozić, n. dj. str. 159, 160.

³³⁴ „Trupovi“ su bile veće grupe neprijateljskih vojnika, dobro uvježbane za borbu u pozadini. Vršili su prepade na vojne štabove i komande institucija, bolnice, magacine. Radi prijevare odjevani su u različita odjela i naoružani mješovitim oružjem. Takav jedan „trup“ napao je 28. februara iz Petrinje štab 4. banjiske NOU brigade u selu Lušcani. (Vidi: Četvrta banjiska brigada, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1976, str. 367). Radi što uspješnije boračke Glavni štab NOV i POH predlaže slijedeće mjeru: obezbjedjenje štabova, komandi, povećanje budnosti stražara, znakovi raspoznavanja, prikupljati podatke o bližim neprijateljevim garnizonima i dr. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 24, str. 39, 40).

³³⁵ Prije rata sezonski zidarski radnik. Simpatizer KPJ postaje 1935, a uoči rata njen član. Aktivno učestvuje 1941. u pripremi ustanka na Kordunu, zatim odlazi u domobranu i u oktobru 1941. ponovo je u partizanima. Krajem 1942. postavljen je za komandanta mjesta u Velikoj Kladuši. Kao zamjenik komandanta Bihaćkog područnog bataljona dezertirao je. Štab 1. bosanskog korpusa kažnjava ga i šalje na Kordun. Bježi u Kladušu i polovinom 1943. formira Muslimansku miliciju uz podršku Nijemaca i ustaša. Krajem 1943. pregovara sa predstavnicima 4. korpusa, a 2. febraura po naređenju GŠ NOV i POH od Muslimanske milicije, Cazinskog NOPO i dijelova 8. krajiske brigade formirana je UOG. Ubijen je u maju 1944. od agenata njemačko-ustaške obavještajne službe (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 19, str. 96, 97).

³³⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 24, str. 466, Šukrija Bijedić, n. dj., Ferid Dedić Feđa, Zbornik Sedma banjiska divizija, str. 608.

brigade. Njima su sa terena upućene liste kandidata za svaki seoski NOO, liste delegata za izbor općinskih, kotarskih i okružnog NOO-a. Borci i starješine glasali su za odbornika u svom selu, kao i za delegate za izbor viših NOO-a slobodnim izjašnjavanjem. Svi glasači bili su zainteresirani za izbor novih NOO-a, pa su do detalja cijenili dotadašnji rad i ponašanje svakog kandidata. Znali su da je to preduslov daljeg uspješnog rada organa narodne vlasti.

O raspoloženju boraca u vrijeme izbora ostalo je svjedočanstvo Branka Borojevića,³³⁷ objavljeno u listu „Sedma divizija“ broj 1/1944.

„Banija je glasala... I žene su prvi put u istoriji našeg naroda birale i bile birane za odbornice. Sve od 18 godina učestvovalo je u izboru svoje prve istinske narodne vlasti...“

- Još vojska nije glasala - kažu borci. Imamo i mi pravo da vidimo tko je sve u odborima, da znamo kako se i šta radi u pozadini... Mi ne damo da zabušant i dezerter bude u odboru. Neka dođe vamo pod pušku, da vidimo koliko daje od sebe za slobodu... Mi ćemo i sutra, kad fažizam nestane, čuvati novu federativnu Jugoslaviju, učestvovati u biranju i biti birani u organe naše prve demokratske vlasti... Tako smo se zakleli... Ako, zato hoćemo i mi da glasamo - tako raspravljavaju borci naše proslavljene VII divizije, željno očekujući kandidatske liste iz pozadine.

Znamo mi da u našoj vojsci treba da bude sposobnih drugova i da sada ne možemo pustiti pušku i otići u odbore.

Istina neki stariji borci, ranjeni i koje narod hoće treba da uđu u naše narodne odbore. Za takve ćemo i glasati, sve življe i jače raspravlja se po četama.“

Pošto su izbori provedeni, izabrani borci 2. brigade upućeni su na dužnosti u NOO-e sela, općina, kotara.

Borba za Veliki Šušnjar i Dodoše

Poslije više istupa jačih neprijateljskih snaga u pravcu slobodnog područja Banije i Šamarice, sa kojima u januaru i februaru vode borbu 7. divizija i Partizanski odred Banije, usledio je novi napad ofanzivnih namjera iz pravca Petrinja - Gore - Glina. Istovremeno, napad je organizovan i iz Petrinje prema Gornjoj i Donjoj Bačugici i preko Tešnjaka i Budičine u pravcu Klinaca i Deanovića.³³⁸ Borbe su trajale od 26. februara do početka marta 1944. Za brigadu bila je to teška borba, posebno na pravcu Veliki Šušnjar - Dodoši.

Pred borbu, u snijegu visine i do 50 santimetara, 2. brigada je držala položaje sela Strašnik kod Petrinje (1. bataljon), brda Metla kod sela Jošavice, 5. (talijanski) bataljon i po dubini Banski Grabovac - Veliki Šušnjar. Desno, u pravcu od Kostajnice, na položajima Pastuša

³³⁷ Branko Borojević je tada bio politički komesar 1. brigade 7. divizije.

³³⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 61.

- Jabukovac - Begovići - Tremušnjak nalazila se 1. brigada, a lijevo, kod Luščana, 4. brigada. Istovremeno, 3. brigada je zatvarala pravac Petrinja - Glina.

Iz garnizona u Petrinji neprijatelj je 26. februara krenuo u tri pravca: Budičina - Mlinoga - kosa Metla - Begovići; Petrinja - Hrastovica - Jabukovac - Dodoši; i Petrinja - Gora - Glina, sa zahvatom sela Strašnik - Luščani (glavni pravac).

U jutarnjim satima 26. februara djelovi njemačke 1. brdske divizije iz pravca Blinje i Budućine, koristeći maglu iznenađuju 5. (talijanski) bataljon 2. brigade na kosi Metla. Pošto je izbio u selo Deanoviće, neprijatelj je opkolio jednu četu bataljona i uništio jedan vod čete koja se razbježala.⁹ Poginuo je komandant bataljona Ilija Bjelajac, a ostatak bataljona uspio se povući u dubinu, gdje je istog dana rasformiran, a borci i starješine, Talijani, raspoređeni po ostalim bataljonima brigade.

Istovremeno, kod Strašnika je napadnut i 1. bataljon brigade, koji se pod borbom povlači pravcem Gornja Bačuga - Donja Bačuga - Sv. Stevan, sa ciljem da posjedne dominirajući vis Glavica (tt. 338) između sela Prnjavor, Bačuga, Grabovac, Šušnjar, Kraljevčani, Dragotinci. Međutim, šab 1. bataljona nije znao da je neprijatelj na kosi Metla iznenadio i razbio 5. bataljon, produžio preko sela Čuntić. Mlinoga i Dragotinci i izbio na vis Glavica.

Od Donje Bačuge, u pravcu sela Dragotinci, upućena je 3. četa 1. bataljona radi izviđanja ceste Mlinoga - Jabukovac - Kraljevčani. Kada se četa padinama visa Glavice približila Dragotincima, napadnuta je od njemačkih skijaša. O toj borbi, komesar čete Aniš Šteković, kaže:

„Stigli smo padinama Glavice u voćnjake sela Dragotinci.

Oko 10 sati četu su napali njemački skijaši u bijelim maskiranim odijelima sa Glavice. Imali smo sreću u nesreći. Poznavali smo teren i stali uz voćke, a pošto smo i mi kao Nijemci imali više engleskih automata, uglavnom kod starješina, počeli smo se tući i to za divno čudo potpuno hladnokrvno, bez panike. Bilo je upravo divota gledati kako su Nijemci na skijama letjeli niz padinu kroz voćnjake, ali i padali pokošeni našim automatima i puškama. Nalet skijaša sa Glavice bio je, uglavnom, onesposobljen da nam nanese veće gubitke. Ali, ubrzo iza toga nastupio je prema nama drugi talas skijaša, ovoga puta od ceste Mlinoga - Kraljevčani i od sela Dragotinci. Osjećali smo da smo u poluokruženju, te se povlačimo prema selu Veliki Šušnjar, gdje smo došli u sastav bataljona. Dok smo se povlačili padinama Glavice čuli smo jake borbe 3. bataljona naše 4. brigade kod Bačuge i Banskog Grabovca, kao i borbe naše 1. brigade kod sela Gornji Jabukovac, Gornja Pastuša, Tremušnjak".³⁴⁰

³³⁹ Isto, str. 62.

³⁴⁰ Sjećanje Aniše Štekovića, pohranjeno u zbirci sjećanja boraca Banije i Siska, u Odboru sekcije boraca 7. banijske udarne divizije pri Gradskom odboru SUBNOR-a Zagreb.

Odstupanjem 3. bataljona 4. brigade od Luščana prema Banskom Grabovcu, kreću mu u pomoć 2. i 4. bataljon 2. brigade i u sadejstvu prelaze u protivnapad. Protivnapad je uspio, pa je 2. brigada posjela položaje Glavica (tt 338) - Veliki Šušnjar - brdo Sv. Lazar. U toku protivnapada ranjena su sva tri komandanta bataljona: Stanko Nevajda Duća, Simo Čavić iz 2. brigade i Dušan Bakrač iz 4. brigade, a poginuo je zamjenik komandanta 4. bataljona Pero Svrabić.

Neprijatelj je noć 26/27. februara proveo na liniji Mlinoga - Čuntić - Prnjavor Čuntički - Kraljevčani - Bačuga - Luščani. Ujutro 27. februara 2. brigada je držala položaje Veliki Šušnjar - brdo Šv. Lazar i kose prema Rakita brdu i selu Karajicama (Veliki Gradac), dok se 1. brigada nalazila na položajima desno od šamaričke ceste u selima Gornji Jabukovac, Gornja Pastuša, Begovići i Tremušnjak.

Neprijatelj iz Mlinoge, Čuntića i Kraljevčana rano ujutro nastupao je u zahvatu šamaričke ceste u pravcu sela Dodoši - Miočinovići. Tim prodorom duboko se uklinio između 2. i 1. brigade do sela Dodoši. Dostigavši selo, počeo je da pljačka i pali, a zatim, umjesto da produži u pravcu sela Miočinovići i prema Šamarici, dijelom snaga kreće pravcem Dodoši - Tremušnjak - Mačkovo Selo u bok 1. brigade, u cilju da prihvati snage koje nastupaju pravcem Metla - Gornja Pastuša - Begovići - Tremušnjak i kolonu koja nastupa iz pravca Kostajnice.

Bataljoni 2. brigade ostali su time neaktivni na položajima na liniji Veliki Šušnjar (Sv. Lazar) - Rakita brdo gdje su stigli i 2. i 4. bataljon.

Na položaje 1. i 3. bataljona 2. brigade oko 12 časova stigli su iz štaba 7. divizije politički komesar divizije Uroš Krnić, operativni oficir Dragan Šoljić i obavještajni oficir Stojan Divljakinja. Primivši izvještaj o situaciji na bojištu, komesar divizije je oštro ukorio starješine što ne napadaju neprijatelja sa leđa dok pljačka selo Dodoši i nastupa protiv 1. brigade. Na zahtev komesara divizije, 1. i 3. bataljon 2. brigade nisu odmah krenuli u napad, jer je trebalo nastupati po dubokom snijegu golim padinama Dodoša. Tad je komesar divizije uputio Dragana Šoljića kod 1. brigade da je obavjesti o napadu 2. brigade sa zapada, a zatim pozvao Stojana Divljakinju da sa grupom boraca i starješina iz neposredne blizine krene u napad. Za njima u napad kreću komandant 1. bataljona Đuro Mrkić i Aniša Šteković sa drugom grupom boraca. Prvo je u napad pošao 3, a zatim i 4. bataljon od zaseoka Karajice (sa Rakita brda). O napadu svoje grupe Aniša Šteković je zabilježio:

„Zadatak koji nam je dao komesar divizije bio je konkretan. Napasti neprijatelja u selu Dodoši, dok se kretao po selu i pljačkao hranu i ostalo. Čak su se čuli i glasovi, a neki i razumjeli. Bili su to domaći Nijemci folksdjočeri, a bilo je čak Danaca, Holandanina i drugih.

Od mene je zatraženo da idem sa grupom oficira i boraca članova KPJ i SKOJ-a. Prikupivši 40 do 50 odvažnih boraca iz našeg 1. bataljona krenuo sam od brda Sv. Lazar na čelu kolone

pored jedne živice u pravcu Dodoša. Možda je bilo oko 14 sati. Polako sam se kretao prteći kroz snijeg, koji je uz živicu bio još veći jer ga je vjetar napuhao i složio u smet. Ako se pomjerimo bilo kuda od živice potpuno se izlažemo očima neprijatelja koji nas je iz sela mogao uspešno tući vatrom.

Otkriveni smo od neprijatelja negdje na polovini puta, na sredini gole padine između Sv. Lazara i Dodoša. Neprijatelj je otvorio vatru. Zalegli smo u dubok snijeg, jer drugog zaklona nije bilo, a zatim smo i mi otvorili vatru. Primjetio sam grupu vojnika kako nas tuče iza štale Ilike Ivanića. Uzeo sam od puškomitraljesca Milana Radovanovića puškomitraljez 'šarac' i osuo paljbu po toj grupi Nijemaca. Samo nekoliko minuta kasnije zasula nas je snažna vatra. Kada sam htio da se malo pomjerim, podigao sam se, osjetio snažan udarac u prsa i pao nazad u snijeg. Osvjestio sam se tek u kući Nikole Kapelanovog u Velikom Šušnjaru kada su me previjali u brigadnoj ambulanti. Rekoše mi da budem miran jer sam ranjen kroz pluća. Stalno mi je curila krv na usta i nos. Vrat je bio natekao i izravnao se sa glavom. Nisam smio govoriti. Saznao sam da su tog dana poginuli Dragan Šoljić oficir u štabu 7. divizije, zamjenik komandanta 4. bataljona 2. brigade i Danica Matijašević bolničarka 1. bataljona. Ranjeni su Stojan Divjakinja, oficir u štabu 7. divizije i komandant bataljona 1. brigade Janko Aluga, te još 27 boraca 2. brigade.

Liječio sam se u bolnici u Žirovcu, zatim u Petrovoj Gori puna tri mjeseca. Sa mnom u bolnici ležali su Stojan Divjakinja, Dušan Bakrač, Janko Aluga, Milan Jović, Stevo Meničanin, svi ranjeni u tim borbama..."⁴¹

Neprijatelj je te večeri, pod pritiskom 1. i 2. brigade, odstupio na liniju Pastuša - Kraljevčani, tu se spojio sa kolonom od Kostajnice i iz pravca Metla - Pastuša, sredio se i ponovo odbacio naše snage ka sjevernim padinama Šamarice. Ukupni gubici neprijatelja procjenjeni su na više od 60 vojnika i oficira izbačenih iz stroja.

Neprijatelj je ponovio nastupanje slijedećeg dana pravcima Kraljevčani - Dodoši i Luščani - Veliki Šušnjar, podržan avijacijom iz Zagreba. Sa njima je 2. brigada vodila teške borbe na položajima Sv. Lazar - Kalambursko - Rakita brdo i uspjela da ih zadrži. Istovremeno, 4. banijska brigada je u teškim borbama uspjela zadržati neprijatelja u pravcu Luščani - Drenovac - Bijele Vode, čime je omogućen protivnapad 2. brigade pravcem Kalambursko brdo i Sv. Lazar u pravcu Velikog Šušnjara. Tim protivnapadom neprijatelj je vraćen na položaje od prethodnog dana: Kraljevčani - Banski Grabovac.

Sutradan, 1. marta, neprijatelj se povukao iz sela Dodoši i Mačkovo Selo ispred 1. brigade, da bi noću 1/2. marta ostao na liniji Kraljevčani - Čuntić - Blinja - Knezovljani, a ispred 4. brigade na liniji Banski Grabovac - Bačuga - Luščani - Marinbrod.³⁴² Te noći izvršeno

³⁴¹ Aniša Šteković, sjećanje u rukopisu.

³⁴² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 65, 66.

je nekoliko prepada na dijelove neprijatelja u cilju uznemiravanja. Međutim, neprijatelj se i dalje zadržao na zauzetim položajima.

Ukupni gubici neprijatelja u svim borbama bili su više od 80 poginulih, oko 120 ranjenih i 2 zarobljena. Zaplijenjana su i 2 kamiona sa opremom. Gubici čitave 7. divizije bili su 54 poginula, 73 ranjena i 27 zarobljenih, među kojima i 18 Talijana iz 5. bataljona 2. brigade. Izgubljene su 24 puške, 2 puškomitrailjeza, automat, teški mitraljez „breda“ i tromblonska puška.³⁴¹

Štab 7. divizije napisao je 5. marta izvještaj³⁴⁴ štabu 4. korpusa, u kojem je dao analizu prethodnih borbi. Slabu ocenu dobili su 1. i 3. bataljon 2. brigade, koji nisu izvršili određeni napad na neprijatelja i nisu uništili jednu kolinu iako je postojala mogućnost. Štabovi bataljona na štabskom savjetovanju najstrože su ukorenili.

Prema novom rasporedu 7. divizije, 2. brigada je posjela položaje na liniji Veliki Šušnjar - selo Bijele Vode - Maja. Sa te linije izvodila je napade na neprijatelja, koji se i dalje zadržao na liniji Kraljevčani - Banski Grabovac - Luščani, spriječavajući ga da prodre u pravcu slobodnog područja Banije i ka Samarici.

U noći 6/7. marta 3. bataljon 2. brigade prodrio je prepadom u selo Bačuga, gdje su se nalazile jedinice 1. brdske divizije i nanio neprijatelju gubitke od 46 poginulih. Međutim, zbog velikog snijega i otkrivenog nastupanja, bataljon je imao gubitke od 5 poginulih, 5 ranjenih, 2 nestala i 1 zarobljenog.³⁴⁵

Tri dana kasnije borbe su nastavljene. Udarne grupe 2., 3. i 4. bataljona 2. brigade u noći 8/9. marta i ujutro 9. marta izvele su više akcija. Udarne grupe 2. i 4. bataljona sačekale su kod sela Luščani, u pozadini neprijatelja, patrolu jačine 17 vojnika, i prepadom iz zasjede nanijeli im gubitke od 7 poginulih i 4 ranjena, dok je udarna grupe 4. bataljona imala lakše ranjenog zamjenika političkog komesara čete Milu Mikičića Juru.³⁴⁶ Zaplijenjena su 2 puškomitrailjeza, automat, 3 para cipela i 3 šinjela.³⁴⁷ U akciji su se istakli komandir 2. bataljona Luka Jednak, politički komesar 3. čete Đuro Mećava, zamjenik komandira 2. čete Ljuban Opačić, vodnik Pero Glamočlija i politički delegat 3. čete Milan Joka. U udarnoj grupi 4. bataljona istakli su se, uz ranjenog Juru Mikičića, Dušan Kopun zamjenik komandira 1. čete i desetar iz 2. čete Milan Turopoljac.⁴⁸

³⁴³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 68.

³⁴⁴ Izvještaj o ovim borbama potpisao je komandant 7. divizije Milan Pavlović Mićun, koji je 7. marta 1944. godine postavljen na tu dužnost, a Stanko Bjelajac Čane za načelnika štaba 4. korpusa NOVJ. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 69 i 85).

³⁴⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 129.

³⁴⁶ Mile Mikičić Jure, rođen je u selu Zamlača kraj Dvora. Krojački radnik. Iz Beograda došao kući i odmah mobiliziran u domobranstvo. Ubrzo dolazi u 2. bataljon „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije. Istiće se u razobličavanju pučista u 2. bataljonu 30. avgusta 1943. Od tada je u 2. brigadi. Otac Mile oštro je kritikovao ustaške postupke pa su ga ustaše otjerale u logor Jasenovac, gdje je i likvidiran. Brat Stanko bio je u ilegalnom NOO-u selu Zamlača.

³⁴⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 177 i Advan Hozić, n. dj. str. 165–166.

³⁴⁸ Isto.

Istovremeno, udarna grupa 3. bataljona brigade izvršila je 9. marta ujutro u 3,30 časova prepad na neprijatelja u zaseoku Polimci Banskog Grabovca. Naneseni su mu gubici od 7 poginulih i 8 ranjenih, a grupa se povukla uz 1 lakše ranjenog.³⁴⁹

Manje ili veće borbe na ovoj liniji vođene su do 12. marta, dok njemačka 1. brdska divizija nije produžila pokret u pravcu Petrinje i Siska i dalje u pravcu Mađarske. Tada se i preostali neprijatelj povukao na položaje spoljne odbrane grada i garnizona Petrinja, Sisak, Sunja i Kostajnica.

O borbama vođenim krajem februara i početkom marta štab 7. divizije u izvještajima štabu 4. korpusa, od 5. i 6. marta, dao je ocjene:

„U poslednjim akcijama štabovi su ispoljili niz nedostataka.

To se ispoljava u slabom komandovanju i rukovođenju u borbi. Štabovi se tu slabo osjećaju. Ovo važi naročito za štabove bataljona, ali i štabovi brigada dovoljno im ne pomažu. Kao bolji odskaču Štab II i IV brigade. Inače, štabovi su mladi i poletni i uz pomoć koja će im se ukazivati oni će zadovoljiti.“³⁵⁰

U izvještaju novog zamjenika političkog komesara 2. brigade Milutina Omazića, od 1. marta 1944. godine, za period od 1. februara do 1. marta 1944, navodi se da „poslije navedenih borbi ponovo su održane konferencije na kojima se govorilo o svim slabostima u tim odbrambenim borbama, uz pouke kako je trebalo u kome slučaju djelovati.“³⁵¹

³⁴⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 178.

³⁵⁰ Isto, str. 72.

³⁵¹ Arhiv IHRPH, Zagreb, kut. KP-33-2150.

Dejstva 2. brigade u martu i aprilu 1944

Koristeći odlazak njemačke 1. brdske divizije iz rejona Sunje, Siska i Petrinje za Mađarsku, Štab 7. divizije sa jedinicama prelazi u aktivnija dejstva na komunikacijama u dolinama Une, Save i Kupe, sa težištem na komunikacijama Kostajnica - Sunja - Sisak i Dubica - Sunja.

U međuvremenu, neprijateljska komanda u Petrinji prikupila je mjesne ustaše sa područja kotara Glina i formirala Ustaški kotarski lovački odjel Glina sa slijedećim rasporedom: u Glinskom Novom Selu 100 ustaša, u selu Kihalac oko 40 i duž ceste Petrinja - Glina. Ustaški odjel Glina trebalo je da služi kao predstraža uporištima u selu Gora, Župić, Križ i Petrinja, i da uz teror i pljačku uznemirava sela oko Glina i samu Glinu.

Na navedene ustaške posade u Kihalcu i Glinskom Novom Selu 13. marta u 19 časova napala je 4. banijska brigada, uz osiguranje 2. brigade od Petrinje i Gora.³⁵² Neprijatelj je pružio slab otpor, a zatim se povukao u Graberje, prihvaćen od svojih dijelova i tu se zadržao.

Pošto su Petrinju i manja uporišta na Baniji 14. marta napustili dijelovi njemačke 1. brdske divizije, štab 7. banijske divizije odlučio je da njegove brigade i dalje aktivno dejstvuju na komunikacijama Petrinja - Sisak, Sisak - Sunja - Dubica i Sunja - Kostajnica. Zapovijest o daljim dejstvima izdao je 19. marta.³⁵³ Sa 1. i 3. brigadom u pravcu Sunje i Siska uputio je 4. brigadu iz pravca Petrinja - Glina, a njen položaj posjeda 2. brigada na linni Luščani - Gora, sa zadatkom zatvaranja pravca Petrinja - Gora.³⁵⁴ „Produžiti rad na fortifikaciji tih položaja, organizovanju prihvatnih položaja duž komunikacije i izgradnji mosta na r. Glini. Aktivno dejstvovati na izabrane tačke vanjske odbrane Petrinje u cilju uništavanja i prikupljanja podataka o organizaciji odbrane“ - pisalo je u pomenutoj zapovijesti štaba divizije 2. brigadi.³⁵⁵

Napad na neprijatelja u selu Križ i Župić

Štab 7. divizije je za noć 18/19. marta organizirao opšti napad 1, 3. i 4. brigade na neprijateljska utvrđenja na odsjeku Sunja - Sisak, sa rušenjem vlaka i pruge između Krajiških Brđana i Blinjskog Kuta. U

³⁵² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 239.

³⁵³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 296.

³⁵⁴ U to vrijeme krajem februara i početkom marta 1944. brojno stanje 7. divizije bilo je slijedeće: 1. brigada 1.032 na spisku (762 na licu), 2. brigada 1209 po spisku (902 na licu). (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 695).

³⁵⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 297.

cilju posrednog sadejstva divizijskoj akciji, štab 2. brigade organizirao je napad na spoljnu odbranu grada i garnizon Petrinja napadom na uporišta u selima Križ i Župić

U vrijeme priprema napada na Križ i Župić neprijateljska avijacija bila je vrlo aktivna na „položajima II brigade oko [s.] Gore. U nekoliko naizmjeničnih letova u jačini 3 - 6 neprijateljskih aviona, bombardovali su položaje II brigde".³⁵⁶ Jedna avio-bomba pogodila je seosku štalu, u kojoj je bila razmještена Prateća četa brigade. Ubijeno je 10 konja 1 uništeni teški mitraljez i minobacač, jer se četa pripremala za pokret na borbene položaje. Međutim, to nije omelo pripremljeni noćni napad na sela Križ i Župić. Poslije kreća paljbe neprijatelj se povukao kroz noć na liniju uže odbrane Petrinje (Novo Selište - kosa Trojstvo). Gubici 2. brigade bili su 2 ranjena borca, dok je jedan, koji je ranije bio zarobljen i ostao u pratizanima, prebjegao neprijatelju.^{1"}

Narednog dana neprijateljska avijacija ponovo je dejstvovala na položajima 2. brigade na liniji Strašnik - Gora. Učinak dejstva bio je 2 pогinula borca i 2 ranjena. To koristi Ustaški odjel Glina, sa 90 do 100 ustaša ponovo posjeda položaje u selima Križ i Župić, a sa 180 do 200 ustaša Novo Selišta na cesti Petrinja - Glina.

U noći 19/20. marta u 0,30 časova 2 brigada, sa 1. i 2. bataljonom i dvije čete 4. bataljona, ponovila je napad na neprijatelja u selima Križ i Župić, računajući na noćni prepad i iznenadenje. Međutim, tog puta neprijatelj se povukao u pravcu petrinjskog vodovoda na brdu Trojstvo i u pravcu Novog Selišta, gdje je oko 4 časa dobio pojačanje od 2 oklopna automobila. Borba se završila u Novom Selištu i bataljoni brigade povukli su se, oko 5 časova, uz gubitke od 2 lakša ranjena i jednog nestalog.³⁵⁸

Narednog jutra oko 8 časova Ustaški odjel Glina, ojačan sa oko 300 Čerkeza iz Petrinje, napao je iz više pravaca položaje 2. brigade, u namjeri da je odbaci što dalje od Petrinje i ponovo posjedne selo Gora na cesti Petrinja - Glina. Brigada prihvata borbu na položajima brdo Kosinjak (k. 304) - spomenik banu Jelačiću - Župić (k. 264) do sela Medurače (k. 200), sa dva bataljona u prvoj borbenoj liniji i sa dva bataljona u drugoj borbenoj liniji na položajima sela Sestanj (k. 205) - Gora.

Ustaški odjel Glina napao je pravcem selo Križ - brdo Kosinjak, a konjica Čerkeza ojačana sa dva oklopna automobila u zahvatu ceste Petrinja-Župić - Gora, obuhvatno preko sela Mokrica prema Gori.³⁵⁹

Napad je zatekao bataljone u vrijeme smjene. U međuvremenu, jedna četa se od sela Župić povukla prije dolaska druge čete na smjenu, što je neprijatelj iskoristio i manevrom u više pravaca potisnuo snage

³⁵⁶ Isto, str. 369.

³⁵⁷ Isto, str. 408.

³⁵⁸ Kasnije se od obavještajne službe u Petrinji saznalo da je ovaj borac otisao u Petrinju i predao se ustašama, (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 407-408), Arhiv VII, reg. br. 3/11, kut. 58.

³⁵⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 25, str. 418.

sa prve borbene linije. Ovladavši položajima prve linije, neprijatelj se kratko zadržao, što su koristili 1. i 2. bataljon i prelaze u napad. Međutim, neprijatelj je organizovao odbranu i tek poslije podne povukao se na svoje ranije položaje spoljne odbrane Petrinje. Konjica Čerkeza takođe se povukla nazad u Petrinju. Gubici neprijatelja bili su 6 poginulih i više ranjenih, a 2. brigada je imala 3 ranjena, među kojima i zamjenika komesara čete Nilolu Carića.³⁶⁰

Napad glavnine 7. divizije na odsjeku Sisak - Sunja - Kostajnica prisiljava neprijatelja da na taj odsjek grapiše glavninu 1. konjičke kozačke divizije. Budući da je neprijatelj iz Petrinje smanjio pokušaje da prodre u pravcu sela Gora i ka Glini, 2. brigada na tim položajima vodi samo manje borbe, dok nije povučena na sektor kotara Dvor za dejstvo u Pounju, između Dvora i Kostajnice. Položaje na odsjeku Hrastovica - Gora preuzeo je Partizanski odred Banije sa svoja dva bataljona.

Akcije u dolini rijeke Une

Pošto se situacija u Mađarskoj, nastala prodom Crvene armije sa istoka, znatno promijenila³⁶¹, glavnina jedinica 4. korpusa NOVJ (7. i 8. divizija i Unska operativna grupa) usmjerena je prema naređenju Vrhovnog šaba NOV i POJ od 6. aprila³⁶² na komunikacije u dolini rijeke Une, prema Bileći, Bosanskom Novom i Sisku.³⁶³

U pravcu Cazinske krajine 9. aprila odlaze 3. i 4. brigada 7. divizije, a 2. brigada pomjerena je u pravcu Kostajnice.³⁶⁴ Zatim su 1. brigada i 1. i 3. bataljon 2. brigade prebačeni na sektor kotara Dvor na Uni radi dejstva na odsjeku Dvor na Uni - Kostajnica. U noći 12/13. aprila 1. brigada, 1. i 3. bataljon 2. brigade i djelovi Partizanskog odreda Banije izvode napad na neprijateljsku posadu u selu Divuša. Zapovijest za napad izdao je štab 7. divizije 12. aprila. Za to vrijeme 2. i 4. bataljon 2. brigade kontroliraju pravce koji vode od Sunje i Siska prema slobodnoj teritoriji Banije i Šamarice.

U selu Divuša nalazila se satnija jačine 130 ustaša, oko 30 ustaša 12. ustaške bojne, te naoružani civili. Od naoružanja imali su 2 brdska topa sa poslugom od 30 do 40 domobrana 11. pješačke pukovnije. Oko

³⁶⁰ Isto, str. 419.

³⁶¹ U drugoj polovini marta 1944. Jugoslaviju su privremeno napustile njemačke snage (1. brdska divizija, dijelovi 42. lovačke divizije i neke druge snage) radi učešća u okupaciji Mađarske. U aprilu i maju one su ponovo vraćene.

³⁶² *Hronologija*, str. 719.

³⁶³ U depeši Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavnom štabu Hrvatske od 6. aprila između ostalog, pisalo je: „Angažujte glavninu snaga IV korpusa na sektoru Novi, Bihać i Sisak. Težište akcije u Unskoj dolini... Cilj akcije duže onemogućavanje prometa. Na komunikacijama što duže ostati. Južno od Bihaća dejstvovat će naše druge snage.“ (AVII, reg. br. 4-2, k. 119/1).

³⁶⁴ Dana 17. aprila 1944. godine u 2. brigadi djelovalo je 180 članova KPJ, 70 kandidata u 140 članova SKOJ-a, a već 27. aprila 184 člana KPJ i 153 članova SKOJ-a. (Arhiv IHRPH, Zagreb, kut. KP-34-2262.

selu bili su izgrađeni natkriveni rovovi, seoska crkva Sv. Kata na kosi Metla bila je utvrđena, a oko crkve zidana ograda podešena za odbranu, kao i pet zidanih bunkera. Od naoružanja neprijatelj je imao minobacač, teški mitraljez na tornju crkve, 3-5 puškomitraljeza i puške.^{365:1}

Za napad na uporište u selu Divuša određeni su 1. bataljon 1. brigade i 1. bataljon 2. brigade. Ostali bataljoni 1. brigade i 3. bataljon 2. brigade osiguravali su napad iz pravca Kostajnice i Volinje, kao i iz pravca Unčana i Golubovca, odnosno iz pravca Dvora na Uni.

Bataljoni su uspjeli zauzeti selo, ali se neprijatelj grupisao u utvrđenju oko crkve na kosi Metla. Iako na malom prostoru, utvrđenje nije moglo biti savladano ni upotrebom protivtepkovskih topova i minobacača. Zatim se 1. bataljon 1. brigade bez znanja, štaba divizije povukao, a u 2 časa saopšteno je i 1. bataljonu 2. brigade da se povuče. Dva sata kasnije povučena su i osiguranja napada, jer su oko 2 sata iz Kostajnice naišla pojačanja jačine oko 200 neprijateljskih vojnika sa 4 oklopna automobila.

U selu Divuša zaplijenjene su 4 puške, 600 metaka, 3 ručne bombe, 4 uniforme, nešto vojničke opreme, 15 konja i drugo.

Gubici neprijatelja procjenjeni su na više od 25 izbačenih iz stroja, dok su bataljoni imali 10 ranjenih boraca i starješina.³⁶⁶

Pošto „Postavljeni cilj nije postignut“ štab 7. divizije izdao je 21. aprila zapovijest za novi napad na Divušu. U ponovljenom napadu učestvuju bataljoni 2. brigade.

Prema zapovijesti, u napadu je trabaio da učestvuju 3. i 4. brigada, 1. brigada, dva bataljona 2. brigade i Partizanski odred Banije. Poslije neuspjelog napada na Divušu u noći 12/13. aprila, 1. brigada je, odstupivši od sela Divuše, ubrzanim ttiaršem prešla Šamaricu i došla nazad na liniju Sunja - Sisak - Petrinja. Bataljoni 2. brigade i dva bataljona Partizanskog odreda Banije (1. i 2) ostaju da osiguravaju slobodnu teritoriju kotara Dvor na Uni, gdje su sačekali povratak 3. i 4. brigade iz Cazinske krajine.

Početak napada određen je za 23 časa 22. aprila.³⁶⁷

Pošto kod neprijatelja u uporištu u Divuši nije bilo većih formacijskih promjena od posljednjeg napada, bataljoni 2. brigade izveli su napad kao i prethodni, s tim što je 1. bataljon napadao sa sjeverozapadne strane, a 3. bataljon sa jugoistočne strane sela, uz obuhvat preko polja i od rijeke Une. Treći bataljon naišao je na neprijateljske posade u poljima, pa nije produžio napad na selo. Tako je uporište u Divuši napadao samo 1. bataljon.

Bataljoni 2. brigade pošli su u napad u predviđeno vrijeme, te odmah u prvom naletu pročistili selo. Na zasjedu izvan sela od 30 vojnika naišao je 3. bataljon, tako da je tog puta napad vršio samo 1. bataljon brigade. Neprijatelj se pod borbom povukao u crkvu i bunkere

³⁶⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 26, str. 209.

³⁶⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 26, str. 729, 730.

³⁶⁷ Isto, str. 468.

oko crkve, odakle je davao jak otpor. Prvi bataljon uspješno je vodio borbu sa neprijateljem, držeći ga opkoljenog sve dok nije privučena artiljerija koja je počela tući crkvu i bunkere. Topovi nisu mogli probiti zid na crkvi, a gađanje bunkera bilo je otežano zbog noći. Time se postavilo pitanje likvidacije crkve i neprijateljeve posade.

Za to vrijeme neprijatelj je neopaženo došao iz sela Strage lijevom obalom Une, napao 1. bataljon u Divuši s leđa. te time smanjio izglede za dalji uspjeh napada. Stoga, štab divizije donosi odluku da se jedinice u zoru povuku, s tim da ostave slabije dijelove prema neprijatelju dok se ne povuku topovi. Za razbijanje neprijatelja koji je došao iz sela Strage upotrijebljena je jedna četa brigade.

Na osiguranjima nije bilo borbe, osim kod 3. brigade koja je vodila kraću borbu sa neprijateljskom grupom u selu Kozibrod i nakon kraće borbe razbila je.

Povlačenje jedinica naređeno je oko 4 časa, kada je borba i završena.³⁶⁸

U ponovljenom napadu na Divušu „Postavljeni cilj nije postignut. Zadatak koji je postavljen pred jedinice nije izvršen.“

Gubici brigada u ovoj borbi bili su 2 ranjena i 2 zarobljena.³⁶⁹

Poslije neuspjelog ponovljenog napada na Divušu, sve jedinice 7. divizije prešle su preko Šamarice na sektor Kostajnica - Sunja - Sisak - Petrinja radi odbrane slobodnog područja Banije.

Ponovili napad na neprijatelja u selu Gora

U vrijeme dok su glavne snage 7. banjamske divizije dejstvovali u dolini Une od Bosanske Krupe do Kostajnice, učestvujući u napadu na selo Divuša, neprijatelj je koncentrisao jače snage u zahvatu komunikacija Kostajnica - Sunja - Sisak - Petrinja, odnosno u dolinama Save i Kupe. Pored ranijih posadnih jedinica u okolnim garnizonima i uporištima, neprijatelj je u garnizonu Sisak i Petrinja koncentrirao i 2. bojnu ustaškog krajiškog zdruga.³⁷⁰

Osim toga, iz medurječja Drava - Sava na liniji Kostajnica - Sunja - Sisak i Sunja - Dubica, vratila se 1. konjička kozačka divizija. Sa novim, i do ranije postojećim snagama, neprijatelj je krenuo prema slobodnom području Banije i Šamarici 22. aprila. Od Kostajnice je nastupao 1. puk 1. konjičke kozačke divizije, jačine 700-800 Čerkeza, ojačan sa 5 tenkova pravcem Kukuruzari - Mečenčani - Pastuša. Borbu sa tom kolonom započeo je 2. bataljon 2. brigade kod Kukuruzara i Prevršca. Istovremeno, iz Sunje, kao i ranije, krenula je neprijateljeva kolona pravcem Sunja - Gradusa - Knezovljani. Borbe sa tom kolonom prihvatio je 4. bataljon 2. brigade kod Starog Sela i Gradusa. Iz

³⁶⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 26, str. 731.

³⁶⁹ Isto.

³⁷⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 26, str. 732.

garnizona u Petrinji krenule su neprijateljeve snage u više pravaca: Petrinja - Blinja - Čuntić, Petrinja - Hrastovica - Kraljevčani (jače snage) i Petrinja - Gora - Glina. Do povratka 3. i 4. brigade od Divuše, borbu sa neprijateljem vode 1. brigada, 2. i 4. bataljon 2. brigade i jedan bataljon Partizanskog odreda Banije.

Drugi i 4. bataljon 2. brigade pod borbom se povlače na liniju odbrane sela Komogovina - Begovići, oslanjajući se na strmine brda Kaline, dok na k. 241 kod Tremušnjaka i Dodoša neprijatelja sačekuje bataljon 1. brigade i tu ga zaustavlja.¹⁷¹

Na liniji sela Pastuša - Kraljevčani neprijatelj se dijelom snaga osigurava od napada bataljona 1. i 2. brigade, a dijelom snaga produžava pravcem Veliki Šušnjar - Glavica brdo (k. 338) - Banski Grabovac - Luščani. Sa tom kolonom borbu vode ostali bataljoni 1. brigade i 1. bataljon Partizanskog odreda Banije. Iste večeri neprijatelj koji je pošao iz pravca Kostajnice i Pastuše povlači se u Kostajnicu, dok je kolona iz pravca Petrinje zanoćila na liniji Veliki Šušnjar (Sv. Lazar) - Gornja Bačuga - selo Gora.

Sljedećeg dana bataljoni 2. brigade koji su se nalazili na osiguranju sjetve na prostoru Mala i Velika Gradusa - Staro Selo, prinuđeni su da se pod borbom povuku preko Biskupovca. U međuvremenu, neprijateljski tenkovi izbili su do Komogovine i Donje Pastuše, a pješadija je ovladala Pastušom. Bataljoni 2. brigade probili su se do Gradine. U Pastuši se neprijatelj spojio sa kolonom koja je nastupala od Petrinje.¹⁷²

Ukupni gubici neprijatelja u borbama 22. i 23. aprila bili su 34 poginula i više od 40 ranjenih. Gubici 1. i 2. brigade bili su 10 poginulih, 16 ranjenih, 9 zarobljenih i 2 nestala.¹⁷³

Navedenim akcijama neprijatelj je ponovo zaposjeo selo Gora¹⁷⁴ na cesti Petrinja - Glina, kao daljnju odbranu garnizona u Petrinji.

Pošto se 24. aprila prikupila na prostoru sela Dodoši, Veliki Šušnjar i Bijele Vode, 2. brigada dobija zadatak da osigurava napad na neprijateljsku posadu u selu Gora u noći 25/26. aprila. Prema zapovijesti štaba 7. divizije od 25. aprila, za napad na selo Gora 2. brigada dobila je zadatak da sa tri bataljona rasporedi se „na prostoriju Klinac - G. Bačuga - Pecki i zatvoriti pravce Križ - dolina Utinje - Pecki; Cepeliš - D. Bačuga - Hrastovica - Tešnjak. Jedan bataljon u divizijskoj rezervi u Glinskom Novom Selu.“

Odjeljenje Inž. čete postaviće u Tješnjaku jedno minsko polje nagaznih mina za tenkove, kombinovanih sa nagaznim minama za pješadiju".¹⁷⁵

¹⁷¹ Isto, str. 733.

¹⁷² Isto, str. 734, 735.

¹⁷³ Isto, str. 735.

¹⁷⁴ O namjeri neprijatelja u izvještaju štaba 4. korpusa NOVJ Glavnom štabu NOV i POH od 2. maja 1944. piše: „Namjera neprijatelja bila je odbaciti naše snage od Gora, te istim ovladati, kao i vršiti terorisanje stanovništva sa ispadima u okolna sela, te zadržati se u s. Gore i uspostaviti ponovo svoj stari garnizon.“ (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 27, str. 11).

¹⁷⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 26, str. 562.

Napad na neprijatelja u selu Gora izveli su bataljoni 1., 3. i 4. brigade 7. divizije. Pošto u vrijeme napada neprijatelj iz Petrinje nije kretao u pravcu položaja 2. brigade, ona nije ni vodila borbu.

Napad na selo Gora samo je djelomično uspio. „U ovoj borbi nisu postignuti željeni rezultati. Postavljen zadatak izvršen je djelimično”, pisalo je u izvještaju štaba 7. divizije štabu 4. korpusa NOVJ.³⁷⁶

Sa narodom Banije u proljetnoj sjetvi

Pored borbenih akcija protiv neprijatelja, borci i partizanske jedinice Banije provodile su i akcije pomoći narodu u proljetnoj sjetvi. Svako slobodno vrijeme bez borbi borci su koristili na poljima slobodne Banije.

Opustošena Banija u proljeće 1944. suočila se sa više problema. Jedan od tih bila je proljetna sjetva. Na tom zadatku pokazale su se uspješnim jedinice 7. divizije i Partizanskog odreda Banije. Kao i svakog proljeća u sjetvi, ljeta u žetvi, i jeseni u berbi i sjetvi, partizanske jedinice uzimale su puno učešće u poljoprivrednim akcijama prema svojim mogućnostima. U proljeće 1944. sjetva je bila veoma važna, ali teško provodljiva sa postojećom civilnom operativom. Slobodno područje Banije bilo je opljačkano i spaljeno od neprijatelja, a na drugoj strani iscrpljivanja davanjem za partizansku vojsku i narod pasivnih krajeva, kao što su Gorski kotar, Hrvatsko primorje, Dalmacija, Lika, bila su česta. Na Baniji je već tada boravilo više od 5.000 izbjeglica (žena, staraca i djece) iz Like, koje je trebalo smjestiti i hraniti.

Na slobodnom području Banije teško je bilo naći volove, a još teže konje za transport i obradu zemlje. Neprijatelj je opljačkao oko 49.000 rogate stoke i više od 7.900 konja. U takvoj situaciji konji, koje su posjedovale partizanske jedinice, morali su biti upregnuti u plug i ostale poljoprivredne alatke. Koliko će biti angažirani borci jedinice NOV u radu na poljima određivali su štabovi jedinica sa narodnooslobodilačkim odborima u selima, općinama i kotarima.

Ponovo u obrani Cazinske krajine

U Cazinskoj krajini, aprila 1944, pored jedinica njemačke 373. legionarske „Tigar” divizije i ustaško-domobranskih snaga, u borbi protiv Unske operativne grupe bile su veoma aktivne i njemačka vojnoobavještajna služba ABVER, tajna služba GESTAPO i Ustaška nadzorna služba (UNS). Njihove akcije objedinjavao je, uglavnom, njemački poručnik Denčl, rukovodilac vojnoobavještajne službe ABVER-a u Cazinu, uz svesrednu pomoć Krajiškog muslimanskog odbora u Cazinu na čijem čelu je bio Hasan Miljković, predratni narodni poslanik i predsjednik općine Velika Kladuša.

³⁷⁶ Isto, str. 635.

Da bi ponovo pod svoju kontrolu stavio muslimansku miliciju, kao i više od 100.00 stanovnika Cazinske krajine, pretežno Muslimana, neprijatelj organizira ubistvo Huske Miljkovića i puč u jedinicama Unske operativne grupe.

Bajro Baba, brat od ujaka Huske Miljkovića, sa jednim njemačkim ili ustaškim agentom sačekuje i ubija napovratku iz posjete rodnoj kući 27. aprila Husku i njegovog brata Sabana Miljkovića, zamjenika komandanta Cazinskog partizanskog odreda. Ostali agenti, ubačeni u jedinice Unske operativne grupe, iste noći likvidirali su i 14 političkih komesara. U izvršenju puča istakli su se, pored ostalih, i Memaga Dautović komandant bataljona, Mujo Rizvić i drugi.³⁷⁸

Na vijest o puču i ubistvu Miljkovića, 1. i 2. brigada 7. divizije usiljenim maršem kreću iz Banije u Cazinsku krajину, a takođe i jedna brigada 8. kordunaške divizije „Da se spriječi neprijateljsko nadiranje iz pravca Cazina na oslobođenu teritoriju i time omogući sređivanje u jedinicama Unske operativne grupe.“³⁷⁹

Do juta 3. maja obe brigade 7. divizije stigle su u širi rejon sela Skokovi i postavljaju se prema Cazinu. Od 9 časova ujutro do 15 časova brigade vode borbu sa neprijateljem jačine 500 vojnika, sastavljenih većinom od legionara 373. divizije i cazinskih ustaša, koji je nastupao iz Cazina. Naišavši na dobro organiziranu vatru sa položaja kod Mrcelja, neprijatelj je zaustavljen, „spriječen u svojoj namjeri i odbačen sa oslobođene teritorije“, čime je daljnje osipanje partizanskih jedinica Unske operativne grupe zaustavljeno. Iz rejona sela Skokovi, 2. brigada širi svoja dejstva na jugoistok, na pravac Sadilovac - Vrsta - Ostrožac - Brekovica, podržavajući dejstva jedinica Unske operativne grupe, usmjerene na razbijanje djelova prebjeglih na stranu neprijatelja, odnosno novog „zelenog kadra“ koji je osnivao Hasan Dizdarević Haso.

U noći 7/8. maja jedno odjeljenje 2. banijske brigade porušilo je ptt stubove duž komunikacije Cazin - Ostrožac i u toj akciji pokupilo više od 1.200 metara telefonskog kabla.³⁷⁹

Na području Cazinske krajine 2. brigada ostaje do 22. maja, kada se uključuje u novu, sedmu po redu, neprijateljsku ofanzivu, odnosno operaciju pod šifrovanim nazivom „Schach“ (Šah) na području Banije, Korduna i Cazinske krajine.

³⁷⁷ Arhiv VII, reg. br. 37-1/1, kut. 426. Opširnije: Šukrija Bijedić, *Ratne slike iz Cazinske krajine, „Svjetlost“*, Sarajevo 1957. Dedić Ferid Feđa, Zbornik Sedma banijska divizija, str. 608.

³⁷⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 27, str. 206.

³⁷⁹ Isto, str. 208.

Izdavačka djelatnost u 2. brigadi

O izdavačkoj djelatnosti i štampi u 2. brigadi njen politički komesar Slavko Borojević 1944. godine zabilježio je:

„Štampa 2. brigade dosta je razvijena. Svi bataljoni izdaju svoje listove: 'Udarnik' - 1. bataljon, 'Rat i rad' - 2. bataljon, 'Osvetnik' - 3. bataljon i 'Juriš' - 4. bataljon. Po sadržaju i opremi naročito se ističe 'Juriš' koji sadrži svjež, živ i raznovrstan materijal i može da posluži kao primjer.

Pored bataljonskih listova, svaka četa izdaje svoje džepne ili zidne novine. I listovi i novine prilično su vjeran odraz svoje jedinice, zahvaćaju pojedine goruće probleme, mada su u kritici nedostataka i negativnih pojava manje principijelni. Kritika je ponekad i lično upućena. Generalna politička linija morala bi biti potpunija.

Pored prvog broja brigadnog lista 'Plotuni', koji je stvarno na visini, ovih dana izašao je i drugi broj. Isto tako redovno izlazi omladinski brigadni list 'Polet'; drugi broj pokazuje izvjestan napredak.

Nedeljne brigadne novine 'Naše informativne novine' solidno su postavljene i zanimljive, ali su obustavljene jer izlaskom divizijskog lista otpada potreba za njima.

Uza sve to naša tehnika redovno izdaje biblioteku 'Plotuni' objavljujući aktuelne vojno političke članke i kulturni materijal.

Moramo podvući da je naša štampa zainteresirala borce i povećala kod njih ljubav za pisanjem i čitanjem, poboljšala pismenost i razvila kod ljudi smisao za praćenje političkih i vojničkih događaja. A to i jest glavni zadatak brigadne štampe...“³⁸⁰

Takav intenzivan rad na političkom i kulturno-prosvjetnom polju odražavao je do tada dostignuti razvoj snaga uopće, pa i na Baniji.

Konferencija o štampi sa izložbom

Dok se nalazila na položajima prema Cazinu, u seoskoj školi u selu Skokovi sazvana je, 11. maja, konferencija o štampi u 2. brigadi.

³⁸⁰ Članak objavljen u listu „Sedma divizija“ broj 1/1944. godine, preštampan je u Zborniku *Sedma banjška divizija*, str. 568.

Tom prilikom priređena je prigodna izložba listova, džepnih i drugih novina, koje su do tada izdavane u četama, bataljonima i u brigadi.³⁸¹

Kulturnu djelatnost provodili su, uz starješinski kadar, uglavnom članovi KPJ, SKOJ-a, kao i borci sposobni za taj rad. Uspjeh je daleko veći ako se uzme u obzir da je brojno stanje jedinica 7. divizije tada još uvijek bilo malo.³⁸²

Ipak, članovi Partije i SKOJ-a neprestano su radili na teorijskoj izgradnji članstva, nastojeći da se prorade teme predviđene partijskim programom.

³⁸¹ Komesar brigade Slavko Borojević sačuvao je pregled izdanja štampe 2. brigade za period od oktobra 1943. do juna 1944. Iz pregleda se vidi da je štab brigade izdavao list „Plotuni“ (izašlo 4 broja i 7 posebnih izdanja) dok je USAOH i SKOJ brigade izdavao „Polet“ (izašlo 5 brojeva). Prvi bataljon izdavao je list „Udarnik“ (izašlo 7 brojeva i posebno izdanje). Sve tri čete, prateća četa i radni vod imali su svoje džepne novine. Čete su izdale po 8 brojeva i po jedno posebno izdanje, prateća četa 4 broja i radni vod 2.

Drugi bataljon izdavao je „Rat i rad“ (izašlo 5 brojeva), a sve 3 čete džepne novine (4,4 i 6 brojeva), te prateća četa (8 brojeva).

Treća bataljon izdavao je „Osvetnik“ (izašlo 5 brojeva), a sve 3 čete izdale su po 9 brojeva džepnih novina. Prateća četa takođe 9 brojeva i radni vod – 4. Četvrti bataljon izdavao je list „Juriš“ (izašlo 4 broja), a sve tri čete imale su džepne novine (izašla po 4 broja), prateća četa (2 broja). Četa za vezu brigade imala je list „Centrala“ (izašla 3 broja), a prateća četa brigade džepne novine (izašla 2 broja).

³⁸² Kao primjer navodimo ratnu bilježnicu Slavka Borojevića gdje nalazimo zapisano brojno stanje 2. bataljona na dan 16. maja 1944. godine u selu Pećigrad kod Cazina. Na sastanku partijskog biroa bataljona toga dana zabilježio je: Prva četa imala je 35 boraca, 11 članova KPJ, 2 kanidata i 4 člana SKOJ-a. Druga četa imala je 35 boraca, 8 članova KPJ, 3 kanidata i 4 člana. U 3. četi bilo je 33. borca, 9 članova KPJ i 6 SKOJ-a. Prateća četa imala je 28 boraca, 7 članova i 2 kandidata KPJ, te 3 člana SKOJ-a. Radni vod imao je 17 boraca, i 4 člana KPJ, dok je štab bataljona imao 4 člana, sva četvorica članovi KPJ. Ukupno bilo je 150 boraca, 43 članova KPJ, 8 kandidata i 17 skojevac. Gotovo identično stanje bilo je i u drugim bataljonima brigade (Slavko Borojević, n. dj. str. 212, 221).

U novoj neprijateljskoj ofanzivi

U okviru tajnih priprema za novu, sedmu ofanzivu i vazdušnog desanta na Drvar, neprijatelj je aprila i maja 1944. organizovao i izveo više lokalnih operacija. Jedna od tih organizirana je na Baniju, Kordun i Cazinsku krajинu, pod nazivom „Šah“. Cilj operacije bio je da veže snage 4. korpusa NOVJ za tu teritoriju, nanese im što veće gubitke i vjerovatno, obmane ih o pravcu glavnog udara (desant na Drvar) koji je izvršen 25. maja.³⁸³

Operacija „Schach“ (Šah)

Operacija „Šah“ počela je 22. maja, kao opšti plan nastupanja glavnih neprijateljskih snaga iz doline Une u pravcu Šamarice i Petrove gore, uz sadejstvo pomoćnih snaga sa linije Jastrebarsko - Karlovac - Ogulin.³⁸⁴

Prema direktivnoj zapovjeti štaba 7. banijske divizije od 24. maja, snage 2. banijske brigade, 1. i 2. muslimanske brigade Unske operativne grupe, Cazinski partizanski odred pod komandom štaba Unske operativne grupe, zatvarali bi pravce koji od Bihaća, Bosanske Krupe, Bosanske Otoke i Cazina vode u pravcu Cazinske krajine, odnosno pravcima Bihać - Cazin - Pećigrad - Velika Kladuša i Bosanska Otoka - Bužim - Vrnograč - Petrova gora.

Raspored 2. brigade bio je na položajima kod Skokova, zatvarajući osnovni pravac Cazin - Pećigrad - Velika Kladuša. Lijevo, u pravcu Bosanska Krupa - Bosanska Otoka - Bužim - Vrnograč, nalazile su se dvije muslimanske brigade Unske grupe i Cazinski partizanski odred.

U jutarnjim satima 22. maja iz Cazina je krenula neprijateljska motorizirana kolona sa 14 tenkova, 8 kamiona i većim brojem motorbicikla. Na položajima kod sela Skokovi dočekala ih je 2. brigada. Neprijatelj je zaustavljen pred dobro organiziranom odbranom. U borbi protiv tenkova naročito se istakao komandir čete, Luka Jednak. Međutim, neprijatelj je manevrom tenkova preko sela Čoralići i k. 466

³⁸³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 27, str. 503.

³⁸⁴ U ovoj operaciji angažovane su sljedeće neprijateljske snage: borbena grupa „Arend“ (1. i 2. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije sa grupom Srpske zaštite), dijelovi Izviđačkog bataljona 373. legionarske divizije, 1. lovački rezervni puk, 1. kozački lovački puk, 7. policijski bataljon, 55. izviđački bataljon 69. korpusa, dijelovi 10. lovačke pukovnije 2. domobranskog lovačkog zdruga, dijelovi 8. ustaškog zdruga, Novački sklop (regrutni bataljon) PTS, tri satnije 10. ustaške bojne i jedna satnija 3. bojne 2. domobranskog zdruga (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 27, str. 503).

uspio da do noći potisne brigadu jugoistočno od Pećigrada. Noćnim protivnapadom brigada uspijeva da daleko nadmoćnijeg neprijatelja prisili na povlačenje do sela Skokova.

Sljedećeg dana neprijatelj ponavlja napad, u namjeri da se probije do Pećigrada. Druga brigada uspješno odbija nove pokušaje, i noćnim protivnapadom prisiljava neprijatelja da se povuče u garnizone u Cazinu i Bihaću.

U dolini rijeke Gline 2. brigada je prebačena već 25. i 26. maja, radi učešća, u borbi zajedno sa drugim jedinicama, na prostoru Hrvatsko Selo - Kamenski most na rijeci Glini - Staro Selo i na lijevoj obali Gline kod sela Katinovac i Vorkapić na padinama Petrove gore.³⁸⁵

Opkoljena sa svih strana na kosi kod sela Katinovac, neprijateljska borbena grupa „Arend“ uporno se branila. U međuvremenu, došlo je do spajanja neprijateljskih snaga iz pravca Kostajnice, Sunje, Siska i Petrinje sa snagama 8. ustaškog posadnog zdruga u Glini i njihovog daljeg napredovanja u pravcu Petrove gore. U međuvremenu, djelovi 1. kozačke konjičke divizije i 8. ustaškog posadnog zdruga iz Gline deblokiraju opkoljenu borbenu grupu „Arend“, koja je stigla iz pravca Dvora na Uni preko Žirovca, na kosi sela Katinovac i kod Kamenskog mosta i produžuju prema Petrovoj gori. Istovremeno, 2. sibirski kozački konjički puk prodire od Petrinje do Vrginmosta i Vojnića na Kordunu, te sa snagama koje su pristigle iz Jastrebarskog i Karlovca nastoji prodrijeti u Petrovu goru.³⁸⁶

Uz osjetne gubitke, neprijatelj je 28. maja vrećen na liniji Topusko - Čemernica - Bučica, ostavljajući posadu u Čemernici za zatvaranje ceste Vrginmost - Glina.

U noćnom napadu na Čemernicu 29/30. maja pravcem Topusko - Čemernica učestvuje i 1. bataljon 2. brigade 7. divizije, sadejstvujući snagama 2. brigade 8. divizije koja napada pravcem Vrginmost - Čemernica. Pošto napad nije uspio, 2. brigada 7. divizije 30. maja ostaje na položajima na liniji Gredani - Skrbinovo brdo i tokom dana vodi borbe sa neprijateljem koji se iz Čemernice probijao pravcem Čemernica - Batinova kosa - Viduševac - Glina. Koncem dana prestale su borbe i neprijatelj se narednog dana povukao iz Gline, do Petrinje, kada 2. brigada prelazi na odsjek Sisak - Petrinja.

U borbama za Čemernicu jedinice 2. brigade 7. divizije bile su veoma aktivne. „Neprijatelj je u povlačenju od Čemernice do Gline bio stalno pod vatrom II Banijske brig, i Omladinske brig, i trpio teške gubitke na cesti Šatornja - Glina“ - pisalo je u izvještaju štaba 7. divizije štabu 4. korpusa NOVJ od 6. juna.³⁸⁷ Gubici neprijatelja iznosili su 183 poginula, 244 ranjena i 6 zarobljenih. Zaplijenjeno je 14 pušaka, 2 tromblonske puške, 13.600 metaka, 14 mina za lak bacač, 80 mina za teški bacač i drugo.

³⁸⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 69.

³⁸⁶ Isto, str. 145.

³⁸⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 73.

Koncem maja došlo je i do kadrovske promjene. Komesar 2. brigade Slavko Borojević povučen je u štab 4. korpusa NOVJ, odakle odlazi u politički odjel 34. divizije. Za novog komesara brigade postavljen je 1. juna Savo Matijašević, rodom iz sela Brnjeuška, kotar Glina.

Uspješno razbijanje neprijateljske operacije „Sah“, od 22. do 30. maja 1944. godine, povoljno je djelovalo na opće vojno i političko stanje u svim jedinicama 7. divizije, pa i u 2. brigadi. Ona je 25. maja imala 773 borca i 226 rukovodilaca. Među borcima bilo je najviše seljaka - 631 zatim radnika 73, intelektualca 15, obrtnika i sitnih trgovaca 34, namještenika i srednjoškolaca 20. Po nacionalnom sastavu pretežan broj boraca činili su Srbi - 582, Hrvati - 23, Slovenci - 3, Crnogoraca - 1, Talijani - 135, Jevreji - 24, Rusi - 2 i ostalih 3. Socijalni sastav rukovodilaca bio je: seljaka 175, radnika 20, intelektualaca 7, obrtnika i sitnih trgovaca 9, namještenika i srednjoškolaca 12, vojnih lica 2 i žandarma 1. Nacionalni sastav rukovodilaca bio je: Srba 203, Hrvata 13, Jevreja 9 i Talijana 1.³⁸⁹

³⁸⁸ Isto.

³⁸⁹ Arhiv VII, k. 126 B, f. 12.

Brigada u drugoj polovini 1944. godine

Iz rejona Balinca i Gline 2. brigada 7. divizije prebačena je na odsjek Sunja - Sisak - Petrinja, gdje već 6/7. juna osigurava napad 3. i 4. brigade 7. divizije i 16. omladinske brigade „Joža Vlahović“ na neprijateljsku posadu u selu Komarevo, koju su činili djelovi 1. kozačke konjičke divizije. U selu su se privremeno smjestila četiri eskadrona 2. ukrajinskog konjičkog puka jačine oko 800 Čerkeza i Nijemaca. Poslije učešća u operaciji „Šah“, 2. ukrajinski konjički puk se u Komarevu odmarao i osiguravao garnizon u Sisku, kao i komunikacije Sisak - Sunja - Kostajnica i Sisak - Petrinja.¹⁴⁰

U odbrani Banije i Cazinske krajine

Neposredni napad na neprijatelja u selu Komarevo izvode, prema zapovjeti štaba 7. divizije, 3. i 4. brigada 7. divizije i dva bataljona Omladinske brigade „Joža Vlahović“. Osiguranje napada vrši 1. brigada na odsjeku Kostajnica - Sunja, dva bataljona Omladinske brigade „Joža Vlahović“ na odsjeku Crnac - šuma Piškornjač - Novo Selo prema Sisku, te 2. brigada od Siska i Petrinje pravcima Praćno - Komarevo i Petrinja - Taborište - Komarevo.

Napad na Komarevo počeo je prema planu u 23 časa 6. juna. Borba je vođena do 3 sata, kada je neprijatelj uz osjetne gubitke³⁹¹ razbijen i prisiljen da napusti Komarevo i povuče se u pravcu Siska. Pošto nije vodila borbe na liniji osiguranja, 2. brigada se po izvršenoj akciji povukla na liniju sela Dejanovići - Klinac - Mlinoga - kosa Metla da i dalje zatvara pravac od Petrinje prema slobodnoj teritoriji Banije i Šamarici.

Ovom akcijom neprijatelj je potisnut u uski koridor u zahvatu, za njega važnih komunikacija Sisak - Sunja - Kostajnica i Sunja - Dubica - Novska, koje je morao braniti.

Poslije uspješno završene akcije u selu Komarevo, jedinice 7. divizije mogle su dobiti nešto više vremena za odmor, organizaciono sređivanje, vojnu i političku obuku, kulturno-prosvjetni rad, partijsko-skojevski rad i drugo. Tada je borcima i jedinicama saopšteno da su 6. juna zapadni saveznici otpočeli sa desantom u Normandiji (u Francu-

³⁹⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 139.

³⁹¹ U bojnoj relaciji Prvog zbornog područja o borbi za Komarevo rečeno je: „Noću 6/7. jake odmetničke snage napale su s. Komarevo. Kozačke postrojbe iz Komareva morale su se povući. Naši gubici: 19 mrtvih i 30 ranjenih, 44 konja mrtva, 7 ranjenih, 135 nestalih. Izgubljen 1 teški bacač...“ (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 140).

skoj), čime je otvoren dugo očekivani Drugi front u Evropi i počelo rušenje Hitlerovog „Atlanskog bedema”.

U junu je u 2. brigadi organizirana vojna obuka za sve. Pri štabu brigade bila su dva kursa za desetare i za bataljonske bolničare. Posebna obuka izvođena je s komandirima vodova i četa, a štab brigade je prvi put tih dana radio zadatak po karti i to skupa sa štabovima bataljona. Osim vojnog, i politički rad je sproveđen po programu.¹⁴²

U jedinicama 7. divizije organizirano je, od 23. februara do 23. aprila, takmičenje između brigada. U prvom krugu, prelaznu divizijsku zastavu odnijela je 1. brigada, a od nje je trebalo preuzeti prelaznu zastavu samo boljim rezultatima u borbi i radu.

Kratkotrajni odmor jedinica 7. divizije prekinut je ubrzo. Druga brigada je već u noći 12/13. juna osiguravala od Kostajnice napad 1. brigade na mostove na željezničkoj pruzi Volinja - Kostajnica.¹⁹³ Prema usmjerenoj zapovijesti štaba 7. banijske divizije, 1. brigada napadala je na mostove uz sopstveno osiguranje iz pravca Dvora na Uni, a 2. brigada vršila je osiguranje od Kostajnice duž ceste Kostajnica - Volinja, kao i preko sela Čukur u pozadinu 1. brigade. Druga brigada te noći vodila je borbu s neprijateljem na liniji osiguranja. Na vijest o napadu 1. brigade na mostove, neprijatelj je od Kostajnice krenuo u intervenciju.

Jedan tenk je uspio da prodre pod osvojeni most i spriječi paljenje već postavljenog minskog punjenja. Istovremeno, od željezničke stanice Kostajnica krenula je kolona od 100 vojnika u pravcu sela Čukur, sa ciljem da odsječe odstupnicu 1. brigade od Volinje i mostova. Kolonu u zahvatu ceste Kostajnica - Volinja sačekala je 2. brigada, ali je nije uspjela zaustaviti. Međutim, kolonu koja je krenula sa željezničke stanice Kostajnica u pravcu sela Čukur, brigada je sačekala na bliskom odstojanju, nanijela joj osjetne gubitke i natjerala je da se povuče u pravcu željezničke stanice Kostajnica, a zatim produži nastupanje željezničkom prugom u pravcu napadnutih mostova i tunela.³⁹⁴

Pod osiguranjem 2. brigade, čitava 1. brigada se povukla do jutra od Volinje u rejon sela Mečenčani, Umetići, Borojevići, a zatim se i 2. brigada povlači u rejon Gradusa - Staro Selo, na odsjek Sunja - Sisak.³⁹⁵

Novi napad na željezničku prugu Kostajnica - Sunja 1. i 2. brigada, u sudejstvu sa 2. diverzantskim bataljonom Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, izveli su u noći 16/17. juna i to: 1. brigada na odsjeku Kostajnički Majur - Stubljani, a 2. brigada na odsjeku Stubljani - željeznička stanica Donji Hrastovac sa osiguranjem iz pravca Sunje.

³⁹² Advan Hozić, n. dj. str. 179.

³⁹³ Pruga Kostajnica – Bosanski Novi proteže se jednim djelom južnim padinama Šamarice, a dijelom desnom obalom Une. Na dijelu pruge Kostajnica – Volinja nalazila su se tri željezna mosta, osigurana zidanim bunkerima u kojima su se nalazile ustaške posade. Duž pruge nalazio se red bodljikave žice.

³⁹⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 600, 601.

³⁹⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 601.

Tokom noći 2. diverzantski bataljon Glavnog štaba NOV i POH porušio je prugu u dužini preko 6 kilometara i postavio mine na koje su naišli neprijateljski vlakovi iz Kostajnice (redovni radnički) i od Sunje njemački. Oba vlaka su srušena i djelimično oštećena.

Dok su 1. i 2. brigada rušile željezničku prugu Kostajnica - Sunja, neprijatelj je prikupio snage i u 5 časova 17. juna krenuo u intervenciju u pravcu Kostajnica - Mečenčani, protiv dijelova 1. brigade (8 kamiona, nešto biciklista) i u pravcu Sunja - Gradusa, snagama jačine 300 i 400 Nijemaca vođenih dijelovima Srpske samozaštitne brigade Korduna i Banije iz Sunje. Podršku ovoj koloni neprijatelja davala je baterija topova, ojačana sa 4 tenka (kasnije su stigla još 4 tenka).³⁹⁶

Sa kolonom iz Sunje u pravcu Gradusa, borbu prihvata 2. bataljon 2. brigade kod sela Paukova, koji se nalazio u povlačenju u svoje baze poslije akcije na pruzi. On se povlači pod borbom u zahvatu puta Sunja - Gradusa do linije položaja glavnine brigade na liniji Gradusa - Staro Selo.

Kada je 2. bataljon u 5 sati prihvatio borbu s neprijateljem kod sela Paukova, 1. 3. i 4. bataljon brigade bili su u povlačenju sa željezničke pruge i postepeno dostizali položaje na liniji Gradusa - Staro Selo. Bataljoni su odmah posjeli položaje kosa Klupica - k. 210 - Dukići. Intervencijom 3. bataljona iz rejona kose Klupica 2. bataljonu je omogućeno da se odvoji od neprijatelja, a zatim je neprijatelj zadržan ispred navedenih položaja kose Klupica - k. 210.

Tokom dana neprijatelj uspjeva, uz podršku artiljerije i 8 tenkova, da probije položaje brigade i dostigne selo Mala Gradusa. Međutim, bataljoni 2. brigade uspjeli su se i dalje održati na položajima kose Klupica, odnosno na k. 210 - zaselak Dukići. U takvoj situaciji 3. i 4. bataljon vrše širi manevar sjevernim dijelom sela Svinica i kroz šumu Živaja, te udarom u bok prisiljavaju neprijateljsku kolonu da se iz sela Mala Gradusa povuče. Međutim, umjesto odstupanja nazad u Sunju, neprijatelj mijenja pravac i nastupa u pravcu Sjeverovac - Staro Selo. Na groblju kraj Starog Sela neprijatelja sačekuje 1. bataljon, koji se pod pritiskom daleko nadmoćnijeg neprijatelja morao povući u pravcu zaseoka Dukići. Na tim položajima 1. i 2. bataljon zaustavljaju neprijatelja, koji se po mraku i pod zaštitom tenkova povlači sa dostignutih linija, u pravcu Blinjskog Kuta. Bataljoni 2. brigade prešli su u gonjenje, koje oko 23 časa završavaju dostizanjem linije raskršća puteva Staro Selo - Čakale i Staro Selo - Trnjani.

U ovim borbama neprijatelj je imao 2 zarobljena, 59 poginulih i veći broj ranjenih vojnika. Zaplijenjene su 3 puške sa 500 metaka i 7 ručnih bombi i 2 bicikla.

Gubici 2. brigade bili su 3 poginula, među kojima i omladinski rukovodilac 3. bataljona Danica Kordić, 13 ranjenih među kojima i komandant 2. bataljona Adam Petrović Gigac i 3 nestala.³⁹⁷

³⁹⁶ Isto, str. 602.

³⁹⁷ Arhiv VII, reg. br. 27/2, kut. 816, i Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 603.

Borba na cesti kod sela Komarevo

Radi spriječavanja saobraćaja neprijatelju cestom Sisak - Sunja i Sisak - Petrinja, štab 7. divizije donosi odluku da snagama 2. brigade postavi dvije zasjede: jaču, sa 1. i 2. bataljonom u šumi Stari Gaj duž ceste Praćno - Komarevo, i slabiju, sa 3. bataljonom na cesti Praćno - Mošćenica na sjevernoj ivici šume Kotar.³⁹⁸

Kao rezerva oko sela Globučak ostao je 4. bataljon.

Ispred zasjede Mošćenica - Češko Selo oko 9 časova 22. juna naišla su vojnička kola sa 10 vojnika iz Petrinje. Za njima, nekoliko stotina metara dalje, kretala se kolona od 30 vojnika. Pošto je zasjeda bila otkrivena, odlučeno je da se napadnu kola sa vojnicima. Nekoliko je ubijeno, a ostali su pobjegli. Na to je posada iz Češkog Sela odmah intervenirala. Ubrzo je stigla i jača intervencija iz Siska i Praćna sa 3 tenka, te se 3. bataljon povukao.³⁹⁹

Na cesti Komarevo - Novo Selo oko 19 časova naišao je neprijatelj iz pravca Sunje i Blinjskog Kuta, sa 3 motocikla i 12 kamiona punih vojnika. U zasjedu su ušla 3 motocikla i 3 kamiona i na njih je otvorena vatrica. Posada u kamionima je djelomično pobijena ili se razbježala u šumu Stari Gaj. Vojnici iz preostalih kamiona brzo su se iskricali kod Komareva i stazom kroz šumu bočno napali zasjedu, ponovo zaplijenili 3 motobicikla i 2 kamiona, dok je jedan kamion već bio zapaljen. Tada je u borbu iz rezerve uveden 4. bataljon i borba se razvila duž ceste do 23 časa. U međuvremenu, iz Sunje su vlakom do šume Piškornjač stigla pojačanja neprijatelja, sa više od 200 vojnika. Neprijatelj time uspijeva oslobođiti pravac Novo Selo - Praćno - Sisak. Pod njihovom zaštitom, dio se ukreao u kamione i krenuo prema Novom Selu. Tada je dio zasjede napao začelje neprijateljske kolone, goneći ga do Novog Sela, a zatim se povukao prema Stražbenici.⁴⁰⁰

Ukupni gubici neprijatelja bili su 53 poginula. U zasjedi Mošćenica - Češko Selo (8) i Komarevo - Novo Selo (45), zapaljena su 2 kamiona, zaplijenjeno 9 pušaka sa 2.000 metaka, automat, 8 ručnih bombi i ostale vojničke opreme.⁴⁰¹

Gubici bataljona bili su 6 poginulih i 4 ranjena. Od mine je ogluvio Dragan Jajić, komandir čete, a izgorio po licu prilikom paljenja kamiona Đuro Radanović. Među ranjenima bio je i politički komesar čete Đuro Mećava.⁴⁰²

Iste noći brigada se povukla u sela Stražbenica, Moštanica i Blinja.

Dok su vođene borbe na cesti Sisak - Sunja i Sisak - Petrinja, neprijatelj je popravio željezničku prugu Kostajnica - Sunja, porušenu u akcijama 16. i 17. juna.

³⁹⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 605.

³⁹⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 605, 606.

⁴⁰⁰ Isto, str. 606.

⁴⁰¹ Isto.

Novi napad na željezničku prugu Sunja - Kostajnica štab 7. divizije organizirao je 26. juna snagama 1. i 2. brigade 7. divizije i bataljona Partizanskog odreda Banije.⁴⁰²

Prema zapovijesti štaba 7. divizije⁴⁰³ za napad na vlak i rušenje željezničke pruge od Kostajnice do sela Stubljani određena je 1. brigada i 3. bataljon Partizanskog odreda Banije. Na odsjeku selo Stubljani - Sunja određeni su 3. i 4. bataljon 2. brigade, dok su na osiguranje od Sunje na liniji sela Četrvrtovac - Drljače određeni 1. i 2. bataljon 2. brigade. Prema planu, ove jedinice su krenule na zadatak. Prva brigada, koja je sa dva telefona i bataljonom Partizanskog odreda Banije trebalo da pređe prugu i cestu kod Hrastovca, vratila se jer je oko 20 časova od Sunje naišlo oko 30 kamiona sa posadom, pa je rušenje vlaka odgođeno za sljedeći dan.

Bataljoni 2. brigade, određeni za osiguranje od Sunje, 26. juna u 5 časova sukobili su se sa neprijateljem koji je stigao u selo Četvrtkovac i Drljače. Neprijatelj je pružio otpor i nakon desetočasovne borbe, uspio se zadržati u selima, a zatim se, i pored otpora 1. i 2. bataljona, uspio neopaženo povući nazad u Sunju. Neprijatelj je imao 10 poginulih i 18 ranjenih, a bataljoni 10 lakše ranjenih.

U noći 26/27. juna bataljoni su krenuli, prema navedenoj zapovijesti, u zasjedu radi miniranja pruge Kostajnica - Sunja. Voz od Kostajnice za Sunju, koji je naišao oko 9,30, propušten je. Oko 10 časova iz Sunje je na željezničku stanicu Donji Hrastovac naišao, kamion sa 25 neprijateljskih vojnika, koji su došli da popravljaju željezničku prugu i telefonske linije pored pruge. Pošto su ubrzo otkrili minu ispod željezničkih tračnica, demontirali su je. Otuda je proizšla odluka da se izvrši napad. Treći bataljon 1. brigade uspio je da neprijatelja većim dtjelom uništi, a zatim se povukao u pravcu Sunje.⁴⁰⁴

Borbe u „Banjiskom trokutu”

Jula 1944. godine, 7. divizija, sa 1. i 2. brigadom, dejstvovala je u Baniji, dok su prema naređenju štaba 4. korpusa njene 3. i 4. brigada upućene u Kordun odnosno prema Bihaću. Druga brigada upućena je u „Banjiski trokut” u namjeri da тамо sprječi veći utjecaj agitatora Srpskih samozaštitnih jedinica iz Kostajnice i Sunje, pojača djelovanje Udarne čete, odnosno novoformiranog 4. udarnog bataljona Partizan-

⁴⁰² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 28, str. 607.

⁴⁰³ Arhiv VII, reg. br. 13/1, kut. 813.

⁴⁰⁴ Od 24. aprila do 30. juna bilo je organizovano i takmičenje među jedinicama 7. divizije za prelaznu zastavu. Jedinice 2. brigade ubile su u tom vremenu 235 , ranile 204, i zarobile 78 neprijateljevih vojnika i oficira. Zaplijenjeno je: teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 3 automata, 96 pušaka, 4 pištolja, 76 ručnih bombi, 39 mina za minobacač, 38.000 metaka. Uništeno je 14 km željezničke pruge, 3 kamiona, tenk i motocikl. Ali, i pored tih uspjeha 2. brigada nije pretekla 1. brigadu, koja je pobjedila u takmičenju i zadržala zastavu. Advan Hozić, n. dj. str. 180–181.

skog odreda Banije, te osigura tješnju vezu preko Save sa Moslavinom i Slavonijom, a preko Une sa Bosnom i Kozarom.⁴⁰⁵

U to vrijeme opšta vojnička sitacija na Baniji bila je u znaku znatnog slabljenja neprijatelja. Inicijativa, ranije preuzeta od neprijatelja, i dalje je zadržana, a „Teritoriju Trokuta stavili smo pod našu vojničku i političku kontrolu“ - pisalo je u izvještaju štaba 7. divizije od 26. jula.⁴⁰⁶

Prebacivanje 2. brigade išlo je preko željezničke pruge Kostajnica - Sunja. Prvo su prugu prešla dva bataljona brigade, a zatim i čitava brigada. Bataljoni koji su prvi prešli u „Banijski trokut“, noću 1/2. jula iznenada su napali oko 80 pripadnika Srpske samozaštitne brigade Korduna i Banije iz Sunje, stacioniranih u selu Strmen. Zarobljeno ih je oko 60, dok su ostali uspjeli pobjeći u Sunju. Zarobljeni su upućeni u diviziju, a zatim u partizanske jedinice na Kordunu i u Liku.⁴⁰⁷

U noći 5/6. jula glavnina 2. brigade⁴⁰⁸ napada i ruši prugu Dubica - Sunja, te čisti manje neprijateljske posade pored pruge. Još u toku pokreta u akciju kod sela Mračaj, na k. 205 istočno od sela Stubalj brigada je zarobila 7 ustaša, koji su sa oružjem krenuli u izviđanje okoline i pruge Kostajnica - Sunja.

U noći 10/11. jula brigada je likvidirala veliki betonski bunker kod sela Papići, pred željezničke pruge Dubica - Sunja. U bunkeru se nalazila posada od 27 Nijemaca i 20 domobrana. Napad na bunker izvršila je 1. četa 1. bataljona komandira Đure Radanovića. Komandir čete lično je gađao bunker engleskim raketnim bacacem „džon bui“ i minom pogodio donji otvor bunkera. Poginula su 2 Nijemca i 14 domobrana, a 25 Nijemaca i 6 domobrana uspjelo je pobjeći. Zatim se brigada uputila u sela na desnoj obali Save, od Crvenog Boka do Bobovca, da sačeka najavljeni transport žita iz Slavonije i Moslavine za Glavni štab NOV i PO Hrvtske i ZAVNOH. Međutim, transport nije stigao do 25. jula. U međuvremenu, brigada 12. jula napada više od 300 ustaša iz Dubice i Jasenovca na desnoj obali Save. Kada je neprijatelju stiglo pojačanje iz Sunje (4 tenka), brigada se povukla preko željezničke pruge Dubica - Sunja u središte „Banijskog trokuta“.

Akcijom kod sela Papići bio je otvoren put transportnim kolonama iz Slavonije i Moslavine preko Save na Baniju, do pretvarne stanice u selu Pastuša. Da bi se od neprijatelja očistile komunikacije Kostajnica - Sunja, za prijelaz velikog transporta preko rijeke Save i „Banijskog trokuta“, 2. brigada, u sadejstvu sa 1. brigadom, 17. jula napada

⁴⁰⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 464.

⁴⁰⁶ Zbornik NOR-a, tom V, nj. 29, str. 464.

⁴⁰⁷ Arhiv VII, reg. br. 7-1, kut. 432.

⁴⁰⁸ Početkom jula 1944. brojno stanje brigade iznosilo je po spisku: 26 oficira, 76 političkih rukovodilaca, 187 podoficira i 750 boraca ili ukupno 1.039 ljudi. Od naoružanja brigada je imala: 465 pušaka, 36 automata, 39 puškomitrailjeza, 11 teških mitraljeza, 3 laka minobacača 50 mm, 4 minobacača 81 mm, protivtenkovsku pušku, 4 dvoosovinska kola i 96 konja. (Arhiv VII, reg. br. 5/5, kut. 813).

neprijatelja na željezničkoj pruzi Kostajnica - Sunja, kod željezničke stanice Gornji Hrastovac.

U zapovijesti štaba 7. divizije od 16. jula, za napad na neprijatelja u Stubljanima i Gornjem Hrastovcu, dat je zadatak i 2. brigadi. Ona bi, ojačana sa dva protivtenkovska bacača i odjeljenjem minera, sa dva bataljona napadala neprijatelja oko vaktarne na pruzi zapadno od Gornjeg Hrastovca, pravcem sjeverni dio sela Gornji Hrastovac - šuma (sjeveroistočno od vaktarne). Sa jednim bataljonom, radi osiguranja iz pravca Sunje, zatvorice cestu i prugu u Donjem Hrastovcu na Šiukovoj strani i pruzi kod stanice Donji Hrastovac, a drugim bataljonom radi osiguranja iz pravca Kostajnice zaposjeće položaje jugoistočno od Majura na krčevinama, desnim krilom naslonjenim na cestu Panjani - Majur. Takođe, jednim minerskim odjeljenjem da minira cestu u Donjem Hrastovcu, ispred Šiukove strane.⁴¹¹

Borba sa neprijateljem na navedenim položajima počela je u 4,45 časova 17. jula. Poslije uspješne artiljerijske vatre diviziona 7. banijske divizije,⁴¹² bataljoni 2. brigade su iz pravca „Banijskog trokuta“ izvršili juriš. Neprijatelj, zbumen napadom sa neočekivane strane, koncentrisao se oko željezničke stanice i ubrzo započeo povlačenje pored željezničke pruge u pravcu garnizona u Sunji. U ovoj borbi brigada je zarobila 7 ustaša, među kojima i jednog ustaškog zastavnika, a u jurišu i gonjenju ubijeno je još 12 ustaša, među kojima i jedan ustaški natporučnik.⁴¹³

Dejstvujući u „Banijskom trokutu“, 2. brigada je, zajedno sa udarnim bataljonom Partizanskog odreda Banije, razbila utjecaj četnika iz Sunje, Kostajnice i Dubice u okolnim selima.

Napadi na komunikacije i neprijatelja i dalje su bili osnovni zadatak banijskih partizanskih jedinica. Zato je štab 7. divizije planirao za 22. juli novu akciju 1. i 3. brigade na željezničkoj pruzi Sunja - Sisak. Za osiguranje akcije predviđena je 2. brigada, koja dolazi iz „Banijskog trokuta“. Prema zapovijesti štaba 7. divizije od 21. jula, 2. brigada, sa odjeljenjem minera, dobila je zadatak da sa dva bataljona, radi osiguranja iz pravca Sunje, zatvori ceste Sunja - Petrinjci i Sunja - Drljača. Sa jednim bataljonom, radi osiguranja iz pravca Kostajnice, zatvorice cestu Kukuruzari - Prevršac, dok jedan bataljon treba da smjesti u Kostrešima. Sa minerskim odjeljenjem trebalo je presjeći prugu Sunja - Petrinjci, jedno minsko polje da postavi na cesti Sunja - Drljače, a jedno na cesti Sunja - Petrinjci.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Željeznička stanica Gornji Hrastovac nalazi se na komunikaciji i željezničkoj pruzi Sunja - Kostajnica. Selo je imalo nekoliko zidanih kuća, a neprijatelj je za svoju odbranu izgradio nekoliko rovova i bunkera. Zemljишte u okolini je ravno i otkriveno. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 654).

⁴¹⁰ Oko Vaktarne, zapadno od Gornjeg Hrastovca, nalazilo se oko 120 domobrana razmještenih u šatorima sa zaštitom u vaktarni ograđenoj ciglom, u Stubljanima 80 čerkeza i Nijemaca, na željezničkoj stanici Gornji Hrastovac 1. satnija 1. gorskog zdruga (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 23, str. 654).

⁴¹¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 267.

⁴¹² Formiran je početkom jula prema naređenju štaba 4. korpusa NOVJ (*Hronologija*, str. 817).

⁴¹³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 655.

⁴¹⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 369.

Preko izviđačke službe i civila neprijatelj je otkrio kretanje jedinica, te je organizirano prihvatio borbu. Intervencija u pravcu položaja 2. brigade nije bilo, pa se brigada ponovo vratila u „Banijski trokut” na raniji zadatok.

Već 24. jula djelovi 2. brigade kreću iz „Banijskog trokuta” u Cazinsku krajinu, da smijene 4. brigadu 7. divizije. U Cazinskoj krajini 2. brigada ostaje čitavog augusta.⁴¹⁵

U „Banijskom trokutu”, osim političkih uspjeha u borbi protiv neprijatelja, jedinica Srpske samogaštite brigade Korduna i Banije iz Sunje i politike HSS-a, brigada je zadobila i zapažen pljen u naoružanju: 43 puške, 5 puškomitrailjeza, 2 teška mitraljeza sa više od 35.000 metaka, 7 automata, 56 ručnih bombi i veće količine ostale vojne opreme i materijala. Dio toga naoružanja i materijala ostavljen je za formiranje 2. partizanskog odreda Banije, „Mićo Mihajlović”.⁴¹⁶

Dejstva u Cazinskoj krajini i na Baniji

Neprijatelj se nikako nije mogao pomiriti da je zauvijek izgubio Cazinsku krajinu i ljudstvo u sastavu Unske operativne grupe. Hasan Dizdarević, koji se odmetnuo u „Zeleni kadar” u vrijeme ubistva Huske Miljkovića, nikako nije uspijevao da okupi znatniji broj Muslimana ovog područja pod okriljem neprijatelja. Zato je neprijatelj napadima iz doline Une, od Bihaća, Bosanske Krupe i Cazina nastojao da vojnički razbije Unsku operativnu grupu. Osim toga, u više navrata aktivirao je svoje agente koji bi inicirali pobune u pojedinim jedinicama Unske operativne grupe, organizovali atentate na istaknute vojne rukovodioce, posebno političke radnike. Zbog toga su u Cazinsku krajinu i Unsku operativnu grupu stalno upućivani novi kadrovi iz Bosne, sa Banije i Korduna. Takođe. UOG je redovno ojačavana jednom do dvije brigade 7. banijske i 8. kordunaške divizije.

Zbog odlaska 3. i 4. brigade i štaba 7. divizije u Moslavini, radi pružanja pomoći 10. (zagrebačkom) korpusu, 2. brigada se ponovo našla na Baniji, gdje je sa 1. brigadom i 2. partizanskim odredom Banije osiguravala prolazak 3. i 4. brigade kroz „Banijski trokut” i preko Save. Na tom zadatku 2. brigada zatvara pravce koji vode iz Kostajnice u pravcu Sunje, odnosno u pravcu prijelaza Save kod sela Bobovca.

Isprativši 3. i 4. brigadu sa štabom preko Save za Moslavninu, Podravinu i Slavoniju, 2. brigada se ponovo pomjera u pravcu Cazinske krajine, usput izvodeći nekoliko akcija u dolini Une. Tako 15. augusta u jutro njen 4. bataljon postavlja zasjedu na cesti između Divuše i Volinje. Oko 10 časova naišla su 4 kamiona. Dva čelna su zapaljena,

⁴¹⁵ Arhiv VII, reg. br. 4-23/13, kut. 429A.

⁴¹⁶ Drugi banijski NOP odred formiran je 7. avgusta 1944. od 4. bataljona 1. banijskog NOP odreda i jednog novoformiranog bataljona. Komandant odreda bio je Mile Martinović, a politički komesar Dragan Rula. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 29, str. 507).

dok su dva, koja su išla pozadi, upjela da se okrenu i vrate u pravcu Volinje i Kostajnice. Istovremeno, ostali bataljoni brigade deistvovali su u dolini Une na odsjeku Bosanska Otoka - Dvor na Uni.⁴

Da bi omela saobraćaj neprijatelja dolinom Une, noću 15/16. augusta na desnu obalu Une prebačena je 1. četa 1. bataljona, sa grupom minera 2. diverzantskog bataljona Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Preostale snage brigade posjele su položaje na lijevoj obali Une, između sela Donji Dobretin i Javornik, sa zadatkom da tuku neprijatelja vatrom preko Une ako nađe cestom iz pravca Bosanskog Novog ili iz Bosanske Otoke. Pod osiguranjem glavnine brigade, 1. četa 1. bataljona sa minerima porušila je više od kilometar željezničke pruge između željezničkih stanica Blatna i Rudice. Time je promet na ovoj važnoj željezničkoj pruzi prekinut za više od 52 sata. U međuvremenu, iz Bosanske Otoke za Bosanski Novi krenuo je kamion pun vojnika i naišao na minu postavljenu na cesti. Na vojнике koji su počeli da se iskrcavaju vatru je otvorio 3. bataljon sa lijeve obale Une.

Odstupivši iz doline Une, 2. brigada ponovo je došla pod komandu štaba Unske operativne grupe u Cazinskoj krajini. Tada, između borbi i marševa, u brigadi se izvodi vojna i politička obuka prema planu štaba 7. banijske divizije.⁴¹⁸

Kao i do tada, slobodno vrijeme korišteno je za intenziviranje kulturno-prosvjetnog rada sa vojnicima i starješinama. Puno se radilo i na podizanju lične higijene kod boraca i u jedinicama. Uvježbavani su komadi za priredbe koje su izvodile diletantske grupe sa borcima i narodom gdje su jedinice duže boravile na odmoru. Obnovljena je i izdavačka djelatnost. Svaka četa izdala je svoje džepne novine, a neke čete i usmene novine. Svaki bataljon imao je svoj bataljonski list. Štampan je i dvobroj (4-5 za juli - avgust) brigadnog lista „Plotuni“.

U političkom radu korišćeni su i politički zborovi sa borcima i narodom (mitinzi). Održavani su sa tendencijom jačanja bratstva i jedinstva, prvenstveno između Srba, Hrvata i Muslimana. U tome su postizani zavidni rezultati. Kod naroda i boraca osjetno je opao uticaj muslimanskih organizacija, HSS-a, kao i četničke propagande? U svrhu propagande NOR-a korištena je i vijest o dolasku Crvene Armije na rumunsko-jugoslovensku granicu, te odlikovanje vrhovnog komandanta NOV i POJ oredenom Suvorova I stepena, koji mu je dodijelio Prezidijum Vrhovnog sovjeta SSSR-a. Održavana su i predavanja o Titu kao vojnem strategu. Organizovane su priredbe sa recitacijama i pjesmama o Titu, herojima iz NOR-a. Skečeve koji su tada izvođeni najviše su pisali borci i starješine sami. Takvim intenzivnim radom

⁴¹⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 31, str. 655.

⁴¹⁸ Štab 7. divizije planirao je mjesecnu obuku u časovima: strojivo pravilo 30, borbena obuća 25, ratna služba 10, opis naoružanja 20, nastava gađanja 30, utvrđivanje 5, protivtenkovska odbrana 5, uredba o vojnoj disciplini u NOV i POJ 5, stražarska služba 10, politička nastava 40 časova, ili ukupno 180 časova nastave (Arhiv VII, reg. br. 34/20, kut. 816).

uspješno su se bavili kulturno - prosvjetni odbori u četama, bataljonima 1 kulturno-prosvjetni odbori pri štabu brigade.

Jedan od većih uspjeha NOP-a u Cazinskoj krajini, na koji je svakako utjecalo i prisustvo 2. brigade 7. divizije, bio je ponovni prelazak Hasana Dizdarevića Hase sa više od 150 pripadnika tzv. Zelenog kadra na stranu NOV i POJ iz neprijateljskog garnizona Cazina. Njemu su prišle i pojedine grupe koje su se od ubistva Huske Miljkovića sklanjale po šumama Cazinske krajine i bile pod okriljem neprijateljskih jedinica. Od tog ljudstva formiran je Partizanski odred Bužim, dok se Hasan Dizdarević ponovo nije odmetnuo u „Zeleni kadar“⁴¹⁹ Osim toga, brigada je izvela još nekoliko manjih akcija, vršeći osiguranje dejstava 1. i 2. muslimanske brigade u dolini Une od Bihaća do Bosanske Otoke.

Pošto je štab 7. divizije planirao nekoliko većih akcija na Baniji na komunikaciji Kostajnica - Sunja - Sisak - Petrinja, 2. brigada se ponovo iz Cazinske krajine vratila na Baniju.⁴²⁰ Njeno brojno stanje 28. augusta bilo je: ukupno 1.050 boraca i starješina, seljaka 847, radnika 116, obrtnika i sitnih trgovaca 35, vojno lice 1, namještenika 40 i intelektualaca 44. Po nacionalnom sastavu bilo je: Srba 819, Hrvata 62, Talijana 128, Jevreja 24, Rusa 9, Slovenaca 4, Musliman 1, Danca 2 i Holandanin 1.⁴²¹ Prema navedenom sastavu vidi se da je brigada bila internacionalna. Danci i Holandani prešli su iz njemčke SS „Nordland“ divizije.

U divizijskoj operaciji na komunikacijama

Vrhovni komandant NOV i POJ izdao je 17. augusta naređenje svim jedinicama NOVJ da od 1. do 7. septembra ruše željezničke i putne komunikacije na cijelom jugoslovenskom ratištu, kako bi se ometalo manevriranje okupatorskih trupa. To je trebalo izvesti prema utvrđenom planu i u sadejstvu sa savezničkim vazduhoplovstvom.⁴²²

Primivši od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ, štab 4. korpusa NOVJ 23. avgusta izdaje pripremnu zapovijest, a 31. avgusta i zapovijest potčinjenim jedinicama za ove akcije.⁴²³

U korpusnoj zapovijesti zadatak 7. divizije NOVJ je „da onesposobi za saobraćaj cestu i željezničku prugu Sisak - Sunja - Kostajnica - Bosanski Novi i Sunja - Dubica, te kontrolisati sektor Petrinje“. Za izvršenje zadatka, pod komandom štaba divizije, stavljuju se dijelovi 2. diverzantskog bataljona.⁴²⁴

⁴¹⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 33, str. 66, 69.

⁴²⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 33, str. 64.

⁴²¹ Arhiv VII, reg. br. 15/5, kut. 813.

⁴²² *Hronologija*, str. 839.

⁴²³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 31, str. 528.

⁴²⁴ Isto.

Druga brigada izlazi iz komande štaba Unske operativne grupe, odlazi na Baniju i stavlja se pod komandu štaba 7. divizije, odnosno Operativnog štaba za Baniju, pod komandom operativnog oficira štaba 7. divizije Milana Trninića (politički komesar bio je dotadašnji politički komesar 2. brigade Sava Matijašević do povratka Uroša Krunica iz Moslavine). Prema zapovijesti štaba 7. divizije od 31. augusta podređenim jedinicama, 1. brigada onesposobljava komunikacije na cesti i željezničkoj pruzi Sunja - Sisak, te na cesti Sisak - Praćno - Komarevo - Blinja.

Prvi partizanski odred Banije, u sadejstvu sa 1. brigadom, onesposobljava komunikacije Caprag - Mošćenica - Petrinja u pravcu Petrinje i Gline. Drugi partizanski odred Banije „Mićo Mihajlović“ onesposobljava za saobraćaj cestu i željezničku prugu Dubica - Sunja, te cestu Kostajnica - Meminska - Gornji Hrastovac. Zadatak 2. brigade bio je da onesposobi „za saobraćaj i cestu i željezničku prugu Sunja - Kostajnica-Dvor, te cestu Kostajnica - Mečenčani i Dvor-Trgovi.“^{425:L}

Realizaciju zadataka iz zapovijesti štaba 7. divizije 2. brigada je počela da izvršava i prije prijema zapovijesti. Ona je 29. augusta, u povratku iz Cazinske krajine, postavila zasjedu na cesti Dvor - Kostajnica, ubila 10 i ranila 5 legionara i jednog Nijemca. Zaplijenjeno je 10 pušaka i puškomitrailjez „šarac“.

Izvršavajući zadatke iz zapovijesti štaba 7. divizije od 31. augusta, 2. brigada je punih 7 dana i noći provela na navedenim komunikacijama. Rušeni su svi mogući objekti koje je neprijatelj danju uporno popravljao. Prva i 2. brigada, te 1. i 2. partizanski odred Banije, porušili su željezničke pruge na 215 mjesta. Porušena su i 4 manja i 3 veća mosta na cestama.

Tokom 9. septembra 2. brigada je spriječila nastupanje neprijatelja iz Kostajnice pravcem Kostajnica - Mečenčani - Pastuša - Jabukovac. Ona je noću 14/15. septembra napala na pionirsku četu 1. konjičke kozačke divizije u selu Mošćenica, na cesti Sisak - Petrinja. Neprijatelju su naneseni gubici od 3 poginula, dok su 3 Čerkeza i 3 ustaše ranjeni. Zarobljeno je 6 Rusa i jedan njemački oficir.⁴²⁶

Tokom 22. septembra 2. brigada porušila je na željezničkoj pruzi Sunja - Kostajnica prugu na 20 mjesta, a zatim se prebacila na prugu Sunja - Sisak i već iste noći porušila prugu na 22 mjesta.⁴²⁷

Učešće u operaciji 4. korpusa NOVJ oko Sunje

Za obezbjeđenje važnih komunikacija u dolini Une, Save i Kupe i neometano odvijanje saobraćaja, neprijatelj je tokom septembra 1944. držao vrlo jake snage. U to vrijeme posadu u Sunji sačinjavalo je 80

⁴²⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 31, str. 561.

⁴²⁶ Arhiv VII, reg. br. 9/1, kut 58; reg. br. 4-1, kut. 432.

⁴²⁷ U vrijeme tih akcija u 2. brigadi je od 940 boraca i starješina djelovalo 212 članova KPJ, 30 kandidata za članove KPJ, te 157 članova SKOJ-a.

domobrana 10. željezničko-stražarske bojne, 80-90 Nijemaca, 20-25 žandara, 40 domaćih ustaša i dvije satnije domobrana.

Za napadnu operaciju na Sunju i komunikacije oko Sunje, štab 4. korpusa NOVJ izdao je 26. septembra zapovijest, angažujući slijedeće snage: 1. i 2. brigadu 7. banijske divizije, 1. i 2. partizanski odred Banije, 1. i 2. brigadu 8. kordunaške divizije, Brigadu „Franjo Ogulinac Seljo“ 34. divizije, 1. muslimansku brigadu Unske operativne grupe, Haubički divizion 4. korpusa NOVJ i dijelove Tenkovskog bataljona Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

Ukupno je angažirano oko 7.000 boraca, dok je neprijatelj imao više od 3.000 vojnika.

Zadatak 2. banijske brigade⁴²⁹ u ovoj operaciji bio je da osigurava napad na Sunju iz pravca Kostajnice kod sela Panjani (Majursko groblje).

Napad na garnizon Sunja, željezničku stanicu i objekte na prugama, počeo je prema rasporedu jedinica 26. septembra u 6,30 časova i trajao, sa manjim prekidima, do 30. septembra.⁴³⁰

Druga brigada 7. divizije uz naporne borbe na položajima osiguranja u potpunosti je izvršila zadatak. Nanoseći neprijatelju osjetne gubitke, spriječila je nekoliko pokušaja jačih neprijateljskih snaga iz Kostajnice da preko Kostajničkog Majura u pravcu Sunje ugroze glavne snage 4. korpusa NOVJ u napadu na Sunju i željezničku prugu Sunja - Dubica i Sunja - Kostajnica.

Do 30. septembra porušeno je više od 20 kilometara željezničke pruge. Osvojena su uporišta Kostajnički Majur, Stubljani, Donji Hrastovac, selo i željeznička stanica Staza, Šaš, kao i veliki bunker na sprat kod sela Jasenovčani na željezničkoj pruzi Dubica - Sunja. Zbog intervencije jakih njemačkih snaga iz Kutine, preko Save, garnizon i željeznička stanica Sunja nisu zauzeti, a neprijatelj je ojačao garnizon u Sunji.⁴³¹

Poslije uspješnih napada na komunikacije Kostajnica - Sunja i Dubica - Sunja - Sisak, glavnina 4. korpusa NOVJ povukla se od Dubice i Sunje. Kordunaške i žumberačko - pokupske jedinice otišle su na svoja operativna područja, a banijske snage (1. i 2. brigada, 1. i 2. partizanski odred Banije) ostale su da brane slobodnu teritoriju

⁴²⁹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 33, str. 454.

⁴²⁹ U vrijeme operacije 4. korpusa NOVJ na Sunju i okolinu, 2. brigada je imala 1.269 boraca, od toga 19 oficira, 79 političkih rukovodilaca ranga oficira, 158 podoficira i 794 boraca. Od naoružanja imala je 430 pušaka, 30 automata, 41 puškomitrailjez, 14 teških mitraljeza, 4 laka minobacača 45 i 50 mm, 4 minobacača 81 mm, 4 protivtenkovske puške, 5 dvoosovinskih kola i 105 konja. Socijalni sastav brigade bio je: 847 seljaka, 116 ranjenika i 87 boraca ostalih zanimanja. Izvještaj u Arhivi VII, reg. br. 9/5 i 15/5, kut. 813.

⁴³⁰ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 33, str. 562.

⁴³¹ O upućivanju pomoći napadnutim posadama u Sunji i Gornjem Hrastovcu u bojnoj relaciji 1. zbornog područja, zabilježeno je: „27-IX-1944. g. Istog dana u 08,00 sati poslije borbe kod Novog Sela i Vedrog Polja (1-2 km. ist. od Sunje) pojačanje 1. gorskog zdruga iz Kutine razteretilo je Sunju i ušlo u istu. Istoga dana poslije podne uz pomoć pojačanja 1. gorskog zdruga, upućenog iz Kutine, izvučena je posada Hrastovac u Sunju“. (A VII, reg. br. 9/1, kut. 58).

Banije i napadaju neprijatelja na komunikacijama. U stvari, očekivala se jača intervencija neprijatelja, pa je 2. brigada posjela položaje prema Kostajnici i Sunji: 1. i 4. bataljon na odsjeku Velešnja - Kukuruzari, u pravcu Kostajnice; 2. bataljon u rejonu sela Krčevo - Svinica, u pravcu Sunje i 3. bataljon u rezervi brigade u rejonu sela Kostreši - Bjelovac. Pravac Sunja - Gradusa zatvarali su bataljoni 2. partizanskog odreda Banije „Mićo Mihajlović“ (dva bataljona), a pravce prema Sisku i Petrinji 1. partizanski odred Banije (takođe dva bataljona).

Na navedenim položajima, 2. banijska brigada započela je sa pripremama za marš preko Save u Moslavini, gdje je sa 1. banijskom brigadom trebalo da zamjeni 3. i 4. brigadu. Do toga nije došlo zbog novog razvoja situacije u Moslavini i Podravini.⁴³²

Naime, neprijatelj je sve svoje snage usmjeroio na saniranje posljedica napada na Sunju i komunikacije oko Sunje, a zatim je krenuo u intervenciju prema slobodnoj teritoriji Banije. Druga brigada i 2. partizanski odred Banije vodili su 11. oktobra žestoke borbe sa neprijateljem koji je nastupao iz Kostajnice i Sunje u više pravaca.

Borbe na liniji Kostreši - Krčevo - Četvrtkovac (do Svinice i Male Graduse) vođene su od 8 do 18 časova. Neprijatelj je krenuo u dvije kolone (iz Kostajnice i iz Sunje), a zatim je iz Sunje ubacio i treću kolonu u pravcu sela Svinica. Sa neprijateljskom kolonom pravcem Sunja - Četvrtkovac - Drljače i Mala Gradusa vode borbu dva bataljona 2. partizanskog odreda Banije „Mićo Mihajlović“, a sa kolonom iz pravca Kostajnica - Kostajnički Majur - Bijela stijena - Kostreši i Donji Hrastovac - Krčevo prvo 2, a zatim 3. bataljon 2. brigade.

Neprijatelj je oko 8 časova dočekan vatrom iz zasjede, ali nije razbijen već se borba razvila na čitavom frontu. Najžešća je bila ispred sela Krčevo, u pravcu 2. bataljona. Međutim, neprijatelj se ubrzao sredio i produžio napad u pravcu sela Kostreši, Krčevo i Četvrtkovac. Od sela Kostreši odbijaju ga djelovi 3. bataljona iz rezerve brigade (četa Nikole Niševića). Borbe su zatim nastavljene oko sela Krčevo, gdje na položaj, zajedno sa borcima, izlazi i čitav štab 2. brigade pod rukovodstvom komandanta brigade Rade Grmuše. U isto vrijeme neprijatelj je nastupao prvcima dejstva 2. partizanskog odreda Banije „Mićo Mihajlović“, pravcem Sunja - Drljača, a zatim je jedna kolona jačine oko 200 konjanika krenula iz Sunje, upala u Svinicu preko sela Radonja Luka i oko 14 časova počela paliti i pljačkati selo. U nastaloj situaciji, na kosu Grabovac (k. 244) stigao je čitav 3. bataljon 2. brigade iz rezerve. On sa kose iz pokreta upada u selo Svinicu i dostiže seosku crkvu, gdje su se nalazila neprijateljska kola. Protivnapadom neprijatelj je odbio 3. bataljon, protjerao ga iz sela i preko kose Klupica povukao se u sastav kolone koja je nastupala iz Sunje preko sela Četvrtkovac i Drljače u pravcu Male Graduse. Spojivši se sa snagama na pravcu Sunja - Mala Gradusa, manjim dijelovima osigurava se od partizanskih snaga, a zatim se uz pljačku i paljenje sela, putem sela Petrinjci, neopaženo

⁴³² Zbornik NOR-a, tom V, knj. 34, str. 113, 538.

izvukao nazad u garnizon u Sunji. Samo toga dana neprijatelj je u selu Krčevu zapalio šest staja i veći broj kuća u selima Svinica, Drljače i Petrinjci.⁴

O toj borbi Advan Hozić je napisao:

„Najveća i najteža borba vodila se na položajima Drugog bataljona, ispred sela Krčeva. Čerkezi su dočekani ispred rijeke Sunje. Oni su zadržani ali su, bez obzira na žrtve, ponovili napad. Borci Drugog bataljona su se u toj borbi držali veoma hrabro i bili su požrtvovani, ali su pred nadmoćnijim neprijateljem morali da se povlače ka Krčevu. Iako je pritisak Čerkeza bio vrlo jak a njihova vatra snažna, borci su djelovali smjelo i činili su sve što su mogli. Zapažen je borac Prve čete Jovan Kovačević. On je bio ranjen na početku napada, pa ipak je prenio sanduk municije preko rijeke. Bolničarka Milica je također bila ranjena, ali nije napuštala borbu. Iako malena i slabašna, ona je uspjela da izvuče iz vode jednog ranjenog borca i da ga previje, a kasnije je, kod sela Krčeva, izvukla i ranjenog pomoćnika komesara čete Uzelca i pomogla mu da dođe do previjališta. Borac Djakomo Zaroni (*Italijan* - opaska autora), koji je od oktobra 1943. godine bio u brigadi, ne samo što je pomagao ranjenim drugovima da pređu rijeku Sunju već je nekoliko puta prelazio rijeku i prenio 3 puške i kutiju sa municijom za mitraljeze, što je bilo ostalo iza ranjenika. Odlučivali su trenuci, jer se moralno djelovati veoma brzo. Bataljon je imao dosta ranjenih, a neprijatelj je uporno napadao. Čerkezi su konačno uspjeli da potisnu bataljon do Krčeva. Upali su i u selo, ali su se borci i dalje nosili sa njima. U Krčevu je dolazilo do toga da su se neki borci hvatali sa Čerkezima za gušu ili su se s njima obračunavali kundacima, a komandir Prve i Treće čete Milan Banjanac i Pero Glamočlija pokosili su nekolicinu vatrom iz svojih automata. Kad su izbačeni iz sela Čerkezi su pokušali da se probiju ka Koštreljima, ali su stigli samo do jednog visa (kota 212). Tu su zadržani. Među borcima je bio i komandant Drugog bataljona Dragan Jajić, iako je bio ranjen. I komandant brigade Rade Grmuša je uzeo puškomitraljez, pa je pošao u juriš u streljačkom stroju. Kad je izbio na vis (kota 212) sukobio se s jednim neprijateljevim puškomitraljezom. Obojica su u isto vrijeme otvorili vatru. Čerkez je poginuo, ali je prije smrti stigao da pogodi Raru, koji je bio ranjen. Do komandanta brigade su stigli Dragan Jajić i Nikola Nišević komandir čete u Trećem bataljonu, štiteći ga vatrom iz automata omogućili su da se on izvuče. Poslije toga Čerkezi su potpuno odbijeni i natjerani da bježe...“⁴³⁴

Imajući stalno za zadatak onesposobljavanje glavnih komunikacija Zagreb - Sisak - Beograd na odsjeku Sisak - Sunja - Dubica, 2. brigada je ponovo prešla u „Banijski trokut“. Ujutro 16. oktobra našla se na

⁴³⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 34, str. 329, 654, 673; Arhiv VII, reg. br. 4-1, kut. 432.

⁴³⁴ Advan Hozić, n. dj. str. 187-188.

položajima Donji i Gornji Hrastovac, sa zadatkom da sačeka nailazak neprijatelja iz Kostajnice ili Sunje. Oko 9 sati iz Sunje je na stanicu Donji Hrastovac stiglo 80 do 100 neprijateljskih vojnika za popravak željezničke pruge i ptt linija. Pošto je otkrio zasjedu 2. brigade na kosama kod sela Donji Hrastovac, neprijatelj je otvorio vatru. Pola sata kasnije tri bataljona 1. brigade napala su na neprijatelja s leđa, od rijeke Sunje. Međutim, neprijatelj se pod borbom uspio povući u pravcu Sunje, pretrpjevši gubitke.

Nakon te borbe, otpočele su pripreme za prihvatanje 3. i 4. brigade 7. divizije, sa štabom i prištapskim djelovima na Savi i u „Banijskom trokutu“ koji je trebalo da se vrate iz Moslavine, Podravine i Slavonije. Stoga je na odsjek Kostajnica - Sunja i u „Banijski trokut“ upućena kao pojačanje 2. muslimanska brigada Unske operativne grupe iz Cazinske krajine. Ona 18. oktobra posjeda položaje Gornji i Donji Hrastovac umjesto 2. banijske brigade, koja je rokirana na odsjek Kostajnica - Dubica.

Na položajima u „Banijskom trokutu“ 2. brigada je, kao i sve jedinice u NOVJ, proslavila oslobođenje Beograda, 20. oktobra. To je borcima davalо novu snagu za nove borbe i pobjede.

U međuvremenu, neprijatelj je poduzeo mjere da ponovo uspostavi saobraćaj na pruzi Zagreb - Sisak - Sunja - Dubica - Novska. To je zahtijevao uspostavljeni front u Srijemu. Međutim, već noću 24/25. oktobra 2. brigada sa 2. partizanskim odredom Banije „Mićo Mihajlović“, djelovima 2. diverzantskog bataljona Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, koji su dejstvovali u tom rejonu, ruši željezničku prugu Dubica - Sunja na 90 mjesta. Uništena je lokomotiva i vagon na željezničkoj stanci Šaš i porušeno je nekoliko objekata.⁴³⁵

U sadejstvu sa 1. banijskom, 1. muslimanskom brigadom, te 1. i 2. partizanskim odredom Banije, 2. brigada je pripremala prelazak 3. i 4. brigade i štaba divizije preko rijeke Save iz Moslavine na Baniju. Međutim, neprijatelj je na komunikacijama Zagreb - Kutina - Novska imao vrlo jake snage, pa je 3. i 4. brigada sa štabom divizije morala odložiti marš preko Posavine i rijeke Save do Banije. Štab 7. divizije sa 3. i 4. brigadom prešao je Savu u noći 30/31. oktobra 1. novembra stigao na Baniju u rejon sela Borojevići, Komogovina, Pastuša i Jošavica.⁴³⁶

Brojno stanje 2. brigade 31. oktobra bilo je: po spisku 250 starješina i 999 boraca ili ukupno 1.249 ljudi. Po socijalnom sastavu: seljaka 1.026, radnika 105, intelektualaca 16, obrtnika i sitnih trgovaca 53, namještenenika i srednjoškolaca 47, i vojno lice 1. Po nacionalnom sastavu Srba 955, Hrvata 119, Slovenaca 3, Muslimana 6, Talijana 122, Rusa 20, Jevrejina 21, Čeha 1, Danca 1, Holanđanina 1 i Poljaka 2.⁴³⁷

⁴³⁵ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 34, str. 552, 697, 698, 707, 710.

⁴³⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 34, str. 485.

⁴³⁷ Isto, dok. 112.

Dalje borbe i proslava 27-godišnjice oktobarske revolucije

Prema zaključcima konferencije političkih komesara divizija u štabu 4. korpusa NOVJ, održane 25. oktobra, otpočele su pripreme za takmičenje koje je organizirao Glavni štab NOV i POH za vrijeme od 1. novembra do 31. decembra 1944. i obilježavanje godišnjice oktobarske socijalističke revolucije.⁴³⁸

Pošto se 7. divizija NOVJ prikupila poslije povratka iz Moslavine, Podravine i Slavonije na Baniji, poduzete su mjere za organizaciju takmičenja u više disciplina: izvršiti najveći broj napada na neprijateljeve kolone i nanijeti mu gubitke, očistiti najveći broj naseljenih mjesta od neprijatelja, zaplijeniti najviše radnog materijala. Obaveze u međukorpusnom takmičenju preuzimali su borci. Tako je u „Vojnom vjesniku“, listu 4. korpusa NOVJ, između ostalog zabilježeno:

„... dva Milana, Bakrač i Vujnović, borci 2. čete 4. bataljona 2. brigade 7. divizije zakleli su se da moraju uništiti prvi neprijateljski kamion koji naide. I uništili su ga na cesti Volinja - Divuša“. ⁴³⁹

Prema zapovijesti štaba 7. divizije, u napadu na Kostajnički Majur⁴⁴⁰ učestvovalo su 2., 3. i 4. brigada 7. divizije, jedan bataljon Partizanskog odreda Banije i jedan bataljon 2. partizanskog odreda Banije. Napad je vršila 2. brigada, dok je obezbjeđenje iz pravca Kostajnice davala 3. brigada, sa jednim bataljonom 2. partizanskog odreda Banije „Mićo Mihajlović“. Od Sunje, obezbjeđenje su davali 4. brigada i jedan bataljon 1. partizanskog odreda Banije.

Štab 2. brigade uputio je u napad na Kostajnički Majur tri bataljona, dok je jedan bataljon zadržao u brigadnoj rezervi nedaleko od ušća potoka Velešnja u rijeku Sunju. Napad na Majur počeo je prema planu u 23 sati 4. novembra.

Do otpočinjanja vatrene pripreme bataljoni 2. brigade neopaženo su se privukli na oko 200 metara od neprijateljskih položaja i čim je počela minobacačka vatra krenuli su u napad. Prvi bataljon je, međutim, naišao na protivpješadijska minska polja i, pretrpivši osjetne gubitke, povukao se u blokadu sela bez odobrenja štaba brigade. Neprijatelj je to iskoristio i svom žestinom usmjerio vatru na sjever i zapad protiv 3. i 4. bataljona.

U nastaloj situaciji, štab 7. divizije u 2 časa naređuje štabu 2. brigade da sa 3. i 4. bataljonom i 2. bataljonom iz rezerve prodre između sela Stubljani i Kostajničkog Majura, u pravcu k. 234, gdje se na položajima nalazio 1. bataljon i vršio blokadu neprijatelja. Manevar

⁴³⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 35, str. 55.

⁴³⁹ U dvomjesečnom međukorpusnom takmičenju najbolji rezultat osvojio je 8. korpus. Drugo mjesto zauzeo je 4. korpus. Njegove jedinice „postigle su 351.456 poena, ubile 4.297 i zarobile 1.026 neprijateljskih vojnika i oficira i zauzele 22 naseljena mjesta“. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 34, str. 518).

⁴⁴⁰ Selo Majur nalazi se na komunikaciji Kostajnica – Sunja. Dosta je dugačko, sa više zidanih kuća koje neprijatelj nije posebno obezbjedio za odbranu. (Zbornik NOR-a, tom V, knj. 35, str. 203).

⁴⁴¹ Isto.

je potpuno uspio, neprijatelj je ubrzo počeo da se povlači preko majurskog groblja u pravcu tt. 246 i za Kostajnicu. To koriste bataljoni 2. brigade, upadaju u selo i zuzimaju ga. Zarobljeno je 7, ubijeno 77 neprijateljskih vojnika. Zadobijen je i veliki ratni pljen: minobacač 81 mm sa 150 mina, 22 puške, 5 teških mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 4 poluautomatske puške, 9 tromblonskih pušaka sa minama, 130 ručnih bombi, 35.000 metaka, 3 sanduka eksploziva, 3 karete za prijevoz municije, pištolj, 15 bicikla, 2 dvogleda, 3 poljska kazana i ostale vojničke opreme, odjeće i obuće. Gubici bataljona bili su 12 mrtvih, među kojima komandir čete Milan Radivojević, oficir u štabu brigade Petar Macakanja i 69 ranjenih (najviše od mina u minskom polju).⁴⁴²

Povukavši se iz Kostajničkog Majura, 2. brigada posjeda rejon sela Kostreši - Krčevo - Svinica, pod zaštitom 4. brigade koja prihvata i vodi borbu sa neprijateljem koji je krenuo u intervenciju iz pravca Sunje i sela Donji Hrastovac. Treća brigada je sa osiguranja iz pravca Kostajnice prešla u „Banijski trokut”, gdje organizira i 5. novembra u 16,30 časova izvodi napad na željezničku prugu Dubica - Sunja. Obezbjedivši povlačenje 2. brigade iz Kostajničkog Majura, 4. brigada se povukla na položaje u rejonu sela Mala Gradusa - Staro Selo.

Borba kod sela Krčevo

U jutarnjim satima 12. novembra dijelovi 1. donskog puka i 4. kubanskog puka 1. brigade 1. konjičke kozačke divizije krenuli su iz Kostajnice i Sunje u nastup koncentrično u pravcu sela Mala i Velika Gradusa, sa ciljem da odbace naše snage od glavnih komunikacija Sisak - Sunja - Kostajnica.

Na položajima u širem rejonu sela Kukuzari, Kostreši, Krčevo, Svinica, Četvrtkovac, Drljače i Mala Gradusa nalazili su se jedan bataljon 2. partizanskog odreda banije „Mićo Mihajlović“ (u selu Donji Kukuzari prema Kostajnici), 1. i 4. bataljon 2. brigade u selu Kostreši i Donji Bjelovac i 2. i 3. bataljon 2. brigade u rejonu sela Krčevo i Svinica. Istovremeno, 4. brigada bila je na položajima u rejonu sela Drljače, Mala i Velika Gradusa, Staro Selo.⁴⁴³

Borba je počela u 7 časova napadom neprijatelja na položaje 2. bataljona 2. brigade u selu Krčevo. Istovremeno, jedna kolona iz Kostajnice napala je bataljon 2. partizanskog odreda Banije u selu Donji Kukuzari.

Iz sela Krčeva neprijatelj je produžio nastupanje pravcem sela Kostreši i Donji Bjelovac, uspio da 3. bataljon 2. brigade odbaci kosom Grabovac na k. 244. Oko 9 časova neprijatelj, jačine oko 400 konjanika iz Sunje, dostigao je i napao djelove 4. brigade kod sela Paukova i

⁴⁴² Isto, str. 204.

⁴⁴³ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 35, str. 205.

⁴⁴⁴ Isto, str. 206.

Drljače. Tu je zaustavljen na položajima k. 228 - kosa Klupica, odnosno ispred sela Vukoševac i Sjeverovac. Tada štab 7. divizije donosi odluku da upornom odbranom zaustavi neprijatelja i da sa preostalim snagama prijeđe u protivnapad i to: sa dva bataljona 4. brigade u pravcu sela Kukuruzari, a sa 3. i 4. bataljonom 2. brigade pravcem kosa Grabovac - Krčeve. Prema toj odluci sve snage su u 13 časova prešle u protivnapad i uspjele prisiliti neprijatelja na povlačenje. U protivnapadu teže je u nogu ranjen komandant 2. brigade Rade Grmuša Rara, a poručnik Ivan Preglej je nestao.⁴⁴⁵

Poslije tih borbi, štab 7. divizije prebacuje 3. i 4. brigadu na sektor kotara Dvor na Uni. One noću 17/18. novembra napadaju na neprijateljske posade u selima Unčani, Golubovac i Zamlača.⁴⁴⁶ Na liniji Kostajnica - Sunja - Sisak - Petrinja, djeluju 2. banjiska brigada i 1. partizanski odred Banije, a 2. partizanski odred Banije „Mićo Mihajlović“ u „Banjiskom trokutu“.

U izvještaju štaba 7. divizije od 24. novembra štabu 4. korpusa NOVJ, o organizaciji štabova, za štab 2. brigade, između ostalog, rečeno je:

„Štab II. ud. brigade nije potpun. Manjka komandant brigade, pošto je dosadašnji komandant major Rade Grmuša teško ranjen. Njegovu dužnost vrši dosadašnji načelnik kapetan Miočinović Sava koji ulaže puno truda... Štabu ove brigade ukazujemo veću pomoć i rad se odvija prilično. Štabovi bataljona u brigadi su potpuni. Izvršene su izvjesne promjene u komandnom kadru jer su neki bili ranjeni, a neki su otišli na kurseve. Rad štaba I, II. i IV. bataljona zadovoljava i postavljene zadatke su u stanju izvršiti. Štab III. bataljona je slabiji i nema dovoljno autoriteta, energije i poleta za rad...⁴⁴⁷

Ubrzo iza ove ocjene, za komandanta 2. brigade postavljen je Janko Zebić, dotadašnji načelnik štaba 4. brigade. On je ujedno posljednji komandant 2. brigade.

U vrijeme povratka 3. i 4. brigade sa područja Dvora na Uni i 1. brigade iz Cazinske krajine, 2. brigada osigurava slobodnu teritoriju Banije iz pravca Kostajnice, Sunje, Siska i Petrinje. Ona je od 1. do 15. novembra, u takmičenju među brigadama 7. divizije u borbi i radu, sakupila 7.916 takmičarskih bodova. Svaki prijavljeni uspjeh donosio je brigadi, a time i 7. diviziji i 4. korpusu, 1,5; 10,5 ili 100 bodova u sistemu takmičenja.⁴⁴⁸

Za popunu banjiskih brigada i 7. divizije, na raniji prijedlog štaba 7. divizije od 24. novembra, uslijedilo je naređenje štaba 4. korpusa NOVJ da se rasformira 1. partizanski odred Banije.⁴⁴⁹ Njegov dotadašnji

⁴⁴⁵ Zbornik, NOR-a, tom V, knj. 35, str. 207.

⁴⁴⁶ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 35, str. 235, 528.

⁴⁴⁷ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 35, str. 367.

⁴⁴⁸ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 36, str. 424–432.

⁴⁴⁹ Od tada 2. partizanski odred Banije „Mićo Mihajlović“ jačine četiri bataljona dobiva naziv Partizanski odred Banije.

2. bataljon „Miloš Čavić“, sa komandantom Ostojom Begovićem, dodijeljen je za popunu 2. brigadi. Time je brigada 23. novembra imala sljedeće brojno stanje: po spisku oficira 30, političkih radnika ranga oficira 89, podoficira 139, borca 1.164 ili ukupno 1.422 borca i starješinu. Od naoružanja imala je: 473 puške, 61 puškomitraljez, 48 automata, 13 teških mitraljeza, 3 laka minobacača, 4 minobacača 81 mm, 44 pištolja, 6 protivtenkovskih pušaka, radio-stanicu, telefonsku poljsku centralu, 8 poljskih telefona i 15 km poljskog kabla, 7 signalnih pištolja sa 63 signalne rakete, 2 bicikla, 6 dvoosovinskih kola, 18 jahačih, 76 tovarnih, 12 teglečih ili ukupno 106 konja i 16 mazgi. Socijalni sastav ljudstva bio je: seljaka 1.179, radnika 93, obrtnika i sitnih trgovaca 60, namještenika 49, intelektualaca 21, vojno lice 1, policijsko lice 1. Nacionalni sastav ljudstva: Srba 1.066, Hrvata 178, Muslimana 5, Jevreja 23, Slovenaca 5, Rusa 29, Poljaka 2, Čeh 1, Talijana 111, Danac 1 i Holanđanin 1. Dan kasnije, 24. novembra, sekretar divizijskog komiteta 7. divizije Milutin Omazić dostavio je CK KPH izvještaj. Druga brigada imala je 5 bataljonskih biroa sa 35 članova, 5 štapskih, 19 četničkih, 5 ostalih ili ukupno 29 čelija KPJ. Sastav članova: oficira 85, podoficira 98, boraca 39 i žena-boraca 12, što je ukupno 234 člana Partije. Po socijalnom sastavu članovi Partije bili su: seljaka 178, radnika 27, obrtnika 9, namještenika 19, intelektualaca 5, bivša oficira 4. Po nacionalnom sastavu: Srba 214, Hrvata 10, ostalih 10. Kandidata za članove Partije bilo je 28.⁴⁵⁰

Napad na Mošćenicu. Posljednja borba brigade

U selu Mošćenica, na komunikaciji Sisak - Petrinja, nalazila se jedna satnija 2. brojne 14. pješačkog ustaško-domobranskog zdruga. Ona je početkom decembra ojačana još jednom satnjom iste bojne. Početne snage neprijatelja, osim pušaka, imale su 9 puškomitraljeza, 6 automata i minobacača. Pojačavanjem uporišta naoružanje je više nego udvostručeno. Od utvrđenja neprijatelj je imao rovove oko sela, ojačane bodljikavim žičanim preprekama, mjestimično minirane, i 6 drvenozemljanih bunkera oko željezničke stanice i crkve u sredini sela.

Za napad na Mošćenicu štab 7. divizije izdao je zapovijest 3. decembra. Prema zapovijesti napad je trebalo da izvede 2. banijska brigada, uz osiguranje 1. banijske brigade od Petrinje, 4 banijske brigade od Siska, 3. banijske brigade od Sunje i Partizanskog odreda Banije (sa jednim bataljonom od Kostajnice, i drugim u pravcu Petrinja - Gora).

Za planiranu akciju 2. brigada je ojačana vodom protivkolskih topova i vodom inžinjerijske čete.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ Arhiv VII, reg. br. 12/5, kut. 813, Arhiv IHRPH, Zagreb, fond NOVJ – neregistrovano.

⁴⁵¹ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 36, str. 23.

Razvodenje jedinica nije izvršeno neopaženo. Neprijatelj je očekivao napad, pa je ojačao posadu. Jedinicama 2. brigade uspjelo je da na nekim pravcima neopaženo priđu na blisko odstojanje. U prvom naletu 4. bataljon je iz pravca sela Praćno uspio savladati prepreku od bodljikave žive i prići u selo. Neprijatelj se ogorčeno branio, ali je pod jakim pritiskom napustio spoljnju odbranu i željezničku stanicu i pod borbom se povukao prema crkvi, odakle je i dalje davao jak otpor. Prvi bataljon, koji je napadao s južne strane, nije uspio savladati prepreku od žice i probiti se u selo, što je omogućilo neprijatelju oko crkve da se sredi i još jače odupre. Tada štab divizije donosi odluku da 1. bataljon vrši pritisak prema crkvi, a bataljon iz rezerve da ubaci u selo pravcem od Praćna gdje je neprijateljski otpor bio savladan.

U vrijeme napada na Mošćenicu neprijatelj je jačim snagama intervenirao iz pravca Petrinje i Siska, ali je pokušaj u prvo vrijeme bio odbijen. Dok je 3. bataljon iz rezervi ubaćen u selo i vršena priprema za napad na prostoru oko crkve, neprijatelj je iz pravca Siska jačim snagama uspio probiti se u Praćno. Zašto je, u 5 časova, štab divizije donosio odluku da se odustane od napada i naredio povlačenje. Brigada se povukla na prostor sela Letovanci - Stražbenica - Blinja.⁴⁵²

Postavljeni zadaci u ovoj borbi nisu u postupnosti postignuti. Zarobljen je 1, ubijeno 30 i ranjen veći broj neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 12 pušaka sa 9.500 metaka, 14 ručnih bombi, 12 čebadi, 9 šatorskih krila i 8 pari odijela.

Gubici bataljona bili su: 8 poginulih i 30 ranjenih. Među ranjenicima bili su poručnik Đuro Radanović komandant bataljona i poručnik Nikola Nišević komandir čete. Utrošeno je 15.000 puščanih i mitraljeških metaka, 35 mina za minobacač 81 mm, 20 ručnih bombi i 30 tromblonskih bombi.⁴⁵³

U ovoj borbi dobro se držao 4. bataljon, pod komandom Ostoje Begovića. Napad je bio vojnički i politički dosta dobro pripremljen i sve su pojedinosti predviđene. Jedino se nije očekivalo pojačanje neprijatelja prije početka napada. Prvi bataljon iz južnog pravca, kada nije uspio savladati prepereku i probiti se u selo, nije dalje ni vršio pritisak, što je neprijatelju omogućilo da svu pažnju koncentriše u istočnom pravcu, prema Praćnu. Štab 2. brigade nije na vrijeme iskoristio rezervu i upad 4. bataljona u selo, tj. povlačenje neprijatelja iz dijela sela i željezničke stanice. Na drugoj strani, neprijatelj je iskoristio sve raspoloživo vrijeme da sredi borbeni poredak u sredini sela i izvrši pripremu za pojačani otpor.

Reorganizacija 7. divizije

Imajući u vidu mogućnost skorog oslobođenja zemlje, Glavni štab NOV i PO Hrvatske izdao je još 11. septembra uputstvo za djelovanje

⁴⁵² Isto, str. 261.

⁴⁵³ Isto.

prilikom ulaska u oslobođene gradove i mjesta.⁴⁵⁴ Pored toga, vršene su i druge pripreme jedinica za završne operacije. Divizije NOVJ već su prelazile na trojnu formaciju partizanskih brigada i jačale odgovarajuće specijalne jedinice za podršku. U 7. banijskoj diviziji pristupljeno je formiranju inžinjerijskog bataljona divizije i inžinjerijskih četa u brigadama. Donesena je odluka da se u 7. diviziji rasformira jedna brigada. Raspravljaljalo se o rasformiranju 4. banijske brigade, međutim, zbog njenih uspjeha i borbenog držanja u borbama u Moslavini, Slavoniji i Podravini, odustalo se po naređenju štaba 4. korpusa NOVJ rasformirana 2. brigada. Konferenciji štabova brigada u 7. diviziji prisustvovao je i politički komesar 4. korpusa, pa je vjerovatno još tada odlučeno da se ova brigada rasformira.

Na položajima kod sela Letovanci, Stražbenica, Blinja, Mečenčani i Borojevići, 6. decembra 1944, bataljoni 2. brigade ušli su u sastav ostalih brigada i jedinica pri štabu 7. divizije. Četvrta brigada preimenovana je u 2. brigadu 7. divizije.⁴⁵⁵ Posljednji sastav štaba 2. brigade bio je: komandant Janko Zebić, politički komesar Sava Matijašević, zamjenik političkog komesara Nedeljko Rađenović Nedo.

Od tada brojni naziv 2. banijske udarne brigade 7. banijske udarne divizije, sve dužnosti, obaveze i prava preuzeila je dotadašnja 4. brigada. On učestvuje u borbama u završnim operacijama Jugoslovenske armije za konačno oslobođenje zemlje od Siska, i Banije, preko Cazinske krajine, Bihaća, Like i Korduna do Ilirske Bistrice u Sloveniji. Poslije oslobođenja zemlje ona je stacionirana na granici prema Italiji i dosljedno nastavlja tradicije svoje, 8. i 2. banijske udarne brigade.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Zbornik NOR-a, tom V, knj. 33, str. 170, 175.

⁴⁵⁵ Zbornik *Sedma banijska divizija*, str. 675.

⁴⁵⁶ Zbornik *Cetvrta banijska brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976.

Opšti zaključak

Osma, odnosno 2. brigada 7. narodnooslobodilačke udarne divizije, kao sastavni dio NOV i POJ, pripada elitnim jedinicama. Odlikovana je ordenom Narodnog heroja Jugoslavije. Taj orden njeni borci i rukovodioci shvatili su kao najveće priznanje i počast.

Sve zadatke od formiranja 7. septembra 1942. godine u selu Obijaju kod Gline, do rasformiranja 6. decembra 1944. godine, izvršavala je samoprijegorno, disciplinirano, odgovorno, i uz najveće žrtve.

Prije formiranja 7. banijske narodnooslobodilačke udarne divizije ona učestvuje u operaciji za oslobođenje Bihaća od 2. do 4. novembra 1942. godine, gde je, prema ocjeni Koste Nada, komandanta operacije, prva izvršila svoj zadatak. Za to je, zajedno sa krajiskim partizanskim brigadama, dobila pohvalu vrhovnog komandanta NOV i POJ. Pošto je poslije četrdesetoosmočasovne borbe Bihać bio oslobođen, 8. brigada je na novom zadatku nastavila gonjenje neprijatelja pravcem Bihać - Cazin - Velika Kladuša - Cetingrad - Slunj - Karlovac i u noći 9/10. novembra 1942. na juriš zauzela Cetingrad na Kordunu.

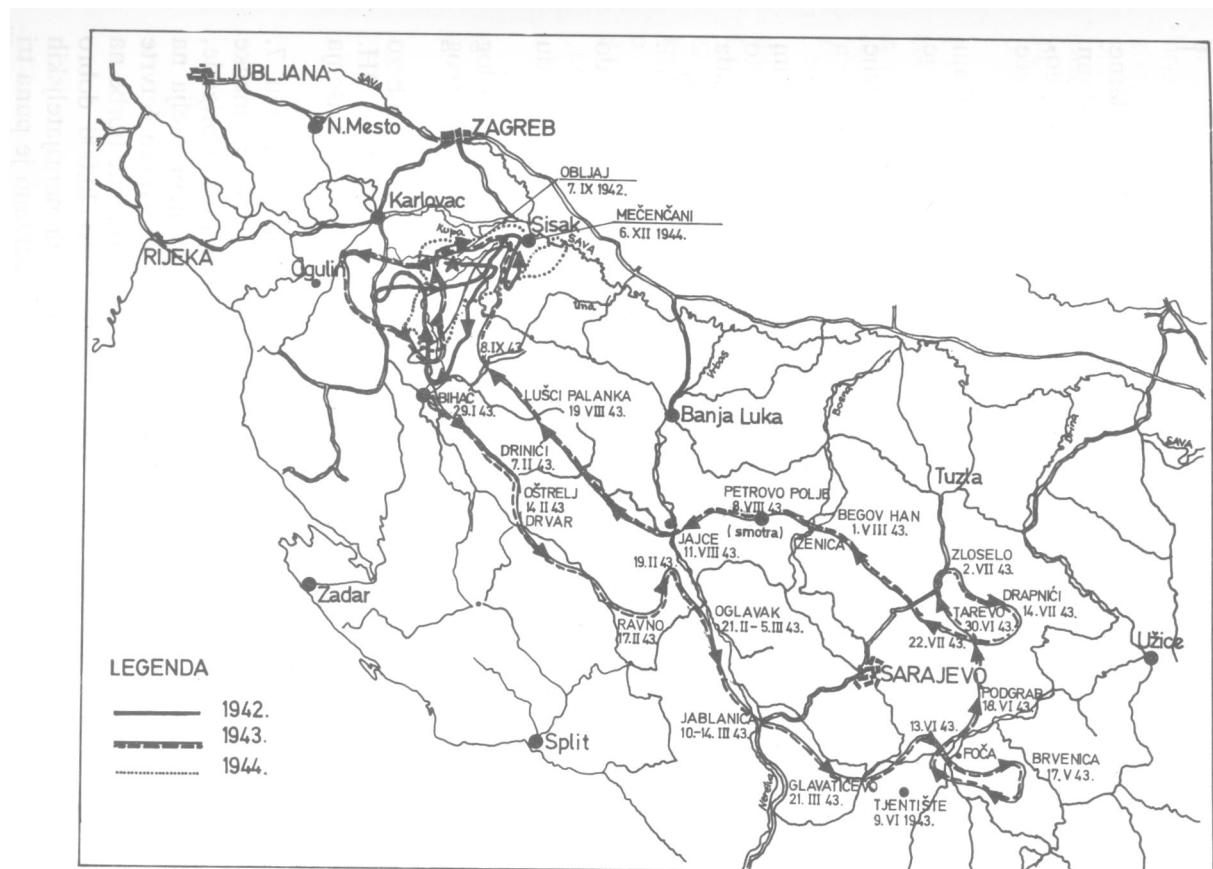
Poslije oslobođenja Cetingrada, brigada nastavlja borbeni marš do Slunja, koga u sadejstvu sa 1. udarnom brigadom Hrvatske u noći 13/14. novembra 1942. zauzima u jurišu. Imala je 92 izbačena iz stroja, a među poginulima bio je i komandant 3. bataljona Dušan Ostojić.

Učešće 8. banijske brigade u Bihaćkoj operaciji jeste častan prilog naroda Banije u stvaranju Bihaćke republike i održavanja prvog zasjedanja AVNOJ-a.

Poslije oslobođenja Slunja brigada se vraća na Baniju, gdje ubrzo ulazi u sastav novoformirane 7. NOU divizije 1. korpusa NOV i POH. U sastavu 7. divizije nastavlja ratni put, prolazeći kroz najteža iskušenja u četvrtoj i petoj ofanzivi protiv glavnih snaga NOV i POJ.

Od polovine decembra 1942. godine 8. brigada u sastavu 7. banijske divizije aktivno učestvuje u razbijanju koncentracija njemačke 369. legionarske „Teuveld“ divizije, 3. ustaško-domobranske brigade, 5. ustaške bojne 5. ustaškog zdruga i drugih jedinica neprijatelja na liniji Kostajnica - Sunja - Sisak - Petrinja - Glina. Početkom četvrte neprijateljske ofanzive, 19. i 20. januara ona vodi danonoćne borbe na Baniji protiv glavnine 369. legionarske divizije. Oko 20.000 dobro naoružanih i za zimske uslove ratovanja opremljenih neprijateljskih vojnika, pogodnim manevrom i upornom borbom zadržano je puna tri dana na sjevernim padinama Samarice.

Zbog brzog prodora njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“ pravcем Karlovac - Slunj i ugrožavanja Bihaća, 8. brigada, u sastavu

Ratni put brigade od formiranja 7. septembra 1942. do rasformiranja 6. decembra

svoje divizije, hitno prelazi na pravac Slunj - Rakovica - Bihać, gdje postiže značajne uspjehe u borbi protiv elitne njemačke divizije na obali Korane kod Izačić Grada. Takođe, omogućava manevar 7. banijske divizije da sa dvije kordunaške brigade i Partizanskim odredom Banije u borbama do rijeke Une stvori potreбno vrijeme za evakuaciju Bihaća u dubini Bosne. Ona štiti prijelaz glavnine naših snaga preko Une kod sela Pokoj 28/29. januara 1943., da bi 29. januara uveče posjela položaje Hrgar - Gorijevac u pravcu Bihać - Ripač - Vrtoče - Bosanski Petrovac. Iz rejona Hrgar - Gorijevac, po naređenju Vrhovnog štaba, upućena je na položaje južno od Bosanskog Petrovca, da na sjevernim padinama planina Oštrelj i Osječenica, na liniji Bukovača - Drinići, štiti područje Drvara gdje se povukao iz rejona Bihaća Vrhovni štab i Centralna bolnica NOV i POJ sa oko 3.000 ranjenika i bolesnika. Nakon proboga neprijatelja preko Ripačkog klanca i Gorijevca, 8. brigada iz rejona Bukovače i Drinića vraćena je na položaje Lipa - Vrtoče, gdje u borbi sa glavninom njemačke 7. SS divizije, u teškim zimskim uslovima, postiže zavidne rezultate. Neprijatelj je usporen u napredovanju prema Bosanskom Petrovcu i Drvaru, čime je omogućen manevar u pravcu Prozora i dolini Rame i Neretve, te evakuacija tada već oko 3.500 ranjenika i bolesnika Centralne bolnice NOV i POJ i centralnih ustanova NOP-a. Veliki doprinos dala je u zaštiti više od 20.000 izbjeglica sa Banije, odnosno sa Korduna, Like, Cazinske krajine, Bosanske krajine (od 60 do 100.000 ljudi, žena i djece) koji su se našli u Drvarske kotline i Glamočkom polju do Livna i Duvna.

Na planini Oštrelj, po dubokom snijegu, gladni, pohibosi i slabo odjeveni za zimu, na niskim temperaturama i do minus 25 Celzija, borci 8. banijske brigade punih šest dana i noći zatvaraju pravac Bosanski Petrovac - Oštrelj - Drvar, da bi zatim izvršili marš preko Drvara do Glamoča i preko snijegom zavejanog planinskog masiva Vitoroga, da bi se sa Krbljine morala vratiti u Glamočko polje i ponoviti prijelaz drugog dana.

Stigavši u Kupreško polje, umjesto minimalnog odmora, dobiva naređenje da odmah produži borbeni marš radi zatvaranja pravca Bugojno - Gornji Vakuf - prijevoj Makljen - Prozor - Jablanica u dolini Neretve. Na planini Raduši, sa 3. krajiškom udarnom brigadom na lijevoj obali Vrbasa, započinje najhumaniju bitku - bitku za ranjenike. Zatvara pravac preko snijegom i ledom okovane Raduše pravcem Paloč - Planinica - Mala i Velika Kobila - Oglavak - Vilića Guvno. U najtežim mogućim zimskim uslovima ratovanja njeno brojno stanje počinje naglo da se topi. Borci i starješine umiru na položajima u sniježnim zaklonoma ili kod vatri založenih u kamenjarima. Punih 14 dana i noći na planini Raduši zadržava jake djelove njemačke 717. pješadijske divizije i Borbene grupe „Fogl“, čime olakšava upornu odbranu 7. banijske udarne brigade na položajima Gornji Vakuf-Pidriš - prijevoj Makljen - Prozor - dolina rijeke Rame, a zatim od 3. do 5. marta 1943. učestvuje u poznatom protivudaru Operativne grupe

divizija na opštem pravcu Makljen - Gornji Vakuf - Bugojno. U teškim borbama na planini Raduši i u bici za ranjenike na Neretvi izgubila je više od 40% sastava sa kojima je krenula sa Banije.

U toku operativnog manevra Glavne operativne grupe divizija od Bugojna preko Neretve 8. banijska brigada izvršava specijalni, vrlo težak zadatak. Sa oko 350 zarobljenih Talijana prenosi i prevodi više od 4.000 ranjenika i bolesnika Centralne bolnice NOV i POJ preko Neretve, do sela Razići u Gornjoj Hercegovini. Na tom zadatku, uz tifusne bolesnike, čitava brigada je zaražena pjegavim i trbušnim tifusom, od koga je desetkovana u rejonu Glavatičevo - Ulog - Kalinovnik - Dobro polje. Više od 99% njenog sastava bolovalo je od pjegavog i trbušnog tifusa, dezinterije, avitaminoze. I tu je izgubila 15-20% od svoga, ionako malog brojnog stanja.

Tek što se malo oporavila od epidemije tifusa, učestvuje u bici na Drini, da bi početkom pete neprijateljske ofanzive, 17. maja 1943, posjela položaje na lijevoj obali Čehotine u Sandžaku kod Pljevalja, opet ispred 369. legionarske „Vražje“ divizije i talijanske divizije „Taurinensse“. U sastavu 7. banijske divizije vodi teške zaštitničke borbe od Čehotine do rijeke Tare, preko Durmitora do Pive. Upornom i aktivnom odbranom njeni borci omogućili su manevar Glavne operativne grupe divizija u pravcu Foče, odnosno preko platoa Vučevu i proboj neprijateljevog obruča na rijeci Sutjesci.

Pri prijelazu Sutjeske brigada je bila u prethodnici 7. banijske divizije, da bi nakon prijelaza nabujale Sutjeske ostala u zaštitnici divizije, sa više od 6000 pokretnih ranjenika i bolesnika Centralne bolnice NOV i POJ, te dječijim domom sa više od 170 djece.

Poslije proboga drugog neprijateljskog obruča na komunikaciji Foča - Kalinovik, brigada posjeda odbrambeno - zaštitničke položaje u rejonu sela Bubanj na južnim padinama Jahorine, spriječavajući neprijatelja da prijeđe u gonjenje Glavne operativne grupe divizije na sjever, preko Jahorine i Romanije, u istočnu Bosnu.

U borbama od Čehotine, preko rijeke Tare, Pive, Sutjeske, planina Zelengore i Jahorine, brigada je svedena na oko 300 boraca i starješina.

Za probaj posljednjeg neprijateljskog obruča preko komunikacija Višegrad - Sarajevo kod Pala, bila je u prethodnici 7. banijske divizije. U borbi sa jakim djelovima 369. legionarske „Vražje“ divizije kod sela i željezničke stанице Podgrab, došla je u okruženje. Uspješnim manevrom i odlučnom borbom probija se na planinu Romaniju, uz osjetne gubitke. Samo u jednoj grobnici kod Podgraba sahranjeno je 29 boraca i starješina, sa komandantom bataljona Adamom Macakanjom.

Prešavši Romaniju i planinu Milan, brigada je svedena na nešto više od 200 boraca i starješina. Njeni ukupni gubici u vrijeme četvrte i pete neprijateljske ofanzive bili su veći od 1.000 boraca i starješina. Dio boraca se tokom puta uključio u druge jedinice Glavne operativne grupe divizija, a dio neke od banijskih jedinica, u kojima pojedinci ratuju do kraja rata.

Popunivši se djelimično iz rasformirane 16. banijske brigade, ona 30. juna 1943. kod Kladnja učestvuje u ofanzivi Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba NOV i POJ u pravcu Zvornika i Tuzle, prodirući od Kladnja u pravcu rijeke Spreče kod Živinica. Učestvuje u razbijanju lokalne neprijateljske ofanzive na istočnu Bosnu, onda po odluci Vrhovnog štaba i vrhovnog komandanta u sastavu 7. divizije sa planine Milan krenula je nazad na Baniju.

Poslije prijelaza rijeke Bosne, u selu Šerići, 6. avgusta 1943. imala je u svom sastavu 233 borca i starješinu. Sa tim sastavom učestvuje na smotri 7. banijske udarne divizije, koju je vrhovni komandant izvršio 8. avgusta u Petrovom polju, u selu Čorkovići, sjeveroistočno od Travnika u centralnoj Bosni.

Vrativši se preko Une na Baniju 8. septembra 1943, brigada je popunjavana novim ljudstvom iz ustaničke Banije. Prilikom reorganizacije banijskih partizanskih snaga, 11. septembra 1943, 8. brigada je preimenovana u 2. udarnu brigadu 7. banijske udarne divizije.

Pod imenom 2. banijske udarne brigade koncem septembra i početkom oktobra 1943. učestvuje, u sastavu 7. banijske divizije, u operacijama 4. korpusa NOVJ na komunikacijama Karlovac - Ogulin, poslije kapitulacije Italije. Koncem oktobra 1943. ona broji više od 800 boraca i starješina. Vodi uspješne i žestoke borbe protiv neprijatelja u šestoj neprijateljskoj ofanzivi na Baniju decembra 1943, koja je protiv napadima banijskih brigada i partizanskog odreda Banije iz rejona Žirovca razbijena.

U 1944. godini brigada vodi nebrojene borbe protiv neprijatelja na Baniji, Cazinskoj krajini i na Kordunu. Posebno se ističe u borbama protiv neprijatelja u dijelu sedme ofanzive (operacija „Šah“) na Baniju, Cazinsku krajинu i Kordun od 22. do 29. maja 1944.

Uspješne borbe vodi i protiv neprijatelja u odbrani slobodnog područja Banije, Cazinske krajine i Korduna. U septembru 1944. učestvuje u operaciji 4. korpusa na Sunju i komunikacije Kostajnica - Sunja i Dubica - Sunja - Sisak.

Povratkom štaba 7. banijske udarne divizije sa 3. i 4. banijskom udarnom brigadom iz Podravine i Moslavine, odnosno koncem 1944. godine, 7. banijska udarna divizija prelazi na trojnu formaciju brigada. Time je 2. banijska udarna brigada 6. decembra 1944. rasformirana, a njezinim ljudstvom popunjene su ostale brigade 7. divizije i specijalne jedinice pri štabu divizije. Njezin brojni naziv i zadatke preuzeila je dotadašnja 4. banijska udarna brigada, koja vodi borbe do konačnog oslobođenja zemlje. Posljednju borbu vodi za uništenje njemačkog 97 korpusa u rejonu Ilirske Bistrice.

U redovima 8. kasnije 2. banijske udarne brigade, borili su se, žrtvovali i ginuli sinovi i kćeri ustaničke Banije, pretežno seoska omladina. Iz njezinih redova izrasli su generali poslijeratne armije: Stanko Bjelajac Čane, Rade Grmuša Rara, Milan Pavlović Mićun,

Šukrija Bijedić, Zdravko Kolar, Sava Matijašević, Stanko Kreća Ćane, Janko Bobetko, Milutin Omazić, Ignjatija Joka.

U njezinim redovima borili su se i postajali narodni heroji: Stanko Bjelajac Ćane, Rade Grmuša Rara, Stjepan Debeljak Bil, Petar Kalanja, Adam Petrović Gigac, Rade Milojević, Miloš Suzić Brko, Dragoslav Đorđević Goša.

Brigada je odlikovana Ordenom narodnog heroja Jugoslavije, Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem i Ordenom zasluge za narod sa zlatnom zvijezdom.

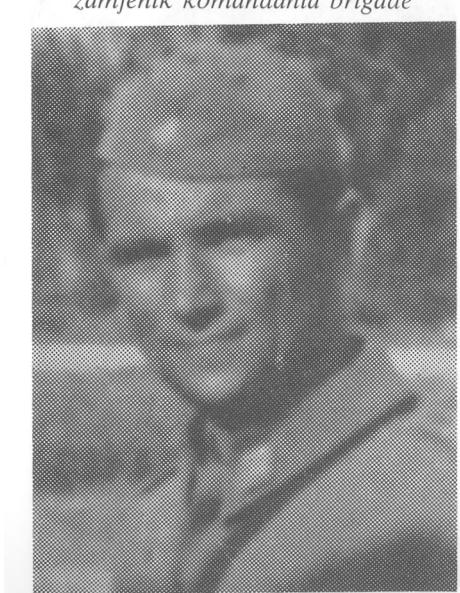
Preživjeli borci 8, odnosno 2. banijske udarne brigade, s razlogom su ponosni na ta priznanja i na svijetli borbeni put svoje brigade, dug 18 - 20.000 kilometara, većim dijelom Jugoslavije.

*Stanko Bjelajac Ćane
komandant brigade*

*Ranko Mitić
politički komesar brigade*

*Milan Pavlović Mićun
zamjenik komandanta brigade*

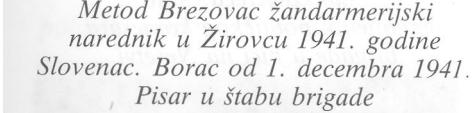
*Šukrija Bijedić
zamjenik političkog komesara brigade*

Adam Dupalo politički komesar
1, a zatim i 4. bataljona brigade
do odlaska u Okružni komitet
SKOJ-a za Baniju

Leopold Greb
komandir čete u 2. bataljonu brigade

Metod Brezovac žandarmerijski
narednik u Žirovcu 1941. godine
Slovenac. Borac od 1. decembra 1941.
Pisar u štabu brigade

Stoja Šteković Čoja
politički delegat u četi za vezu brigade

UKAZOM
PRETSEDNIKA
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA

BROJ OD 195 GODINE

ZA IZVANREDNE JUNAČKE PODVIGE U KOJIMA SU SE
ISTAKLI BORCI I RUKOVODIOCI U HEROJSKOJ
BITCI NA SUTJESCI

ODLIKOVANA JE

*Osma Narodnooslobodilačka
brigada*

ORDENOM
NARODNOG HEROJA

O ČEMU SE IZDAJE OVA POVELJA

KANCELARIJA ORDENA
U BEOGRADU, 3 jula 1958 GODINE

ŠEF KANCELARIJE ORDENA,
Mara Trinacij

Ukaz o dodeli Ordena narodnog heroja

Na osnovu Naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ o izborima Narodno Oslobođilačkih Odbora na oslobođenom teritoriju od mjeseca septembra 1942, a ovlaštenjem Žemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske, Okružni Narodno Oslobođilački Odbor Banije izdaje slijedeću:

NAREDBA O IZBORIMA ZA NARODNO OSLOBODILAČKE ODBORE na Baniji

I. Izbori za seoske, općinske i kotarske Narodno Oslobođilačke Odbore, kao i za Okružni Narodno Oslobođilački Odbor obaviti će se tokom mjeseca decembra o.g. javnim glasanjem.

II. Pravo glasa kao i pravo da budu izirani imaju sva muška i ženska lica, koja su navršila 18 godina bez razlike vjere, narodnosti i političke pripadnosti. Vojnici NOV i PO bez obzira na godine starosti i bez obzira da li se na dan izbora nalaze u svom mjestu ili na položaju imaju pravo birati i biti birani.

III. Pravo glasa nemaju ona lica koja su presudjena po vojnim i civilnim sudovima za vrijeme Narodno oslobođilačke borbe ili se ogriješila o interesu iste, kao i oni koji su sudjeni po ranijim sudovima zbog nečasnih djela.

O gubitku prava glasa donijeti će odluku sud pri Okružnom NOO-u Banije bez prava žalbe.

IV. Za pripreme kao i za pravilno sprovođenje samih izbora ZAVNOH je imenovao sljedeću izbornu komisiju:

- 1/ Mile Petrović, seljak iz Brezova Polja, predsednik Okružnog NOO-a i član bivše SDS.
- 2/ Simo Todorović, seljak iz Dragotinje, komandent banjaskog područja i član ZAVNOH-a.
- 3/ Milan Despot, radnik iz Gline, član Okružnog NOO-a.
- 4/ Jovan Borović, seljak iz Knezovljana, član ZAVNOH-a, član Glavnog Odbora bivše SDS.
- 5/ Mićan Pribićević, seljak iz Glavičana, član ZAVNOH-a i član Okružnog NOO-a, te član bivše SDS.
- 6/ Antun Štajcer, radnik iz Petrinje, član Okružnog NOO-a.

V. Okružna izborna komisija imenuje odmah kotarske izborne komisije, kotarske imenuju općinske izborne komisije, dok će povjerenike sela imenovati općinske izborne komisije.

VI. Nakon imenovanja kotarskih i općinskih izbornih komisija kao i seoskih povjerenika njihova će se imena odmah javno proglašiti.

VII. Imenovane izborne komisije kao i seoski povjerenici starati će se za sve izborne pripreme kao i za pravilan tok samih izbora.

VIII. Nakon završenih izbora u pozadini kao i na fronti izborne komisije će sakupiti sav izborni materijal i rezultat izbora javno proglašiti.

IX. Nakon proglašenja rezultata izbora novoizabrani Narodno Oslobođilački Odbori preuzeti će odmah svoju dužnost.

X. Seoski povjerenici, kao i izborne komisije imaju pravo prekinuti izbore u slučaju nepredviđenih većih nepravilnosti, dok manje nepravilnosti treba unijeti u zapismik.

XI. Za sve učinjene nepravilnosti za vrijeme izbora ima se pravo učiti žalbu na okružnu izbornu komisiju najdalje u roku od 8 dana po završetku istih.

XII. Ova Naredba stupa na snagu danom njenog proglašenja.

SURT FASIZMU - SLOBODA NARODU!

Na Baniji, 14 novembra 1943
Broj 278/43

OKRUŽNI
NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
B A N I J E

Naredba o izborima za narodnooslobodilačke odbore na Baniji
od 14. novembra 1943.

SMRT FAŠIZMU = SLOBODA NARODU

Plotuni

LIST IL BRIGADE VII. UDARNE DIVIZIJE

U saderaju:

SLAVKO BORČEVIĆ/ ŽELJA K./ JAMAL
MUKAČEVIĆ/ NIKOLA BULJAC/ STANIS
NEVAJDAN/ BRANKO SAKIĆ/ DOGDANIĆ/
SAPIJA/ MIRKO VIDRA/ MILAN BABIĆ/
BRIJEGAJAC/ LJUBIĆ/ RAIHOVIĆ/ PETAR
DJURIĆ/ GOLUB MIKSIĆ/ MARINA
KOSTIĆ/ ĐUŠAN KADIDIĆ/ MELA TATIĆ/
MIKOLO KOŠOVIĆ/ BRAKO/ UROŠ ĐEKIĆ-
ROVIĆ/ ADAM ĐUPALO/ MILICA ĐERIĆ/
NIKOLA KERIĆ/ FRANJO JURČIĆ/ MI
LAK CVJETOŠEVIĆ/ AMISA STEKOVIĆ/
BRAKO MARINIĆ/ MILO ČAR/

I2

JANUAR - FEBRUAR
1 9 4 4

GOD II

Naslovna stranica lista „Plotuni“ koji je izdavala 8. banjška brigada, odnosno
2. brigada 7. udarne divizije

Plotuni

Ljetni časopis Narodne vojske

za zadnjice
SAVA MATIJASEVIĆ / RAPA
GRMUSA / BLOBOĐAN BJKLAJAC /
DUŠO RADANOVIĆ / MEOJE MA
DJEKOVIC / SLAVO BOHOJAVIĆ /
PETO VUJČEVIĆ / LJUBICA MA
TAOVIĆ / DUSANKA / JELIMA /
EROB MILAN / STAVAN MATIJA
SEVIĆ / BUGARIĆEVO SLAVKO
KOVACAĆEVO DUSAN / MEDIC MI
KO / HEMO / CUĆO / MIMKA TATIĆ /
RION / VOJANOVIC MILAN /
POMERINA MILAN /

JULY - AUGUST

1 9 4 4

Naslovna strana lista „Plotuni“ za juli – august 1944.

Narodni heroji Jugoslavije

pripadnici 8. banijske udarne brigade

BJELAJAC STANKO ĆANE,

Rođen 21. maja 1912. godine u selu Majske Poljane, kotar Glina, službenik, Srbin. Član SKOJ-a od 1938. godine a KPJ od 1939. godine. Član kotarskog komiteta KPH Petrinja i Glina, te Okružnog komiteta KPH za Baniju. U NOB od 1941. godine, bio je organizator i komandir grupe boraca Majske Poljane - općina Glinski Trtnik 1941. godine, politički komesar Partizanskog odreda „Šamarica“ 1941. godine, politički komesar Banjiskog partizanskog bataljona, politički komesar 1. bataljona Partizanskog odreda Banije, zamjenik komandanta i komandant Partizanskog odreda Banije, komandant 8. banijske udarne brigade, načelnik štaba i komandant 7. banijske udarne divizije, zamjenik komandanta i načelnik štaba 4. korpusa NOVJ. Proglašen za narodnog heroja Jugoslavije 27. novembra - 1953.

DEBELJAK STJEPAN BIL,

Rođen 20. decembra 1908. godine u selu Ferdinandovcu, Đurđevac. Željeznički radnik. Član KPJ od 1932. godine. U NOB od 1941. Bio je član i sekretar kotarskog komiteta KPH kotara Dvor na Uni, ujedno član OK KPH za Baniju, zamjenik političkog komesara 8. banijske udarne brigade, član politodjela u 8 banijskoj udarnoj brigadi, rukovodilac politodjela u 16. banijskoj udarnoj brigadi, a zatim u 7. banijskoj udarnoj brigadi. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 27. novembra 1953. Umro je 20. novembra 1968.

ĐORĐEVIĆ DRAGOSLAV GOŠA,

Rođen 6. augusta 1919. godine u selu Baničini kod Smederevske Palanke. U KPJ i NOB od 1941. godine. U ratu je obavljao dužnosti: politički komesar Palanačke čete, zamjenik političkog komesara 1. šumadijskog odreda, zamjenik političkog komesara 2. šumadijskog bataljona 2. proleterske brigade, rukovodilac politodjela 8. i 7. banijske brigade, 3. sandžačke brigade, zamjenik političkog komesara 2. proleterske brigade, politički komesar 22. divizije i sekretar Okružnog komiteta KPJ Požarevac. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 25. novembra 1953. godine. Umro je 25. septembra 1949.

GRMUŠA RADOVAN RARA,

Rođen 22. marta 1917. godine u selu Hrvatska Bojna, kotar Glina. Zanatlija obućar - Srbin. Simpatizer KPJ od 1940, a član od početka 1942. godine. U NOB od 1941. Bio je komandir grupe Hrvatska Bojna - Obijaj 1941. godine, komandir 5. čete Banijskog partizanskog bataljona, komandir 3. čete 1. bataljona Partizanskog odreda Banije, komandanat 2. bataljona „Milos Čavić“ Partizanskog odreda Banije, zamjenik komandanta i komandanat 8. banijske udarne brigade. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 25. novembra 1953. Umro u Ljubljani 1974.

KALANJA PETAR PERO,

Rođen 15. aprila 1915. godine u selu Zakopani, kotar Dvor na Uni, sezonski radnik, Srbin. U NOB od 1941. godine, a član KPJ od početka 1942. Bio je borac, desetar, vodnik, zamjenik komandira i komandir čete, zamjenik komandanta i komandanat bataljona u 16, a zatim 7. i 8. banijskoj udarnoj brigadi, ađutant štaba 7. banijske udarne brigade „Vasilj Gaćeša“, načelnik štaba Partizanskog odreda Banije. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 23. decembra 1952.

PETROVIĆ ADAM GIGAC,

Rođen 17. aprila 1913. godine u selu Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. U NOB od 1941, a član KPJ od početka 1942. godine. Bio je, borac, desetar, vodnik voda, komandir čete, operativni oficir u štabu bataljona, komandanat 2. bataljona 8. banijske udarne brigade. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 24. decembra 1953. Umro u Glini 1984.

SUZIĆ MILOŠ BRKO,

Rođen 2. februara 1902. godine u selu Majdan, kotar Dvor na Uni, šumski radnik i predradnik, Srbin. U NOB od 14. decembra 1941. godine, a član KPJ od 1942. godine. Bio je, borac, desetar, vodnik voda, komandir čete, komandanat 1. i 2. bataljona i zamjenik komandanata 8. banijske udarne brigade, i komandanat 7. banijske udarne brigade „Vasilj Gaćeša“. Za narodnog heroja Jugoslavije proglašen je 20. decembra 1951. godine. Umro u Zagrebu 28. novembra 1945.

Pregled komandnog kadra u štabu brigade i komandama bataljona

Štab brigade

Komandanti: Stanko Bjelajac Čane, Rade Grmuša Rara, Sava Miočinović, Janko Zebić.

Komesari: Ranko Mitić, Damjan Vujnović Deni, Sukrija Bijedić, Mirko Burić, Slavko Borojević, Sava Matijašević.

Zamjenici komandanta: Milan Pavlović, Rade Grmuša Rara, Marko Milunić, Vojko Hohšteter, Miloš Suzić, Rade Milojević, Janko Zebić, Sava Miočinović.

Zamjenici komesara: Stjepan Debeljak, Sukrija Bijedić, Stanko Kreća, Milinko Marojević Čane, Milutin Omažić, Nedeljko Rađenović Nedo.

Načelnici štaba: Stevo Januz, Nikola Bjelac, Sava Miočinović, Stevo Begović.

Operativni oficiri: Vojko Hohšteter, Nikola Bjelac, Josip Kuštin Braco, Sava Miočinović.

Obavještajni oficiri: Milan Đukić, Mirko Sužnjević, Joža Kovačić, Slavko Janečković.

Intendanti brigade: Stevo Čelar, Mile Pavlica, Mile Kotaranin.

Referenti saniteta: Janko Bobetko, dr Niko Car, Rade Petek.

Sekretari SKOJ-a: Ilija Blanuša, Zdravko Kolar, Ljubica Jovičić, Ljubica Ratković Belka, Ljuban Tubić, Mile Stojaković.

Politodjel brigade

Rukovodioci: Dragoslav Đorđević, Stefan Mitrović Goša, Dobrivoje Vidić, Dušan Kostić Baja.

Članovipolitodjela: Bogdan Perović, Stjepan Debeljak Bil, Vanda Novosel, Dušan Kostić, Vera Cvetković Majer.

Prvi bataljon

Komandanti: Miloš Suzić, Stanko Nevajda Duća, Đuro Mrkšić.*

Komesari: Uroš Slijepčević, Žarko Mihajlović, Ivan Baćun, Adam Dupalo, Boro Tošović, Milan Babić, Janko Mraković, Nikola Plavljenić.

Zamjenici komandanta: Nedeljko Relić, Pero Sekulić, Milan Bašić, Branko Krnetić, Pero Svrabić, Pero Podunavac.

Zamjenici komesara: Živko Dabić, Ferid Lukačević, Milan Studen, Zivko Juzbašić, Šukrija Bijedić, Đuro Roksandić.*

Operativni oficiri: Stanko Nevajda Duća.*

* Eventualna zamjena dužnosti, redoslijed i nepotpuni podaci, nisu namjerni.

Obaveštajni oficiri: Đuro Đukić, Slobodan Bjelajac.*
Intendanti: Stanko Tintor Brko, Milan Slijepčević.*
Omladinski rukovodioci: Jovo Zubanović, Pero Medie. "

Drugi bataljon

Komandanti: Rade Grmuša Rara, Nikola Joka Mraz, Miloš Suzić, Stanko Kreća Čane, Đuro Mrkšić, Adam Petrović Gigac, Stanko Nevajda Duća, Dragan Jajić.

Komesari: Dušan Sužnjević Čiko, Živko Baltić, Miloš Peškir.
Zamjenici komandanta: Dragan Soljić, Adam Petrović Gigac, Stanko Nevajda, Petar Maljković, Pero Podunavac, Miloš Domazet.

Zamjenici komesara: Tomo Ugarković, Milutin Omazić, Miloš Peškir.*

Operativni oficiri: Nikola Joka Mraz, Pero Vukičević.*

Obaveštajni oficiri: Milan I. Cvetojević.*

Intendanti: Milan Smoljenović.*

Referenti saniteta: Đuro Meničanin, Đuro Zuber.*

Omladinski rukovodioci: Ljuban Vujičić.*

Treći bataljon

Komandanti: Dušan Ostojić, Dmitar Suzić Brajić, Petar Maljković, Adam Macakanja, Pero Vukičević, Branko Krnetić, Pero Podunavac, Rade Bomeštar.

Komesari: Milan Marković, Ignatija Joka, Uroš Slijepčević, Ivan Baćun, Janko Mraković, Nedeljko Radenović Nedo.

Zamjenici komandanta: Dmitar Suzić Brajić, Branko Krnetić, Stanko Nevajda Duća, Simo Čavić, Ljuban Madžarac, Milan Cvetojević, Nikola Kreća Rade Bomeštar.

Zamjenici komesara: Božo Haluza, Janko Mraković Jankan, Mile Peškir, Đuro Roksandić.

Operativni oficiri: Adam Petrović Gigac, Pero Podunavac.*

Obaveštajni oficiri: Ljuban Kličković.*

Četvrti bataljon (od 26. decembra 1942. godine 3. bataljon).

Komandanti: Petar Maljković

Komesari: Joka Ignatija, Mirko Sužnjević.

Zamjenici komandanta: Adam Macakanja, Branko Krnetić.

Zamjenik komesara: Božo Haluza.

Operativni oficir: Adam Petrović Gigac.

* Za ostale nema sigurnih podataka.

Četvrti bataljon
(od septembra 1943. godine)

Komandanti: Simo Čavić, Ostoja V. Begović, Adam Dupalo, Vojin Kladar,
Dragan Studen.*

Zamjenici komandanta: Stanko Nevajda Duća, Dragan Muidža.

Zemjenik komesara: Đuro Tintor Duda.

Peti bataljon
(italijanski - od novembra 1943. do 26. februara 1944. godine)

Komandanti: Nikola Kreća, Ilija Bjelajac.

Komesar: Albert I. Cabiljo.

Zamjenik komandanta: Giloramo (Talijan).

Zamjenik komesara: Branko Resanović.

Operativni oficir: Ilija Bjelajac.

Pregled palih i umrlih boraca brigade"

(7. septembar 1942 - 6. decembar 1944.)

ADZIC Dragana ILIJA, 1918, Sege-
stin, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin.
Borac od 1942. godine, poginuo 1943.
godine u bici za ranjenike na Neretvi.

AKIK Bože STOJAN, 1923, Šama-
rački Brdani, kotar Dvor, zemljorad-
nik, Srbin. Borac od 12. 9. 1942.
godine, poginuo 10. 10. 1942. godine
kraj sela Zakopa u napadu na Kordića
i Šakića Brdo.

ALBAHARI I. LELA, 15 godina sta-
ra, Sarajevo, učenica, Jevrejka. Borac
od septembra 1943. godine, poginula
1944. godine kraj Petrinje.

ANIĆ MILKA, borac od januara
1943, poginula februara 1943. na pla-
nini Raduši, tokom bitke za ranjenike
na Neretvi.

ARBUTINA Rade DMITAR, 1922,
Komora, kotar Dvor, zemljoradnik.
Srbin. Borac od 5. 5. 1942. godine,
poginuo februara 1943. na planini Ra-
duši, u toku bitke za ranjenike na
Neretvi.

Za izradu pregleda korištena je evidencija načinjena u povodu proslava godišnjica 7. banijske udarne divizije 1952. i 1972. godine u jedinicama koje nastavljaju tradiciju banijskih partizanskih brigada. Takođe, korištena je evidencija općinskih odbora SUBNOR-a i zajednice općina Sisak evidencija u Muzeju Sisak (odjel NOR-a), podaci iz Knjige „Sutjeska - dolina heroja“ autora Viktora Kučana, te svjedočenja učesnika NOR-a. Ovaj pregled poginulih i umrlih pripadnika brigade manjkav je za imena i podatke poginulih i umrlih u vremenu dok je brigada nosila naziv 2. banijska udarna brigada (septembar 1943. - decembar 1944).— Uporedivanjem pregleda sa spiskom boraca i rukovodilaca publikovanih u knjizi „Četvrta banijska brigada“ vidi se da je dio boraca bivše 8, odnosno 2. brigade, upisan u njoj. Načina da se nastali problem riješi nije bilo, osim da se ista imena ponovo upišu. Stoga, molba je da čitaoci imaju to u vidu.

ARBUTINA Sime DMITAR, 1925,
Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljorad-
nik, Srbin. Borac od 14. 5. 1942.
godine, poginuo 7. 3. 1943. tokom
prijenosa ranjenika Centralne bolnice
NOVJ preko Neretve.

ARBUTINA Stanka DUŠAN, 1923,
Veliki Gradac, kotar Glina, zemljorad-
nik, Srbin. Borac od novembra
1942, poginuo februara 1943. u bici za
ranjenike na Neretvi.

ARBUTINA Stevana IGNJATIJA,
1909, Gorička, kotar Dvor, zemljorad-
nik, Srbin, član KPJ. Borac do 1942,
vodnik voda, poginuo juna 1943. u
bici na Sutjesci.

ARBUTINA Janka ILIJA, 1906, Ve-
liki Gradac, kotar Glina, zemljorad-
nik, Srbin. Borac u 3. bataljonu od
novembra 1942. godine, poginuo maja
1943. u bici na Sutjesci

ARBUTINA Nikole ILIJA, 1910,
Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljorad-
nik, Srbin. Borac od 1942, poginuo

nuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

ARBUTINA Nikole LJUBAN, 1924, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942, poginuo na Raduši februara 1943, u bici za ranjenike na Neretvi.

ARBUTINA Petra MILAN, 1913, Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od 20. 11. 1941, vodnik voda, poginuo 17. 10. 1942. u selu Ravno Rašće kraj Gline.

ARBUTINA Milana MILOŠ, 1912, Gorička, kotar Dvor, postolar, Srbin, član KPJ. Borac od 1942, poginuo 5. 12. 1944. u napadu na selo Mošćenica kraj Siska.

ARBUTINA Rade MILOVAN, 1923, Komara, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 5. 1942, poginuo 29. 6. 1943. na Romaniji.

ARBUTINA Sime MIRKO, 1923, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 5. 1942, poginuo maja 1943. tokom pete neprijateljske ofanzive na rijeci Tari.

ARBUTINA Alekse NIKOLA, 1924, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 5. 1942, pogino 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ARBUTINA Dure SIMO ŠIMA, 1909, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

ARBUTINA Janka STANKO, 1904, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 2. 10. 1942, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

ARBUTINA Đure STEVO DRAJAR, 1907, Veliki Gradac, kotar

Glina, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od novembra 1942, politički delegat voda u 1. bataljonu, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

B

BABIĆ MILAN, 1920, Aova, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od 1941. godine, politički komesar 1. bataljona, poginuo 26. februara 1944. kod sela Veliki Šušnjar kraj Gline.

BABIĆ A. ADAM, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od 1941, poginuo februara 1943. u Bosni.

BABIĆ Đure ILIJA, 1922, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BABIĆ Milana MILKA, 1927, Drenovac, kotar Glina, domaćica, Srpska. Borac od januara 1943, poginula febraura 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BABIĆ PETAR, 1923, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942, poginuo febraura 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BADNJAK STANKO, 1923, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BAJIĆ Pavia DUŠAN, 1924, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942, član SKOJ-a, desetar u 2. bataljonu. Poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BAJIĆ Đure MILE, 1925, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1942, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BAJIĆ Marka OSTOJA, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo aprila 1943. u bici na rijeci Drini kod Kalinovika.

BAJLOVIĆ Vasilja BOGDAN, 1922, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BAJLOVIĆ Tanasije BRANKO, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

BAJLOVIĆ Stanka DUŠAN, 1922, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo januara 1943. kod sela Borojevići kotar Kostajnica.

BAJLOVIĆ Dure GLIGO, 1909, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. juna 1943. na planini Zelengori u bici na Stujesci.

BAJLOVIĆ Adama PETAR, 1909, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Pive.

BAKIĆ Nikole STEVO, 1924, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od 1941. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BAKRAČ Adama JANKO, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BAKRAČ Mirka MILAN, 1924, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 1943. kod Kostajnice.

BAKRAČ Janka MILE, 1914, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BAKRAČ Adama MILOŠ, 1925, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BAKRAČ Laze STOJAN, 1912, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BALABAN Dmitra ADAM, 1921, Bojna, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BALABAN Teodora JANKO, 1910, Zborište, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BALABAN Stanka RADE, 1923, Bojna, kotar Glina, radnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BALJAK Sime MILAN, 1916, Prevršac, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, bolničar, umro marta 1943. od tifusa kod Glavatićeva u Hercegovini.

BANDUR LJUBAN, 1923, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, pog-

nuo 2. 12. 1944. u selu Mošćenica kod Siska.

BANIĆ K. DUŠAN, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

BANIĆ ĐURO, 1923, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete, poginuo 1944. kod Sunje.

BANOVIĆ Vasilja BRANKO, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Tare.

BANOVIĆ Stanka JANKO, 1912, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. juna 1943. u bici na Sutjesci.

BANOVIĆ Đure MIHAJLO, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo aprila 1943. u toku bitke na Drini na Zelengori.

BANOVIĆ Rade OSTOJA, 1914, Gradina, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7. juna 1943. u kanjonu Pive, kod Čokove Luke, u bici na Sutjesci.

BANOVIĆ STEVO, 1915, Gradina, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. na Sutjesci.

BANJAC Petra MIRKO, 1926, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu. Poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BANJAC Miloš VASILJ, 1914, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 19. 5. 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Glavatičeva u Hercegovini.

BANJEGLAVA Adama MILOŠ, 1905, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu. Poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BAŽDAR Petra NIKOLA, 1919, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BEJIĆ Petra DUŠAN, 1924, Švraka-rica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 6. oktobra 1943. kod sela Panjani kraj Kostajnice.

BERAJA Nikole DRAGAN, 1924, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo febraura 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BERONJA Mihajla MILOVAN, 1908, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 19. januara 1943. kod sela Mlinoga kod Petrinje.

BERONJA Mihajla RADE, 1910, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine poginuo 1943. kod Petrinje.

BILA Nikole STOJAN, 1909, Veliki Gradac, kotar Glina, postolar, Srbin, član KPJ. Borac od 1942. godine, poginuo januara 1943. kod Bihaca.

BILA Janka VASILJ, 1906, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo febraura 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BIRAČ Nikole BOGDAN, 1913, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BIRAČ Damjana DUŠAN, 1917, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BIRAČ Stevana DUŠAN, 1926, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo u kanjonu Pive maja 1943. u bici na Sutjesci.

BIRAČ Stojan ĐURO, 1905, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, član KPJ. Borac od 1941. godine, politički komesar čete u 1. bataljonu, poginuo 14. juna 1943. kod sela Donji Budanj na Jahorini nakon probroja neprijateljskog obruča na cesti Foča - Kalinovik.

BIŠKUPOVIĆ Vase JOVAN, 1922, Bestrma, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BIŠKUPOVIĆ Janka MILOŠ, 1924, Bestrma, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BIŽIĆ Luke JANKO, 1914, Gornja Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin, Borac od 1942. godine, član KPJ, komandir voda, poginuo 7. juna 1943. kod Čokove Luke u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

BIŽIĆ Mile NIKOLA, 1924, Gornja Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik.

Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo prvom polovinom juna 1943. na Zelen-gori.

BIŽIĆ Nikole VASO, 1924, Gornja Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 14. juna 1943. na Jahorini.

BJELAJAC Sime MILOŠ, 1924, Majske Poljane, kotar Glina, dak učiteljske škole, Srbin. Borac od 1941. godine, politički delegat voda, poginuo 6. juna 1943. u kanjonu Pive, kod Čokove Luke, u bici na Sutjesci.

BJELAJAC SIMO, 1921, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 4. novembra 1942. u napadu na Bihać.

BJELAJAC Mile STEVAN, 1914, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo 7. marta 1943. na planini Pre nj.

BJELAJAC Đure STEVAN, 1914, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BJELANOVIĆ Nikole MILAN, 1921, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BJELANOVIĆ Stevana STANKO, 1912, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7. juna 1943. u bici na Sutjesci.

BLAGOJEVIĆ Đure JANKO, 1922, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. juna 1943. u bici na Sutjesci.

BODLOVIĆ Đure ILIJA, 1913, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 9. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BODLOVIĆ Petra ILIJA, 1912, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 9. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BODLOVIĆ Stojana MIHAJLO, 1908, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 5. 1942. godine. Član KPJ, vodnik voda, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BODLOVIĆ Stevana MILAN, 1911, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BODLOVIĆ Alekse STEVAN, 1911, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOGDANOVIĆ ĐURO, 1907, Glinški Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo koncem 1942. kod sela Brubno.

BOGOJEVIĆ Stojana BRANKO, 1915, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 9. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOGOJEVIĆ Petra ILIJA, 1903, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOGOJEVIĆ Petra MILAN, 1920, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo novembra 1943. kod sela Bođojevići kraj Kostajnice.

BOGOJEVIĆ Stojana PAVLE, 1924, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 12. 1942. godine, poginuo 7. marta 1943. kod Jablanice na rijeci Neretvi.

BOGOJEVIĆ Stojana PETAR, 1910, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 3. 5. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOGOJEVIĆ STANKO, 1921, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOJADŽIJA PETAR, 1916, Bosanska Bojna, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Jedan od organizatora grupe boraca 1941. godine kod Bosanske Bojne, komandir čete. Kažnjen smrtnom kaznom zbog samovoljnog napuštanja položaja na Neretvi i povratka sa pet boraca, nazad za Baniju.

BOMEŠTAR BRANKO, 1921, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac u 2. bataljonu od 1942. godine. Poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BOMEŠTAR Jovana PETAR, 1918, Pedalj, kotar Dvor, obućar, Srbin. Borac od 8. 8. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BOMEŠTAR Stevana DUŠAN, 1922, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BOMEŠTAR STANKO, 1924. Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

BOROJEVIĆ Stevana OSTOJA, 1915, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 5. 1942. godine, poginuo 15. 4. 1944. kod sela Donji Hrastovac kraj Sunje.

BOROJEVIĆ Miladin MILAN, 1923, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOROJEVIĆ JOVO, 1916, Borojevići, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, vodnik voda u 1. bataljonu, poginuo 5. 12. 1944. u selu Mošćenica kraj Petrinje.

BOROMISA Jovana DUŠAN, 1922, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo početkom juna 1943. na Zelengori.

BOROMISA Stevana MILE, 1922, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 6. juna 1943. u kajnonu Pive u bici na Sutjesci.

BOROMISA Pavia STEVO, 1922, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 7. juna 1943. u kajnonu Pive, kraj Čokove Luke, u bici na Sutjesci.

BOROTA Stevana MILOŠ, 1911, Čore, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin, Borac od 30. 10. 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOŽIĆ Nikole JOVAN, 1910, Udetin, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin.

Borac od 10. 11. 1941. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BOŽIĆ Miloša STANKO ĆANE, 1928, Obijaj, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od februara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu. Teško ranjen 18. juna 1943. godine u proboru preko komunikacija Sarajevo - Višegrad kod sela Podgrab. Uhvaćen od neprijatelja i strijeljan. Sahranjen je kraj Podgraba sa još 28 poginulih i strijeljanih ranjenika iz 8. brigade.

BRESLAUER PAVLE PAJO, star 25 godina, Daruvar, službenik, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine iz jevrejskog logora na otoku Rabu. Poginuo novembra 1943. kod Gline.

BREZOVAC METOD, 1900, Varaždin, žandarmerijski narednik u stanici Donji Žirovac, Slovenac od Šmarja pri Jelšah. Saradnik narodnooslobodilačkog pokreta od augusta 1941. godine. Borac od 1. 12. 1941. godine, raukovodilac kancelarije 8. brigade i 7. banijske udarne divizije. Teško ranjen na Raduši u vrijeme bitke za ranjenike na Neretvi. Sa oko 100 teških neprekretnih ranjenika zahvaćen u željezničkom tunelu kod Jablanice od vodene bujice sa Prenja utopio se u Neretvi.

BRKLJAČIĆ Luke ĐURO, 1914, Gage, kotar Dvor, zemljoradnik. Hrvat. Borac od jula 1942. godine, poginuo na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

BRKIĆ K. DUŠAN, 1913, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo aprila 1943. kod Glavatičeva u Hercegovini.

BRKOVIĆ Dušan DRAGAN, 1923, Cetingrad, kotar Slunj, zemljoradnik.

Srbin. Borac od novembra 1942. godine, pогинуо у првој половини јуна 1943. на Зеленгори.

BRKOVIĆ Dušana MILAN, 1924, Cetingrad, kotar Slunj, zemljорадник, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, pогинуо у првој половини јуна 1943. на Зеленгори.

BRKOVIĆ Petra PETAR, 1926, Cetingrad, kotar Slunj, zemljорадник, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, pогинуо маја 1943. у канjonu Таре у бици на Сутјесци.

BRUK ADOLF, star 35 година, Осијек, службеник, Јеврејин. Борак од септембра 1943. године из јеврејског логора на острву Рабу, погинуо новембра 1943. године код Глине.

BUDIĆ Đure ILIJA, 1922, Бијеле Воде, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинуо 10. 6. 1943. на Зеленгори током пробоја преко Сутјеске.

BUDUĆ STANA, 1921, Бијеле Воде, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Борак од 1942. године, погинула 18. 6. 1943. у пробоју преко комуникација Сарајево - Вишеград код села Подграб.

BULAT Nikole MILOŠ, 1926, Breštik, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак у 2. баталјону од јануара 1942. године из банијског збјега за Босну, погинуо у првој половини јуна 1943. на Зеленгори.

BULIĆ Petra MILAN, 1924, Бућаћа, kotar Slunj, zemljорадник. Srbin. Борак од јануара 1943. године из кордунашког збјега за Босну, погинуо маја 1943. у бици на Сутјесци.

BUNČIĆ Jovana ADAM, 1926, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак од 1942. године,

član SKOJ-a, погинуо у канjonу Таре 1. 6. 1943. у бици на Сутјесци.

BUNČIĆ M. DUŠAN, 1927, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljорадник. Srbin. Борак од 1942. године, погинуо фебруара 1943. на Радуши у бици за ранjenike на Неретви.

BUNČIĆ Gaje JELICA, 1924, Veliki Šušnjar, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Борак у 2. баталјону од 1942. године, члан SKOJ-a, погинула малаја 1943. у бици на Сутјесци.

BUNČIĆ Nikole MILAN, 1911, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак од 1942. године, погинуо априла 1943. код села Улог у Херцеговини.

BUNČIĆ Pavia MILAN, 1912, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак од 1941. године, члан KPJ, командир курира при штабу 8. brigade, погинуо 10. јуна 1943. у бици на Сутјесци.

BUNČIĆ Mile NIKOLA, 1927, Vlahović, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак од 1942. године, погинуо почетком јуна 1943. у бици на Шутјесци.

BUNČIĆ Gaje STEVO, 1921, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljорадник, Srbin. Борак у 2. баталјону од 1942. године, погинуо 7. јуна 1943. у канјону Пиве, код Чокове Луке, у бици на Сутјесци.

BUNČIĆ Ilije STEVO, 1919, Глиница, kotar Velika Kladuša, zemljорадник, Srbin. Борак у 2. баталјону од новембра 1943. године, погинуо 7. јуна 1942. у канјону Пиве, код Чокове Луке, у бици на Сутјесци.

C

CARIĆ ALEKSA, 1926, Горњи Жировац, kotar Dvor, zemljорадник, Srbin. Борак од 1942. године, погинуо 1943.

CARUĆ MILE, 1920, Majski Trtnik, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac 1942. godine, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad kod Slunja.

CIMEŠA DUŠAN, 1922, Dobro Selo, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo jun 1943. na Zelengori.

CIMEŠA Jove LAZO, 1910, Dobro Selo, kotar Bosnaka Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 7. juna 1943. u bici na Sutjesci.

CREVAR Dmitra ĐURO, 1919, Brnjavac, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od februara 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

CREVAR Miloša MILAN, 1927, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

CREVAR Janka MILE, 1922, Brnjevac, kotar Vrginmost, zemljoradnik. Srbin. Borac od februara 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

CREVAR Adama Pavao, 1923, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

CVIJANOVIĆ Stanka NIKOLA, 1909, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, bolničar, poginuo 14. juna 1943. na Jahorini poslije proboga neprijateljskog obruča na komunikaciji Foča - Kalinovik.

CVIJETIČANIN Milana MILE, 1924, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 6.

1942. godine. Teško ranjen 9. aprila 1944. godine. Utopio se u moru potapanjem broda na povratku sa lječenja iz Italije.

CVIJETIČANIN NIKOLA, 1923, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 1944. u napadu na selo Gora kod Petrinje.

CRLJENICA Kuzmana JOSIP, 1915, Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Boac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CRNOBRNJA Milana KATA, 1924, Šakanlige, kotar Dvor, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka, poginula 5. 12. 1944. u napadu na selo Mošćenica kod Petrinje.

CRNOBRNJA Stevana MILOŠ, 1908, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

CVETKOVIĆ Dragana STOJAN, 1920, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 3. 5. 1942. godine. Poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CVETOJEVIĆ Laze ĐURO, 1905, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CVETOJEVIĆ Mihajla MILADIN, 1920, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 11. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CVETANOVIĆ Luke DRAGAN, 1906, Gornja Oraovica, kotar Dvor,

zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 11. 1942. godine, poginuo marta 1943. na Raduši u protivudaru prema Bugojnu.

CVETANOVIĆ Petra MILE, 1907, Gornja Oraovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 11. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Oštrelju kod Bosanskog Petrovca.

CVIJIĆ Nikole JANKO, 1926, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CVIJIĆ Nikole JOVAN 1907, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

CVIJIĆ Jovana TANASIJE, 1918, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

CVIKIĆ Laze DURO, 1924, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 10. 6. 1943. u kanjonu Sutjeske u bici na Sutjesci.

C

ČAVIĆ Dure MILOŠ, 1913, Draškovač, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od decembra 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

ČELAR STEVO, 1914, Brnjeuška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, intendant brigade, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUBRILO MILOŠ, 1907, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 5. 12. 1944. u napadu na Mošćenicu kod Petrinje.

ČUČKOVIĆ ANA LIČAN, 1923, Gornje Selište, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula 24. U. 1943. u napadu na Glinu.

ČUČKOVIĆ Mile JOVAN, 1906, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac u četi za vezu od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ČUČKOVIĆ Mile LAZO, 1915. Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUČKOVIĆ Mile MIRKO, 1922, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbina, borac od 20. 9. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. Prenoseći ranjenike i bolesnike Centralne bolnice Vrhovnog štaba NOV i POJ preko improviziranog mosta preko Neretve kod Jablanice u pravcu Glavatičeva.

ČUČKOVIĆ Miloša MILENKO LIČAN, 1922, Gornje Selište, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo 18. 6. 1943. na komunikaciji Sarajevo - Višegrad kod sela Podgrab u toku probroja 8. brigade preko komunikacije.

ČUČKOVIĆ Stojana MILOŠ, 1921, Obijaj, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ČUČKOVIĆ Mile MIRKO, 1913, Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUČKOVIĆ Mile NIKOLA, 1898, Balinac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ČUČKOVIĆ Laze SAVAN, 1912, Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

ČUČKOVIĆ S. SIMO, 1921, Gornji Balinac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 1. bataljonu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUČKOVIĆ Mile MARKO, 1914, Balinac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine. Poginuo 23. januara 1943. u Balincu.

ČUČKOVIĆ Mihajla MILORAD, 1922. Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 23. novembra 1943. kod groblja sela Borojevići.

ČUČKOVIĆ S. MIRKO Štecinov, 1913, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUČKOVIĆ ŽIVKO, 1922, Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član SKOJ-a, poginuo 23. 11. 1943. u napadu na Glinu.

ČUGALJ Stevana ALEKSA, 1915, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, član KPJ, poginuo 5. novembra 1942. u napadu na Bihać.

ČUGALJ Ilije DUŠAN, 1922, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 7. 11. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUGALJ Ilije ĐURO, 1901, Vanići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUGALJ Milana ĐURO, 1913. Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 13. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUGALJ Laze ILIJA, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 2. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ČUGALJ Ilije MILAN, 1911, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 11. 1942. godine, član KPJ, poginuo 29. 6. 1943. u dolini Spreče kod Živinica, Tuzla.

ČUGALJ Petra RADE, 1923, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 23. 5. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. kod Vilića Guvna na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČUGALJ Stevana RADE, 1922, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

Ć

ČALIĆ Vojina BOGDAN, 1924, Vor-kapić Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bo-

snu, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

ČALIĆ Bože IGNJATIJA, 1915, Gorička, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČALIĆ Radovana LJUBAN, 1920, Gorička, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 11. 1942. godine, poginuo marta 1943. na Raduši tokom protivudara u pravcu Bugojna, u bici za ranjenike na Neretvi.

ČELAP Dmitra MILE, 1910, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 6. 1942. godine, poginuo 4. novembra 1943. kod sela Kukuruzari kraj Kostajnice.

ČELAP Petra STEVO, 1926, Staro Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 6. 1942. godine, poginuo 4. novembra 1943. kod sela Kukuruzari kraj Kostajnice.

ČELAP Adama STOJAN, 1924, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 10. 1942. godine, poginuo 20. 2. 1943. na Oštrelju kod Bosanskog Petrovca.

ČERAN Mojsije PERO, 1923, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

ČERAN Nikole STANKO, 1922, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. 10. 1943. kod Generalskog Stola.

ČORDAŠ Jovana RADE, 1922, Biđele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

ČORIĆ S. DRAGANA, 1911, Bijelnik, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČORIĆ Petra MILE, 1907, Glinski Trtnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 1. bataljonu, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetinograd kod Slunja.

ČORIĆ STEVAN, 1902, Bijelnik, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 1944. kod Blinje.

ČORKOVIĆ D. BRANKO, 1924, Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČORKOVIĆ Jovana DUŠAN, 1905, Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČORKOVIĆ Stevana MILAN, 1917, Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 2. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ČORKOVIĆ Jovana RADE, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. januara 1943. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ČORKOVIĆ Mihajla STANKO, 1918, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 8. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ĆORKOVIĆ Dmitra STEVAN, 1915, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. 7. 1942. godine, član KPJ, poginuo 11. 3. 1943. od avionske bombe kod Krstača na planini Prenj prilikom prenošenja ranjenika Centralne bolnice Vrhovnog štaba NOV i POJ.

ĆORKOVIĆ Adama ZORAN, 1921, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ĆUĆA Mile LJUBAN, 1924, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo početkom juna 1943. u bici na Sutjesci.

ĆULIBRK Jovana BRANKO, 1923, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 4. 10. 1943. u napadu na Zvečaj - Karlovac.

ĆULIBRK Stevana BRANKO, 1909, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine tokom pete neprijateljske ofanzive.

ĆULIBRK Marka DUŠAN, 1920, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine. Ranjen u napadu na Bihać i umro decembra 1942. godine kod svoje kuće.

ĆULIBRK Ostoje DUŠAN, 1924, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ĆULIBRK Jovana GOJKO, 1920, Glavica kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godi-

ne, poginuo 19. 1. 1943. kod sela Mlinoge kraj Petrinje.

ĆULIBRK Ostoje GOJKO, 1919, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Drine.

ĆULIBRK Jovana LJUBAN, 1923, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ĆULIBRK PREDRAG, 1916, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo početkom juna 1943. u bici na Sutjesci.

ĆULIBRK Laze RAJKO, 1910, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 19. 1. 1943. kod sela Mlinoge - Petrinja.

ĆUPOVIĆ Sime DUŠAN, 1924, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ĆUPOVIĆ Marka PAVAO, 1907, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943, u bici na Sutjesci.

ĆURČIJA Milana LJUBAN, 1919, Dvor na Uni, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 1944. kod Bosanske Otoke.

ĆURČIJA Petra STEVAN, 1926, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

D

DABIĆ Stanka MILE, 1906, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

DABIĆ Petra STEVAN, 1926, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 1944. godine kod sela Dejanovići - Petrinja.

DAJIĆ Nikole MIHAJLO, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DAKIĆ Ilije GOJKO, 1923, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, član SKOJ-a, poginuo 13. juna 1943. kod Miljevine na Jahorini

DAKIĆ Bože JANKO, 1905, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

DAKIĆ Jovana LJUBAN, 1920, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DEJANOVIĆ Laze NIKOLA, 1925, Polojski Varoš, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1941. godine, član KPJ, poginuo 13. juna 1943. kod sela Miljevine na Jahorini.

DEMIĆ Nikole PETAR, 1889, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu. Poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

DEMONJA Dure GLIGO, 1907, Vlahović, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

DEMONJA Đure JOVAN, 1914, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin, borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

DEMONJA Nikole KUZMAN, 1916, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo 7. juna 1943. u kanjonu rijeke Tare u bici na Sutjesci.

DEMONJA Đure PETAR, 1912, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

DEMONJA Jovana STEVAN, 1912, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DERETA Mihajla NIKOLA, 1925, Poloj Varoš, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od augusta 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 26. 5. 1943. kod Pljevalja u Sandžaku.

DESPOT Kate ĐURO, 1912, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 1. bataljonu, poginuo 7. 6. 1943. u bici na Sutjesci.

DEVETAK Stevana ĐURO, 1911, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 8. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DEVIĆ Rade DANICA, 1925, Primislje, kotar Slunj, domaćica, Srpskinja. Borac od augusta 1942. godine, član

SKOJ-a, pогинула маја 1943. у бици на Сутјесци.

DEVIĆ STEVO, 1924, Primišlje, котар Слunj, земљорадник, Србин. Борак од 1942. године, члан СКОЈ-а, погинуо маја 1943. у бици на Сутјесци.

DMITROVIĆ Nikole ĐURO, 1916, Пјешчаница, котар Вргинмост, земљорадник, Србин. Борак од јуна 1942. године, погинуо јуна 1943. у бици на Сутјесци.

DMITROVIĆ Petra ĐURO, 1910, Хрватска Бојна, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1941. године, члан КПЈ, погинуо јуна 1943. у бици на Сутјесци.

DMITROVIĆ Jovana JOVAN, 1915, Глињски Трнник, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1942. године, погинуо јуна 1943. у бици на Сутјесци.

DMITROVIĆ Ilije RADE, 1921, Хрватска Бојна, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1941. године, члан КПЈ, погинуо јуна 1943. у бици на Сутјесци.

DMITROVIĆ Petra SIMO, 1913, Хрватска Бојна, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1942. године, погинуо јуна 1943. убичи на Сутјесци.

DOBRIĆ Milovana ILIJA, 1921, Majdan, котар Двор, земљорадник, Србин. Борак од 12. 7. 1942. године, погинуо 5.1.1943. код Костајничког Мајура.

DOBRIĆ Dmitra JULIKA, 1922, Majdan, котар Двор, домаћица, Српкиња. Борак од 15. 11. 1942. године члан СКОЈ-а, погинула 13. 6. 1943. у Централној болници НОВ и ПОЈ на Тјентишту у канjonу Сутјеске

DOBRIĆ Nikole MILAN, 1922, Majdan, котар Двор, земљорадник, Србин. Борак од 12. 8. 1942. године, члан СКОЈ-а, погинуо 13. 6. 1943. у Централној болници НОВ и ПОЈ на Тјентишту у канjonу Сутјеске.

DOBRIĆ Nikole RADE, 1915, Majdan, котар Двор, земљорадник, Србин. Борак од 3. 12. 1942. године, погинуо 9. 12. 1942. код Петринje.

DOBRIĆ Mile STANKO, 1913, Равно Раšće, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1942. године, погинуо 26. 11. 1942. у нападу на село Матијевићи код Двора на Уни.

DOBRIĆ Stevana STANKO, 1923, Равно Раšće, котар Глина, земљорадник, Србин. Борак од 1942. године, члан СКОЈ-а, погинуо марта 1943. у бици за ранjenike на Неретви.

DOBRIĆ Milana STEVO, 1923, Дабрина, котар Глина, земљорадник. Србин. Борак од октобра 1941. године, члан КПЈ, погинуо марта 1943. у бици на Неретви.

DODOŠ Milana ILIJA, 1924, Додоши, котар Петrinja, земљорадник, Србин. Борак од октобра 1943. године, члан СКОЈ-а, погинуо маја 1944. у Петровoj Gori на Кордуну.

DODOŠ Stojana MARA, 1924, Додоши, котар Петrinja, домаћица, Српкиња. Борак од janуара 1943. године из банијског zbjega за Босну, погинула 6. 3. 1943. при пријелазу Неретве у Јабланici.

DOMAZET Mile MILOŠ, 1924, Доњи Hрастовac, котар Костајница, радник, Србин, члан КПЈ. Борак од 1941. године, замјеник команданта 2. бата-

ljona, poginuo 18. 6. 1943. kod sela Podgrab u proboru 8. brigade preko komunikacije Sarajevo - Višegrad.

DRAČA Stevana RADE, 1923, Dvor na Uni, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo septembra 1942. u napadu na selo Glinski Trtnik.

DRAKULIĆ Zorana MILE, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRAKULIĆ Mile NIKOLA, 1920, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRAKULIĆ Đure STEVAN, 1921, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRAKULIĆ Janka STEVAN, 1915, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRAŠKOVIĆ Mile ĐURO, 1905, Glinica, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

DRAŽIĆ Miloša LJUBAN, 1924, Mavšina, kotar Slunj, zeljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

DRAŽIĆ Adama PETAR, 1906, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljorad-

nik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DREKIĆ Miloša LJUBAN, 1920, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

DRLJAČA Jovana MILAN, 1925, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 11. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 29. 6. 1943. u dolini rijeke Spreče kod Živinica, Tuzla.

DRLJAČA Ostoje MILAN, 1918, Gvozdansko, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 8. 1942. godine poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRLJAČA Vasilja RADE, 1907, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo 1943. kod sela Glinski Trtnik.

DRLJAČA Jovana RADOVAN, 1918, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 4. 11. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DRLJAČA Laze SIMO, 1923, Ivanjska, kotar Bosnska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo oktobra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

DRLJAN Jovana MIHAJLO, 1917, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DROBNJAK D. DUŠAN, 1921, Gornja Mlinoga, kotar Petrinja, zemljoradnik.

radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DROBNJAK M. MILOŠ, 1921, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DUKIĆ DMITAR, 1923, Bosanaka Bojna, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać, kao borac u 3 bataljonu.

DUKIĆ HASAN, 1920, rođen u Bosni, zemljoradnik, Musliman. Borac od 1942. godine, poginuo oktobra 1944. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

Dž

DŽAIĆ Đure STANKO, 1902, Lješkovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 4. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

DŽAKULA Jovana STANKO, 1921, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, Borac od 1942. poginuo januara 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

DŽUVELEK MEHO, 1921, rođen u Bosni, zemljoradnik, Musliman, Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

Đ

ĐAKOVIĆ ĐURO, 1923, Šibine, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, ranjen 14. 10. 1942.

godine u napadu na brdo Cerik kod sela Zakope, Dvor na Uni i umro od zadobivenih rana.

ĐAKOVIĆ Đure MILOŠ, 1912, Šibine, kotare Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ĐAKOVIĆ STEVO, 1921, Šibine, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 14. 10. 1942. u napadu na brdo Cerik kod sela Zakope, Dvor na Uni.

ĐEOLOVIĆ Z. NIKOLA, 1919, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DUKIĆ Filipa JOVAN,, 1924, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo septembra 1942. kod sela Klasnić, Glina.

DUKIĆ Stanka NIKOLA, 1914, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

DUKIĆ Mirka PETAR, 1921, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ĐURASINOVIĆ Đure STANKO, 1913, Čavlovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ĐURIĆ Đure ADAM, 1914, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1944. kod sela Dodoši, Petrinja.

ĐURIĆ Adama DRAGAN, 1920, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. u rejonu Glavatićeva u Hercegovini.

ĐURIĆ Ilije DRAGAN, 1920, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

ĐURIĆ Laze DUŠAN, 1912, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7. juna 1943. godine u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

ĐURIĆ Ljubana MIHAJLO, 1924, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ĐURIĆ Petra MILE, 1909, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, poginuo 6. juna 1943. u kanjonu Pive kod Šćepan Polja u bici na Sutjesci.

ĐURIĆ Jovana MILOŠ ČIKIN, 1912, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. juna 1943. u kanjonu Pive kod Šćepan Polja u bici na Sutjesci.

ĐUSTEBEK Milana ŽIVKO, 1919, Šamarički Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. maja 1942. godine, član KPJ, poginuo 11. januara 1943. u napadu na voz kod Blinjskog Kuta, Sisak.

E

ERAK Milana MANE, 1920, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine,

član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ERKALOVIĆ Petra ALEKSANDAR, 1924, Svinica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 24. 11. 1943. u napadu na Glinu.

ERKALOVIĆ Petra Mile, 1918, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ERKALOVIĆ Jovana STEVAN, 1925, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

EREMIJA RADE, 1919, Obijaj, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

F

FINCI J. DANIJEL BRACO, star 23 godine, Sarajevo, student, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo maja 1944. na Petrovoj Gori u Kordunu.

FINCI M. ŠALOM, star 35 godina, Sarajevo, trgovac, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo iste godine kod Petrinje.

FLAJŠER IZIDOR, star 29 godina, Osijek, trgovac, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo 1944. godine kod sela Meduraće, Petrinja.

G

GAGIĆ IVAN, 1917, Šibenik, Dalmacija, zanatlija, Hrvat. Borac od

1942. godine, član KPJ, poginuo novembra 1943. kod Gline.

GAĆEŠA MILAN, 1901, Donje Selište, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici za ranjenike na Sutjesci.

GAK MILE, 1919, Aova, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. godine u selu Razici kod Glavatičeva u Hercegovini.

GAKOVIĆ TODOR, 1912, Dobro Selo, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. godine u bici na Sutjesci.

GLUMAC S. DUŠAN, 1924, Klasnić, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo oktobra 1943. kod Generalskog Stola, Karlovac.

GNJATOVIĆ Adama MILE, 1923, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GNJATOVIĆ Vuje PERO, 1922, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

GNJATOVIĆ Pere SAVO, 1922, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

GRANDIĆ Nikole BOŽO, 1922, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRANDIĆ Pavia NIKOLA, 1922, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 19. 1. 1943. kod sela Kukuruzari, Kostajnica.

GRČIĆ Dmitra ĐURO, 1923, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 8. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši, u bici za ranjenike na Neretvi.

GRČIĆ Vase JOVAN, 1917, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 8. 1942. godine, član KPJ, poginuo 4. 3. 1943. na Raduši, Vilića Guvno, u bici za ranjenike na Neretvi.

GREB Rudolfa LEOPOLD, 1914, Opsečko, općina Čelinac, Banjaluka, žandarmijski podnarednik u stanici Donji Žirovac, Ukrajinac. Saradnik narodnooslobodilačkog pokreta od augusta 1941. godine, borac od 1. 12. 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 2. bataljonu. Poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

GRIVA Jovana ILIJA, 1913, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo aprila 1943. kod Kalinovika u Hercegovini.

GRKOVIĆ Janka MILOŠ, 1912, Bačvani, kotar Bosanska Dubica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GRMUŠA Đure JOVAN, 1923, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 5. 12. 1944. u napadu na selo Mošćenica kod Petrinje.

GRMUŠA Đure VUJO, 1920, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, umro od tifusa maja 1943. u bici na Sutjesci.

GRUBIŠIĆ Koste STOJAN, 1905, Jakubovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Mile ADAM, 1914, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Ilije ĐURO, 1923, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Laze SAVO, 1905, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GRUBJEŠIĆ Nikole STANKO, 1907, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Stanka STEVAN, 1922, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Stanka TANASIJE, 1918, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

GRUBJEŠIĆ Dime TODOR, 1922, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GRUBOR Stevana MILE, 1920, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, umro od rana maja 1943. u Centralnoj bolnici NOViPOJ u bici na Sutjesci.

GRUBOR Jandrije MILOŠ, 1911, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine,

član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GRUBOROVIĆ Đure STEVO, 1913, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

GRULE VLADO, 1912, željeznički radnik u Zagrebu, Hrvat, član KPJ. Borac od 1941. godine, vodnik u 2. bataljonu. Umro maja 1943. godine u rejonu Velikog Stoca na Durmitoru od iscrpljenosti u bici na Sutjesci.

GUTMAN JOZEF, star 34 godine, Sarajevo, zanatlija, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo novembra 1943. kod Gline.

H

HOLANĐANIN (podaci nepoznati) Poginuo 17. januara 1944. godine u komori 4. bataljona pri proboru preko ceste Knezovljani - Bijelnik.

HAJDUKOVIĆ Mile PERO, 1926, Bestrma, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

HALER VASILJ, 1902, Šibine, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

HOHŠTETER VOJKO, 1913, Podgorje, kotar Zaprešić, građevinski inžinjer, Jevrej, član KPJ. Borac od 1941. godine. Operativni oficir 2. bataljona „Miloš Čavić“ Partizanskog odreda Banije, operativni oficir 8. brigade, zamjenik komandanta 1. udarne brigade Hrvatske, zamjenik komandanta 8. banijske udarne brigade, komandant 16. banijske udarne brigade, komandant 7. banijske udarne brigade

„Vasilj Gaćeša”, komandant žumbe-račko pokupskog sektora, operativni oficir 10. korpusa (zagrebačkog). Poginuo 29. marta 1944. u selu Oborovo kod Zagreba.

I

IGIĆ Damjana ĐURO, 1911, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ILBAŠIĆ Dušana PETAR, 1912, Draškovac, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 10. 3. 1942. godine, poginuo 14. 11. 1942. kod Slunja.

ILIŠEVIĆ Ilije PERO, 1908, Stabandža, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

IVAN zv. domobran (podaci nepoznati), Hrvat. Borac od oktobra 1942. godine, prešao iz domobrana, poginuo 19. 1. 1943. kod sela Dejanovići.

IVANIĆ Ž. BRANKO, 1922, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVANIĆ Adama ĐURO, 1919, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVANIĆ A. JANKO, 1908, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVANIĆ S. JANKO, 1906, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin.

Borac od 1942. godine, poginuo 10. 11. 1942. u Cetingradu, Slunj.

IVANIĆ Jovana MARIJA, 1923, Dodoši, kotar Petrinja, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

IVANIĆ Stevana STEVO, 1928, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

IVANIĆ Nikole STOJA, 1923, Dodoši, kotar Petrinja, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVANIŠEVIĆ PETAR, 1923, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVANIŠEVIĆ STEVAN, 1921, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVKOVIĆ Adama DRAGAN, 1914, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 18. 11. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 2. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

IVKOVIĆ Adama ILIJA, 1913, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 1. 1942. godine, član KPJ, poginuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać.

IVKOVIĆ Mihajla MILOŠ, 1926, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 9. 10. 1942.

godine, poginuo 14. 11. 1942. u napadu na Slunj.

IVKOVIĆ Nikole RADOVAN, 1913, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 1. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

IVATOVIĆ Sime ĐURO, 1912. Glinjski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

IVATOVIĆ Dušana STOJAN, 1921, Glinjski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

J

JAJIĆ Dragutin STEVAN, 1920. Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 2. bataljonu, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

JAKOVOVIĆ D. DRAGAN, 1917, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 1942. kod sela Čuntić, Petrinja.

JAKOVOVIĆ Pavia MILAN MIĆO, 1912, Drenova, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JAKOVOVIĆ Dragana NIKOLA, 1908, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo oktobra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

JAKOVOVIĆ Dragana VASO, 1922, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JAKŠIĆ Sime RADE, 1907, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JANIĆ Milana PETAR, 1923, Jabukovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JANUZ Stojana ALEKSA, 1912, Brubno, kotar Glina, lugar, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ D. DRAGAN, 1925, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JANUZ Đure MILAN, 1925, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ Ružice MILAN, 1917, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ Stevana MILKA, 1923, Brubno, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ Dmitra PETAR, 1920, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ STANKO, 1923, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 14. 10. 1942. u napadu na Šakića Brdo kod Zakope, Dvor na Uni.

JANUZ Bože STEVO, 1924, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Bo-

rac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ Đurđa STEVO, 1924, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZ Stevana STEVO JORGATIĆ, 1917, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, načelnik štaba 8. brigade, poginuo 14. juna 1943. kod sela Donji Budanj na Jahorini.

JANDRIĆ Petra JOVAN, 1922, Donji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, član KPJ politički komesar čete, poginuo 20. 11. 1942. kod Blinjskog Kuta, Sisak.

JANUZOVIĆ Đure LJUBAN, 1918, Grabovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JANUZOVIĆ Dmitra MILIĆ, 1908, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JANUZOVIĆ Ostoje NIKOLA, 1926, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JANJANIN Vasilja MILAN MIĆO, 1916, Gornja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 7. juna 1943. u kanjonu Pive, kod Čokove Luke, u bici na Sutjesci.

JANJATOVIĆ Glige NIKOLA, 1911, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

član KPJ, poginuo 7. juna 1943. u kanjonu Pive, kod Čokove Luke, u bici na Sutjesci.

JANJATOVIĆ Glige NIKOLA, 1911, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Tare u bici na Sutjesci.

JARIĆ DUŠAN, 1922, Klasnić, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine. Poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

JARIĆ Petra DUŠAN, 1920, Gradić, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 14. juna 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

JARIĆ Luke JOVAN, 1889, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 28. 11. 1942. kod sela Matijevići, Dvor.

JARIĆ Đure MILAN, 1923, Ćore, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJA, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JARIĆ Pavle MILE, 1906, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JARIĆ Nikole SAVAN, 1917, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

JARIĆ Glige STEVO, 1915, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JARIĆ Jovana SVETOZAR, 1925, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JARIĆ Đure VELJKO, 1924, Čore, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 1. 10. 1943. kod sela Mlinoge, Petrinja.

JEKIĆ Stevana DRAGAN, 1907, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

JEKIĆ DRAGAN, 1914, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ Jandrije DRAGUTIN, 1904, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

JEKIĆ P. ĐURO, 1919, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 23. 10. 1942. kod Gline.

JEKIĆ S. ĐURO, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ J. JOVAN, 1916, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ M. JOVAN JOVO, 1918, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ MARKO, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

JEKIĆ Mile PETAR, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JEKIĆ Stanka PETAR, 1914, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 9. 6. 1943. u rejonu Dragoš Sedla u bici na Sutjesci.

JEKIĆ Mile STOJAN, 1928, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo 4. 3. 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ VASILJ, 1900, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ Mile VASILJ, 1904, Banski Garbovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JEKIĆ Petra VASO, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JELIĆ Mile ILIJA 1923, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

JELIĆ Janka LAZO, 1908, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JELIĆ Milana RANKO, 1917, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. poginuo 1. februara 1943. u Ripačkom klancu, Bihać.

JELIĆ J. SLAVKO, 1924, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo decembra 1943. kod Donjeg Žirovca, Dvor.

JOKA Rade ADAM, 1921, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 7. 1942. godine, poginuo februara 1943. kod Bosanskog Petrovaca.

JOKA - SELANEC ANKICA, 1924, Odra, kotar Sisak, udata u selo Trgovi kod Dvora na Uni, učenica, Hrvatica. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOKA Nikole BRANKO KAVGO, 1910, Trgovi, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 27. 12. 1941. godine, član KPJ, komandir čete, teško ranjen 3. 1. 1943. kod Sunje i umro od rana kod kuće.

JOKA Mile DUŠAN, 1911, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 4. 10. 1942. godine, poginuo 5. 1. 1943. kod Blinjskog Kuta, Sisak.

JOKA Petra DUŠAN, 1904, Trgovi, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 19. 11. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOKA Petra JOVAN, 1899, Trgovi, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Bo-

rac od 10. 9. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOKA Ostoja MILADIN, 1920, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 11. 1941. godine, član KPJ, politički delegat, poginuo 8. 2. 1943. kod Bosanskog Petrovca.

JOKA Milovana MILOŠ, 1912, Šegeštin, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOKA Petra NIKOLA, 1922, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 10. 1942. godine, poginuo 12. decembra 1942. u Šamarici kod sela Begovići.

JOKA Ostoje RADE, 1923, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 7. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOKA Đure Svetozar, 1921, Kosna, kotar Dvor, radnik, Srbin. Borac od 1. 11. 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

JOVIČIĆ Milana SRETKO, 1923, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 1944. kod sela Gora, Petrinja.

JOVIĆ Mihajla MILAN, 1913, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JOVIĆ Petra NIKOLA, 1916, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, bolničar, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JOVIĆIĆ ANA, 1925, Banski Grabovac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOVIĆIĆ S. DUŠAN, 1906, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOVIĆIĆ Vase DUŠAN, 1921, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JOVIĆIĆ ILIJA, 1903, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOVIĆIĆ S. PERO, 1913, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JOVIĆIĆ Vase RANKA, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, poginula 7. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

JOVIĆIĆ Pere STOJAN, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

JUGOVIĆ Dragana DUŠAN, 1925, Togulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 3. 12. 1942. godine, poginuo 6. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

JUGOVIĆ Ljubana DUŠAN, 1920, Vanići, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, komandir čete, poginuo 24. 11. 1943. u napadu na Glinu.

JUGOVIĆ Adama DURO, 1917, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JURJEVIĆ Eduarda SLAVKO, 1923, kotar Koprivnica, živio u Dvoru na Uni, đak. Hrvat. Borac od 1. 12. 1941. godine, član KPJ, politički komesar čete, poginuo septembra 1943. u selu Ravno Rašće, Glina.

JURJEVIĆ Dure TODOR, 1907, Buhača, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

JUŠIĆ Huseina HASAN, 1895, Todo-rovo, kotar Velika Kladuša, radnik, Musliman. Borac od 1942. godine, bolničar, poginuo 1. 6. 1943. kod Rudina na planini Pivi u bici na Sutjesci.

K

KABILJO I. ALBERT, star 27 godina, Sarajevo, trgovac, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, politički komesar 5-tog talijanskog bataljona, poginuo februara 1945. kod Male Kladuše od muslimanskog „Zelenog kada“ kao oficir Komande vojnog područja Bihać.

KAČAR D. JANKO, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KAČAR V. PETAR, 1919, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KAČAR M. STANKO, 1907, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KAČAR Nikole STANKO, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KECMAN Spasoja GOJKO, 1923, Bihać, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KARAJICA MILOŠ, 1920, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Glavatičeva u Hercegovini.

KARAJICA PERO, 1921, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod sela Ulog u Hercegovini.

KEIĆ Jovana MILAN, 1913, Kuljani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KEKUŠ S. NIKOLA, 1924, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KELEBUDA Radovan DUŠAN, 1912, Gorička, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 16. 3. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KELEUVA Stanka ĐURO, 1926, Brstik, kotar Glina, zemljoradnik,

Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo 13. 6. 1943. na Tjentištu u bici na Sutjesci.

KEPČIJA Stojana BRANKO, 1920, Kepčije, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KEPČIJA Miloša ĐURO, 1924, Kepčije, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 18. 6. 1943. kod sela Podgrab u proboru 8. brigade preko komunikacija Sarajevo - Višegrad.

KEPČIJA Đure NIKOLA, 1924, Kepčije, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo septembra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

KERKEZ Đure BOGDAN, 1914, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KIUK Đure ADAM, 1906, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 11. 1941. godine, član KPJ, poginuo 10. 10. 1942. kod sela Blinja, Petrinja.

KUIK Đure PETAR, 1916, Šamarički Brđani, kotar Dvor, Zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 6. 1942. godine, poginuo 22. 11. 1942. u selu majske Trtnik, Glina.

KLOBUČAR Steve NIKOLA, 1925, Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Hrvat. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Stujesci.

KLJAIĆ Milana ĐURO, 1924, Gornji Klasnić, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo aprila 1944. kod Divuše, Dvor na Uni.

KNEŽEVIC Adama MATUA, 1914. Šakanlige, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 7. 1. 1943. godine, poginuo marta 1943. kod Glavatićeva u Hercegovini.

KNOL KURT, star 33 godine, Zagreb, službenik, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo 1944. kod sela Donji Žirovac, Dvor na Uni.

KOKIĆ Dmitra SAVO, 19124, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJA-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KOLJAJA Josipa LJUBAN, 1919, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 6. 1942. godine, poginuo 14. 10. 1942. u napadu na Kordića Brdo kod Dvora na Uni.

KOMADINA Stojana NIKOLA NI-NA, 1925, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KORAĆ Pere ĐURO, 1912, Brnjeuška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KORDIĆ DANICA, 1922, Komogovina, kotar Kostajnica, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginula 17. 6. 1944. kod sela Gradusa, Sunja.

KORIZMA Nikole PERO, 1915, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 9. 6. 1943. u bici na Sutjesci.

KOTARANIN Đure NIKOLA, 1918, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KOTARANIN Petra NIKOLA, 1903, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin, Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KOTUR Mihajla VELJKO, Veljun, kotar Slunj, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

KOVAČ BRANKO, puškomitrjazac, Hrvat, poginuo 24. 11. 1943. u napadu na Glinu.

KOVAČEVIĆ Stojana ALEKSA, 1920, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 5. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 7. 11. 1942. kod Cetingrada, Slunji.

KOVAČEVIĆ Petra DRAGAN, 1911, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 7. 7. 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 5.12.1942. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

KOVAČEVIĆ Milana DUŠAN, 1912, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 8. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KOVAČEVIĆ ĐURAN, 1920, Lovča, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

KOVAČEVIĆ - VESELINOVIĆ Nikole GOJKO, 1919, Sanski Most, trgovački pomoćnik u Rujevcu, kotar Dvor, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KOVAČEVIĆ RAJKO, borac, poginuo februara 1943. godine na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KOVLJENIĆ DMITAR, 1922, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

KRALJ Petra SIMO, 1896, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. godine na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRESOJA Sime SIMO, 1921, Šiljakovača, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

KRIVOŠIJA Alekse LJUBAN, 1925, Hrvatska Bojna, kotar Glina, trgovac, naučnik (šegrt) u Glini, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRIVOŠIJA Save LJUBAN, 1922, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

KRKOVIC Dmitra DRAGAN, 1911, Čavlovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRKOVIC Stojana MILAN, 1924, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

KRKOVIC Stojana PETAR, 1915, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNETIĆ Đure MLADEN, 1912, Dobro Selo, kotar Bosanaka Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAJA Đure DUŠAN, 1924, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRNJAJA Rade ĐURO, 1920, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAJA Damjana MILKA, 1925, Buzeta, kotar Glina, domaćica, Srpski-nja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAJA Rade VUJO, 1921, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAJIĆ Jove DUŠAN, 1921, Kepčije, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 7. 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRNJAJIĆ ĐURO, 1918, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRNJAJIĆ Dragana JOSIP, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. na Želengori u bici na Sutjesci.

KRNJAJIĆ Milana JOVAN, 1925, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRNJAJIĆ Jovana LJUBAN, 1919, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 10. 8. 1942. godine, teško ranjen umro 18. 12. 1942. u partizanskoj bolnici kod sela Majdan, Dvor.

KRNJAIĆ Rade OSTOJA, 1913, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAIĆ Todora OSTOJA, 1909, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 12. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAIĆ Jovana PETAR, 1921, Kepčije, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KRNJAIĆ Dmitra RADE, 1912, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 6. 11. 191. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 28. 6. 1943. kod Kladnja.

KRNJAIĆ RISTO, 1910, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KRNJAIĆ Todora STEVO, 1923, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine u bici na Sutjesci.

KRNJETA Janka NIKOLA, 1910, Buhača, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo maja 1943. u borbi na Drini.

KRSTINIĆ Jandrije JOVAN, 1919, Pedalj, kotar DVOR, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 6. 1942. godine, poginuo juna 1943. u kanjonu Sutjeske u bici na Sutjesci.

KRSTINIĆ Bože RADOVAN, 1907, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. godine na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KUKA Vuje DRAGICA, 1922, Bijele Vode, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka, poginula 13. juna 1943. na Tjentištu u kanjonu Sutjeske, kao bolničarka u Centralnoj bolnici NOV i POJ u bici na Sutjesci.

KUKULEČA Viktora JANKO, 1920, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KUKOLEČA Petra LJUBAN, 1923, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KULOVIĆ Mile JANKO, 1917, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KULOVIĆ Save MILOŠ, 1927, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

KULOVIĆ Marka TANASIJA, 1912, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjanskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

L

LATAS MIRA, rođena 1922. godine. Borac od 1942. član KPJ, poginula

februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

LAVRNJA Mile JANKO, 1920, Pašin Potok, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1942. godine, član KPJ, poginuo 13. 6. 1943. kod sela Rataj u proboru preko komunikacije Foča - Kalinovik u bici na Sutjesci.

LAZIĆ Đure DAMJAN, 1914, Bestrma, kotar Petrinja, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 1. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

LAZIĆ Dike NIKOLA, 1924, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

LAZIĆ Janka STANKO, 1909, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

LIČINA Đure DRAGAN, 1924, Brubno, kotar Glina, đak, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda u 1. bataljonu, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

LIČINA Bože LJUBAN, 1926, Čavlovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

LIČINA Pantelije VELJKO, 1923, Mali Gradac, kotar Glina, đak, Srbin. Borac od 1941. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

LIŠEVIĆ Ilije PERO, 1908, Stabdža, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

LIVUN Stojana JOVAN, 1926, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Tare u bici na Sutjesci.

LIVUN Ilije PAVAO, 1903, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, umro od tifusa aprila 1943. kod Glavatićeva u Hercegovini.

LOVRIĆ Milovoja BRANKO, 1921, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. u kanjonu Neretve kod Jablanice.

LOVRIĆ Marka MIHAJLO, 1922, Baštra, kotar Bosanske Krupe, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo oktobra 1943. u selu Glavica za vrijeme otsustva.

LOVRIĆ PERO, 1913, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir 1. čete 1. bataljona, poginuo 26. 2. 1944. kod sela Dodoši, Petrinja, u 7. banjaskoj udarnoj brigadi „Vasilj Gaćeša".

LUKAČ M. KOŠTA, 1911, kotar Gličina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo oktobra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

LUKAČ Pere LAZO, 1904, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz zbjega za Bosnu, poginuo 24. februara 1944. kod sela Luščani, Petrinja.

LUKAČ M. ŽIVKO, 1924, Dabrina, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjaskog zbjega za Bosnu, poginuo decembra 1943. kod sela Klasnića, Gline.

LUKAČEVIĆ Gojka BRANKO, 1925, Dodoši, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

LUKAČEVIĆ FERID, 1916, Bosanski Novi, radnik, Musliman. Borac od 1941. godine, član KPJ, zamjenik političkog komesara 1. bataljona, poginuo 27. 11. 1942. u napadu na selo Matijeviće kod Dvora na Uni.

Lj

LJUBIČIĆ Rade PERO, 1920, Dvor na Uni, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin, borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

LJUBIČIĆ Laze STEVAN, 1924, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 6. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 16. 8. 1943. u Bosanskoj krajini u povratku brigade iz Sandžaka i Crne Gore za Baniju.

LJUBIŠIĆ STOJAN, 1921, Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. 10. 1942. u napadu na Ravno Rašće, Glinu.

M

MACAKANJA Stevana ADAM, 1916, Šašava, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandant 3. bataljona, poginuo 18. 6. 1943. kod sela Podgrab u proboju brigade preko komunikacije Sarajevo - Višegrad.

MACAKANJA Damjana MARIJA, 1923, Šibine, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član

SKOJ-a, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

MACAKANJA Rade MILE, 1917, Šašava, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo decembra 1942. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

MACAKANJA PETAR, 1919, Šašava, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, oficir u štabu brigade, poginuo 4. 11. 1944. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

MACUT Mile VELJKO, 1922, Pješčanica, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1941. godine član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MADŽARAC Stevana DUŠAN, 1923, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MADŽARAC STANKO, 1910, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MAĐAR LJUBICA, 1923, Letovanići, kotar Petrinja, domaćica, Srpskinja, borac od 1942. godine, poginula augusta 1943. kod sela Gradina na Manjači.

MALBAŠA Marka LJUBAN, 1918, Staro Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 5. 1942. godine, poginuo 12. 12. 1943. kod Dvora na Uni.

MALBAŠIĆ Damjana JOVAN, 1922, Mračaj, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943.

na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MALJKOVIĆ Laze ILIJA, 1921, Gornja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1942. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ M. DRAGAN, 1923, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943 na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ Petra ĐURO, Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARIČIĆ S. ĐURO, 1904, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ Laze GLINO, 1906, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ M. MILAN, 1927, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ P. MILAN, 1920, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ S. MILAN, 1926, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIČIĆ Stojana SLAVKO, 1920, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARIČIĆ S. STEVAN, 1908, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo januara 1943. kod sela Veliki Šušnjar.

MARIČIĆ Jovana ŽIVKO, 1927, Drenovac, kotar Glina, đak, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARIĆ Mile ADAM, 1926, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. iz banjiskog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginuo 1944. godine kod sela Kukuruzari, Kostajnica.

MARIĆ Mile EVICA, 1921, Veliki Gradac, kotar Glina, domaćica, Srpinka. Borac od oktobra 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARIĆ Milana MILE, 1919, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo januara 1943. kod Bihaća.

MARJANOVIĆ Mile LJUBOMIR, 1927, Maljevac, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARJANOVIĆ Jovana MILOVAN, 1910, Maljevac, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MARJANOVIĆ Mile NIKOLA, 1919, Tremušnjak, kotar Petrinja,

zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARJANOVIĆ Stanka RANKO, 1927, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARJANOVIĆ Đure STANKO, 1907, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARTIĆ Dušana STEVO, 1921, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MARTIĆ Vuje DUŠAN, 1920, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Nikole MILE, 1926, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo novembra 1944. kod Komareva, Sisak.

MARTINOVIĆ Stevana MILE, 1925, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Steve MILE, 1925, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARTINOVIĆ Stanka NIKOLA, 1908, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7.6. 1943. u kanjonu

Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Stanka NIKOLA, 1916, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARTINOVIĆ Mile PETAR, 1905, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Jovana SIMO, 1913, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 12. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Mile SIMO, 1921, Drenovac, kotar Glina, dak, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 10. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Stojana STEVO, 1924, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Milana BRANKO, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo marta 1943. kod Jabilice u bici za ranjenike na Neretvi.

MARTINOVIĆ Janka DRAGAN, 1923, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci kao borac 7. banijske brigade.

MARTINOVIĆ Petra DRAGAN, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik,

radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Ilije ĐURO, 1903, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

MARTINOVIĆ S. JANKO, 1924, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 17. maja 1943. na rijeci Čehotini kod Pljevlja u Sandžaku u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Jovana JOCO, 1910, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 1. 6. 1943. u kanjonu Tare u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Jandrije MILE, 1921, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MARTINOVIĆ Milana MILE, 1928, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo augusta 1944. kod Starog Šećela, Sunja.

MARTINOVIĆ Petra STOJAN, 1912, Veliki Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od novembra 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MARUŠIĆ Luke LUKA, 1920, Šamačka Draga, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MARUŠIĆ Nikole PETAR, 1920, Šamački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

radnik, Srbin. Borac od 12. 10. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MASLOVARA BOŽO, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MASLOVARA PETAR, 1923, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo augusta 1943. kod sela Rudice, Bosanski Novi

MATIJAŠEVIĆ DANICA, 1923, Brnjeuška, kotar Glina, domaćica, Srpkinja. Borac od 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda u 1. bataljonu, poginula 26. 2. 1944. kod sela Doboši, Petrinja.

MATIJAŠEVIĆ Stanka NIKOLA, 1927, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MAZINJANIN Sofijana MILAN MIĆO, 1899, Maljevac, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ od septembra 1938, poginuo 17. 5. 1943. na rijeci Čehotini kod Pljevalja u Sandžaku.

MAZINJANIN Mile MILOŠ, 1920, Begovo Brdo, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od oktobra 1941. godine, član KPJ, poginuo 11.6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MEĆAVA Dmitra ALEKSA, 1918, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 29. 11. 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

MEĆAVA Dmitra MIRKO, 1925, Komora, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 29. 11. 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MEDIĆ Jovana ĐURO, 1922, Gradina, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MEDIĆ STOJA, 1923, Gradina, kotar Bosanska Krupa, domaćica, Srpskina. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MEDVED Jandre JOSIP, 1914, Donje Selište, kotar Glina, radnik, Hrvat. Borac od 1941. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MENIĆANIN Đure DRAGAN, 1923, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 8. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 5. januara 1943. kod Sunje.

MENIĆANIN Ostoje ĐURO, 1920, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 9. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MENIĆANIN Petra ĐURO, 1920, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od oktobra 1942. godine, član SKOJ-a, vodnik voda u 2. bataljonusu, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi, na dužnosti u štabu 7. banijske udarne divizije.

MENIĆANIN Tome ILIJA, 1907, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 10. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenice na Neretvi.

MENIĆANIN Dmitra MILAN MIŠO, 1904, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MENIĆANIN Miloša MILAN, 1908, Grabovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MENIĆANIN Pavia MILAN, 1919, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MENIĆANIN Vasilja MIRKO, 1900, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 8. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MENIĆANIN Sime NIKOLA, 1922, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 9. 1942. godine, teško ranjen 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad kod Slunja i umro od rana 29. 1. 1943.

MENIĆANIN Đure PAVLE, 1920, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. 6. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MENIĆANIN Stojše RADE, 1924, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

METIKOŠ Petra DRAGAN, 1924, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 1944. kod sela Gvozdansko, Dvor na Uni.

METIKOŠ Stanka ĐURO, 1925, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član SKOJ-a, poginuo decembra 1942. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

METIKOŠ Isaila MILE, 1900, Dvor na Uni, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

METIKOŠ Jovana STANKO, 1902, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

METIKOŠ Petra STEVO, 1924, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

METIKOŠ Nikole STOJAN, 1901, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 1944. godine kod Gline.

METIKOŠ Petra ŽIVKO, 1920, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MICIĆ Stevana ĐURO, 1926, Majski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MICIĆ Đure STEVO, 1923, Majski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MIHAJLOVIĆ Milana ŽARKO, 1918, Donji Hrastovac, kotar Kostajnica, student, Srbin, član KPJ. Borac od 1941. godine, politički komesar 1. bataljona. Teško ranjen 17. 12. 1942. godine u napadu na Volinju, zarobljen 11. juna 1943. godine u Centralnoj bolnici NOV i POJ na Tjentištu u bici na Sutjesci, te ubijen u logoru Sajmište, Zemun.

MIKULIĆ Sime ĐURO, 1924, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MIKULIĆ Ilije MILAN, 1926, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MIKULIĆ Ilije PERO, 1920, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MIKULIĆ Miloša STEVAN, 1922, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILAŠINOVIC JOVAN, 1912, Glinški Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILAŠINOVIC Jovana MIRKO, 1922, Dabrina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 1943. godine u bici na Sutjesci.

MILIĆ Dragana MILAN, 1923, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 21. 9. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILIĆ Dušana OSTOJA, 1923, Javničica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILINKOVIĆ Stojše DMITAR, 1923, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 28. 6. 1942. godine, poginuo 4. 2. 1943. kod Bosanskog Petrovca.

MILINKOVIĆ Miloša GOJKO, 1920, Veliki Gradac, kotar Glina, đak, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILINKOVIĆ Petra JOVAN, 1913, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 2. 2. 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Glatovićeva u Hercegovini.

MILINKOVIĆ Stanka MILOVAN, 1909, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 10. 8. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILINKOVIĆ Ignjatije PETAR, 1920, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. godine na planini Oštrelj.

MILOŠEVIĆ Petra DUŠAN, 1920, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove luke u bici na Sutjesci.

MILOŠEVIĆ Mile LJUBAN, 1922, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILOŠEVIĆ Janka RADE, 1924, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILOŠEVIĆ STEVO, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILOŠEVIĆ ZLATAN, 1922, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILJEVIĆ Bogdana DRAGAN, 1924, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, kolar, Srbin. Borac od 15. 5. 1942. godine, član KPJ, desetar, poginuo 30. 3. 1943. kod Kalinovika u Hercegovini.

MILJEVIĆ Janka ILIJA, 1918, Dragotina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILJEVIĆ Đure RADE, 1921, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILJEVIĆ Adama STANKO, 1908, Brezovo Polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILJEVIĆ Sime STEVAN, 1924, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILJEVIĆ Jovana STOJAN, 1923, Mala Vranovina, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 7. 1942. godine, poginuo 12. 12. 1943. kod Dvora na Uni.

MILJEVIĆ Sime STOJAN, 1907, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MILJKOVIĆ Ilije MILAN MIŠO, 1919, Basara, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bo-

snu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MILJUŠ Todora STEVO, 1911, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MIOČINOVIC Stojana RADE, 1909, Miočinovići, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir 3. čete 3. bataljona, poginuo 27. 5. 1943. kod sela Brvenica na rijeci Čehotini u Sandžaku kod Pljevalja u početku pете neprijateljske ofanzive.

MIODRAG Novaka MILAN, 1915, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

MIODRAG Sime MILE, 1914, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. 10. 1942. u napadu na Cetingrad kod Slunja.

MIŠČEVIĆ Nikole PAVAO, 1912, Katinovac, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, vodnik voda, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

MIŠLJENOVIC Vase JOVAN, 1924, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MITIĆ S. DRAGAN, 1924, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo 19. 1. 1943. kod sela Mlinoge, Petrinja.

MITIĆ J. DUŠAN, 1922, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo januara 1943. kod Klasnića prilikom

provođenja zarobljenog ustaškog potpukovnika Gredelja.

MITIĆ S. ĐURO, 1911, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MITIĆ Sime MILADIN, 1922, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 9. 1942. godine, poginuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać.

MITIĆ Sime STEVO, 1926, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo 7. 2. 1943. kod sela Lipa, Bosanski Petrovac.

MOMČILOVIĆ RADE, 1912, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRAKOVIĆ Nikole BOŽO, 1913, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

MRAKOVIĆ T. ĐURICA, 1921, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo decembra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostanica.

MRAKOVIĆ Đure ĐURO, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 1. bataljonu, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Budanj na Jahorini.

MRAKOVIĆ D. ILIJA, 1914, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MRAKOVIĆ V. JANKO, 1925, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo augusta 1944. kod Sunje.

MRAKOVIĆ Milana MILE, 1922, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRAKOVIĆ D. NIKOLA, 1912, Vlahović kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MRAKOVIĆ Marka NIKOLA, 1913, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRAKOVIĆ V. NIKOLA, 1925, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. kod Vrtočja, Bosanski Petrovac.

MRAKOVIĆ Vasilja STEVAN, 1896, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MRAKOVIĆ A. STEVO, 1923, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

MRĐENOVİĆ Nikole ĐURO, 1921, Slovinci, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRĐENOVİĆ Dmitra SIMO, 1912, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

MRKIĆ Ostoje BRANKO, 1922, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz zbijega za Bosnu, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

MRKOBRADA Milivoje RADE, 1909, Žrvnica, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo 16. 5. 1943. na planini Ljubišnja.

MRKONJA Mile LJUBOMIR, 1917, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRKONJA Mile STOJAN, 1923, Hrvatska Bojna, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MRKIŠIĆ Nikole DRAGAN, Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, desetar u 2. bataljonu, poginuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać.

MRKŠIĆ Jovana LJUBAN, 1924, Kozarac, Kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

MURIĆ HASAN, 1918, Velika Kladuša, zemljoradnik, Musliman, Borac od 1942. godine, član KPJ, bolničar u sanitetu brigade, poginuo 1. 6. 1943. kod Rudine na Pivskoj planini u bici na Sutjesci.

MUSULIN DRAGAN, 1922, Draškovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 23. 10. 1942. u napadu na Glinu.

MUŽDEKA Marka DUŠAN, 1922, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik Srbin. Borac od januara 1943. godine, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

MUŽDEKA Alekse SIMO, 1924, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

N

NENADIĆ Miloša ADAM, 1921, Buinja, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 27. 12. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NEVAJDA Đure ĐURO, 1910, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NEVAJDA Luke MILE, 1909, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

NIKOLIĆ Milana STEVO, 1920, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

NIKOLIĆ Dragana VASO, 1922, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

NIŠEVIĆ Ilije BOŽO, 1921, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NIŠEVIĆ Mile BRANKO, 1920, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NIŠEVIĆ Dušana JOVAN, 1920, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NIŠEVIĆ Pavia LJUBAN, 1921, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

NIŠEVIĆ Petra LJUBAN, 1921, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NIŠEVIĆ Vasilja MILKA, 1921, Niševići, kotar Dvor, domaćica, Srpinka. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NIŠEVIĆ STOJAN, 1910, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NOVAKOVIĆ Adama JOVAN, 1906, Kraljevčani, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. na Prenju prilikom prenosa ranjenika i tifusnih bolesnika preko Neretve do Glavatičeva u Hercegovini.

NOVAKOVIĆ Ilije ILIJA, 1913, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

NOVAKOVIĆ M. MILE, 1914, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NOVAKOVIĆ Vasilja MILE, 1914, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

NOVAKOVIĆ M. SAVAN, 1916, Gornja Mlinoga, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NOVAKOVIĆ Gojka SVETOZAR, 1915, Donja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

NORVEŽANIN (podaci nepoznati), prešao u NOVJ iz njemačke 371. SS divizije decembra 1943. godine tokom šeste neprijateljske ofanzive na Baniju. Poginuo aprila 1944. u selu Javoranju kod Dvora na Uni.

NORVEŽANIN (podaci nepoznati), prešao u NOVJ iz njemačke 371. SS divizije decembra 1943. godine tokom šeste neprijateljske ofanzive na Baniju. Poginuo marta 1944. kod sela Velešnja, Kostajnica.

O

OBLAKOVIĆ Mile KUZMAN, 1913, Gornja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, zamjenik političkog komesara čete, poginuo 13. 6. 1943. kod sela Rataj prilikom proboda sa Zelengore na Jahorinu u bici na Sutjesci.

OBLAKOVIĆ Koje STANKO, 1912, Gornja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

OBRADOVIĆ Steve MILOŠ, 1926, Šaš, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OBRIBOŽIĆ Petra DUŠAN, 1925, Mračaj, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OPAČIĆ Vasilja MILE, 1912, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

OPALIĆ Petra ĐURO, 1917, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OPALIĆ Stanka PETAR, 1923, Jabukovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ORLIĆ Jovana VASO, 1924, Jabukovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OROZOVIĆ RADE, 1920, Baštra, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac 1942. godine, poginuo aprila 1943. kod sela Ulog u Hercegovini.

OSTOJIĆ Ilije ALEKSA, 1926, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 27. 1. 1943. iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo 7. 7. 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Stevana ALEKSA, 1917, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 27. 11. 1941. godine,

član KPJ, komandir čete, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OSTOJIĆ Adama BOŽO, 1923, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 19. 2. 1942. godine, poginuo jula 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Jovana DMITRA, 1925, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OSTOJIĆ Đure DUŠAN, 1920, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandant 3. bataljona, poginuo 11. 1942. u napadu na Bihać.

OSTOJIĆ Mile ILIJA, 1920, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 15. 3. 1942. godine, poginuo 10. 7. 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Dmitra JANKO, 1915, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 3. 1942. godine, poginuo 26. 7. 1943. kod Kladnja, istočna Bosna.

OSTOJIĆ Stojana JOSIP, 1910, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 9. 1942. godine, poginuo 26. 7. 1943. kod Kladnja, istočna Bosna.

OSTOJIĆ Dmitra LjUBAN 1921, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 19. 12. 1942. godine, poginuo 23. 7. 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Milana LJUBAN, 1922, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OSTOJIĆ Vasilja LJUBAN, 1924, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OSTOJIĆ Ilije MIHAJLO, 1926, Da-brina, kotar Gлина, zemljoradnik. Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OSTOJIĆ Đure MILAN, 1926, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo 4. 7. 1944. kod sela Tremušnjak, Petri-ja.

OSTOJIĆ Stojana MILAN, 1923, Bo-sanska Bojna, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OSTOJIĆ Ilije MILE, 1910, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Bo-rac od 21. 3. 1942. godine, poginuo 23. 6. 1943. na Romaniji.

OSTOJIĆ Mirka MLADEN, 1919, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Su-tjesci.

OSTOJIĆ Dušana NIKOLA, 1926, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 9. 1942. godine, poginuo 7. 2. 1943. kod sela Vrtoče, Bosanski Petrovac.

OSTOJIĆ Nikole PERO, 1923, Brub-no, kotar Gлина, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 13. 6. 1943. na Tjentištu u kanjonu Sutjeske u Centralnoj bolnici NOV i POJ.

OSTOJIĆ Ostoje PETAR, 1920, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 15. 7. 1942. godine, član KPJ, poginuo 13. 7. 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Ostoje PETAR, 1921, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

OSTOJIĆ Savana PETAR, 1915, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 27. 11. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine kod Foče.

OSTOJIĆ Adama RADE, 1921, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 21. 1. 1943. godine iz banjaskog zbjega za Bosnu, poginuo marta 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

OSTOJIĆ Petra RADE, 1922, Zborište, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OSTOJIĆ Jovana STANKO, 1917, Ostojići, Kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 3. 1942. godine, član KPJ, poginuo 13. 7. 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

OSTOJIĆ Petra STOJAN, 1921, Ostojići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 18. 2. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 7. 3. 1943. prilikom prenosa ranjenika Centralne bolnice NOV i POJ preko Neretve kod Jablanice.

OSTOJIĆ Alekse VASILJ, 1912, Brubno, kotar Glina, obućar. Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

OUKA Glige ILIJA, 1915, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 19. 12. 1941. godine, ranjen,

zarobljen od neprijatelja i strijeljan 19. 12. 1942. kod Petrinje.

P

PAJIĆ Dušana MILE, 1926, Pješčanica, kotar Vrginmost, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PAJIĆ Jove SIMO, 1913. Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PALANČANIN Pavia STANKO, 1923, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1943. godine, član SKOJ-a, poginuo 1944. godine kod sela Dolnjaci, Petrinja.

PAPRICA Dragana RADE, 1922, Grmušani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 3. 8. 1942. godine, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

PARIPOVIĆ Sime MARKO, 1889, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941, član KPJ, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

PARIPOVIĆ Kuzmana RADE, 1918, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. ubici na Sutjesci.

PAŠICA KATA, 1918, Nebljan, kotar Petrinja, domaćica, Hrvatica. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

PAUNOVIĆ Vasilja DUŠAN, 1920, Brezovo polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PAVIĆ Stanka VASO, 1923, Goranja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik,

Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginuo 8. 6. 1943. na platou Vučevu u bici na Sutjesci.

PAVLICA MILE, 1923, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PAVLICA S. NIKOLA, 1920, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PAVLICA S. PAJO, 1912, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PAVLOVIĆ Stojana PETAR, 1912, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PAVLOVIĆ Milana RANKO, 1926, Glinski Trnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1943. godine, član SKOJ-a, poginuo augusta 1944. kod sela Velešnja, Kostajnica.

PEKAČ Nikole NIKOLA, 1910, Žrvnica, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo 28. 5. 1943. kraj rijeke Čehotine u Sandžaku, Pljevlje.

PEŠUT S. MIRKO, 1925, Dabriba, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1943. godine, poginuo 1944. godine kod Glinskog Novog Sela, Glini.

PETROVIĆ Adama DMITAR, 1920, Brezovo Polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine.

poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PETROVIĆ Stojana DRAGAN, 1923, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za Ranjenike na Neretvi.

PETROVIĆ Ilije JOVAN, 1904, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PETROVIĆ Stojana NIKOLA, 1920, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PEŠKIR Đure STOJAN, 1922, Mošanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 2. 2. 1943. na Ripačkom klancu.

PINTIĆ MILOŠ, 1923, zemljoradnik Srbin. Borac u 1. bataljonu od 1942. godine, poginuo 1943. godine kod Gline.

PJEVAČ ĐURO, 1921, Brnjeuška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, vodnik voda poginuo 24. 11. 1943. u napadu na Glinu.

PLETIKOSIĆ Marka SLAVKO, 1921, Kostreši, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PODUNAVAC Đure ĐURO, 1907, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo aprila 1943. kod sela Ulog u Hercegovini.

PODUNAVAC Laze STEVAN, 1903, Veliki Šušnjari, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942.

godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POLIMAC Stanka BRANKO, 1924, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nertvi.

POLIMAC JOVAN, 1920, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POLIMAC Đure KATA KAJA, 1925, Banski Grabovac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POLIMAC Milan MIĆO, 1914, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POLIMAC Dušana MILAN, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1944. godine, poginuo 1944. godine kod sela Mala Gradusa, Sunja.

POLIMAC STEVAN, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POLIMAC S. STEVO, 1920. Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

POPOVIĆ DUŠAN, 1920, Stabandža, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 5. 11. 1942. u napadu na Bihać.

POPOVIC Dragana MILAN, 1920, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

POZNANOVIĆ Petra VOJIN, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PRERADOVIĆ Milana DRAGAN, 1926, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 9. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PRERADOVIĆ Rade ĐURO, 1923, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. 2. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRERADOVIĆ Adama MILAN, 1923, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 9. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRERADOVIĆ Rade STOJAN, 1920, Rujevac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 9. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRIGMIS MILAN, 1923, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, kurir u 1. bataljonu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PRIBIĆEVIĆ Stojana ALEKSA, 1919, Glavičani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 3. bataljonus, poginuo 18. 1. 1943. kod sela Dejanovići, Petrinja.

PRIBIĆEVIĆ Đure BOŽO, 1921, Glavičina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

PRIBIĆEVIĆ Đure MARKO MAR-KAN, 1925, Glavičani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od decem-bra 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PRIBIĆEVIĆ Milovana JANKO, 1911, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PRIBIĆEVIĆ Milana KOJO, 1920, Glavičani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

PRIBIĆEVIĆ Jovana LJUBAN, 1923, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

PRIBIĆEVIĆ Stevana NIKOLA, 1923, Glavičani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 24. 11. 1942. u Glinskom Novom Selu, Glina.

PRODANIĆ Stojana ĐURO, 1912, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRODANIĆ Dmitra ILIJA, 1904, Šibi-ne, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRODANIĆ Đure MILE, 1906, Šibi-ne, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRODANIĆ Sime MILOŠ, 1914, Bu-zeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PRODANIĆ NIKOLA, 1921, Buze-ta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

PRODANIĆ D. STEVO, 1920, Šibi-ne, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PROPATIĆ STEVAN, Banski Gra-bovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PUCAR MILAN, 1919, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PURAR Milana PERO, 1920, Gradi-na, kotar Bosanska Krupa, zemljorad-nik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PUSTINJAK Stojana MILE, 1923, Tremušnjak, kotar Petrinja, zemljorad-nik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PUSTINJAK Marka RADE, 1923, Jezero, kotar Bihać, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, desetar u 3. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

PUTNIK Josipa MILAN, 1919, Gvo-zdansko, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. godine na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

PUTNIKOVIĆ Jovana MILAN, 1919, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 2. 2. 1943. na Ripačkom klancu, Bihać.

R

RABLJENOVIC Dušana MILAN, 1923, Šakanlige, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 1. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. kod Krstača na Prenju prilikom prenošenja ranjenika Centralne bolnice NOV i POJ.

RADAKOVIĆ Laze SOKA, 1923, Koranski Lug, kotar Slunj, domaćica, Srpskinja. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginula maja 1943. u bici na Sutjesci.

RADAKOVIĆ Laze ZORKA, 1921, Koranski Lug, kotar Slunj, domaćica, Srpskinja. Borac od januara 1943. godine, iz kordunaškog zbjega za Bosnu poginula maja 1943. u bici na Sutjesci.

RADANOVIĆ Adama ANKA, 1921, Brubno, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADANOVIĆ Josipa DUŠAN, 1924, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

RADANOVIĆ Stevana DUŠAN, 1921, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADNOVIĆ Alekse ILIJA, 1925, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADANOVIĆ Mladena LJUBICA, 1923, Brubno, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADANOVIĆ Stevana MILAN, 1924, Brubno, kotar Glina, zemljorad-

nik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADETIĆ Đure MIRKO, 1922, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine. Član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADETIĆ Stanka PETAR, 1925, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADIĆ Stevana MAKSIM, Crevar-ska Strana, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od jula 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADIĆ Angela ZVONKO, 1922, Kostajnica, radnik. Hrvat. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADIVOJEVIĆ MILAN, 1919, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, komandir čete, poginuo 4. 11. 1944. u napadu na Kostajnički Majur, Kostajnica.

RADMANOVIĆ MIRKO, 1924, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADOJČIĆ Stojše MILAN, 1913, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 8. 8. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADOJČIĆ Ljubana MILOŠ, 1922, Trgovi, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADOJČIĆ Stojana NIKOLA, 1921, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 10. 10. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RADUJKOVIĆ Stevana PAVAO, 1911, Katinovac, kotar Vrginmost, zemljoradnik. Srbin. Borac od jula 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RADULović Dure MILAN MIĆO, 1925, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RAIĆ Ilije ĐURO, 1914, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. u dolini Neretve kod Jablanice.

RAILIĆ MILAN, 1918, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RAJKOVIĆ Mihajla SAVO, 1924, Lovča, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 13. 6. 1943. na Tjentištu u kanjonu Sutjeske u Centralnoj bolnici NOV i POJ.

RAJŠIĆ Milana MILE, 1921, Staro Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od septembra 1942. godine, poginuo juna 1943. godine u bici na Sutjesci.

RAŠETA Ilije MARKO, 1921, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RAŠETA Ilije RAJKO, 1918, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljorad-

nik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Glavatićeva u Hercegovini.

RAŠIĆ Zorka MIRKO, 1918, Glavica, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RATKOVIĆ Sime MIRKO, 1928, Bović, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od decembra 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

REBRAČA Adama ĐURO, 1902, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

REBRAČA Đure MILAN, 1926, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

REBRAČA Stojana MILE, 1926, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

REDLIĆ ERVIN, star 27 godina. Slavonski Brod, službenik, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo 1944. godine kod Petrinje.

RELIĆ Milana DUŠAN, 1918, Gornje Selište, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

RELIĆ Pere ĐURO, 1908, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 1944. godine kod Ličkog Petrovog Sela.

RELIĆ Milana LJUBAN, 1916, Gornje Selište, kotar Glina, zemljoradnik.

Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo 1944. godine kod sela Gvozdansko, Dvor

REPAC Milana RADE, 1919, Lika, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, zamjenik političkog komesara 1. čete 1. bataljona, pогинuo 26. 2. 1944. kod sela Dodoši, Petrinja.

RESANOVIĆ Milana STEVO, 1923, Brubno, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

RESANOVIĆ Petra STOJAN, 1921, Grmušani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 10. 1942. godine, član SKOJ-a, umro od tifusa kod Glavatićeva u Hercegovini.

RODIĆ Rade MILICA, 1923, Stabandža, kotar Velika Kladuša, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka u 2. četi 3. bataljona, pогинula 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

ROGULJA Milovan DUŠAN, 1918, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ROGULJA Stojana JANKO, 1928, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ROGULJA Dure MILAN, 1905, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 26. U. 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Stujesci.

ROGULJA Pavia MILAN, 1926, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 10. 12. 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ROGULJA Tanasije STEVO, Donja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Šutjesci.

ROGULJA Jandrije STOJŠA, 1917, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ROKNIĆ Mile PETAR, 1904, Poljan, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od decembra 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ROKSANDIĆ Kuzamana ANDA, 1923, Balinac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1941. godine, član KPJ, pогинula 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

ROKSANDIĆ Nikole DRAGAN, 1914, Šamarički Brdani, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 20. 11. 1941, član KPJ, komandir čete u 2. bataljonu, pогинuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

ROKSANDIĆ Miladina DUŠAN, 1925, Šamarački Brdani, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 6. 5. 1942. godine, član SKOJ-a, pогинuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ROKSANDIĆ Ranka LJUBICA, 1920, Majske Poljane, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka u sanitetu brigade, pогинula juna 1943. u bici na Sutjesci.

ROKSANDIĆ Laze MIHAJLO, 1908, Šamarački Brdani, kotar Dvor,

zemljoradnik, Srbin. Borac od 16. 6. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ROKSANDIĆ STOJAN, 1920, Šamački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 11. 1941. godine, član KPJ, poginuo jula 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

RUDEŽ Filipa BOŽO, 1909, Šamački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 9. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 2. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RUDEŽ Miloša PETAR, 1911, Šamarički Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 7. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda u 2. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RUDEŽ Stojana STEVAN, 1922, Šamarački Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 7. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RULA Mile PETAR, 1907, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

RULA Nikole Stanko, 1918, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

S

SALOM DANIJEL BRACO, star 22 godine, Sarajevo, trgovac, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo 1944. godine kod Sunje.

SAMAC Miloša ĐURO, 1922, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SAMAC Nikole STANKO, 1923, Brestik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maj 1943. u bici na Sutjesci.

SAMARDŽIJA Ilije OSTOJA, 1924, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. U. 1941. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SAMARDŽIJA PERO, 1920, Gorička, kotar Dvor, đak, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, zamjenik komandira četa u 3. bataljonu, poginuo 1944. godine kod Komareva, Sisak, u sastavu 4. banjiske brigade.

SANADER Jovana STANKO, 1922, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

SANKOVIĆ Mile NIKOLA, 1910, Kozaperovica, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SANTRAČ Ostoje RAJKO, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SAVIĆ Milana VASO, 1920, Ćore, kotar Dvor, đak, Srbin. Borac od augusta 1941. godine, član KPJ, politički komesar čete, poginuo 7. 10. 1943. u napadu na Zvečaj kod Karlovca.

SEKULIĆ VASILJ, 1909, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SOKOLOVIĆ Đure STEVAN, 1903, Katinovac, kotar Vrginmost, zemlj

radnik. Srbin. Borac od septembra 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SKOLARO ANTONIO, Talijan (podaci nepoznati), Mesina, Sicilija. Borac od septembra 1943. godine nakon kapitulacije fašističke Italije. Poginuo 1944. godine kod sela Donji Žirovac (Vratnik).

SIMIĆ Vuje DUŠAN, 1924, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SIMIĆ Đure NIKOLA, 1928, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, iz banjaskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SLADOVIĆ Vasilja NIKOLA, 1918, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SLADOVIĆ Savana PERO, 1910, Donje Selište, kotar Glina, službenik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički komesar čete, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SLADOVIĆ Vasilja PETAR, 1912, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SLAVNIĆ Petra MILAN, 1923, Jabukovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SLAVNIĆ Bože PERO, 1919, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SLAVUJ Stevana DRAGAN, 1924, Donji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 29. 5. 1943. na rijeci Čehotini kod Pljevalja u Sandžaku.

SLAVUJ Mijana PETAR, 1910, Gvozdansko, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 3. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SLIJEPČEVIĆ Sime DRAGAN, 1925, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SLIJEPČEVIĆ Mile LJUBAN, 1926, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjaskog zbjega za Bosnu, poginuo 1944. godine kod sela Borojevići, Kostajnica.

SLIJEPČEVIĆ Dušana NIKOLA, 1922, Roviška, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od oktobra 1942. godine, član SKOJ-a, bolničar u 1. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SVILAR SMILJA, 1926, Bačka Topola, srez Bačka Topola, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

SMOLJENOVIC JANKO, 1919, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, intendant u 2. bataljonu, poginuo 1. juna 1943. na prijelazu rijeke Pive u bici na Sutjesci.

SRBLJANIN Jove LJUBICA, 1925, Gornja Mlinoga, kotar Petrinja, domaćica, Srpskinja, borac od 1942. godine, član ŠKOJ-a, poginula februara

1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SRBLJANIN Mile MIRKO, 1926, Hrastovac, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

SRNIĆ Dragana MILOŠ, 1911, Gornja Oraovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STAMBOLIJA Vase DUŠAN, 1910, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

STAMBOLIJA Dmitra JOVAN, 1921, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nere-tvi.

STAMBOLIJA Mihajla MILAN, 1920, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 4. 3. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nere-tvi.

STAMBOLIJA Mihajla STANKO, 1913, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 8. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STANAR Dragana ALEKSA, 1902, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STANAR Jovana MOJSIJA, 1908, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik,

Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STANAR Savana PETAR, 1905, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo febraura 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STANAR Milana SAVAN, 1902, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 14. 11. 1942. u napadu na Slunj.

STANAR Ilije STEVAN, 1905, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STANIĆ Tome MILAN, 1924, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci

STANIĆ Janka MILE, 1910, Gornji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

STANISAVLJEVIĆ S. LJUBAN, 1920, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zeljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

STAMENIĆ Đure DUŠAN, 1910, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 1. 6. 1943. u kanjonu rijeke Tare u bici na Sutjesci.

STANKOVIĆ Damjana MILE, 1911, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin, borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Drine.

STANKOVIĆ S. MILAN, 1911, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинуо јуне 1943. у бици на Сутјесци.

STAPAR Luke JANKO, 1920, Gornja Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. године, члан SKOJ-a, водник вода, погинуо 10. 6. 1943. на Zelengori u bici na Sutjesci.

STILIN Ivana IVAN, 1916, Baćvani, kotar Bosanska Dubica, zemljoradnik, Hrvat. Borac od 1942. године, члан KPJ, погинуо маја 1943. у бици на Sutjesci.

STOJIĆ Mojsije JANKO, 1913, Dabrina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. године, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJIĆ Laze MILOŠ, 1919, Dabrina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. године, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJIĆ Stojana MIRKO, 1926, Dabrina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od јануара 1943. године из банијског збјега за Босну, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJAKOVIĆ Stojana DMITAR, 1912, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 11. 1942. године, члан KPJ, погинуо 3. 1. 1944. у селу Baćuga, Petrinja.

STOJKOVIĆ Vase DUŠAN, 1910, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin, борач од 1942. године, члан KPJ, погинуо фебруара 1943. на Raduši у бици за ранjenike на Neretvi.

STOJAKOVIĆ Vase ILIJA, 1914, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 10. 1942. године,

погинуо 26. 11. 1942. у нападу на село Matijevići, Dvor na Uni.

STOJAKOVIĆ S. MILE, 1908, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac од јануара 1943. године, погинуо фебруара 1943. на Raduši у бици за ранjenike на Neretvi.

STOJAKOVIĆ Stojana RADE, 1920, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac од 10. 10. 1942. године, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJAKOVIĆ Rade STEVAN, 1919, Ljubina, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac од 10. 10. 1942. године, погинуо фебруара 1943. на Raduši у бици за ранjenike на Neretvi.

STOJISAVLJEVIĆ Vojina GOJKO, 1920, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac од 1942. године, члан SKOJ-a, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJISAVLJEVIĆ Stevana LJUBAN, 1920, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac од 1942. године, погинуо јуне 1943. у бици на Sutjesci.

STOJISAVLJEVIĆ Boška RAJKO, 1924, Banjani, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik. Srbin. Borac од јануара 1943. године из збјега за Босну, члан SKOJ-a, погинуо маја 1943. у бици на Sutjesci.

STRIŽAK Janka ILIJA, 1912, Bijenik, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac од 1941. године, члан KPJ, погинуо маја 1943. у бици на Sutjesci.

STUDEN Milana MILAN, 1921, Prevršac, kotar Kostajnica, dak, Srbin. Borac од 1941. године, члан KPJ, замјеник политичког комесара 1. батаљона, погинуо фебруара 1943. на Ra-

daši kod sela Paloč u bici za ranjenike na Neretvi.

SUTARA Ilije MILKA, 1919, Šama-rački Brdani, kotar Dvor, domaćica, Srpsinja, borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka u 2. bataljonu, poginula 13. 6. 1943. u kanjonu Sutje-ske na Tjentištu u Centralnoj bolnici NOV i POJ u bici na Sutjesci.

SUZIĆ Marka MIRKO, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 18. 6. 1943. kod sela Podgrab prilikom probroja brigade preko komunikacija Sarajevo - Višegrad

SUŽNJEVIĆ BRANKO, 1906, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljorad-nik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SUŽNJEVIĆ RANKO, 1915, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

SUŽNJEVIĆ Nikole SLAVKO, 1924, Banski Grabovac, kotar Glina, zem-ljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

SUŽNJEVIĆ SVETOZAR, 1923, Banski Grabovac, kotar Glina, zem-ljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godi-ne, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Drine.

SVILOKOS Luke BRANKO, 1923, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zem-ljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godi-ne, poginuo marta 1943. u bici za ranjenike na Neretvi, kod Jablanice.

VRABIĆ PERO, 1921, Radonja Lu-ka, kotar Petrinja, radnik, Srbin. Bo-

rac od 1941. godine, član KPJ, zamje-nik komandanta 1. bataljona, poginuo 26. 2. 1944. kod sela Veliki Šušnjar, Petrinja.

Š

ŠAJNOVIĆ JOSIP, 1927, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

ŠAJNOVIĆ ŽIVKO, 1925, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginuo decembra 1943. kod Dvora na Uni.

ŠAŠO Đure DUŠAN, 1922, Ljesko-vac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 4. 1942. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠAŠO Petra ILIJA, 1919, Zborište, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠAŠO Petra RADE, 1910, Zborište, Vrnograč, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠAŠO SIMO, 1922, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠAŠO Adama STEVO, 1921, Glinica, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠEOVIĆ Ilije ADAM, 1926, Šibine, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Bo-rac od januara 1943. godine iz banij-

skog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠESTO Laze ĐURO, 1911, Gvozdan-sko, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 9. 1942. godine, poginuo 4. 11. 1942. u napadu na Bihać.

ŠESTO Ilije PETAR, 1908, Gvozdan-sko, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 9. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠESTO Luke STANKO, 1923, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠESTO Stojana STANKO, 1922, Bi-jele Vode, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

ŠIKANJA Steve ALEKSA, 1914, Brezovo Polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠIMUNLIJA Mate NIKOLA, 1926, Joševica, kotar Glina, zemljoradnik, Hrvat. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠKARA Vuje PETAR, 1920, Poljana, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od augusta 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠPANOVIĆ Pantelije DRAGAN, 1923, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠPANOVIĆ Adama MILE, 1920, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

poginuo marta 1943. u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠPANOVIĆ Đure MILKA, 1925, Gornji Žirovac, kotar Dvor, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka u 1. bataljonom, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠPANOVIĆ Pantelije MILOŠ, 1919, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠPANOVIĆ Stanka PETAR, 1909, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠTRBAC Mile DUŠAN, 1912, Donji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠTRBAC Dragana JOVAN, 1920, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠTRBAC Riste STEVAN, 1917, Do-nji Javoranj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 3. 5. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nere-tvi.

ŠTRBAC Gaje VELJKO, 1928, Matjevići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci, kao kurir štaba 7. banijske udarne divizije.

ŠTEKOVIĆ Stojana ADAM, 1920, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godi-

ne, poginuo 10. 6. 1943. u kanjonu Sutjeske, Tjentište, u bici na Sutjesci.

ŠTEKOVIĆ Z. BRANKO, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠTEKOVIĆ Luke ĐURO, 1920, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Tare u bici na Sutjesci.

ŠTEKOVIĆ Ananija LAZO, 1909, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 6. 6. 1943. u kanjonu Pive u bici na Sutjesci.

ŠTEKOVIĆ Stanka LAZO, 1917, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nertvici.

ŠTEKOVIĆ Mile LUKA, 1917, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠTEKOVIĆ Nikole LUKA, 1917, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nertvici.

ŠTEKOVIĆ Luke MARA, 1926, Banski Grabovac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nertvici.

ŠTEKOVIĆ Branka MILAN, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zem-

ljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠTEKOVIĆ G. MILAN MIĆO, 1910, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

ŠTEKOVIĆ Ilije STANKO, 1901, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠTEKOVIĆ Đure STEVAN, 1917, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nertvici.

ŠTEKOVIĆ Stojana STEVAN, 1904, Banski Grabovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŠUKUNDA Stevana EVICA, 1924, Mali Gradac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠUKUNDA Branka NIKOLA, 1913, Mali Gradac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŠUŠNJAR RANKO, 1925, Veliki Šušnjar, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član

SKOJ-a, pогинuo novembra 1944. u selu Mala Gradusa, kod Sunje.

T

TADIĆ Stojše BRANKO, 1910, Sočanica, kotar Dvor na Uni, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 6. 1942. godine, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

TADIĆ Stojana DUŠAN, 1917, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TATIŠIĆ Jocana MIRKO, 1911, Četrvrkovac, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

TEPAVAC Milana BOŽO, 1926, Slušnica, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od februara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, pогинuo 15. juna 1943. kod sela Donji Budanj na Jahorini.

TEPŠIĆ JOVAN JOKO, 1919, Staza, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TEPŠIĆ Radovana NIKOLA, 1922, Gornja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, pогинuo jula 1943. kod Kladnja u istočnoj Bosni.

TEPŠIĆ Janaka PETAR, 1920, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

TEPŠIĆ Todora SLAVKO, 1922, Gornja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, pогинuo juna 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, pогинuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

TEPŠIĆ Stevana STOJAN, 1921, Gornja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo 17. decembra 1942. u napadu na Bijelik, Petrinja.

TINTOR ĐURO, 1924, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 20. 6. 1942. godine, pогинuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

TINTOR Jandrije ILIJA, 1909, Bijele Vode, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TINTOR Đure LJUBAN, 1925, Donji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 9. 1942. godine, pогинuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

TINTOR Stevana LJUBAN, 1916, Jasenovčani, kotar Kostajnica, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, komandir čete u 2. bataljonus, pогинuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevine na Jahorini.

TINTOR Bože MILAN, 1912, Glinski Trnki, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, pогинuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Šutjesci.

TINTOR Jovana MILAN, 1922, Donji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član SKOJ-a, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TINTOR Glige STANKO, 1918, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, pогинuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

KPJ, bolničar u 1. bataljonu, poginuo 10. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

TIŠMA Vase ĐURO, 1928, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, a poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TIŠMA Mile LJUBAN, 1914, Grmušani, kotar Dvor, radnik, Srbin. Borac od februara 1942. godine, član KPJ, poginuo februar 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

TODROVIĆ Andrija DUŠAN 1911, Vlahovići, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TODOROVIĆ Ilije STANKO, 1920, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TODOROVIĆ Stojana STEVO, 1925, Vlahović, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TORBICA VASILJ, 1917, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

TOVARLOŽA Stevana ALEKSA, 1921, Brezovo Polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

TOVARLOŽA Stevana BOŽO, 1913, Brezovo Polje, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo novembra 1943. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

TOVARLOŽA Vasilja DRAGICA, 1923, Drenovac, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, bolničarka u sanitetu 8. brigade, zatim 7. banjikske udarne divizije, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

TOVARLOŽA Đure MILAN MIĆAN, 1883, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od septembra 1942. godine, poginuo 10. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

TRKULJA Ilije MILAN, 1923, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

TRIVANOVIĆ Marka MILAN, 1922, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

TRIVANOVIĆ Stevana STANKO, 1913, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina, na Jahorini.

TUČAR Dmitra DRAGAN, 1918, Branjeuška, kotar Glina, radnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, ranjen teško na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi. Umro marta 1943. u selu Zabrdani u Hercegovini.

TURAJLIĆ Jovana GLIGO, 1911, Klinac, kotar Petrinja, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

U

UZELAC MILOŠ, 1923, Vrbac, kotar Gospić, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine u Partizanskom

odredu „Velebit”, zatim u Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba NOV i POJ i u 8. banijskoj udarnoj brigadi, član KPJ, poginuo 11. 11. 1944. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

UZELAC Petra SAVO, 1921, Staro Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

V

VAJAGIĆ Petra DRAGAN, 1910, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VAJAGIĆ Vase DUŠAN, 1920, Baštra, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VAJAGIĆ Rade ĐURO DUKA, 1920, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VAJAGIĆ Tome KOŠTA KOJO, 1920, Dobro Selo, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VAJAGIĆ Stevana MILE, 1922, Gradina, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo aprila 1943. kod sela Ulog u Hercegovini.

VAJAGIĆ Ilije PARO, 1902, Gradić, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od aprila 1942. godine, poginuo 28. 5. 1943. u kanjonu Tare u bici na Sutjesci.

VAJS BRANKO, 1921, Popovača, kotar Kutina, student, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, poginuo 26. 2. 1944. kod sela Dodoši, Petrinja.

VAJS IVAN, 1920, Popovača, kotar Kutina, student, Jevrej. Borac od septembra 1943. godine, član KPJ, referent saniteta 1. bataljona, poginuo 26. 2. 1944. kod sela Dodoši Petrinja.

VASILJEVIĆ Petra BOŽO, 1924, Donja Stupica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 25. 4. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VASILJEVIĆ Petra BOŽO, 1925, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

VASILJEVIĆ Josipa JOVAN, 1915, Pedalj, kotar Dvor, radnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VASILJEVIĆ Adama OSTOJA, 1921, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VASILJEVIĆ Savana SIMO, 1919, Pedalj, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. 5. 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VASILJEVIĆ Stojše VASO, 1912, Donja Stupnica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VEČERKO Laze ILIJA, 1914, Ljekovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član

KPJ, vodnik voda, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VELEBIT Ilije MILAN, 1924, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VELJAČA Đure NIKOLA, 1924, Moštanica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VICKOVIĆ Pavia MILE, 1917, Javornik, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. 9. 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VICKOVIĆ Damjana RADOVAN, 1908, Šamarička Draga, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. 10. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VIGNJEVIĆ Nikole DUŠAN, 1920, Glinica, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VILENICA Jovana DUŠAN, 1925, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 1.2. 1943. kod Bihaća.

VILENICA Nikole STOJAN, 1926, Staro Selo, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VILIĆ Steve JOVAN, 1923, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Drine.

VILUS Đure ILIJA, 1905, Tremušnjak, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi..

VILUS Stanka JOVAN, 1919, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. u dolini Neretve kod Jablanice u bici za ranjenike na Neretvi.

VILUS Nikole LAZO, 1907, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u kanjonu Tare u bici na Sutjesci.

VILUS Stanka MILOŠ, 1923, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VINČIĆ Stojče TODOR, 1922, Udetin, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, vodnik voda, poginuo 5. 3. 1943. kod sela Planinica na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VIROVAC Nikole STANKO, 1905, Luščani, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na rijeci Neretvi.

VIŠNJIĆ Dušana ĐURO, 1924, Radac, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Stojana BRANKO, 1928, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od februara 1943. godine iz banjiskog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Petra DUŠAN, 1922, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin.

Borac od 1942. godine, poginuo 10. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Nikole LAZO, 1910, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Adama MARIJAN, 1924, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Alekse MILAN, 1917, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo maja 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Stanka MILE, 1915, Drenovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, intendant u 2. bataljonu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Adama OSTOJA, 1915, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VLADIĆ Stojana STOJAN, 1920, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VOJNOVIĆ Ilije MILOŠ, 1907, Kazinovac, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz kordunaškog zbjega za Bosnu, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VOJNOVIĆ Laze RADE, 1922, Donja Baćuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 18. 6. 1943. kod sela Podgrab prilikom proboga preko komunikacije Sarajevo - Višegrad.

VOJNOVIĆ Mile MILOŠ, 1923, Mašvina, kotar Slunj, zemljoradnik,

Srbin. Borac od septembra 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VOLF ANA, stara 23 godine, Daruvar, domaćica, Jevrejka. Borac od septembra 1943. godine, poginula decembra 1943. kod sela Donji Žirovac, Dvor na Uni.

VORKAPIĆ Mile SIMO, 1913, Vorkapić, kotar Vrginmost, zemljoradnik, Srbin. Borac od septembra 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VRAČAR Vasilja STOJAN, 1906, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Čokove Luke u bici na Sutjesci.

VRANEŠ Adama TODOR, 1911, Draškovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 11. 1941. godine, član KPJ, poginuo 25. 10. 1942. kod Sunje.

VRANEŠEVIĆ Jovana BRANKO, 1912, Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Ćetingrad.

VRANEŠEVIĆ Adama DRAGAN, 1910, Gornja Oraovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 2. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VRANEŠEVIĆ Rade STEVO, 1924, Vrpolje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VRANJANIN Petra OSTOJA, 1915, Majske Poljane, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

poginuo maja 1943. u kanjonu rijeke Drine.

VUČENOVIĆ Marka MILAN, 1920, Ivanjska, kotar Bosanska Krupa, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VUČENOVIĆ Marka MILICA, 1918, Ivanjska kotar Bosanska Krupa, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, bolničarka, poginula juna 1943. u bici na Sutjesci.

VUČETIĆ JOVAN, 1927, Glinski Trtnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od februara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo marta 1943. u dolini Neretve kod Jajlanice.

VUČINIĆ Mihajla NIKOLA, 1919, Gorička, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUČKOVIĆ Mile JANKO, 1920, Trnovac, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VUJAKLIJA Stojana ALEKSA, 1915, Čavlovica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 9. 5. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJAKLIJA v Dmitra LJUBAN, 1914, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 12. maja 1942. godine, teško ranjen 4. 11. 1942. u napadu na Bihać i umro 18. 6. 1943. u bolnici na Plješevici u Lici.

VUJAKLIJA S. MILAN, 1924, Gornja Pastuša, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine,

član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJAKLIJA Jovana PETAR, 1924, Gornji Žirovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 5. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJAKLIJA Mile SAVO, 1926, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJAKLIJA Milana STOJAN, 1920, Fabrina, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJANIĆ Ilije MIHAJLO, 1924, Šamarički Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. na prijevoju Makljen u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJANIĆ Đure PETAR, 1921, Šamarički Brđani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 6. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 23. 12. 1942. kod sela Moštanica, Petrinja.

VUJASINOVIĆ Vasilja LJUBICA, 1923, Brubno, kotar Glina, domaćica, Srpskinja. Borac od januara 1943. godine iz banijskog zbjega za Bosnu, poginula maja 1943. u bici na Sutjesci, u kanjonu Drine.

VUJČIĆ Petra JOVAN, 1923, Kobiljak, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine član SKOJ-a, poginuo marta 1943. kod sela Planinka na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJČIĆ Mihajla NIKOLA, 1922, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1. 11. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

VUJČIĆ Đure STANKO, 1922, Kosna, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 11. 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo marta 1943. kod Prozora u bici za ranjenike na Neretvi.

VUJČIĆ Đure ILIJA, 1923, Vlahović, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo 7. 6. 1943. u kanjonu Pive kod Cokove Luke u bici na Sutjesci.

VUJNOVIĆ Adama TODOR TOŠO, 1909, Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo marta 1943. na Vilića Guvnu na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUKADINOVIĆ Petra LJUBICA, 1925, Donja Mlinoga, kotar Petrinja, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginula februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUKAS Mile MILIVOJ, 1921, Maljevac, kotar Slunj, trgovac, Srbin. Borac od decembra 1942. godine, član KPJ, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

VUKELIĆ Mile DRAGAN, 1912, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 3. 1942. godine, član KPJ, poginuo marta 1943. kod Glavatičeva u Hercegovini.

VUKELIĆ Glige LJUBAN, 1922, Rogulje, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine iz banjaskog zbjega za Bosnu, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. kod

Vilića Guvna na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUKIĆ Đure ANDRIJA, 1905, Pečka, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

VUKŠIĆ Adama MIHAJLO, 1914, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 17. 6. 1942. godine, poginuo 3. 11. 1942. u napadu na Bihać.

VULETIĆ Matije MILAN MIĆO, 1914, Gornja Bačuga, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 10. 6. 1943. na Zelengori u bici na Sutjesci.

VULIĆ Petra RADE, 1912, Šakanlige, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 26. 6. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZEC Dušana ĐURO, 1922, Buzeta, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ZEC STEVO, 1920, Bosanska Bojna, kotar Velika Kladuša, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo 10.11.1942. u napadu na Cetingrad.

ZINAJA ĐURO, 1907, Ravno Rašće, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZMIJANAC MILAN MIĆO, 1927, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, kurir u 3. četi 1. bataljona, poginuo 5. decembra 1944. u napadu na selo Mošćenica, Petrinja.

ZORIĆ DANICA, 1924, Komora, kotar Dvor, domaćica, Srpskinja. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, umrla od tifusa aprila 1943. u selu Zabrdani od Glavatićeva u Hercegovini.

ZORIĆ LJUBICA, 1923, Komora, kotar Dvor, domaćica Srpskinja. Borac od 1942. godine, umrla od tifusa aprila 1943. u selu Zabrdani kod Glavatićeva u Hercegovim.

ZUBANOVIĆ Jovana JOVAN, 1923, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, sekretar SKOJ-a u 1. bataljonu, umro na položaju u snijegu februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Laze ALEKSA,, 1921. Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik. Srbin. Borac od 10. 11. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Nere-tvi.

ZUBER Nikole BRANKO, 1921, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 2. 3. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo 10. 11. 1942. u napadu na Cetingrad, Slunj.

ZUBER Mihajla DUŠAN, 1910, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 15. 8. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Luke ĐURO, 1902, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Jovana LJUBAN, 1911, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik Srbin. Borac od 27. 8. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Adama MILUTIN, 1911, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 5. 3. 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Adama PETAR, 1917, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 10. 11. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBER Todora STANKO, 1910, Ljeskovac, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 11. 3. 1942. godine, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ZUBOVIĆ Savana DUŠAN, 1921, Maljevac, kotar Slunj, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo 20. 2. 1943. na Raduši u početku borbe za ranjenike na Nere-tvi.

ZVRKAN Jovana ĐURO, 1918, Banski Grabovac, kotar Glina, zantalija, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, zamjenik političkog komesara čete, poginuo 14. 6. 1943. kod sela Miljevina na Jahorini.

Ž

ŽARINAC Stjepana PAVLE, 1916, Joševića, kotar Glina, zemljoradnik, Hrvat. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŽARKOVIĆ Vasilja JOVAN, 1924, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1943. godine, član SKOJ-a, poginuo juna 1944. kod Kostajničkog Majura, Kostajnica.

ŽARKOVIĆ Miloša MILE, 1917, Glinski Trnlik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci,

kao borac pri štabu 7. banijske udarne divizije.

ŽARKOVIĆ Vasilja MILE, 1922, Glinski Trtnik, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo oktobra 1944. kod sela Bačuga, Petrinja.

ŽEGARAC BOGDAN, 1925, Ruševac, kotar Slunj, zemljoradnik, Srbin. Borac od 13. 11. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽILIĆ Đure ADAM, 1914, Niševići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ. Teško ranjen desetar 1943. godine u vrijeme neprijateljske operacije „PANTER“ na Baniju, umro u partizanskoj šumskoj bolnici kod sela Majdan, Dvor.

ŽILIĆ Petra DRAGAN, 1928, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik. Srbin. Borac od 1942. godine, poginuo marta 1943. kod sela Glavatičeva u Hercegovini.

ŽILIĆ Nikole ILIJA, 1905, Niševići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, politički delegat voda, poginuo marta 1943. u dolini Neretve kod Jablanice u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽILIĆ Ljubana JANKO, 1922, Jošavica, kotar Petrinja, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo marta 1943. kod sela Glavatičovo u Hercegovini.

ŽILIĆ Glige MILAN, 1909, Niševići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Bo-

rac od 1942. godine, poginuo juna 1943. u bici na Sutjesci.

ŽIVKOVIĆ Milana DUŠAN, 1927, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 27. 8. 1942. godine, član SKOJ-a, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽIVKOVIĆ Pavla ĐURO, 1918, Kotarani, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, operativni oficir 2. bataljona, poginuo 14. 11. 1942. u napadu na Slunj.

ŽIVKOVIĆ Stevana MILAN, 1916, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo marta 1943. kod sela Paloč na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽIVKOVIĆ Stevana MIRKO, 1920, Sočanica, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od januara 1943. godine, iz banijskog zbjega za Bosnu, poginuo februara 1943. na Ogalvku na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽIVKOVIĆ Stevana OSTOJA, 1903, Vanići, kotar Dvor, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1942. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

ŽUTIĆ Jovana ĐURO, 1920, Donje Selište, kotar Glina, zemljoradnik, Srbin. Borac od 1941. godine, član KPJ, poginuo februara 1943. u rejonu mala Kobilna na Raduši u bici za ranjenike na Neretvi.

Izvori i literature

- Advan Hozić, *Banijski vatrometi*, „Narodna armija“ Beograd, 1968.
- Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.
- Arhiv Muzeja revolucije naroda Hrvatske, Zagreb.
- Arhiv Muzeja NOR-a Sisak.
- Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd.
- Bibliografija izdanja u NOR-u 1941-1945 godine*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964.
- Branko Borojević, *Ljudi u ratu*, „Globus“ Zagreb 1980.
- Dokumenti o protunarodnom radu, „Školska knjiga“ Zagreb, Dušan Baić, 1946.
- Dušan Baić, *Četvrti korpus NOVJ*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1990.
- Historijski atlas o NOR-u*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1962.
- Hronologija NOR-a Jugoslavije*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964.
- Ljuban Đurić, Čerkezovački NOP „odred 1941“, „A. G. Matoš“ Samobor, 1967. godine.
- Ljuban Đurić, *Banijska partizanska četa „Matija Gubec“*, RO „Joža Rožanković“, Sisak, 1978.
- Ljuban Đurić, *Naši heroji - biografije četiri narodna heroja rođena na području općine Dvor na Uni*, „RO Joža Rožanković“, Sisak, 1980.
- Ljuban Đurić, *Sedma banijska udarna brigada „Vasilij Gaćeša“* Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
- Ljuban Đurić, *Šesnaesta banijska NO udarna brigada*, RO „JUGOART“, Zagreb, 1984.
- Ljuban Đurić, *Banijski partizanski odredi 1941-1945*. Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988.
- Mahmud Konjhodžić, *Sisak - zapisi o prvom Jugoslovenskom partizanskom odredu*, časopis Pododbora Matice Hrvatske „Riječi“ broj 2, Sisak, 1969.
- Miloš Crnobrnja, *Banijska proleterska četa*, RO „Joža Rožanković“ Sisak, 1981.
- Slavko Borojević, *Po šumama i selima Jugoslavije*, „Spektar“, Zagreb, 1986.
- Stanko Bjelajac, *Dnevnik* (neobjavljen), Vojnoistorijski institut, Beograd.
- Šukrija Bijedić, *Ratne slike iz Cazinske krajine*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1957.
- Viktor Kučan, *Sutjeska-dolina heroja*, „Partizanska knjiga Ljubljana - „Nacionalni park Sutjeska“, 1978.
- Vladimir Dedijer, *Dnevnik*, drugo izdanje „Jugoslovenska knjiga“, Beograd, 1951.
- Zbornici dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu Jugoslovenskih naroda:
- Tom II, dokumenti Vrhovnog štaba NOV i POJ,
- Tom IV, dokumenti o NOR-u Bosne i Hercegovine,
- Tom V, dokumenti o NOR-u naroda Hrvatske,

Tom IX, dokumenti KPJ,
Tom XII, dokumenti njemačkih jedinica.
Tom XIII, dokumenti italijanskih jedinica,
Zbornik *Sedma banjška divizija*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1967.
Zbornik *Sisak i Banija 1919-1941*, Sisak, 1974.
Zbornik *Prvi korpus NOV i PO Hrvatske - Četvrti korpus NOVJ*, Historijski arhiv Karlovac, Karlovac, 1987.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
BANIJA-KOLIJEVKA 8. BANIJSKE UDARNE BRIGADE	7
FORMIRANJE I SASTAV 8. BANIJSKE BRIGADE	14
Prve borbe nakon formiranja	15
Napad na ustašku satniju u selu Majske Trtnik	16
Zasjeda u šumi Plavićevac	18
Neuspjela akcija na Blinju	19
Napad na Ravno Rašće	20
Operativna grupa brigada na Baniji	22
Protivakcija neprijatelja	23
Napad na Šakića i Cerik brdo	25
Borba u selu Gage	27
Osiguranje napada na garnizon Glina	28
UČEŠĆE BRIGADE U BIHAĆKOJ OPERACIJI	32
Raspored snaga i tok borbe	34
Kroz Cazinsku krajinu do Slunja	38
Napad na Cetingrad, Podcenin i okolna sela	39
Oslobodenje Slunja	41
Vojnopolitičko i prvo partijsko savjetovanje u brigadi	43
U SASTAVU SEDME BANIJSKE DIVIZIJE	44
Napad na Matijeviće i Dvor na Uni	45
NOVA ORGANIZACIJA BRIGADE	50
KPJ i politički rad	50
Uloga i djelovanje politodjela brigade	52
Organiziranje SKOJ-a u brigadi	52
BRIGADA U DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJAMA	54
Diverzija na pruzi Sisak - Sunja	56
Iznenađni napad na pravac Volinja - Kostajnica	57
Vlak u plamenu	59
Ponovo sa tri bataljona	62
Borbe za razbijanje koncentracije njemačke 369. legionarske divizije	63
Ponovni napadi na neprijatelja	65
Napad na Blinju i Bijelnik	68
U ČETVRTOJ NEPRIJATELJSKOJ OFANZIVI	69
Početne borbe	69
Bombardovanje Donjeg Žirovca	71
Odbrana pravca Dvor - Rujevac - Žirovac	•
Odlazak sa Banije i odbrana Cazinske krajine	•

U zaštitnici	.74
Dva dana u odbrani pravca Izačić Grad - Bihać	.75
Odbrana pravca Bihać - Bosanski Petrovac - Dvor	.77
U BICI ZA RANJENIKE	.84
Zavejani na grebenu Krbljine	.86
Predah pred veliku bitku	.88
Neprijatelj nastupa u pravcu Neretve	.90
Borba za spasavanje ranjenika	.91
Sa ranjenim i bolesnim preko Neretve	.98
OD NERETVE DO RAZIĆA I GLAVATIČEVA	.102
Epidemija pjegavog tifusa kulminira	.105
Partijsko savjetovanje	.106
Kroz Hercegovinu	.109
BRIGADA U BORBAMA NA DRINI	.111
Razbijanje četničkih grupa i muslimanske milicije	.111
Prikupljanje prezdravljenih i izliječenih boraca	.112
Na Zelengori i marš do Čelebića	.114
U BICI NA SUTJESCI	.116
U kanjonu Tare i Pive	.118
Preko Sutjeske	.120
Preko Zelengore do Jahorine	.123
U završnim borbama	.124
U ISTOČNOJ BOSNI	.126
Proboj preko komunikacije Sarajevo - Višegrad	.126
Učešće u oslobođanju Kladnja	.130
Popuna i organizaciono sredivanje	.131
U pravcu doline Spreče	.132
Ponovo na planini Milan	.133
Vojno-političko savjetovanje u brigadi	.136
OD KLADNJA PREKO CENTRALNE BOSNE DO BANIJE	.138
Prijelazak rijeke Bosne	.138
Smotra Sedme divizije	.139
Na putu za Baniju	.141
Svečani doček banjiskih partizana	.142
Uspjela zasjeda	.142
Prijelaz preko Une	.143
PONOVO NA BANIJI	.155
Popuna brigade i nove borbe	.155
Borba na komunikacijama	.157
Borbe na komunikacijama Karlovac - Ogulin	.159

ODMOR, REORGANIZACIJA I NOVE BORBE	164
Napad na Krajiške Brđane i Blinjski Kut	166
Borba na cesti Mlinoga - Jabukovac - Pastuša	167
Napad na Bosansku Otoku	170
Napad na Cazin	171
Neuspjeli napad na Glinu	173
U NEPRIJATELJEVOJ OFANZIVI „PANTER“	177
Dejstva na Baniji	178
DO CAZINSKE KRAJINE I NAZAD	182
Borba na cesti Petrinja - Kostajnica	183
Odmor uz borbu i rad	184
Izbor za narodnooslobodilačke odbore na Baniji	186
Borba za Veliki Šušnjar i Dodoše	187
DEJSTVA 2. BRIGADE U MARTU I APRILU 1944.	193
Napad na neprijatelja u selu Križ i Župić	193
Akcije u dolini rijeke Une	195
Ponovni napad na neprijatelja u selu Gora	197
Sa narodom Banije u proljetnoj sjetvi	199
Ponovo u odbrani Cazinke krajine	199
IZDAVAČKA DJELATNOST U 2. BRIGADI	201
Konferencija o štampi sa izložbom	201
U NOVOJ NEPRIJATELSKOJ OFANZIVI	203
Opercija „Schach“ (ŠAH)	203
BRIGADA U DRUGOJ POLOVINI 1944. GODINE	206
U odbrani Banije i Cazinske krajine	206
Borba na cesti kod sela Komarevo	209
Borbe u „Banijskom trokutu“	210
Dejstva u Cazinskoj krajini i na Baniji	213
U divizijskoj operaciji na komunikacijama	215
Učešće u operaciji 4. korpusa NOVJ oko Sunje	216
Dalje borbe i proslava 27-godišnjice oktobarske revolucije	221
Borba kod sela Krčevо	222
Napad na Mošćenicu. Posljednja borba brigade	224
Reorganizacija 7. divizije	225
OPŠTI ZAKLJUČAK	227
NARODNI HEROJI JUGOSLAVIJE pripadnici 8. banijske udarne brigade	241
PREGLED komandnog kadra u štabu brigade i komandama bataljona	243
PREGLED palih i umrlih boraca brigade (7. septembar 1942. - 6. decembar 1944)	247
IZVORI I LITERATURA	313

Korice i likovno-tehnička obrada
Slavoljub KUJUNDŽIĆ, akademski slikar

Jezička redakcija
Nataša NIKOLIĆ, profesor

Skice
Stevan PETKOVIĆ, grafičko-tehnički crtač

Korektura *Draga CRNOBRNJA-PAVKOVIĆ*

Tehnički sekretar Redakcije
Slobodanka PANTELIĆ

Tiraž: 1.200 primeraka
Štampa: Vojna štamparija - Beograd